

ANDREAS
LLOYD

FØLELSEN AF DEMOKRATI

SEKS FORSØG PÅ AT GØRE EN FORSKEL

ESSAYS

Orðskælv

FORORD: DEMOKRATIETS SURDEJ

Alle, der mener, at 'nogen burde gøre noget', har brug for at møde Andreas Lloyd i denne brændende, ærlige, levende, foruroligende og til tider skævt morsomme bog, der inviterer dig til at være en af boblerne i demokratiets store surdej.

Følelsen af demokrati er Andreas' egen personlige fortælling om demokratiets generøsitet, kreativitet, bøvl, brutalitet, slid, magt, håb. Alt det, der let kommer til at lyde svimlende, men som i denne bog bliver lige så konkret som at lægge hånden på brystet og mærke hjertets slag.

Andreas Lloyd er ikke en nærig historiefortæller. Han er i stand til at se verden, som den er, samtidig med at han holder fast i sin vision om, hvordan verden burde være. Med dette unikke dobbeltblik tager han os med ind i alt det, der bobler, gærer, hæver, kræver, giver. Der er noget på spil, og det kan mærkes.

Hvordan Andreas Lloyds demokratiske surdejsbobler sætter sig i dig ved jeg ikke. De sætter sig i mig som et digt. Et digt, der bliver ved med at give og hive betydninger frem. Halvdelen af bogens betydning kommer fra morsekoderne i mit eget bryst. Som om det, der bor og bobler derinde slynger sig frem som små high-fives i mødet med genkendelsen i Andreas' fortællinger om både jublen og snublen.

Det er det, der er bogens magi: Den snor sig ind i og sammen med kroppen og ens egne erfaringer. Aner ikke hvordan det sker, men det sker. Og når det sker mærker jeg surdejsboblerne som en følelse af delt styrke. Udholdenhed. Visdom. Et perlebrusende skub ind i Inger Christensens bløde by:

Et samfund kan være så stenet,
at alt er en eneste blok,
og indbyggermassen så benet,
at livet er gået i chok.

Og hjertet er helt i skygge,
og hjertet er næsten hørt op,
til nogen begynder at bygge
en by, der er blød som en krop.

Med denne bog bygger Andreas Lloyd et hjørne af den bløde by og gør plads til læseren som medbygger. Sammen kan vi boble og bygge resten, hvis vi styrker og dyrker den demokratiske surdej i os selv og hinanden.

Karen Siercke

Karen Siercke er leder af Poesiens Hus samt stifter og leder af forlaget Ords-kælv. Hun arbejder for at demokratisere litteraturen og fremme generationer af stærke skrivere, empatiske læsere og kreative tænkere.

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING: FØLELSEN AF DEMOKRATI *1*

MELLEMSPILE: OM AT LÆSE MED KROPPEN *21*

1. BERETTIGET / UBERETTIGET

BORGERLYST OG SAMTALESALONER *29*

FØLELSEN AF BERETTIGELSE *46*

Du er ikke alene *48*

Der er ingen lette svar *50*

Dit offentlige jeg er en rustning, du tager på. *54*

2. SAMHØRIG / FREMMEDGJORT

KØBENHAVNS FØDEVAREFÆLLESSKAB *60*

FØLELSEN AF SAMHØRIGHED *90*

Eksemplets magt *92*

Strukturløshed er sin egen form for tyranni *95*

Det er en kunst at holde gode møder *100*

3. TILFREDS / VRED

BORGERINDDRAGELSE *111*

FØLELSEN AF TILFREDSHED *124*

Demokrati er fælles handling *126*

Magt er et sprog *130*

Nybegyndere er besværlige *134*

4. STOLT / LED

MEDBORGERNE	140
FØLELSEN AF STOLTHED	170
Magt er et redskab	172
Kernen af demokrati er velforstået egen-interesse	182
De rigtige folk skal være i rummet	187

5. MAGTFULD / MAGTESLØS

KLIMABEVÆGELSEN	192
FØLELSEN AF MAGT	222
Bevægelser skabes ikke – de vækkes af omstændighederne	224
En bevægelse består af mange veje mod det samme mål	226
En lov er kun så stærk som den bevægelse, der står bag den	230

6. HÅBEFULD / HÅBLØS

JYDERUP HØJSKOLE	234
FØLELSEN AF HÅB	254
Alle forandringer måles i forhold til hvad vi er vokset op med	256
Vi skal øve os i at længes	259
Nybegyndere og ældre må lære af og med hinanden	261
AFSLUTNING: EN SURDEJ	265
INSPIRATIONSKILDER	280
REFERENCER	285
TAK	290

INDLEDNING: FØLELSEN AF DEMOKRATI

Oktober 2020

Sangen slutter, og så er det min tur. Jeg træder op på ølkassen og kigger ud over de omkring 100 mennesker, der er samlet foran Udlændinge- og Integrationsministeriet denne fredag formiddag: Unge og gamle; garvede aktivister og nye og nysgerrige. Nu kigger de alle på mig.

“For ti år siden rejste jeg rundt i Mellemøsten. Jeg var blandt andet i Syrien. Det var før borgerkrigen, og man kunne rejse frit og sikkert rundt i landet. På min rejse besøgte jeg Palmyra, en oase midt i ørkenen. Her ligger både de mægtige ruiner af en gammel romersk handelsby og det nye, moderne Palmyra. Så snart vi stod af bussen, blev vi omringet af en flok børn i Bulderby-alderen. Først troede jeg, at de kom for at få en mønt eller to. Men selvom vi ikke forstod arabisk, viste de med tydelige fagter, hvad de håbede at få: Kuglepenne, blyanter, skriveredskaber.

Det ramte mig dybt. Jeg havde aldrig overvejet, endsige forstået, at man kan være så fattig, at man ikke har råd til en kuglepen. At man ikke har muligheden for at skrive, tegne, ytre sig, når man vil. At det man allerhelst vil have, ikke er legetøj, penge eller slik, men en kuglepen.”

Der er ingen mikrofon, så jeg må tale højt for at blive hørt. Min stemme ligger hele tiden på kanten af et brøl, hvilket gør det svært at betone de enkelte ord. Det er som om alt, hvad jeg siger, er med store bogstaver. Jeg må bruge pauser til at understrege det vigtigste.

“Jeg gav dem alle de kuglepenne, jeg havde på mig.”

Det er en kunst at holde en tale. Og jeg er absolut selvlært. Men en af de ting, jeg har lært, er at man skal holde sine sætninger korte. Hele tiden gøre det let for folk at holde tråden i det, du siger. Gøre det let både at føle og følge med.

“Året efter brød borgerkrigen ud. Vidste I, at klimaforandringerne havde gødet jorden for denne krig?”

Afstanden til tilhørerne bliver mindre. Det er som om en fjeder

bliver spændt. Det er det, som folk har ventet på. For det er det, som vi er samlet om: Klimaforandringerne. Bag mig står ordene “Operation Klimahandling” med hvide bogstaver på et stort rødt banner. Fredag efter fredag gennem det sidste år har vi på skift besøgt alle ministerierne for at minde dem om, at klimakrisen påvirker alle dele af vores samfund og kræver handling på tværs af alle sektorer.

“Forskere påpeger, at Syrien i årene 2007-2010 var ramt af den værste tørke, landet har haft i op mod 900 år. Tørken ledte til fattigdom og fødevaremangel. Den tvang unge mænd fra landdistrikterne til at søge ind til de store byer for at finde arbejde. Men der var ikke nok arbejde at få, og det fik utilfredsheden med Bashar Al-Assads diktatur til at vokse. Det ledte til krav om politisk forandring. Det ledte til oprør. Det ledte til borgerkrig.”

Jeg har mest været fokuseret på mit talepapir for at få alle ordene til at komme ud i den rigtige rækkefølge. Men nu stopper jeg op og kigger ud over forsamlingen. Deres blikke er som stjerner på nattehimmelen. Enkeltvis står de skarpt, men tilsammen flyder de ud i et stort dyb, hvori mine ord runger. Det er som om deres tilstedeværelse forstærker mine ord. En genklang.

“En borgerkrig, der er blevet en af de største humanitære katastrofer i nyere tid. Hvor 380.000 mennesker har mistet livet. Hvor over 10 millioner er blevet fordrevet eller har flygtet fra deres hjem, og over 1 million er nået til Europa. Hvor grupper som ISIS opstod og terroriserede hele regionen. De sprængte det gamle Palmyra i stumper og stykker for at fjerne afgudsbillederne fra fordoms folk. Og hvad mon der skete med de børn, jeg mødte dengang? Disse børn, der dengang bare løb efter turister i håbet om at få en kuglepen. Hvad er deres skæbne?”

At sige ordene højt slår sprækker i mig. Jeg læser ikke længere højt. Jeg er den bevægelse, jeg søger at fremkalde. Jeg er rå og blottet. Som når man lige har taget forbindingen af et sår.

“Tog de flugten til Tyrkiet eller Libanon med deres familier? Krydsede de havet ved Lesbos? Endte de i Moria-lejren? Gik de op gennem Europa før pigtrådshegnene blev sat op? Gik de langs Sydmotorvejen, da flygtningestrømmen nåede Danmark i september 2015? Eller nåede de aldrig så langt?”

Jeg lader pausen trække ud. Lader mulighederne hænge i luften så længe jeg kan, for at give plads til mindet om efteråret 2015. Om TV-billederne af flygtningene på motorvejen. Om den følelse af omsorg og ansvar, det vakte. Det er den samme følelse, jeg vil vække til live nu.

“Jeg ved kun, at vi de kommende år vil se frem til mange flere, der deler deres skæbne. Rundt om i verden forårsager klimakrisen stadig voldsommere tørker, oversvømmelser og orkaner, der skaber hungersnød, hjemløshed og ødelæggelse. Endnu flere vil miste deres hjem og deres levebrød, og blive klimaflygtninge. FN vurderer, at i 2050 vil op til en milliard mennesker være på flugt pga. klimaforandringerne konsekvenser. En milliard mennesker på flugt! En milliard!”

Jeg kan se, at tallet ryster folk. Det er også meningen. Jeg har plukket det ud af en række forskellige rapporter, fordi det er det absolut højeste tal, jeg har kunnet finde. En overdrivelse måske, men det understøtter mit mål om at slå hul i folks forventninger. At få dem til at mærke det jeg siger – ikke bare med hovedet, men med hjertet. Med hele kroppen.

“Det vil være en humanitær katastrofe i et omfang, som vi aldrig før har set i menneskehedens historie.”

Endnu en pause. Jeg balancerer på en knivspids, for det må ikke blive så dystert, at folk ikke længere kan tage det ind.

“Og derfor har vi i Danmark og i Europa et stort ansvar. Grøn omstilling er ikke nok, hvis ikke det er en retfærdig grøn omstilling. Og derfor er klimaretfærdighed kernen i, hvad vi kæmper for i Klimabevægelsen i Danmark.”

Klapsalver. Klimaretfærdighed har været en mærkesag for bevægelsen i årevis. Jeg udnytter afbrydelsen til at vende mig mod bygningen bag mig. Dens store glasfacade virker totalt upåvirket af mine ord og alle de mennesker, der lytter til dem. Ministeren har valgt ikke at møde op, så jeg kan ikke tale direkte til ham.

“Kære Mattias Tesfaye. Du har med stor tydelighed vist, at du ikke ønsker flere flygtninge til Danmark. Hvis du virkelig ønsker at opnå dette, bør du tage bladet fra munden.”

En del af konceptet med Operation Klimahandling er, at vi skal koble klimakrisen til hver enkelt ministers resortområde. Det er ikke det letteste at lave koblingen mellem klimahandling og flygtninge. Vi ved godt, at vi ikke vil få regeringen til at ændre deres flygtningepoli-

tik. I stedet har vi valgt at prøve at tale til deres egen-interesse. Få dem til at overveje, hvordan ambitiøs klimahandling kan medvirke til at forhindre fremtidig flygtningestrømme.

“Hvorfor hører vi ikke dig fortælle om sammenhængen mellem klimakrisen og stigende migration? Hvorfor presser du ikke dine kolleger i regeringen til at sætte langt mere skub i jeres klimahandlingsplan? For det I gør i dag, er slet, slet ikke nok. Vi må gøre alt, hvad vi kan, for at sikre en retfærdig grøn omstilling så hurtigt som muligt.”

Klapsalver igen. Nu taler jeg virkelig med forsamlingens stemme. Det er dette budskab, vi er samlet for at give videre. Det er dette, de har ventet på at bifalde. Nu er det tid til at slutte af.

“Vi står alle på den samme jord under den samme himmel. Vi kan ikke undgå klimakrisen. Vi kan allerhøjest udskyde, hvor længe der går, før vi selv mærker dens konsekvenser. Men netop derfor må vi ikke skubbe det fra os. Vi må ikke vende ryggen til! Hvis vi ikke handler nu, går det blot ud over andre. Andre – som børnene i Palmyra.”

Mine lunger er ved at være ru af at tale så højt. Min stemme dirrer af overanstrengelse. Hver sætning skratter som en højtaler, der har været skruet op over max lidt for længe.

“Vi kan ikke længere nøjes med at stikke dem en håndfuld kuglepenn og håbe på det bedste. De fortjener ikke bare sikkerhed og tryghed, men retfærdighed. Og hvis vi ikke gør alt, hvad vi kan for at give dem det, så risikerer vi i sidste ende at miste vores egen menneskelighed.”

Forsamlingen klapper, mens jeg hurtigt træder ned fra ølkassen og lader mig opsluge af mængden. Adrenalinen begynder så småt at fortage sig. Og jeg føler mig mere og mere vægtløs, mens jeg glider ind mellem alle skuldrene og ansigterne og hen til der, hvor mine venner står. Ligesom mit talepapir er jeg gnidret, krøllet og brugt. Jeg har gjort min del.

Demokrati er en deltagersport

Denne bog er til dig, der ønsker at skabe forandring i samfundet, men som ikke helt ved, hvordan du kan gøre det. Til dig, der gerne med stolthed i stemmen vil kunne sige, at du er en medborger, men som ikke helt ved, hvad det egentlig betyder. Til dig, som måske aldrig – hvis du nu skal være helt ærlig – har oplevet, hvordan det føles at gøre en forskel.

Derfor handler denne bog ikke om politikere, partier og lovforslag

på Christiansborg. Jeg kommer ikke til at fortælle dig, hvad du bør bekymre dig om, eller argumentere for, at du bør støtte en bestemt ideologi, parti eller løsningsforslag. Jeg har mine værdier, og jeg kommer ikke til at lægge skjul på dem, men mest af alt handler denne bog om borgernes rolle i demokratiet. Om hvordan du kan bruge din stemme og præge de beslutninger, der betyder noget for dig og din hverdag.

Problemet er, at for de fleste af os bliver demokrati meget let noget abstrakt og luftigt, som vi kun kan forholde os til med hovedet. I skolen og i medierne handler det mest om, hvordan demokratiet fungerer som system: Om vedtægter og lovforslag og samråd og høringer og afstemninger og løsningsforslag og interesseorganisationer og ideologier og historiske sammenhænge. Det bliver så fjernt, uoverskueligt og svært, at det for det meste kun er professionelle politikere, embedsmænd og journalister, der deltager. For os andre bliver demokrati let en tilskuersport, hvor vi står på sidelinjen og kigger ind og måske kommer med tilråb uden selv at sætte noget på spil. Hvor vi mister følelsen af, at vi selv er med til at drive samfundets udvikling.

Det er som at sidde og terpe til teoriprøven uden nogensinde at komme ud og køre selv. Derfor opleves demokrati alt for ofte som om det kun handler om at sidde stille og tie stille: Sidde i sofaen og se på politikere, der skændes i fjernsynet. Sidde til generalforsamlingen og høre endnu én, der får ordet og siger "det er ikke så meget et spørgsmål, det er mere en kommentar" og kaprer diskussionen i 10 minutter uden afbrydelse. Sidde ved middagsbordet og høre en anden fremføre sin store udlægning af, hvad der er galt i Danmark. Og måske endda sidde tilbage med følelsen af "godt det ikke er mig".

Eller måske snarere "gid det var mig". For vi mennesker er ikke gode til at stå og kigge på. Som art har vi altid levet i flok, dybt gensidigt afhængige af hinanden. Derfor har vi gennem millioner af års evolution udviklet disse kæmpestore hjerner, der gør os i stand til at afkode og forstå alle de sprog, sociale koder og sammenhænge, der er omkring os. Vi er udviklet til at indgå i fællesskaber. Til at leve i hinandens ansigtsudtryk. Til at mærke det helt ned i vores krop, når der er dårlig stemning. Til at vi bliver fysisk utilpasse, når der er konflikt. Det er derfor, at vi kan gå og bruge timer på at overveje, om folk nu misforstod den der lidt kække kommentar. Eller grunde over, hvad

din ven egentlig mente, da hun sagde, som hun gjorde. Vi er gearret til at reagere, når der er noget, der truer fællesskabet. Det sætter sig i os.

På mange måder er det vores hemmelige superkraft. Det er grunden til, at vi mennesker lige nu er en af de mest succesfulde arter på jorden: Vi er udviklet til at samarbejde. Som individer er det begrænset, hvad vi kan gøre. Men sammen kan vi gøre nærmest hvad som helst, som vi sætter os for. Menneskehedens historie er fortællingen om fællesskabets magt. Om hvordan vi har begejstret hinanden, hvordan vi har samarbejdet, hvordan vi har skabt forandringer, som ingen før troede var mulige. Derfor er det svært for os at være tilskuere. Når vi ikke længere tror på, at vi kan gøre en forskel og præge de fællesskaber, vi er en del af. Når vi ikke føler os forpligtet på hinanden. Når fællesskabet kun er noget, som vi forholder os til med hovedet. Når det ikke længere er noget vi gør og føler med hele vores krop.

For demokrati er meget mere krop, end vi almindeligvis anerkender eller tillader. Det er en deltagersport: Du kan kun lære det ved at prøve det. Ved at mærke det på din egen krop. Ligesom du ikke kan lære at cykle eller spille fodbold eller køre bil ved at læse om det i en bog. Det er først, når du selv tager del, at du forstår, hvordan det egentlig fungerer.

Det er derfor, at denne bog hedder "Følelsen af demokrati" – fordi den handler om, hvordan demokrati påvirker os. Hvordan det føles at være borger. For demokrati skal ikke kun forstås med hovedet. Det skal føles med hele kroppen. Det er spændingen, begejstringen, intensiteten i at være med til noget. At ville forandre noget. At mærke genklangen hos andre. At føle at man hører til. At mærke, at der er noget på spil. At være i bevægelse. At mærke, at hvad man vælger at gøre lige nu, betyder noget. Det er følelser som disse, der er kernen af, hvad demokrati er. Det er når vi føler os som en del af noget større. Noget, som vi er med til at præge, og som præger os.

Jeg har mærket alle disse følelser med min egen krop. Og jeg har skrevet denne bog for at vise, at de er mulige og opnåelige. For at vise, hvor godt det kan føles at tage del i demokratiet. For der var engang, hvor jeg ikke selv troede på, at demokrati overhovedet kunne føles godt.

Min demokratiske opvækst

Jeg voksede op i et meget politisk hjem. Min mor var rødstrømpe og

kæmpede for ligestilling. Min far var aktiv i fredsbevægelsen. Begge akademikere. Begge kom fra privilegerede borgerhjem, som de gjorde oprør imod. Min far mod sin stivnakkede og snobbede professor-far. Min mor mod sine forældre, der aldrig turde bryde ud af de bedsteborgernormer, de selv var vokset op med. Min mor og far fandt sammen om oprøret. De boede i kollektiv og var aktive på den yderste venstrefløj. Min far skrev speciale om anarkisme på universitetet. Min mor stillede op til Folketinget for Venstresocialisterne. Som lille gik jeg med dem til 1. maj-demonstration i Randers med røde seler og min egen lille røde fane.

Mine forældre er meget forskellige. Min mor er en praktiker. Hun er handlekraftig, målrettet og effektiv. Som ung kvinde blev hun rødstrømpe, og bevægelsen prægede hende. Den gav hende mod til at være politisk, organisere og rykke ting. Den gav hende visheden om, at man kan forandre samfundet bid for bid – sammen. Det var altid hende, der udfordrede mig til at tage ansvar og til at tænke på andre end mig selv. Da jeg var 6 år tog min mor mig med til Mozambique. To af hendes gymnasielærer-kolleger var udstationerede der som ulandsfrivillige sammen med deres familier. Landet var præget af mange års konflikt og fattigdom. Jeg husker stadig oplevelsen af at være den ene hvide dreng blandt en hel flok af sorte børn, der alle ville røre ved min hud. At være den, der skilte sig ud. Jeg husker tydeligt, hvor lidt de havde. Hvordan de byggede deres legetøj af dåser, ståltråd og gamle søm. Jeg husker, hvordan min mor gav alt mit tøj væk, da vi skulle rejse hjem. Hun sagde, at det ville gøre mere nytte der end hjemme hos os.

Min far er en følsom og kunstnerisk sjæl. Han elsker at tegne og spille guitar. Og så elsker han eventyr. Han introducerede mig for tegneserier og fantasy- og science fiction-bøger. Han lærte mig at opfinde og udforske helt nye verdener, der ser helt anderledes ud. Som 9-årig fik jeg lov til at være med i den rollespilsgruppe, han var game-master for. Sammen med fem voksne tog jeg på opdagelse på den sagnomspundne Griffø til langt ud på natten. Det var som et levende eventyr, der voksede med vores fantasi. Min far lærte mig at drømme. Han lærte mig at se, at alt hvad der findes omkring os, blot er opfundet og indført af folk, der på ingen måde er klogere end os. At vi bare kan lave det om eller gøre det bedre, hvis vi sætter os for at gøre det.

Faren ved at være praktiker er, at man let kommer til at fokusere

på de opgaver og udfordringer, der er lige foran én. Og dermed glemmer at spørge, om det virkelig også er de vigtigste opgaver i det store billede. Og faren ved at drømme er, at man holder fast i drømmen og opgiver verden. For verden er svær at forandre. I drømmen styrer man selv. Det viste sig da også, at mine forældre var så forskellige, at de endte med at blive skilt, da jeg var to år gammel. De første 10 år af mit liv var jeg enebarn. Et indadvendt og genert barn med en rig fantasi og masser af tid for mig selv. Jeg forelskede mig i eventyr. Inspireret af min far tegnede jeg mine egne fantasiverdener og befølkede dem med alskens væsener. Jeg drømte mig ofte væk i dem. Jeg forestillede mig, hvordan det ville være at være Bastian i Den Uendelige Historie, der blev hvirvlet ind i en anden, magisk verden (det var længe før Harry Potter gjorde det samme).

Jeg elskede også at spille computerspil. Det gav en tryghed, fordi man altid kunne starte forfra. Her var jeg helten, for det var mine handlinger, der skabte historien. Det blev et frirum, en lettilgængelig flugt fra min temmelig uheldmodige hverdag. Jeg levede op til forventningerne i skolen og gymnasiet, men jeg havde det svært udenfor klasselokalet. Jeg følte mig forkert og pinlig, når alle de seje fra klassen begyndte at tage til fester og få kærester. Når folk blev vrede og råbte op, og jeg ikke gjorde noget. Når jeg selv burde blive vred og råbe op, men ikke gjorde noget.

Jeg følte, at jeg også burde være en helt – ligesom i computer-spillene og eventyrene. At jeg burde prøve at gøre en forskel. Men jeg havde ingen anelse om hvordan. Der var ikke megen hjælp at hente hos mine forældre, der havde lagt deres ungdoms engagement bag sig. Min far passede sit job som tegner på den lokale avis. Min mor kom ikke i Folketinget, og havde nu travlt med et fuldtidsjob og mine to mindre søskende. Vi tog stadig til 1. maj-demonstrationerne, men der var ikke rigtigt nogen, der troede på det længere. Det følte mest bare pinligt og akavet at være politisk. Som en leg, de fleste for længst var vokset fra.

Der var ingen i min gymnasieklasse, der gad sidde i elevrådet, så jeg meldte mig. Jeg kan ikke huske, hvad vi snakkede om på vores møder eller om, vi traf nogle beslutninger af betydning. Jeg husker bedst de få gange, hvor vi gjorde noget, og hvor vi ikke bare holdt møder. Alt

det, der havde noget krop. Som da vi organiserede en skolestrejke imod nedskæringer. At vi malede bannere og marcherede fra gymnasiet ned på Rådhuspladsen i Randers. Men jeg følte aldrig, at det gjorde en forskel. Vi traf beslutninger, men de havde ingen betydning eller effekt på verden omkring os. Det føltes som om vi legede demokrati. Som et skolevalg, hvor vi prøver at stemme – uden at det rigtigt tæller.

Jeg prøvede også at engagere mig i Rød Ungdom, der havde en lokalafdeling i Randers. Men også her følte jeg mig udenfor. De fleste gik i sorte hættetrøjer, røg fede og talte indforstået om forskellene på forskellige kommunistiske grupperinger. Om det var bedst at være trotskist eller marxist-leninist. Det sjoveste var når vi sang gamle arbejdersange fra slidte røde sanghæfter. Og så den ene gang, hvor vi løb ind og satte ild til et EU-flag foran scenen til 1. maj. Også selvom jeg ikke tror, at der var nogen, der rigtigt forstod, hvorfor vi gjorde det. Det gjorde jeg nok heller ikke selv.

Jeg endte med at give op. Jeg passede tydeligvis ikke ind. Det føltes ikke som om, at der var plads til mig og mit engagement. At der ikke var plads til, at jeg kunne være den nybegynder, som jeg rent faktisk var. I mange år derefter troede jeg ikke på, at jeg kunne gøre en forskel. Jeg følte mig altid forkert, når jeg var sammen med folk, der var politisk aktive, sad i bestyrelser eller lavede aktivisme. De var altid lidt indforståede og selvsikre på en måde, jeg slet ikke var. Jeg tænkte, at det nok bare var mig, der ikke duede til politik. I stedet begyndte jeg på universitetet i København og flyttede på kollegie. Jeg levede en privilegeret, pligtfri og bekymringsløs tilværelse som studerende med masser af fester og computerspil. Mit demokratiske engagement blev ikke til mere end vage drømme og nogle få politiske analyser i mine universitetsopgaver.

Om at være nybegynder

Jeg var 30 år, da jeg tog mit kørekort. Til min allerførste køretime tog jeg fejl af speeder og bremse. I stedet for en kontrolleret opbremsning gassede jeg voldsomt op og pløjede henover en række kegler – til stor forskrækkelse for både mig og min kørelærer. Og skamfuld måtte jeg tage imod lærerens irettesættelse og de andre elevs hånfulde letelse over, at de ikke havde dummet sig sådan. Situationen blev ikke

gjort lettere af, at jeg var mindst 10 år ældre end de andre elever. Min totale inkompetence var ikke bare pinlig, den var nærmest utænkelig: Hvordan kan en voksen mand ikke kende forskel på pedalerne?

Men dengang jeg fyldte 18, havde ingen af mine forældre bil. Jeg boede i byen, og kunne nemt komme omkring på cykel, så jeg havde hverken et umiddelbart behov eller anledning til at lære at køre bil. Så jeg lod være. I stedet lærte jeg at undgå situationer, hvor det ville komme frem, at jeg ikke havde kørekørt. Der var næsten altid nogle andre, der gerne ville køre. Jeg skulle som regel bare vente eller lige virke uopmærksom et øjeblik.

På samme måde lærte jeg også at undgå situationer, hvor det blev tydeligt, at jeg ikke havde nogen praktisk erfaring med demokrati og politik og foreninger. Jeg følte mig lidt dum og tænkte, at det nok bare var mig, der ikke forstod, hvad der foregik på generalforsamlingerne i beboerforeningen. For mig virkede de altid søvndyssende ligegyldige. Eller når snakken faldt på et eller andet EU-forbehold, som vi skulle stemme om. Når emnet kom op, var det nemt at lade de andre snakke. Jeg lændede mig tilbage og lod kroppen blive tungere. Der var altid nogen, der havde en holdning. Og jeg havde slet ikke lyst til at tage ordet og så pløje henover de kegler, der afmærkede rammerne for en fornuftig og oplyst politisk samtale. Så jeg lod være. Og jo længere tid der gik, jo sværere blev det at indrømme, at jeg bare var en nybegynder.

Det var først senere, at jeg fandt ud af, at der er rigtigt mange andre demokratiske nybegyndere, der har det på samme måde. Som måske ikke lige ved, at det er færre end 3% af voksne danskere, der er medlem af et politisk parti. Som måske ikke lige ved, at Matas og Fitness World ikke er foreninger, selvom de har medlemmer. Og som måske ikke lige ved, at meningsmålinger viser, at næsten hver anden dansker ikke har tillid til Folketinget. Og som også bare lader som om de forstår samfundets spilleregler for ikke at falde igennem og blive til grin.

Men vi har brug for nybegynderne. For det har altid været nybegynderne, der har turdet tænke nyt og udfordre det gamle. Nybegyndernes største styrke er, at de ikke ved bedre. De stiller alle de dumme spørgsmål og udfordrer alle de ting, som eksperterne for længst har accepteret, ikke kan lade sig gøre. Ikke alene påpeger de alt det, som de synes, skal laves om. De leder også hele tiden efter spræk-

ker og muligheder, som alle eksperterne for længst har opgivet at lede efter. De afprøver nye demokratiske beslutningsprocesser. De udfordrer forventningerne om at være passive tilhørere. De sprænger de kasser, de er blevet sat i og opfinder helt nye måder at gøre tingene på. Andelsbevægelsen, borgerrettighedsbevægelsen, kvindebevægelsen og klimabevægelsen er bare et par eksempler på, hvordan nybegyndere sammen har fundet modet til at genopfinde hvad det vil sige at være borger. Og de har forandret samfundet – efter først at være blevet afskrevet af alle eksperterne, der med større eller mindre overbærenhed kaldte dem forvirrede, famlende og naive fantasier, der var dømt til at mislykkes.

Fællesskabet er stjernen

Som den gamle højskolemand Hal Koch sagde, så må hver generation starte forfra og genopdage demokratiet på ny. Vi er alle nybegyndere, der skal lære at være borgere fra bunden af. Vi må hver især afprøve alting på ny og begå vores egne fejl. Problemet er bare, at det langt fra er os alle, der får det gjort. Derfor er dette en bog for nybegyndere. Den er skrevet til alle dem, der ikke helt ved, hvordan man gør. Som måske har prøvet sig lidt frem og mistet modet. Som måske aldrig rigtigt er kommet i gang. Eller som har gjort sig nogle erfaringer, men stadig føler sig usikre på, hvad de skal gøre nu.

Den fortæller historien om, hvordan jeg selv genfandt modet til at være nybegynder og kaste mig ud i noget, som jeg egentlig havde opgivet. Hvordan jeg prøvede mig frem, stillede de dumme spørgsmål, begik masser af fejl – og undervejs lærte at holde taler, skrive debatindlæg, deltage i debatter, organisere demonstrationer, lede generalforsamlinger, stille politikere til ansvar og mange flere af de færdigheder, som demokratiet bygger på.

Det er vigtigt for mig at understrege, at denne bog på ingen måde har til formål at udfolde alle de forskellige tilgange, roller og perspektiver, der er på demokrati. Jeg er ikke ekspert. Jeg har ikke læst statskundskab. Jeg har ikke arbejdet som embedsmand. Jeg har ikke været politiker eller været aktiv i et parti. Mit første møde med ungdomspolitik har gjort, at jeg sidenhen har holdt mig langt væk fra de politiske partier. Jeg er ikke rundet af de store danske foreningsfællesskaber som spejderne eller idrætsforeningerne. Jeg er ikke kendt fra

medierne, og jeg er aldrig gået viralt med et spydigt tweet.

Jeg skriver bare ud fra de erfaringer, jeg selv har gjort mig. Det er et subjektivt og ufuldstændigt vidnesbyrd, som på ingen måder skal forestille at være repræsentativt. Jeg er en hvid, universitetsuddannet mand. Jeg er godt klar over, at jeg er privilegeret i kraft af mit køn, min seksualitet, min etnicitet og min sociale baggrund, der har givet mig mange muligheder, som det langt fra er alle, der får. Min historie er ikke en af den slags, der handler om at overkomme stor modgang mod alle odds. Men jeg mener alligevel, at det er en historie, der er værd at fortælle. For det er en af den slags historier, der sjældent bliver fortalt, fordi de er mere tvetydige end de solstrålesuccesser man kan læse om i glittede blade hos frisøren. Det er en af de rodede, besværlige historier uden klar morale, hvor processen er lige så vigtig som resultatet. Det er en historie om at prøve sig frem og lede efter sprækkerne, hvor noget nyt kan opstå. Og så er det en historie, hvor det er fællesskabet, der er stjernen. Derfor er denne bog ikke bare historien om min rejse som demokratisk nybegynder. Det er også historien om seks forskellige fællesskaber, der har præget mig, oplært mig og givet mig mulighed for at mærke demokratiets følelsesregister på min egen krop. Dette er lige så meget deres historie, som det er min.

Mit håb er, at du vil kunne spejle dig i nogle af disse historier – og de følelser og erfaringer, som de beskriver. Og at det vil give dig lidt ekstra mod til at kaste dig ud i at være demokratisk nybegynder. Jeg vil på ingen måde love dig, at du slipper for at begå fejl, hvis du læser denne bog. Du kommer til at begå masser af fejl! Men jeg håber, at bogen kan gøre det lidt lettere for dig at lære af fejlene, fordøje dem og komme hurtigere videre, så du i det mindste kan begå nogle nye

Hvis du bare vil hurtigt i gang med historierne, kan du gå direkte videre til kapitel 1 nu. Resten af indledningen dykker ned i bogens teoretiske grundlag og opbygning.

og sjovere fejl næste gang.

Hvad jeg mener med “følelsen af demokrati”

Før vi går videre, er det værd at bruge lidt tid på at få styr på definitionerne. For ordet “følelse” er lidt problematisk – ikke mindst når det kommer til demokrati. Der er en indbygget spænding mellem de stærke følelser, som politik ofte vækker hos folk, og den kølige og distancerede tilgang, hvormed bureaukratiet helst skal udføre de demokratiske beslutninger, der bliver truffet. Allerede i 1919 opsummerede den tyske sociolog Max Weber problemet:

“Hvordan kan varm lidenskab og koldt ojemål tvinges sammen i samme sjæl? Politikken udføres af hovedet, men ikke de andre dele af kroppen eller af sjælen. Men dog kan hengivelsen til den, hvis ikke den skal være en frivol intellektuel leg, men ægte menneskelig handling, kun fødes og næres af lidenskaben.”

Denne skelnen mellem hoved og krop, fornuft og følelse, går igen i mange diskussioner af demokrati. Især med de sociale mediers gennembrud i de seneste 10-15 år er der mange, der ser følelser som et problem, der står i vejen for demokratisk samtale, og som derfor skal begrænses. For hvordan skal man tale med én, der ikke er interesseret i statistikker eller fakta, men stemmer og handler ud fra følelser?

Løsningen er i hvert fald ikke at prøve at fjerne følelser fra samtalen. Måske skal vi i stedet prøve at få en bedre forståelse for, hvad følelser rent faktisk er. Ny forskning viser nemlig, at følelser ikke er fastdefinerede størrelser, der er indbygget i vores hjerner fra fødslen. I stedet opbygger og udvikler vi følelser baseret på de erfaringer og oplevelser, som vi gør os. For eksempel, hvis du skal til eksamen, så kan det være, at din krop føles anspændt og sitrende. Men om du (og din hjerne) oplever dette som nervøsitet, angst eller beredt beslutsomhed kommer helt an på, hvordan dine tidligere oplevelser med eksaminer har været.

“Din hjerne fungerer ved at lave forudsigelser,” forklarer den amerikanske psykolog Lisa Feldman Barrett. “Den bruger tidligere oplevelser til at forudsige og konstruere din opfattelse af verden.” Det skyldes kort fortalt, at menneskehjernen er doven. Den orker

ikke at bearbejde al den information, som den konstant modtager fra sanser, krop og omverden. Derfor prøver hjernen hele tiden at spare på kræfterne og slippe for at forholde sig til alting, som om det var for første gang. Den scanner hele tiden sine omgivelser og spørger sig selv "Hvad minder det her mest om – baseret på mine tidligere oplevelser?" Den leder kort sagt efter mønstre, som den kan genkende, så den slipper for at bruge tid og energi på at undersøge, analysere og forstå, hvad det er. Vores hjerner udfylder simpelthen hullerne i vores opfattelse af verden med bidder af, hvad du har oplevet før. Det er det samme, der sker, når vi opfatter følelser hos andre. Vores hjerner laver forudsigelser baseret på tidligere oplevelser med andres ansigtsbevægelser og gætter på, hvad et løftet øjenbryn, et skævt smil, eller en rynken på næsen betyder.

Det er temmelig vildt. For det betyder, at vi grundlæggende ikke er i stand til at skelne, om de forudsigelser, som vores hjerner når frem til, er mere baseret på de sanseindtryk, vi oplever lige nu, eller på tidligere erfaringer fra lignende situationer. Bliver vi sultne, fordi vi kan mærke duften af nybagt brød, eller fordi vores hjerne forudsiger, at vi snart skal til at spise lækkert, nybagt brød? Det gør skellet mellem hoved og krop mere og mere udflydende. For der vil også være situationer, hvor det, du oplever som følelser, i virkeligheden er din krop, der taler til dig. Som når du føler dig spændt, fordi din krop har fået for meget kaffe og for lidt søvn. Eller når du bliver vred, fordi din krop signalerer sult. Eller når du føler dig rastløs og utålmodig, fordi din krop trænger til at bevæge sig. Så når jeg i denne bog snakker om "følelser", så mener jeg ikke bare de simple begreber som glæde, frygt og vrede, som vi er vant til at kategorisere vores oplevelser med. I stedet mener jeg, hvordan vi mærker vores krop, hvordan vi fortolker disse indtryk gennem de filtre, vores erfaringer har skabt i os, og hvordan vi tænker og sætter ord på de følelser.

Når jeg taler om "følelsen af demokrati" ønsker jeg altså at udforske, hvordan det at tage del i demokratiet påvirker os kropsligt. Og dermed hvordan tidligere kropslige oplevelser med demokratiet former vores hjerners forudsigelser om, hvilke muligheder vi har for at deltage i demokratiet i dag.

For er der én ting, som alle i vores samfund lader til at kunne blive enige om, så er det, at demokrati er godt og vigtigt. Demokrati

er blevet et af de tågede plusord, som alle mener noget pænt med, men aldrig det samme (ligesom ord som *fællesskab, frihed, medborger-skab og velfærd*).

Demokratiet er blevet en fetisch, en magisk ånd, som man kan og bør påkalde sig for at understrege, hvor oprigtige og retfærdige ens holdninger er. Alle politikere og meningsdannere fra højre til venstre påkalder sig demokratiet for at understøtte deres handlinger og standpunkter. Alt fra karikaturtegninger til internationale handelsaftaler kommer til at handle om at forsvare Demokratiet med stort D.

Når så mange forskellige mennesker med så forskellige holdninger alle påkalder sig demokratiet, bliver det tydeligt, at de taler om ganske forskellige ting. Demokrati er blandt andet:

- et højstemt og vidtløftigt ideal (om medbestemmelse og gensidig forståelse)
- en egalitær beslutningspraksis (en form for fælles selvorganisering)
- en styreform med regler og procedurer (en bestemt måde at organisere et statsapparat på)
- et pragmatisk system til at fordele magt (en fredelig måde at løse interessekonflikter på)

Selvom disse forskellige forståelser ikke nødvendigvis er i direkte modstrid med hinanden, så er de dog slet heller ikke ens. Jeg tror, at grunden til, at der er så mange forskellige opfattelser af begrebet demokrati, er, at demokrati aldrig har været en statisk størrelse. Det er ikke et klart ideal eller en fastdefineret model, som har stået uændret gennem århundrederne (selvom der til tider er folk, der prøver at få det til at fremstå sådan). Der er ikke nogen enkelt tænker eller filosof, der har opfundet demokrati. Demokrati er netop ikke en ideologi, men en ramme – et ideal, en praksis og en kultur, som er blevet udviklet gennem tusinder af år. Det eneste, der hidtil har været konstant ved demokratiet, er at det til stadighed har været under løbende udvikling og forandring i samspil med de værdier og konflikter, der har fundet sted i samfundet som helhed.

Højskolemanden Hal Koch sagde det godt i sin lille bog ‘Hvad er demokrati?’ fra 1945: “Demokratiet kan ikke sikres – netop fordi det ikke er et system, der skal gennemføres, men en livsform, der skal tilegnes.” Jeg bruger ordet demokrati på samme måde her: Til at beskrive demokrati som livsform. Som en praksis. Som noget man gør sammen: En måde at leve og indgå i fællesskab med andre mennesker. Uanset om det er fællesskaber, der er så små, at man alle kan sidde og spise ved det samme bord. Eller om det er fællesskaber, der er så store, at de rækker ud over sprog og landegrænser. Det er de fællesskaber, der findes i de demokratiske rum, hvor folk træffer beslutninger sammen, prøver at præge beslutninger sammen, prøver at udleve beslutninger sammen, og prøver at forestille sig helt andre veje at gå sammen.

Med disse definitioner på plads giver det nu mening at stille det spørgsmål, som jeg vil prøve at besvare i denne bog: Hvordan former vores kropslige oplevelser med demokrati som praksis og livsform vores oplevelse af hvilke politiske og demokratiske muligheder, vi har?

For hvis de følelser, vi oplever, i vid udstrækning er forudsigelser baseret på vores hidtidige erfaringer, så betyder det også, at de handlinger, erfaringer og oplevelser, vi gør os i dag, former de forudsigelser, vores hjerner laver i morgen. Hvis vi igen og igen har oplevet, at vi ikke bliver hørt, respekteret eller taget alvorligt, så vil vi – bevidst eller ubevidst – forvente, at dette mønster vil gentage sig. Hvis vi oplever, at der ikke er plads til vores stemmer, følelser eller værdier i de demokratiske rum, vi har mulighed for at deltage i, så vil vi begynde at internalisere disse forventninger, som verden lader til at have til os. Vi vil gøre dem til vores egne og vi vil begynde at tro, at det ikke kan være anderledes. Og så kan vi let ende i et mønster præget af magtesløshed, fremmedgjorthed, håbløshed, lede og vrede, der hurtigt kan blive selvforstærkende.

Men denne viden giver os også muligheden for at bryde mønsteret. Det kræver blot, at vi tør gøre noget andet, end det vi plejer at gøre. At vi tør være nybegyndere og træde ind i det usikre rum, hvor fællesskaber opstår, og vi kan skabe forandring sammen. At vi tør handle anderledes – og dermed mærke nogle nye følelser. At vi tør gøre os nogle nye erfaringer med demokrati, der gør, at vi (og vores hjerner) tør tro på, at det nytter.

Bogens opbygning: Historier, følelser og erfaringer

Det kan virke mærkeligt bagvendt, at jeg har valgt at skrive en bog – den ultimative hovedoplevelse – for at sætte fokus på kroppen og de følelser, som demokrati vækker. Og der er ingen tvivl om, at den bedste måde at opleve følelsen af demokrati er ved at gøre det selv – og mærke det på sin egen krop. Men det er ikke altid, at vi er klar til, eller har mulighed for, at kaste os ud i det selv. Og her kan historier være en hjælp. Den amerikanske psykolog Jerome Bruner argumenterer for, at fortællinger er en slags “træning i handling”. Hver gang vi hører en historie, forestiller vi os, hvordan det ville være, hvis vi selv var i den situation, som historien beskriver. Hvad ville vi gøre, hvis vi var Harry Potter? Eller Sana Bakkoush? Eller Luke Skywalker? Ville vi have truffet de samme valg som dem? Fortællingen bliver en slags flysimulator for sindet, der giver vores hjerner nyt materiale til at skabe forudsigelser og følelser ud fra. Og dermed giver det os mulighed for at lære, hvordan vi selv kan træffe valg, når vi står i situationer, vi aldrig har stået i før.

Derfor er denne bog båret af historier, der giver dig mulighed for at opleve demokratiske rum og situationer, som du måske ikke selv har haft mulighed for at opleve. Bogen består af seks kapitler, der hver især tager udgangspunkt i en af de seks forskellige demokratiske følelser, som jeg har identificeret. Hver følelse har en positiv og en negativ side. Hvis man ikke har erfaring med at deltage demokratisk, vil man som regel have mest erfaring med de negative sider af disse følelser. Vred fremfor tilfreds. Magtesløs fremfor magtfuld. Håbløs fremfor håbeful. Og måske vil man også – bevidst eller ubevidst – forvente, at det er de eneste følelser, man kan mærke i et demokratisk rum. Derfor vil jeg i hvert kapitel beskrive et af disse følelsesmæssige modsætningspar ved at fortælle historien om et af de fællesskaber, der har givet mig muligheden for at bryde ud af magtesløsheden, leden og håbløsheden og opleve de positive følelser, som demokrati faktisk også rummer. Fælles for disse positive følelser er, at de ikke er individuelle. De kan kun opstå, når man føler sig forbundet, som en del af et fællesskab.

Mit mål er, at hver historie kan give dig en fornemmelse for de udfordringer og modsætninger, der ligger i at tage del i et demokratisk

rum. Efter hver historie vil jeg give dig nogle øvelser, der kan hjælpe dig med at mærke, føle og tænke over, hvilke følelser og stemninger, historierne vækker i dig. I din krop. Det er den måde, du kan deltage aktivt i denne bog og jeg vil på det kraftigste opfordre dig til at tage dig tiden og roen til at gøre det. Jeg håber, at de kan være med til at skubbe lidt til dine forventninger af, hvad der er muligt. Jeg afslutter hvert kapitel med at træde et skridt tilbage og sætte ord på de vigtigste erfaringer, jeg har gjort mig om, hvordan vi bedst kan understøtte og fostre disse positive følelser.

Det hverdagsnære, det lokale og det fjerne

Demokrati kan tage mange former. Det fungerer forskelligt alt efter om I er fem venner, der skal beslutte hvilken film I skal se på Netflix, eller om I er delegerede fra 193 lande, der skal blive enige om en formulering i en klimaaftale til et FN-topmøde. Og det samme gælder de følelser og stemninger, som demokrati vækker i vores kroppe. Derfor har jeg inddelt bogens seks kapitler i tre afsnit, der dækker tre forskellige niveauer af demokratisk handling: Det hverdagsnære, det lokale og det fjerne:

NÆR	FÆLLESSKAB : BORGERLYST FØLELSER : BERETTIGET - UBERETTIGET	FÆLLESSKAB : KØBENHAVNS FØDEVAREFÆLLESSKAB FØLELSER : SAMHØRIG - FREMMEDGJORT
LOKALE	FÆLLESSKAB : BORGERINDRAGELSE FØLELSER : TILFREDS - VRED	FÆLLESSKAB : MEDBORGERNE FØLELSER : STOLT - LED
FJERN	FÆLLESSKAB : KLIMABEVÆGELSE FØLELSER : MAGTFULD - MAGTESLØS	FÆLLESSKAB : JYDERUP HØJSKOLE FØLELSER : HÅBEFULD - HÅBLØS

Det hverdagsnære er de demokratiske rum, som du deltager i i din hverdag. Det dækker ikke kun de formelle demokratiske rum med møder og dagsordener, men også de uformelle demokratiske rum, hvor I deler jeres holdninger, tager beslutninger og løser problemer sammen. Det

kan være på din skole, i din boligforening eller på din arbejdsplads, eller i din vennegruppe eller sammen med dine naboer. Det hverdagsnære demokrati har fokus på problemløsning. At beskrive de problemer, I møder sammen og finde løsninger, som I alle kan acceptere.

I kapitel 1 fortæller jeg om min egen følelse af ikke at være berettiget til at deltage, og historien om, hvordan jeg igennem projektet Borgerlyst fik mulighed for at øve mig i at ytre mig og bruge min stemme – og undervejs også kunne hjælpe andre til at gøre det samme.

I kapitel 2 fortæller jeg historien om, hvordan jeg blev aktiv i Københavns Fødevarerfællesskab – og for første gang oplevede den samhørighed, der kommer af at høre til i et fællesskab, man kan være med til at præge og tage ansvar for.

Det lokale er de større demokratiske rum, der har indflydelse på din hverdag, men som du ikke altid selv er opmærksom på eller aktiv deltager i. Det kan f.eks. være de beslutninger, der træffes i din lokale kommunalbestyrelse eller regionsråd, som du måske ikke selv oplever konsekvenserne af. Det er sammenhænge, hvor vi ikke bare møder folk, der ligner os selv, men hvor vi indgår i fællesskaber, der rummer noget af den mangfoldighed og forskellighed, som kendetegner vores samfund som helhed. Her er der mange flere forskellige interesser i spil, end du måske selv lige er opmærksom på. Det lokale demokrati har fokus på forhandling. Den grundlæggende præmis er, at det er ikke altid er muligt at gøre alle tilfredse, så det handler om at forhandle sig frem til et kompromis, der bedst tjener de flestes (eller måske bare de mest magtfuldes) interesser.

I kapitel 3 fortæller jeg om min oplevelse med at facilitere en høringsproces i en forstadskommune, hvor forvaltningen, borgere og politikere gik fejl af hinanden. Og om hvordan det måske mest af alt vakte min egen vrede, da jeg som den eneste fik lejlighed til at høre, hvordan processen påvirkede de forskellige parter. På baggrund af dette reflekterer jeg over magtens sprog, hvordan det kunne være gået anderledes og hvad man som borger kan gøre for at tale et sprog, som både politikere og embedsfolk kan forstå.

I kapitel 4 fortæller jeg historien om borgeralliancen Medborgernes kampagne for at skabe et trygt miljø omkring Nørrebro Station. Og

om hvordan lokale borgeres stolthed over deres bydel gjorde det muligt for dem at finde sammen om at gøre deres stemme gældende overfor de mange forskellige interesser og hensyn, der er i spil i kommunale budgetforhandlinger.

Det fjerne niveau er det helt store, samfundsmæssige perspektiv i Danmark og i verden som helhed. Det er de lange linjer, som ledere og beslutningstagere fokuserer på: Økonomien, klimaet, medierne, demokratiet. På dette niveau bliver vi som borgere oftest reduceret til tal i statistikkerne og i de økonomiske modeller. Vi tæller kun i kraft af at være tusinder eller millioner af mennesker. Der skal borgere finde sammen i bevægelser for at rykke noget. Det fjerne demokrati har fokus på forandring – de store og langsigtede forandringer, der ofte er så langsomme, at vi har svært ved at se, hvor de starter og hvornår de stopper.

I kapitel 5 giver jeg en insider-beretning om, hvordan mange forskellige borgere og græsrodsgrupper i den danske klimabevægelse i 2019 fandt sammen om en fælles sag: Ønsket om en stærk og bindende klimalov. Og hvordan denne bevægelse med et hav af forskellige tilgange og taktikker formåede at overvinde deres indbyrdes forskellighed og skabe det folkelige pres, der førte til målet om en 70% reduktion i klimagasudledning i 2030. Og om hvordan denne kampagne var med til at vække en gnist af magtfuldhed, der kom til at præge mig og en hel generation af klimaaktivister.

I kapitel 6 fortæller jeg om mine erfaringer med at arbejde som lærer på Jyderup Højskole og introducere klimabekymrede nybegyndere for den grønne bevægelse i Danmark. Om hvordan følelsen af håb ikke er noget man bare har, men noget man gør. Og om hvorfor vi ofte overvurderer, hvor hurtigt forandringer finder sted på den korte bane, og tilsvarende undervurderer, hvor meget der kan forandres på lidt længere sigt.

Jeg slutter bogen af med at skrue godt op for alle følelserne i en slags manifest for et levende demokrati. Bare fordi jeg kan.

MELLEMSPIL OM AT LÆSE MED KROPPEN

En vigtig del af denne bog er en række øvelser, der kan hjælpe dig med at mærke og reflektere over dine egne kropslige erfaringer med demokrati og politisk handling. For du lærer også med din krop. Men det kræver, at du aktivt og bevidst arbejder med, hvad der sker i din krop. Derfor har jeg indlagt disse øvelser som små hjernepauser, der kan få dig ned i kroppen og mærke, hvad bogen vækker i dig. Disse øvelser er lidt af et eksperiment, for det handler om at prøve at læse med kroppen. For at få mest muligt ud af disse øvelser kræver det en smule ekstra forklaring. Derfor dette lille mellem spil.

Vores dovne hjerner elsker rutiner. Jo mere, der er forventeligt og forudsigeligt, des mindre energi skal den bruge. Og derfor oparbejder vi en samling af adfærdsmønstre som svar på mange af de dagligdags situationer, vi møder igen og igen. Det er adfærd, som vi gentager ubevidst, automatisk og konsekvent. Automatisk, fordi det er den første, primære reaktion, der bliver vakt i os i en given situation. Konsekvent, fordi det er den reaktion, vi for det meste udlever – og dermed forstærker. Og ubevidst, fordi vi som oftest gør det uden at være bevidste om, at der er andre handlemuligheder, som vi kunne vælge i den pågældende situation.

Jeg er for eksempel ret konfliktsky. Når jeg kan mærke, at der er en konflikt under opsejling, så vil jeg ofte begynde at undgå det konfliktfyldte emne eller de mennesker, som jeg har konflikt med. Det er ikke nødvendigvis en bevidst beslutning. Det sker ofte, før jeg selv er bevidst om det. Jeg prøver at glide af, undgå eller afværge konflikten, og det er først bagefter, når jeg allerede har undskyldt eller undvejet, at det går op for mig, at det er det, jeg er ved at gøre. Og når jeg tænker over det bagefter, så virker det nærmest som om, det var det eneste, jeg kunne gøre i situationen. Denne adfærd er så indgroet, at det bare føles som om, det er sådan jeg er. Og jeg ender med at identificere mig med denne adfærd. Som om det ikke kunne være anderledes.

Men adfærd som denne er ikke medfødt. Det er noget vi tillærer os i løbet af vores liv. Kropsterapeuten Petra Sofie Kempf kalder denne adfærd for “default krop.” Default er de standard-indstillinger, som teknologi er sat op til, inden vi bevidst begynder at ændre og tilpasse dem. På samme måde har vores kroppe også hver især en default, som er opstået gennem mange års brug og tilpasning. Denne tilpasning finder især sted i barndoms og teenageårene, hvor vi – bevidst og ubevidst – søger at opnå tryghed, forbundethed og respekt. Denne default opstår, fordi hjernen vil bruge mindst mulig energi (og dermed sikre vores overlevelse, når der er fare på færde). En handling, der er lavet mange gange før, bruger mindre energi. Vores krop arbejder hele tiden for at undgå, at vi kommer til at føle frygt og ubehag. Og prøver derfor at skabe så trygge og forudsigelige rammer, som muligt.

Denne tilpasning forplanter sig i den måde, vi trækker vejret på, hvordan vi spænder op eller slapper af. Og hvordan vi bærer vores krop. Hvordan vi bruger vores knæ, skuldre, arme og nakke. Hvordan vi stiller os overfor verden. Jeg kan være afslappet og i fint humør, men hvis der pludselig opstår en uventet konflikt, så reagerer min krop med det samme. Den spænder op i skuldre og nakke. Armene trækker op foran brystet. Kroppen forudser konflikten og indtager den default, som den ved har virket før i sådanne situationer. Og pludselig føler jeg mig ikke i ro. Jeg føler mig lille, forkert og sårbar. Som et lille barn, der ved, han har gjort noget forkert, men endnu ikke helt er klar over, hvad det er. Jeg ønsker på ingen måde at reagere sådan. Det føles nærmest bare som om, at det sker af sig selv.

Det sker fordi vores default krop og den bagvedliggende adfærd er formet af svære oplevelser, som vi har haft tidligt i vores liv, når vi har mødt vrede, tristhed, magtesløshed eller andre voldsomme følelser, der har truet vores tryghed. Og hvor vi ikke har haft de fornødne redskaber eller erfaringer til at forholde os til den. Min frygt for konflikt er formet af min opvækst. Mine forældre blev skilt, da jeg kun var et par år gammel. Jeg voksede op i en 7-7-ordning, hvor jeg på skift boede en uge hos min far og min mor. Udadtil var det meget mindeligt, men dels gjorde skilsmissem, at jeg følte et ansvar for at passe på mine forældre og ikke give anledning til konflikt. Dels gav ordningen mig også en let mulighed for at undvige konflikter, for jeg vidste, at lige om

lidt skulle jeg alligevel over til den anden forælder, og så ville konflikten som oftest fortone sig af sig selv. Nu skriver jeg “føjte” og “vidste”, men denne adfærd var ikke udtryk for bevidst handling. Det var et adfærdsmønster, jeg tillærte mig over mange år. Det var noget, som min krop lærte at gøre for at passe på mig. For at undgå farlige og uforudsigelige situationer, som jeg ikke var herre over.

Den samme mekanisme gør sig gældende når det kommer til samfundet omkring os. Du kan ikke selv vælge hvilket samfund, du vokser op i. Det kommer til at præge dig og din krop på måder, som du måske ikke engang selv er bevidst om. Hvilke privilegier du har (eller mangler). Hvilke muligheder du har (eller mangler). Om du bliver undertrykt (eller undertrykker). Bare i kraft af hvem du er, hvad du er vokset op med (og mod), og hvad du tager for givet. Mine tidlige oplevelser med politik og demokrati er også indlejret i min krop. Igen og igen følte jeg mig dum, naiv og udenfor. Jeg følte ikke, at der var plads til mit engagement. Som om mit engagement var forkert, fordi det ikke passede ind i de kasser, jeg kunne finde. Det endte med, at jeg – bevidst og ubevidst – begyndte at undgå sådanne fællesskaber og situationer. Jeg indarbejdede de forventninger, jeg oplevede, at verden havde til mig og mit engagement. Jeg tænkte, at det ikke kunne være anderledes. Min krop lærte af disse oplevelser. Det gjorde mig til “sådan en, der ikke er politisk”.

Men det behøver ikke være sådan. Der er et helt spirende felt af kropsterapi – somatics – der arbejder med at hjælpe folk med at blive bevidste om deres vaner og default adfærd, så de kan forandre den måde, de forholder sig til verden omkring dem. Jeg er bestemt ikke ekspert på dette felt. Men det var en dyb og grundlæggende erkendelse for mig, da jeg opdagede denne tilgang, fordi det stemte så godt overens med de oplevelser og erfaringer, jeg selv har gjort mig på egen hånd. Det er først, når jeg har oplevet mine egne default adfærdsmønstre blive brudt, at jeg har opdaget, hvor meget de har bestemt.

Det første skridt i at blive mere bevidst om vores default krop er at begynde at være opmærksom på vores automat-reaktioner. På hvordan vores kroppe taler til os. For at gøre det, må vi lære at skelne mellem hvad Petra Sofie Kempf kalder at tænke, mærke og føle:

At tænke er koblet til hjernen. Det er det, der sker, når du snakker,

tænker eller læser. Du fokuserer på ordene, på at tænke og tale. Det ene ord følger det næste og du mærker ikke din krop. Når du har din opmærksomhed i hjernen, kan du bevæge dig i tiden, og med din tænkning skaber du en abstrakt forestilling om det, du beskæftiger dig med. Det betyder, at mange kommer til at tænke, hvad de mærker, frem for at mærke, hvad de mærker. De skaber en indre forestilling af, hvad de mærker. Det kommer til udtryk i form af indre samtaler, som f.eks. ” Er det nu også rigtigt” og ” mon jeg virkelig mærker det?”

At mærke er koblet til kroppen. Det er konkret og oplevet lige nu. Det er alle de fysiske indtryk, der finder sted i og igennem din krop, som hele tiden bliver sendt videre til hjernen. Det kan være en spænding i nakken. En tunghed i armene. En sugen i maven. Det kan være, at du mærker høj energi eller træthed. Det er en slags barometer over hvordan vi har det, som kan være svært at mærke, for vi er ikke gearret til at opleve hele den symfoni af indtryk, som vores kroppe giver os. Derfor mærker de fleste af os ikke vores krop særligt meget. Det bliver ofte bare en ubestemmelig fornemmelse af, at du har det godt, eller at du ikke har det godt. Hvis du ikke har det godt, så kan det være svært at afkode, hvad der er galt og hvad du kan gøre for at ændre på det. Det føles bare som om, der er noget, der støjer i dig.

At føle er en form for bindeled mellem mærke og tænke. Det er en måde vi konkluderer på det, vores kroppe fortæller os. Det er en slags opsummering af, hvordan vores kroppe har det: Glad. Forkert. Harm. Værdsat. Det er her, at hjernens forudsigelser for alvor kommer i spil, for den skal prøve at afkode, hvad det er, der gør, at du ikke har det godt: Skal du sove? Skal du spise? Skal du gå en tur? Skal du se fjernsyn? Skal du have et kram? Forskellen på at mærke og at føle er, at det at mærke er meget foranderligt, fordi kroppen hele tiden regulerer sig og tilpasser sig omgivelserne. Og bare det at give kroppen opmærksomhed kan ændre de indtryk kroppen sender tilbage. Følelser derimod forandrer sig langsommere. De bliver hængende i kroppen længere, for når først din hjerne har lavet en forudsigelse, holder den ofte fast i den, indtil der er overvældende data, der peger på en anden konklusion.

At tænke, føle og mærke er ikke afkoblede, selvstændige processer. De hænger sammen og påvirker hinanden hele tiden. Men det er

vigtigt at kunne skelne mellem de tre for at forstå, hvad vores krop fortæller os. Som Petra Sofie Kempf forklarer det: "Hvis du først kan registrere, hvad du mærker, og derefter registrere, hvad du føler, vil du opleve, at det, der støjer inde i dig, falder til ro."

På samme måde har de øvelser, der ligger i hvert kapitel i denne bog netop til formål at hjælpe dig med at mærke, føle og derefter reflektere over, hvad der sker i din krop, når du møder forskellige demokratiske situationer. For i sidste ende er der ikke nogen lette hacks eller genveje. Den eneste måde du kan lære din krop at kende er ved at bruge den. Ved at have en tilbagevendende kropslig praksis, hvor du mærker din krop. Og derfor er øvelserne mest af alt en påmindelse om at stoppe op og mærke med nysgerrighed, hvad der sker i din krop.

Det er meget forskelligt, hvilken kropslig praksis, der virker for folk. Nogle dyrker yoga. Andre danser. Nogle løber eller vandrer. Andre svømmer. Men den nemmeste og simpleste måde at mærke kroppen er bare at stoppe op og trække vejret. Opmærksomhed på åndedrættet er en grundlæggende praksis i meditation: At fokusere på vejtrækningen og mærke vores krop. Og det er den praksis, som øvelserne i denne bog primært kommer til at tage udgangspunkt i.

Men som forfatteren og zen-buddhisten Ruth Ozeki siger, så er vores hjerner meget lette at distrahere. De hæger sig fast på enhver forbigående tanke og glider væk fra at mærke kroppen, så snart der er en åbning. Hvis det sker, forklarer hun, skal man huske instruktionen: "vend tilbage til kroppen, vend tilbage til åndedrættet." Hun uddyber:

"Slap af i kroppen. Slap af i sindet og vend tilbage. Jo mere vi kan acceptere at arbejdet i al sin simpelhed består i at vende tilbage. Så længe du bliver ved med at vende tilbage, så gør du arbejdet. Det tager en del af presset af. Og det giver dig også modstandskraften til at blive ved."

Eller sagt på en anden måde: Vi kan lige så godt acceptere, at vi kommer til at fucke op og lade os rive med. Af bekymringer om, at vi ikke gør det godt nok. Eller at folk tænker, at vi er dumme eller naive eller selvoptagede. Af associationer om alle mulige uforudsigelige

forbindelser, som vores hjerne laver for at få os ud af vores krop. Af ting vi skal huske, men ikke har fået skrevet ned. Af ting, vi egentlig helst ville glemme, men som uinviteret dukker op ud af vores underbevidstes dyb.

Så når du sidder med disse øvelser og finder det svært, så start med åndedrættet. Fokusér på åndedrættet. Vend tilbage til åndedrættet. Vend tilbage til kroppen.

Øvelserne skaber en slags træningsbane, hvor du kan blive lidt mere bevidst om, hvilken rolle, din krop spiller, når du er i et demokratisk rum. Øvelserne er blandt andet inspireret af konceptet “Demokrati Fitness”, der er udviklet af de tre borgerinddragelseskonsulenter Zakia Elvang, Trine Demant og Kathrine Krone. De har udviklet en række korte træningsprogrammer, der hver passer til at træne en af 10 forskellige “demokrati-muskler” – fra mod og empati til kompromis og uenighed.

Deres mål er at skabe et trygt og sjovt rum, hvor deltagerne kan lære med deres kroppe og sammen øve sig på at være i det, som de synes er svært – for eksempel at være uenige. “Det handler om at turde være i uenigheden, selvom det er ubehageligt.” forklarer Kathrine Krone. “Vi prøver at hjælpe folk igennem ubehaget indtil det bliver mindre. Det er som at slå kolbøtter, til du ikke længere har kvalme.”

På samme måde vil øvelserne her i bogen invitere dig til at mærke, hvordan det er at være i nogle af de demokratiske rum, som du måske føler dig utryk i. Som måske ligefrem giver dig lidt kvalme. Jeg håber, at du vil prøve at træde ind i de rum. Og husk, at du altid kan forlade dem igen. Bare vend tilbage til kroppen. Vend tilbage til åndedrættet.

1. **BERETTIGET UBERETTIGET**

BORGERLYST OG SAMTALESALONER

November 2008

“Jeg har læst din blog. Den er kedelig!”

Kristian kigger på mig for at se, om hans udfald har ramt plet. Jeg er stivnet og ved ikke helt, hvordan jeg skal reagere.

“Det er som om du holder igen. Du præsenterer bare andres idéer uden at sige, hvad du selv mener.”

Han har helt sikkert ramt plet. Han sender et triumferende blik henover det runde cafébord. Lige siden vi gik i gymnasiet har Kristian sat en ære i at stikke til mig. Han har altid nydt at skære en skarp holdning og kaste sig ud i diskussioner, og gøre dem til kampladser med klare vindere og tabere. Han nyder at være djævlens advokat. Men mest af alt nyder han, når han får en reaktion. Når han finder en åbning og sætter et hårdt stød ind med ærlighedens skarpe æg eller sarkasmens gift.

Jeg er vant til, at han prøver på det. Men det er sjældent, at han spidder mig så godt, som han gør nu. For han har ret: Jeg holder igen. Jeg har blogget i fire år og føler stadig ikke, at jeg har fundet min stemme. I starten skrev jeg meget af den slags, som folk skriver på sociale medier i dag: anbefalinger af bøger og film og musik. Små oplevelser og observationer. Rejsebeskrivelser. Opsummeringer af foredrag, jeg har hørt. Ufarligt. Uden brod.

Jeg undgår omhyggeligt at skrive om politik. Ikke fordi jeg ikke har holdninger. Men fordi jeg ikke helt ved, hvordan jeg skal sige dem højt. Helt ærligt: Fordi det føles farligt.

Hans ord sætter sig i kroppen på mig. Om aftenen, da jeg kommer hjem, er jeg helt udmattet af frustration. Hele min krop er syret til – som havde jeg løbet et marathonløb. Jeg har brug for at få afløb, så jeg sætter mig ned og skriver:

“Ja, jeg holder igen! Og det til trods for, at jeg gør mig mange tanker om, hvordan verden kan blive et bedre sted. Men jeg får dem ikke UD. Så jeg vil lave en ny blog. En holdnings-drevet blog med

en sag: Forny Politik Nu! Nok af parlamentarisme med indgroede partier og karrierpolitikere. Nok TOMGANGSIDEALISME. Politics is broken. Help fix it!”

Det blev selvfølgelig ikke til noget. Der var alt for meget, der holdt mig tilbage, og jeg følte mig alt for alene og sårbar til at kaste mig ud i noget, jeg stadig følte, at jeg nærmest intet vidste om. Jeg undskyldte mig med, at jeg havde brug for mere tid: Mere tid til at tænke det igennem. Mere tid til at læse op på det. Mere tid til at snakke med folk om det. Mere tid til at rent faktisk sætte mig ned og skrive det. Men ligeegyldigt hvor meget tid jeg havde, skete det ikke. Jeg hørte mig selv i Mikael Simpson, der sang:

*Jeg har lyst til meget mere end du aner
Og i nat der lagde jeg tusind planer
Men i morges der gjorde jeg som jeg plejer
Ja i morges der gjorde jeg som jeg plejer*

*Jeg syns jeg sidder fast
Jeg syns jeg sidder lidt fast*

Jeg sad lidt fast. Selvom jeg for længst havde opgivet forestillingen om, at jeg skulle være politisk aktiv, så var det stadig svært for mig helt at acceptere, at jeg slet ikke skulle have noget at skulle have sagt. Jeg havde læst i årevis på universitetet. Jeg havde en masse viden og idéer. Og jeg kunne se masser af steder i samfundet, hvor der var plads til forbedring. Hvor tingene ikke fungerede særligt godt. Hvor der var for mange, der bare lod stå til. Jeg drømte stadig om at gøre en forskel. At forandre politik, så der i højere grad var plads til sådan en som mig. Men samtidigt følte jeg ikke, at jeg vidste nok til at sætte ord på det. Jeg var bange for alle de kritiske opfølgende spørgsmål, som folk som Kristian ville stille for at pille mine idéer og argumenter fra hinanden. Jeg havde ikke lyst til at tage den diskussion. Jeg ville gerne være med til at forandre, men jeg havde slet ikke lyst til at stille mig frem og få tæsk. Så i stedet sad jeg derhjemme sent om aftenen og lagde tusind planer, der aldrig blev til noget.

Det ændrede sig først, da jeg mødte én, der havde det på samme måde.

November 2009

Jeg havde fået arbejde hos et lille konsulentfirma, der rådgav organisationer omkring sociale medier. De lejede en håndfuld kontorpladser ud til andre virksomheder og solo-selvstændige. En af dem var Nadja Pass. Vi kendte ikke hinanden så godt. Vi havde bare haft nogle gode snakke over frokost af den slags, hvor man kan få helt sug i maven over, hvor langt omkring man kan nå på en halv time.

Nadja var ældre end jeg. Og langt mere erfaren. Hun havde allerede haft en international karriere i reklamebranchen og var nu selvstændig innovationskonsulent, foredragsholder og redaktør. Nogle år forinden havde hun satset stort på at udvikle og lancere et tvær-nordisk magasin, der dækkede krydsfeltet mellem kunst og videnskab. Det var enormt ambitiøst. Og det havde været et hårdt slag for hende, da hun efter nogle år måtte erkende, at det ikke ville lykkes at gøre det til en levevej. Det havde såret hende dybt, at et så godt og værdigt projekt ikke kunne lykkes, selvom hun havde lagt alt sit hjerteblod i det. Og nu vidste hun ikke, hvad hun skulle gøre. Hun sad også lidt fast.

En dag sad vi over frokosten og snakkede om det netop overståede kommunalvalg. Vi havde begge stemt. Selvfølgelig havde vi stemt. Men valgkampen havde føltes underligt fjern og uengageret for os. Og efter valget skiftede mange kandidater partier og indgik alliancer, der lå fjernt fra det, vælgerne havde forudset. Det føltes meget mærkeligt, at der nu var fire år til, vi skulle stemme igen. Nadja fortalte, at hun var gået lidt i baglås, da hun havde stået inde i stemmeboksen:

“Jeg havde virkelig svært ved at beslutte mig for, hvem jeg skulle stemme på. Jeg har taget en del af de der “hvilken-politiker-er-du-mest-enig-med”-tests på nettet. Men de fokuserede på en masse spørgsmål, som jeg ikke har nogen forudsætninger for at have en holdning til – og i hvert fald ikke fik en ærlig chance for at prioritere i den store sammenhæng. Og jeg har fulgt med i valgkampen. Men det er jeg heller ikke blevet spor klogere af. Snarere tværtimod. TV-debatterne er som en verbal boksekamp. Mere underholdning end oplysning. Hvordan skulle jeg kunne afgive min stemme til nogen på det grundlag? Og ved du hvad? Lige dér gik det op for mig, at jeg godt kunne sætte et

kryds, men at jeg ikke kan afgive min stemme. Den er jeg nødt til at beholde. For det er ikke længere nok for mig at brokke mig over valgkampsretorikken, og sige, at nogen virkelig burde gøre noget ved dén. Det gik op for mig, at det er mig selv, der skal gøre noget ved det!”

Jeg kunne virkelig genkende den følelse, som Nadja beskrev. Der er noget forkert i at “afgive sin stemme”, hvis det betyder, at man så ikke længere selv kan bruge den. At man som borger kan føle, at man har gjort nok, så snart man har sat sit kryds. Jeg ville brændende gerne bruge min stemme. Og her var én, der havde det på samme måde!

Vi mødtes til kaffe den efterfølgende uge. Nadja fortalte, at hun havde besluttet sig for at starte en demokrati-tænketank, der skulle skabe de bedst mulige rammer for, at borgerne selv kunne tage ordet og skabe forandringer i de fire år, der typisk går mellem valgene. Hun fortalte ret løst om, hvordan hun forestillede sig, at sådan en tænketank kunne se ud. Hun tegnede det som en skydeskive med fire cirkler indeni hinanden. De ydre cirkler var løse og uformelle netværk af folk, der støttede op om projektet. De indre cirkler var mere forpligtende samarbejde. Og inderst var der et sekretariat, der skulle drive det hele. Jeg ved ikke, hvad der greb mig, men opildnet pegede jeg på den lille cirkel i midten og sagde, at jeg gerne ville være med. Ikke bare lidt eller uforpligtende, men helt inde i kernen. Jeg havde ventet så længe. Sidde fast så længe. Og nu var der endelig en mulighed – lige foran mig!

Nadja smilede overrasket. Hun fortalte, at alle andre hun havde snakket med, hidtil havde sagt, at det var enormt spændende, og at hun bare skal sige til, hvis de kunne gøre noget. At jeg var den første, der rent faktisk sagde “det vil jeg gerne gøre med dig!”

Over det næste halve år mødtes vi hver uge i køkkenet i Nadjas lejlighed for at arbejde, snakke og udvikle idéer til, hvad denne demokrati-tænketank kunne være.

Vi var et umage par. Hun talte hurtigt og begejstret med mange armbevægelser. Jeg talte langsomt og stoppede af og til helt op for at finde det rigtige ord. Jeg var vokset op med ræverøde forældre i et kollektiv. Hun var vokset op i Gentofte med forældre med flotte titler og internationale karrierer. Men vi delte en nysgerrighed og en frustration, som vi begge havde gået alene med i lang tid. Vi var begge nybegyndere, når det kom til demokrati. Vi ville gerne mere, men vidste ikke helt hvordan.

Det var trygt at sidde der sammen, for vi gav hinanden lov til at være nybegyndere og stille alle de spørgsmål, vi ellers aldrig følte, at der var plads til at stille. Nadja havde udviklet et lille spørgeskema med nogle af disse spørgsmål, som hun stillede sine venner. Hun optog deres svar på video og lagde dem på nettet. "Folkets Stemmer" kaldte hun projektet. Et første skridt i retning af at få flere almindelige borgeres stemmer ind i den offentlige debat.

Hun interviewede også mig. Det var første gang, at jeg skulle udtrykke mine holdninger foran et kamera. Når jeg lytter til mine svar fra dengang, slår det mig, hvor langsom jeg var. Der var lange sekunders stilhed før jeg svarede. Og jeg undgik konsekvent korte og fyndige svar, som man kunne hænge mig op på bagefter. I stedet startede hvert svar meget langt væk fra det spørgsmål, det skulle besvare. Der var mange forbehold, mange overvejelser, der skulle komme imellem først. Ofte refererede jeg bare til, hvad andre havde sagt, fremfor at sige noget med mine egne ord. Men i glimt fik jeg alligevel sagt det, der lå mig på sinde:

"De siger, at 90% af finansloven er bestemt af en computermodel og resten er det, politikerne skændes om. Og sådan har jeg det også med demokratiet. Det kører ret meget på autopilot. Og at folk i høj grad også accepterer det. Det ser jeg som et stort problem, for hvis vi ikke – som enkelte borgere – kan diskutere de her ting og forholde os til hvordan vi gerne vil være en del af det her – og se sammenhængen mellem vores egen hverdag og demokratiet som den her store altomspændende maskine, der påvirker alt i hele landet. Jamen, så har vi tabt meget. Vi skal føle, at de handlinger, vi foretager i vores liv, hænger sammen. At vi kan påvirke det. Vi skal føle, at der er en grund til, at vi har de regler, vi har. Og at hvis der er nogle regler, der ikke giver mening – at de så kan ændres."

Jeg sagde "vi", men det var i virkeligheden mig selv, jeg talte om. Det var mig, der i årevis havde accepteret at køre på autopilot. Det var mig, der ikke diskuterede eller forholdt mig til, hvordan jeg gerne ville præge samfundet. Det var mig, der ikke følte, at der var sammenhæng mellem mine handlinger og demokratiet som helhed. Men selvom jeg gemte mig bag brede formuleringer, så det føltes godt endelig at sige det højt. Disse samtaler ved Nadjas køkkenbord blev en træningsbane for os. Et sted, hvor vi kunne øve os i at sige, hvad der lå os på sinde.

Og hvor vi kunne prøve at finde ud af, hvad vi rent faktisk kunne gøre som to helt almindelige, omend ret nørdede, borgere.

Det blev begyndelsen på Samfundslaboratoriet Borgerlyst. Vi kaldte det for et laboratorium, for vi vidste endnu ikke rigtigt, hvad det var, vi havde gang i. Vi havde ikke en fastlagt strategi eller nogle konkrete mål. Vi var ikke en forening og vi søgte ikke nogen støttemidler. Vi vidste faktisk ikke engang, hvilke initiativer vi helt konkret ville sætte i gang. Det eneste vi vidste med sikkerhed var, at vi selv havde fornemmet et behov, og at det føltes vigtigt og nødvendigt at gøre noget ved det.

Borgerlyst var et ord Nadja havde fundet på til et af spørgsmålene på hendes spørgeskema ("Hvad er borgerlyst for dig?"). Men det gik hurtigt op for os, at det faktisk meget præcist udtrykte det, som vi var optaget af: Lysten til at være borger. Lysten til at gøre en forskel. Det spirende og uforløste mod på at tage del og bruge sin stemme, som vi begge gik rundt med.

Juni 2010

Vi lancerede Borgerlyst på grundlovsdag 2010 med en fest på spillestedet VEGA. Under overskriften "Grundlovsdag er årets mest sexede dag" inviterede vi til en fejring af 'grundlovsaften' – og en samtale om, hvordan vi sammen kunne "gøre det mere lystbetonet, nemt, sjovt og spontant at bidrage til at gøre verden til et lidt bedre sted at være". Der kom mange gæster – en stor del af dem var vores venner, familie og bekendte. Og langt de fleste af dem sagde højt og tydeligt, at de ellers aldrig kom til politiske møder eller debataftener – men at det her lød som noget, de godt gad bruge en lørdag aften på. Det føltes trygt at være der. Det var som om den lille boble, Nadja og jeg havde delt, var vokset denne aften. Selvom jeg var spændt, føltes det ikke farligt. For vi havde selv sat rammerne. At stille sig op og tale foran denne forsamling var mere som at holde en tale til en familiefest. Alle var der, fordi de var nysgerrige på, hvad det mon var vi havde gang i. Fordi de ønskede, at vi lykkedes med det.

I løbet af aftenen holdt vi et par korte oplæg om vores tanker bag Borgerlyst. Men det var ikke oplæggene, der gjorde aftenen særlig. Efter hvert oplæg bad vi gæsterne om at snakke sammen. Vi sørgede

for at sætte gæsterne sammen, så de kom til at tale sammen to og to med én, de ikke kendte i forvejen. Og hver gang stillede vi dem et spørgsmål, de kunne starte deres samtale med: Hvad er borgerlyst for jer? Hvad vil I gerne være med til at gøre bedre? Hvad kunne I godt tænke jer at rykke på – og hvad skal der til for, at I gør det?

Det fik rummet til at eksplodere af energi og engagement. Folk talte højere og højere for at kunne høre hinanden mellem alle de andre samtaler. De fik røde kinder og lysende øjne. Vi havde ramt noget. Et udækket behov. Kraften lå ikke så meget i hvad vi sagde, men i, at vi gav andre plads til at komme til orde. Og dér gik det for alvor op for os, at vi langtfra var de eneste, der ikke var vant til at få plads til at bruge vores stemmer. At vi ikke var de eneste, der savnede en træningsbane, hvor vi kunne øve os i at komme til orde uden at skulle stå til ansvar overfor hele verden.

Tænk, hvis vi kunne skabe en helt ny form for vigtige møder, hvor der var plads til at vende de store samfundsspørgsmål, men som slet ikke lignede klassiske politiske møder og paneldebatter, som vi kendte – og frygtede – dem. Tænk, hvis vi kunne skabe et fælles samtalerum, hvor ingen havde privilegeret taletid, og ingen var passive tilhørere. Et trygt og åbent rum, hvor alle deltog ligeværdigt i samtalerne!

Det tændte mig. Ikke så meget fordi jeg var optaget af at genopfinde den danske samtalekultur. Men mest fordi jeg gerne ville øve mig i at bruge min egen stemme. Jeg har altid været en ret indadvendt person. Jeg har aldrig brudt mig om smalltalk og om at tage til fester, hvor jeg ikke kendte nogen på forhånd. Jeg synes samtaler er sjovest, når man sammen kan tage fat på de store og svære emner, men jeg havde svært ved at nå til det punkt i en samtale, hvor der var plads til at stille den slags spørgsmål. Jeg fandt det så frustrerende, at alle samtaler altid startede med enten “Nå, hvad laver du så?” eller “Hvor kommer du fra?” eller “Hvem kender du her?” – og at vi på den måde lynhurtigt fik sat hinanden i kasser, der gjorde, at vi enten sad fast i at snakke om de samme kedelige hverdagsemner eller bare helt holdt op med at være nysgerrige på hinanden. Tænk, hvis vi kunne lave et samtalerum, hvor man startede samtalerne lige på de store emner uden alle de kedelige introduktioner og smalltalk!

I løbet af efteråret 2010 holdt vi vores første Samtalesaloner, som

konceptet kom til at hedde. Som salonværter sørgede vi for at blande gæsterne og give dem de spørgsmål, der satte gang i samtalerne. Men ironisk nok endte det med, at jeg alligevel stod udenfor samtalerne, fordi jeg i kraft af min rolle som vært skulle holde øje med tiden, byde nye gæster velkomne og sørge for, at alle faldt godt i snak med hinanden.

Det var først til vores anden samtalesalon, at jeg selv fik lejlighed til at deltage i samtalerne på lige vilkår med de øvrige gæster. Aftenens tema var Gødning. For på samme måde som planter har brug for gødning for at kunne spire, så har vi mennesker også brug for gødning, der giver os energi, inspiration og drivkraft til at udvikle os og føre vores idéer ud i livet. Det første spørgsmål lød derfor kort og godt: "Hvorfor smitter begejstring?" Vi var tre, der talte sammen, og vi nåede aldrig længere end dette første spørgsmål, mens vi prøvede at afdække begejstringens smittende væsen.

Det var en utroligt inspirerende samtale. Og da tiden var gået og Nadja bad os om at holde inde, kiggede jeg op med glødende kinder. Jeg havde siddet lænet tæt frem mod mine to samtalepartnere, opslugt i vores ord og tanker i sådan én grad, at jeg var trådt ud af tiden. Sammen havde vi fulgt et spor, på opdagelse efter noget, som vi til vores fælles overraskelse alle ønskede at lære mere om.

Det nærmeste vi nåede en konklusion var en slags aforisme: "Begejstring er først hel, når den bliver delt." Eller sagt på en anden måde: Begejstring er som en virus. Den eneste måde, den kan overleve på, er ved at smitte andre. Hvis vi ikke deler vores begejstring, kan det let ende med, at vi dræber den.

Det var en stor erkendelse for mig. For jeg har aldrig været god til at dele min begejstring. Jeg har været bange for, at det var for anmasende at dele min – indrømmet, ofte ret nørdede – begejstring med andre, der måske ikke delte samme interesse. Så jeg endte ofte med at censurere min egen begejstring – både af frygt for, at den skulle ende som en form for overgreb på andres opmærksomhed eller tålmodighed. Men mindst ligeså meget fordi jeg var nervøs for, at jeg ville blive til grin, hvis jeg viste min ublu og oprigtige begejstring for noget, som andre ikke lige kunne se det spændende ved.

Men under den samtale indså jeg, at jeg risikerer helt at dræbe min begejstring og borgerlyst, hvis jeg holder den for mig selv af frygt

for, at andre vil pille den ned. For hvis jeg ikke engang tør dele min begejstring, hvordan skal jeg nogensinde kunne handle på den?

Og i samme øjeblik gik det op for mig, at jeg i denne samtale netop havde turdet dele min begejstring med to vildt fremmede mennesker, som jeg aldrig havde mødt før. Og jeg havde taget imod og forstærket deres begejstring mere åbent og ærligt end jeg ellers ville have gjort. En nærmest elektrisk følelse af forbindelse og nærvær. Og jeg kunne se, at det ikke bare var en tilfældighed, at vi havde turdet åbne op overfor hinanden. For noget lignende var sket i de øvrige samtaler, som de andre salongæster havde haft. Det var altså samtalsalonen, der havde gjort det. Det var den måde at strukturere samtalerne på, der havde givet plads til, at vi kunne dele vores begejstring. Det var i det øjeblik, at jeg vidste, at det virkede. At samtalsalonerne ikke bare kunne dække mit eget personlige behov for bedre samtaler, men at de rent faktisk kunne gøre en forskel for andre.

Mange salongæster har siden fremhævet, hvor inspirerende det er at træde ind i et samtalerum, hvor man slet intet ved om sine samtalepartnere. Ingen ved, hvad man arbejder med eller studerer. Ingen ved, hvor man står politisk. Ingen aner, om man har børn, villa, depression, travlt, mindreværdskomplekser, storhedsvanvid. Og fordi værterne stiller spørgsmålene, er det ikke altid, at de nogensinde finder ud af det. For man vælger selv, hvor personlig man vil være, og hvor mange detaljer man vil fortælle om sit liv. Det gør, at samtalepartnerne lytter åbent til hinanden. Man kan ikke på forhånd lukke ørerne, fordi man forventer, at den anden nok er en blå lakaj eller en rød lejesvend. Man bliver nødt til at eksplicitere eksempler og forklare pointer, man normalt ville kunne tage for givet, at samtalepartnerne forstår, fordi de er fagfæller eller venner. Man kan tillade sig at spørge dumt, hvis man ikke forstår, hvad den anden siger og bliver nødt til at svare uddybende og pædagogisk, når den anden stiller spørgsmål, man ikke i sin vildeste fantasi havde forestillet sig, at andre kunne undre sig over.

Samtalsalonerne blev et vendepunkt for os. Det gav en form og retning på det, vi ønskede at skabe med Borgerlyst. Og det viste sig

hurtigt, at folk langt bedre kunne forstå hvad samtalesalonerne gik ud på, end hvad Borgerlyst var. Men for os var samtalesalonerne kun en del af det, vi gerne ville. Jeg ville også øve mig i at give udtryk for mine holdninger overfor flere end de få, man kan nå at snakke med til en samtale salon. Da vi lancerede Borgerlyst havde vi også startet vores egen blog på borgerlyst.dk. Og jeg tænkte, at nu havde jeg endelig den platform, som jeg havde savnet, siden Kristian havde prikket mig i siden og erklæret, at alt, hvad jeg skrev, var kedeligt og uvedkommende. Nu skulle jeg fanme vise ham!

Men det viste sig hurtigt, at jeg med Borgerlyst havde underlagt mig selv nogle nye begrænsninger. For vi gjorde meget ud af, at Borgerlyst skulle være tværpolitisk og inkluderende. Og det betød, at der var mange partipolitiske emner, vi ikke rigtigt kunne skrive om. Det var dog mest af alt en lettelse, for det betød, at jeg havde en god undskyldning for ikke at markere mig med alt for stærke holdninger. Jeg brugte lang tid på at skrive blogindlæg om, hvor vigtigt det var med borgerlyst og demokratisk deltagelse – hvilket der næppe var nogen, der var uenige i. Men bare det at skrive noget og udgive det – og være synlig med mine ord og mine holdninger, ligegyldigt hvor ufarlige de ellers måtte være – var stort for mig. At turde stå ved mine ord. Offentligt.

Og jeg fik kuldegysninger da jeg opdagede, at folk var begyndt at kommentere og dele noget af det, jeg havde skrevet.

“Mine makkere har været helt vilde med at høre om jeres Borgerlyst-initiativ og elsker begrebet borgerlyst,” skrev min veninde Sidsel. Hun var med til at arrangere et event om hvordan unge kan inspireres til at engagere sig i samfundet. “Vi har selv snakket rigtig meget om at vores projekt handlede om at dele begejstring, skabe begejstring for at engagere sig socialt, kulturelt, politisk. Så vi er kommet frem til at vi rigtig godt kunne tænke os at invitere en af jer fra Borgerlyst til en snak om aktivt medborgerskab.”

Jeg var knejsende, gnistrende, skinnende stolt. Pludselig var jeg blevet inviteret til at fortælle om Borgerlyst i en panelsamtale om demokratisk engagement. Foran 50 unge, der slet ikke kendte os. Ved siden af Uffe Elbæk, der dengang var folketingskandidat for De Radikale og to andre erfarne aktivister, der arbejdede med politisk organisering og fornyelse af byrum.

Jeg var spændt, da jeg trådte ind i det gamle fabrikslokale på Vesterbro, hvor arrangementet fandt sted. Det var en lys lørdag eftermiddag i oktober. Der var allerede kommet en del, der nu sad ved bænke og ventede på, at arrangementet skulle gå i gang. Synet af de mange mennesker fik min rygsøjle til at spænde sig et nøk mere. Fjederspændt. Nadja var blevet forhindret af noget arbejde, så det var første gang, jeg skulle fortælle om Borgerlyst alene. Alene skulle jeg stå ved mine ord.

Vi fik hver fem minutter til vores indledende oplæg. Jeg husker ikke et ord af, hvad de andre sagde. Jeg sad med tunnelsyn og stirrede på de noter, jeg holdt i mine svedige håndflader. Og så var det mig. Jeg rejste mig op.

“Nogle gange er det nemt at blive frustreret,” begyndte jeg. “For mig kommer det ofte efter jeg har læst avis, eller har set nyhederne i TV, eller har diskuteret udsigterne til valgkamp. Hver gang jeg hører om alle de problemer, der er omkring os: Finanskrisen, Muhammed-krisen, klimaet, krigen i Afghanistan, global fattigdom, de politiske tomgangsdiskussioner.”

De mange ansigter foran mig flød ud i en levende grød. Jeg mærkede deres blik på mig. Fjederen i min rygsøjle spændtes endnu et nøk. Åh nej, var der nu noget af det her, som de ville hæfte sig ved og kritisere bagefter? Var mine holdninger alligevel for skarpe? Ville jeg blive skudt ned?

“Jeg bliver frustreret. Og træt. Og en lille smule opgivende over den stilstand jeg oplever. Mange organisationer og politiske partier virker lidt for låste i deres tankegang. Alle er enige og ingen tør være visionære. Det bliver faktisk lidt kynisk og trist. Og imens virker det ikke rigtigt som om der sker noget. Det er bare en masse snak uden idéer, udvikling eller mod.”

Ordene hang i luften. De havde tyngde. Det føltes rigtigt at sige dem højt. I periferien af mit synsfelt kunne jeg mærke, at nogen nikkede.

“Jeg mister lysten til at engagere mig i samfundet på de vilkår. Det er som om, at de fleste synes, at vi allerede har det perfekte velfærdssamfund, og det bare handler om at gøre vores borgerpligt og finde flere penge til at vedligeholde det, og så behøver vi ikke bekymre os om resten. Men problemet med at erklære noget for perfekt er, at så erklærer vi samtidigt, at ingen kan forbedre det: ‘Hey, det er jo allerede perfekt - så er der ingen grund til forbedre det.’”

Jeg var ved at have talt mig varm. Ordene snublede ikke længere på vej ud af min mund. De trådte stadigt mere selvsikkert frem og

svævede beredvilligt gennem lokalet.

“Men intet forbliver perfekt. For vores behov, vores forventninger eller vores omgivelser ændrer sig hele tiden. Det der var perfekt for 30 år siden virker håbløst forældet i dag. For 30 år siden var fax-maskiner det nyeste hotte.”

Smil. Genkendelse. Nikken. Grøden af ansigter tegnede sig stille og roligt op og stod klarere. Folk var med mig.

“Den franske filosof Voltaire sagde, ‘det bedste er det godes fjende’. Med det mente han, at vi mister det gode ved at søge det perfekte. Det gode er det, der virker nu og her. Det, som vi godt ved kan og skal forbedres på sigt. Det er en acceptabel fejltilstand, som vi alle hænger på.”

Nu var det ikke farligt længere. Nu delte jeg bare min begejstring. Jeg kunne mærke fjederen i min rygsøjle løses nøk for nøk. Spændingen forplantede sig som en varm sitren i mine ben.

“I software-udvikling kalder man denne tilstand for beta. Beta er den tilstand, hvor softwaren kan det, den skal. Den fungerer godt nok, men ikke så godt, at man vil sige, at den er færdig. Den er ikke perfekt. Software i beta bliver testet af brugere udefra for at afprøve alle dele af systemet og løbende finde fejl og forbedre det. Flere og flere softwareudviklere, som Google og Facebook, udgiver de deres software som beta. De siger åbent: ‘Dette er ikke perfekt. Selvfølgelig er det er godt, men det kan helt sikkert blive bedre.’”

Jeg skævede ikke længere ned på mine noter. Jeg talte bare. Jeg kunne mærke begejstringen varme mine kinder.

“Når du udgiver noget som beta, så ved du, at det er så godt, som du kan gøre det nu, men at det ikke er perfekt. Og så er du også i stand til at tage imod forbedringer, forslag og idéer fra andre omkring dig. Og det gør det nemmere at sige: ‘Jeg har brug for din hjælp til at gøre det bedre.’”

Jeg stoppede op og kiggede rundt. Rolig og sitrende på samme tid. Folk lyttede. De var med!

“Samfundet er ikke perfekt. Samfundet er i beta. Vores demokrati er i beta. Alle de problemer, som vi står overfor, er blot ting, der kan blive bedre. Men vi gør ikke samfundet bedre med vores borgerpligt. Det er kun vedligeholdelse. Hver gang du ser noget i verden omkring dig, som du føler lyst til at gøre lidt bedre. Så føler du borgerlyst.”

Smil. Genklang.

“Borgerlyst er drivkraften for udviklingen af samfundet. Borgerligt fastholder og sikrer, men den giver sjældent glæde og energi. Borgerlysten er det ekstra, som du har lyst til at bidrage med. Det er alt for let bare at trække på skulderen og være kynisk og skyde skylden på politikerne eller medierne eller nogle helt tredje og så glemme, at man selv kan gøre noget. Borgerlyst handler om at gøre det svært at være kynisk – ved at gøre det let at være begejstret for at være en del af vores fælles samfund.”

Jeg var næsten færdig. Jeg holdt en kunstpause. Jeg optrådte nu. Spillede rollen som borgerlysten. Jeg var ikke længere bare Andreas. Jeg var Andreas fra Borgerlyst.

“Så tag et øjeblik og kig dig omkring. Hvis alt omkring dig er i beta, hvad vil du så være med til at gøre bedre?”

Nadja og jeg fortsatte vores samarbejde om Borgerlyst igennem fem år fra 2010 til 2015. Vi arbejdede helt uafhængigt – uden fondsmidler eller offentlige støttekrone og uden at have nogen stor organisation i ryggen. Vi gik bare i gang for at se, hvor langt vi egentlig ville kunne nå alene i kraft af vores egen borgerlyst. Vi holdt samtalealoner, skrev blogindlæg og interviewede eksperter og projektmagere, der inspirerede os. Vi brugte projektet som en anledning og undskyldning til at gøre alle de nybegynder-ting, vi ellers ikke havde følt, at der var plads til, at vi kunne gøre. Og vi delte vores erfaringer, så andre også kunne lære af det. Det kan du læse meget mere om i de to bøger om Borgerlyst og Samtalealoner, som vi skrev, crowdfundede og udgav undervejs.

Borgerlyst havde også en anden, overraskende effekt på mit liv. For i løbet af de første par år gik vi fra at være selvudnævnte Klods Hans-nybegyndere, der bare prøvede os frem for at blive kloge, til at blive anerkendt som eksperter i demokratisk engagement og samtalekultur. Vi kom i medierne. Samtalealoner-konceptet spredte sig over hele landet og er nu blevet et almindeligt mødeformat på linje med paneldebatter og workshops. Og organisationer, ministerier og kommuner begyndte at hyre os til at holde samtalealoner og

facilitere workshops for dem. Det, der egentlig bare var startet som vores eget lille hobby-projekt, var vokset til at blive vores arbejde. Vi var ikke længere nybegyndere. Vi havde fundet de stemmer, vi ellers i mange år havde afgivet til andre.

Da vi efter fem år besluttede os for at afrunde vores Borgerlyst-samarbejde, var det ikke på grund af stress eller udbrændthed. Det handlede mere om, at vores borgerlyst var begyndt at trække i stadig mere forskellige retninger. Så vi valgte at afslutte Borgerlyst, som vi havde startet – med en stor fest grundlovsaften – på Borgerlysts 5-års fødselsdag.

Medkumpan – Sammen med Nadja fandt jeg modet til at bruge min stemme og forløse min egen borgerlyst. Vores mange samtaler var min første trygge demokratiske træningsbane.

Samtalesalon – Vores allerførste forsøg med det, der endte med at blive til samtalesaloner, var til Borgerlysts lanceringsfest på Vega Grundlovsdag 2010.

MÆRK

Stop op. Sæt dig godt til rette med fødderne solidt plantet på jorden. Mærk dine lår og baller mod stolen. Føl tyngden i din krop. Ret ryggen, så der går en forholdsvis lige linje fra din nakke til dit haleben. Bare sid og et minuts tid og lad din krop og din hjerne falde til ro, mens du oplever dit åndedræt

Oplev din vejrtrækning:

- Tag en omhyggelig, dyb indånding gennem næsen, gerne så lyd-løst som muligt, mens du langsomt tæller til fire. Fyld dine lunger ca. 2/3 dele op med luft.
- Hold luften i lungerne i fire sekunder og oplev, hvor afslappet du kan være imens. OBS! Hvis det føles som en kamp, så tæl til mindre.
- Ånd stille ud gennem næsen og lad udåndingen fortsætte i fire sekunder. Oplev din tyngde ned mod jorden, mens du ånder ud.
- Tæl til fire igen uden at tage ny luft ind.

Gentag dette mønster fire gange. Lad din krop finde ro i åndedrættets rytme. Ved at styre åndedrættet, kan du bevidst påvirke dit nervesystem. Du fortæller din krop, at der er ro på.

Lyt til din krop: Hvad mærker du i din krop lige nu? Hvad fortæller din krop dig?

FØL

Træk vejret igen og lyt til din krop.

Hvilke stemninger og følelser sidder du tilbage med efter at have læst denne historie?

Prøv ikke at forklare eller rationalisere dine følelser. Se om du kan nøjes med at observere dem og anerkende, at der er en grund til, at de er der.

Forestil dig, at du er i en situation, som minder om en af dem, du lige har læst om i historien. Det må gerne være noget, du selv har oplevet. Hvordan er det at være i den situation? Hvordan føles det i din krop? Hvordan reagerer den?

TÆNK

Brug disse spørgsmål til at tænke videre over eller starte en samtale ud fra:

Hvornår mærker du din borgerlyst?

Hvornår og hvordan deler du din begejstring med andre?

Hvornår bekender du kulør politisk – og hvornår lader du være?

Hvornår føler du dig berettiget til at udtrykke din holdning?

Føler du, at du har fundet din stemme?

– Hvorfor? Hvorfor ikke?

Hvis alt omkring dig er i beta, hvad vil du så være med til at gøre bedre?

FØLELSEN AF BERETTIGELSE

I et demokrati er der ingen kvalifikationskrav. Alle har ret til at bruge sin stemme og komme til orde. Men det er ikke det samme som, at man føler sig berettiget til at gøre det. For selvom man ikke skal være ekspert for at deltage, er det så nok bare at have en holdning? Og hvor informeret skal man være for at kunne danne sig en holdning? Der er mange, der føler sig berettiget til at ytre sig – også selvom de ikke har sat sig ind i de forhold, der har betydning for de beslutninger, der skal træffes. Og tilsvarende er der mange, der aldrig deltager, enten fordi de ikke føler, at de ved nok til at ytre sig, eller fordi de ikke føler, at de er berettigede til at komme til orde og blive lyttet til.

Sådan havde jeg det. I årevis følte jeg, at jeg ikke rigtigt kunne sige, hvad jeg mente. Det følte grænseoverskridende og utrygt. Som om jeg ved at sætte ord på mine holdninger blottede noget, der var så spinkelt og sårbart, at det aldrig ville overleve. At folk som Kristian ville kunne knække det så let som ingenting med deres skarpe tunger og nøjeregnende blikke. Jeg vidste godt, at jeg i princippet havde lige så meget ret til at ytre mig som alle andre. At min mening ikke var mindre værd end deres. Men sådan følte det ikke. For jeg havde aldrig oplevet, at mine holdninger havde nogen værdi for andre end mig selv. Hvad nyttede det at ytre sig, hvis der alligevel ikke var nogen, der lyttede?

Det blev hurtigt et selvforstærkende mønster. For jo mindre jeg ytrede mig, jo mere blev jeg bekræftet i, at der ikke var nogen, der lyttede. I stedet nøjedes jeg med at dele og referere ting, som andre havde skrevet og sagt. Jeg kunne gemme mig bag deres ord. Og – om nødvendigt – også tage afstand til dem, for det var jo ikke mine ord og mine holdninger. Jeg følte mig grundlæggende ikke berettiget til at bruge min stemme – selvom jeg aldrig selv ville have brugt det ord. For selvfølgelig havde jeg ret til det. Det virkede bare helt uoverkommeligt at gøre det. Og det fyldte mig med en skam og fortrydelse, der kun gjorde det endnu sværere for mig. For det burde være så selvfølgelig. Jeg kunne jo se, hvordan mine venner kastede sig ud i store diskussioner med samme glæde som grise, der ruller sig i

mudder. Og imens stod jeg ved siden af og krympede mig ved tanken om at få det mindste lille stænk på skoen.

Borgerlyst og Samtalesaloner blev min udvej. Det blev en tryk træningsbane, hvor jeg kunne øve mig i at bruge min stemme – og henad vejen gøre det muligt for andre at gøre det samme. Sammen kunne Nadja og jeg gøre det, som ingen af os havde haft mod på at gøre alene. Sammen satte vi ord på vores frustrationer. Sammen fandt vi et sprog til at beskrive den borgerlyst, vi begge havde haft så svært ved at få afløb for. Vi delte den samme begejstring. Og vi støttede hinanden i at dele den med andre.

Men jeg følte først for alvor, at jeg havde ret til at sige noget, da jeg oplevede, at folk lyttede til mig. Da min veninde Sidsel fortalte, at folk som slet ikke kendte mig, var begejstrede for Borgerlyst og det, vi stod for. Da jeg holdt min lille fem minutters tale og oplevede, at jeg befandt mig i et rum fuld af ligesindede, der fandt genklang i mine ord. Dér følte jeg mig for alvor berettiget til at bruge min stemme.

Denne følelse af berettigelse er ikke en individuel følelse. Det er en følelse af at høre til. At blive anerkendt som en del af samtalens fællesskab. Det er ikke blot følelsen af at kunne tale. Det er også følelsen af, at man vil blive lyttet til. At man taler til et villigt fællesskab, der er indstillet på at lytte og tage imod dine ord uden hån, vrede eller ligegyldighed.

Alt for mange af os tager ikke ordet, fordi vi ikke tror – ikke nogensinde har oplevet – at der bliver lyttet til det, vi har at sige. Fordi vi ikke tror på, at vi er berettiget til at have en ligeværdig stemme i fællesskabet. Og så føles det bedre, sikrere, nemmere at lade være. Men jo mindre vi deltager, des mere selvforstærkende og selvopfyldende bliver vores forventning om ikke at blive lyttet til.

“Brug din stemme, eller din stilhed vil blive brugt imod dig,” lyder et gammelt community organising-ordsprog. Hvis ikke du bruger din stemme, vil andre tale på dine vegne. Og de vil tage din tavshed som udtryk for enighed eller accept, uanset hvad du selv måtte synes om det.

Med Borgerlyst og Samtalesaloner lærte jeg, at min stemme ikke bare er en demokratisk ret, som Grundloven har givet mig. Det er en muskel, jeg til stadighed skal træne. Men træningen er ikke nok. For jeg kan først mærke følelsen af at være berettiget til at bruge min stemme, når jeg ser den vække noget i andre.

ERFARINGER FRA BORGERLYST OG SAMTALESALONER

1. Du er ikke alene

Vi er som mennesker i dag mere forbundne – digitalt, globalt og økologisk – end nogensinde før. Hele verden er indenfor vores rækkevidde, og vores handlinger påvirker hele verden. Og alligevel føler vi os mere ensomme, rodløse og magtesløse end nogensinde før.

Som borgere i et velstillet samfund som det danske er alle muligheder i princippet åbne for os. Vi får at vide, at det kun er op til os selv at forløse vores potentiale. Til at lykkes. Til at leve op til alle forestillingerne om det perfekte liv. Og dermed får vi også at vide, at det kun er vores egen skyld, hvis vi ikke kan gøre det.

Men det er en ond løgn. For samfundet er formet af underliggende strukturer, der ikke vil os det bedste. Som giver nogen fordele og privilegier, og som underkender og begrænser andre. Og som hele tiden fastholder, at det er os, der er noget i vejen med: At vi ikke er kloge nok. Smukke nok. Sociale nok. Begejstrede nok. Flittige nok. Robuste nok. Rige nok. Engagerede nok. Kreative nok. Gode nok.

Vi bliver hele tiden spillet ud mod hinanden. Vi skal hele tiden præstere og måles i forhold til hinanden. Og når vi så kigger på folk omkring os, der lader til at have styr på det hele, føler vi os bare endnu dummere, grimmere og dårligere. Endnu mere alene. Vi sidder fast, med sitrende sommerfuglevinger spændt helt ind til kroppen, og føler, at det er vores skyld. Det eneste, der adskiller os, er, hvordan vi reagerer på det. Nogen gemmer sig i bekvemmelig småbrokkende passivitet, andre opluges af angst, vrede eller usikkerhed. Denne håbløse, ensomme afmagt er farligere end noget andet i verden. For ikke alene leder den til, at vi udpiner os selv, hinanden og den jord vi bor på. I sidste ende gør den også, at vi ikke kan forestille os, at det kan være anderledes.

Men det kan være anderledes. Der er bare ingen af os, der kan gøre

det alene. For mennesket er et dybt socialt og relationelt væsen. Vi lever kun i kraft af vores relationer til hinanden. Det er derfor, at den spanske præst og filosof Raymond Panikkar skelner mellem at være et individ og en person. Et individ er blot en fritsvævende knude, mens en person er, som han så smukt udtrykker det, "en knude i et net af relationer." En knude uden tråde er ingenting. Det er i forbindelserne – til hinanden, til jorden og til alt dét, der er større end os, at vi bliver til. Vi er altid en del af et større fællesskab.

I årevis gik jeg og troede, at det var mig, der var noget i vejen med, fordi jeg ikke forstod, hvordan jeg kunne tage del. Fordi jeg stod udenfor og kiggede ind på et selvomsluttet politisk system, der på ingen måde lod til at savne mig og mit engagement. Det var først, da jeg mødte Nadja, at jeg fandt ud af, at jeg ikke var alene. At der var andre som mig. Andre nybegyndere. Det var så afgørende vigtigt for os begge, at vi kunne skabe et fælles frirum, hvor vi sammen kunne stille alle de dumme spørgsmål, vi ellers ikke havde turdet stille. Her skulle vi ikke lade som om vi var klogere og mere tjekkede end vi var. Her kunne vi sænke paraderne, starte helt forfra og være nysgerrige og ærlige. Her kunne vi genfinde lidt af den selvtilid og borgerlyst, som vi havde mistet over årene.

Det spørgsmål, som vi nok er blevet stillet allerfleste gange, er "hvordan mødte I hinanden?" Hvordan fandt I lige netop den medkumpan og fortrolige, som I begge havde brug for? Men det spørgsmål, folk i virkeligheden stiller, er: "Hvordan finder jeg en medkumpan? Hvordan finder jeg de andre nybegyndere?" Det er ikke let spørgsmål at svare på. For vi er alle forskellige af temperament, politisk udsyn, interesser og handlekraft. Det er svært at vide, hvem man klikker med. Men én ting er sikkert: Du bliver nødt til at dele lidt af dig selv for at blive fundet.

Det, vi prøvede at skabe med samtalsalonerne, var netop et samtalerum, hvor gæsterne lidt lettere kunne sænke paraderne og være nysgerrige sammen med en vildt fremmed. For det er netop i sådant et samtalerum, at vi kan få mulighed for at træde ud af de gamle mønstre, vi ellers kan sidde fast i. For i modsætning til når vi snakker med vores venner, så har vi ingen historie, ingen forventninger og ingen forpligtelser i disse samtaler. Vi kan være meget mere ærlige

overfor en samtalepartner, som vi næppe nogensinde kommer til at se igen. Det gjorde en afgørende forskel for mig at have både Borgerlyst og Samtalesalonerne som træningsbane. Et sted, hvor jeg lærte, at begejstring er først hel, når den bliver delt. Et sted, hvor jeg ikke længere følte mig alene.

2. Der er ingen lette svar

Hvor starter jeg? Hvor kan jeg gøre størst forskel? Hvad er det rigtige at gøre? Den slags spørgsmål optog mig allerede før vi startede Borgerlyst. For hvordan kan man som enkelt lille borger finde overblikket og modet til at handle meningsfuldt i det hyperkomplekse, verdensomspændende samfund, vi er en del af?

Den norske antropolog Thomas Hylland Eriksen fremhæver, at overophedning på kort tid er blevet den centrale fortælling om vor tid: Klimaforandringerne øger jordens temperatur. Jordens befolkning vokser. Flere og flere mennesker bruger flere og flere ressourcer. Energiforbruget stiger og stiger. Økonomien overopheder. Gælden vokser. Internet og mobiltelefoner mindsker afstande og øger tempoet. Arbejdsmarkedet bliver mere og mere usikkert. Folk brænder ud. Alt går så hurtigt, at ingen kan følge med. Alting bliver kortsigtet og midlertidigt, for ingen ved alligevel, hvordan verden ser ud om fem eller 10 år. Hylland Eriksen anslår, at vi oplever 17 gange så meget i løbet af et liv, som vores tipoldeforældre gjorde, men uden at vi har fået bedre redskaber til at fordøje og forstå oplevelserne. Det bliver let så abstrakt og uhåndgribeligt, at man kan føle sig helt lammet. Hvor skal man overhovedet starte, hvis man bare gerne vil gøre noget?

Denne overophedning vækker stadigt større usikkerhed og giver tilsvarende større efterspørgsel på enkle svar. For når alt er i bevægelse, bliver behovet for noget fast at støtte sig til kun større. Det er altid besnærende at vælge sig en simpel løsning og sige, at det er den eneste vej frem. Men verden er kompleks og forvirrende, og den modsætter sig alle simple, hurtige og lette løsninger. Og du vil blive nødt til at gøre vold på verden for at gøre den simpel nok til at få den til at passe til din løsning. "Der er altid en velkendt løsning til hvert eneste menneskeligt problem—indbydende,

troværdig, og forkert,” som den vittige amerikanske journalist H.L. Mencken engang skrev.

I mange år var jeg optaget af at gå til roden af problemerne. Jeg ville finde den afgørende, bagvedliggende årsag og sætte ind dér. For dér måtte jeg kunne gøre den største forskel. Men uanset hvilken rod jeg har søgt at grave op – vores ubæredygtige fødevarer-system, manglen på demokratisk handlekraft og selvtillid, social og økonomisk ulighed, diskrimination, klimakrisen, det økologiske sammenbrud – jo mere er det gået op for mig, at disse kriser er forbundne. Det er som at luge skvalderkål: Du kan ikke skille dem ad. De er sammenfiltret i et stort rodnet af årsager, som berører os alle.

Det tætteste jeg kom på et svar var ved hjælp af et fagfelt ved navn “systemisk tænkning” (eller systems thinking på engelsk). Systemisk tænkning er ikke en fast defineret teori, men snarere en praksis og en tankegang, der sætter fokus på helheder, eller systemer, i deres større sammenhæng. Derfor går det også på tværs af faglige retninger og discipliner, hvilket desværre har betydet, at der stort set ikke bliver undervist i denne tilgang i det danske uddannelsessystem. Jeg måtte selv opdage og udforske det på egen hånd. Og fuld af forundring har jeg måtte spørge mig selv “hvorfors har jeg ikke lært om det før?”

Helt kort fortalt er systemisk tænkning en overordnet tilgang, der tager afsæt i, at vi ikke kan forstå et system ved at kigge på de enkelte dele hver for sig, men kun ved at kigge på hele systemet og hvordan relationerne mellem de enkelte dele er med til at forme helheden. Et par hurtige eksempler:

I økologi fokuserer man på hele økosystemer, hvor dyr, planter, vejr og næringsstoffer spiller sammen og påvirker hinanden på kryds og tværs. Man kan ikke forstå hele økosystemet ved kun at undersøge et enkelt dyr eller en enkelt plante. For det hele hænger sammen. I systemisk psykologi fokuserer man relationerne mellem de enkelte individer, snarere end på individerne selv. I denne forståelse er en psykisk sygdom noget, der opstår i det system af indbyrdes relationer, som en familie er, snarere end noget, der bare opstår i hovedet på et enkelt familiemedlem.

Systemisk tænkning giver os en måde at forstå større komplekse samfundsproblemer, hvor man ikke bare kan udpege en enkelt del

som årsag til problemet – og så bare reparere den. Problemet ligger i relationerne mellem de enkelte dele. I systemet som helhed. Den slags komplekse problemer kaldes på engelsk for ‘wicked problems’ – et udtryk, som design-teoretikeren Horst Rittel og byplanlæggeren Melvin Webber fandt på i 1973. ‘Wicked’ kan oversættes som ondskabsfuld, udspekuleret, vild eller uartig og står i modsætning til ‘tamme problemer’, der er lette at definere og udvikle løsninger til. Rittel og Webber argumenterer for, at ikke alle problemer er født lige:

Et tamt problem kunne være: ”Hvordan bygger vi en bro over Øresund?” Det er selvfølgelig svært og kompliceret, men det er dog til at overskue. For vi har bygget lignende broer før, og vi ved, hvordan man gør. Det kræver bare tilstrækkeligt mange kloge hoveder, penge og know-how.

Et uartigt problem, derimod, kunne være: “Hvordan får vi flere unge til at gennemføre en ungdomsuddannelse?” Det er et langt mere komplekst problem at løse, for her skal der tages højde for alle de forskellige aktører, organisationer og institutioner, der har en aktie i de unge og ungdomsuddannelserne. Deres adfærd, kultur og historie. Deres gensidige relationer og afhængigheder, og en hel masse andre ting, der ikke er umiddelbart synlige og målbare. For at gøre det ekstra komplekst sker ændringerne i gennemførelsesprocenten på ungdomsuddannelserne over mange år, så det er svært at måle, hvilke tiltag der får flere unge til at gennemføre uddannelsen, og hvilke tiltag der har den modsatte eller slet ingen effekt. Og for at det ikke skal være løgn, bør man starte hele processen med at spørge sig selv, om uddannelse overhovedet er den bedste og rigtigste løsning – både for den enkelte unge og for samfundet som helhed.

Klimaforandringerne, integration og uddannelsessystemet er alle gode eksempler på uartige problemer. De er alle kendetegnet ved, at det er svært at sige, hvor problemet begynder og slutter. Dels fordi der er mange involverede parter, der alle opfatter problemet på deres egen måde, og som ikke engang kan blive enige om, hvad problemet er. Dels fordi, at man altid kan sige, at problemet er et symptom på et andet problem, og det vil ikke være forkert. Dels fordi problemet

flyder mere og mere sammen med andre problemer, jo mere vi sætter os ind i sagen. De er ikke til at skille ad. De er som bække og vandløb, der løber ud i en flod. De hænger sammen i store og komplekse systemer. Så store, at vi slet ikke kan overskue eller rumme dem. Hver gang vi tager en enkelt problemstilling op for at undersøge den nærmere, opdager vi, at den er forbundet med alt andet. Kort sagt: Det er et forbandet rod!

Noget af det værste, man kan gøre ved uartige problemer, er at prøve at pakke dem ned i klart afgrænsede og let forståelige pakker, og lade som om, at man kan løse dem på samme måde som tamme problemer. For så tror vi, at vi nok skal kunne løse dem, hvis bare vi har kloge hoveder, penge og lommeregner nok. Men det vil næsten altid bare gøre de uartige problemer endnu mere uartige. Filosoffen Alan Watts sammenligner det med at prøve at tage et vandløb med sig i en spand. Jo, du kan godt få vandet ned i spanden, men så snart du løfter spanden op af vandløbet og tager den med dig, kan du se, at du ikke har fået vandløbet med. For vandet i spanden løber ikke længere. Det er bare en spand vand og ikke selve vandløbet. Tilsvarende opdager vi, at jo mere vi lærer om verden, jo mere modstår den alle de nemme afgrænsninger og simplificeringer. Vi kan kun 'fange' eller 'have' vandløbet ved at give slip og bare lade det løbe. Det samme gælder alverdens komplekse og uartige problemstillinger. Vi kan ikke mestre dem. I stedet må vi give slip og lade os flyde med. Det er, hvad Alan Watts kalder 'den bagvendte lov': Når du prøver at holde dig på overfladen af vandet, synker du; men når du prøver at synke, flyder du.

For mig er dette kernen af, hvad systemisk tænkning kan lære os: At give slip og acceptere, at det er håbløst at prøve at tæmme, afgrænse og kontrollere de uartige problemer. For med uartige problemer vil der altid være noget, vi ikke kan forudse eller tage højde for, og derfor vil vi aldrig kunne løse dem fuldstændigt og perfekt. Vi vil kun kunne finde bedre eller dårligere løsninger. Derfor er det første skridt på vejen til bedre løsninger på uartige problemer, at vi bliver bedre til at genkende dem. Tænk hvis man i nyhederne og de politiske debatter delte emnerne op i 'tamme problemer' og 'uartige problemer'. På den måde ville ingen – hverken politikerne eller os andre – behøve at tale

om uartige problemer, som om de ville kunne løses på samme måde som tamme problemer.

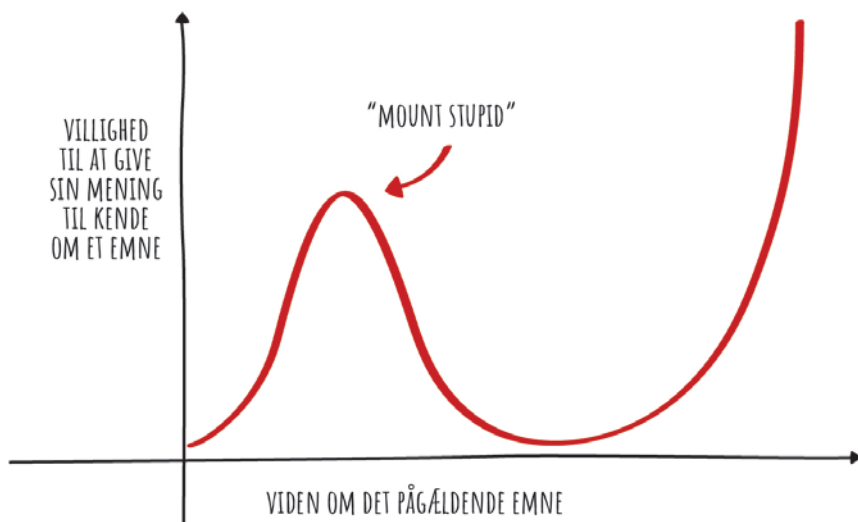
Med uartige problemer kan vi ikke bare regne det hele ud på forhånd, må vi prøve os frem, og se, hvad der sker. Det kræver, at vi tør være i beta. At vi tør stå ved, at verden er kompleks og vores samfund eksisterer i en slags acceptabel fejltilstand. Og hvor vi tør vælge den bedst mulige foreløbige løsning. Og så prøve nye variationer af igen. Og igen. Og igen. På sin vis var det dét, vi gjorde med Borgerlyst. Vi lod os ikke lamme af al verdens kompleksitet. Vi indrømmede fra starten af, at vi ikke havde svarene. Vi erklærede, at vi var i beta og prøvede os bare frem. Vi eksperimenterede uden at vide, hvad der ville komme ud af det. Og vi delte vores erfaringer og idéer, så andre kunne kopiere, videreudvikle og forbedre dem. Vi slap kontrollen og det førte os langt videre, end vi nogensinde havde forestillet os.

3. Dit offentlige jeg er en rustning, du tager på.

Da vi startede Borgerlyst opdagede vi, at vi langt fra var de eneste, der ikke blandede os så meget i samfundsdebatten, som vi gerne ville. Vi mødte mange andre, der have intet problem med at sige, hvad de mente hjemme ved middagsbordet. Men som trak sig, når det kom til at sige noget offentligt – i et interview, i et debatindlæg eller i en paneldebat. Det var en spillebane, som de på ingen måde havde mod på at træde ind på. Jeg havde det på samme måde. Jeg havde en klar bevidsthed om, at i den offentlige debat gælder der andre regler. Jeg tænkte, at det er som Debatten på DR: Der er to fløje, som er uenige – som to hold i en fodboldkamp. Og så handler det om at være selvsikker, fyre de skarpeste pointer af og dominere ordvekslingerne. Jeg tænkte, at det handlede om at være parat til at forsvare sine synspunkter overfor alle de pedanter, gnavpotter og fordomsfulde røvhuller, der kunne finde på at kommentere. Og at jeg ikke bare skulle finde modet til at sige, hvad jeg mente, jeg skulle også finde selvtilliden til at føle mig helt sikker i min sag. Og have læst op på det, så jeg havde alle de fornødne argumenter klar, hvis der var nogen, der prøvede at pille det, jeg sagde eller skrev, fra hinanden. Og det følte jeg aldrig helt klar til.

Sådan er der mange der har det. Når man begynder at sætte sig ind

i et emne, bliver man nemlig hurtigt klar over, hvor meget der faktisk er at vide om emnet – og dermed også, hvor smerteligt meget, man ikke ved. Humoristen Zach Weiner har lavet en graf, der illustrerer forholdet mellem vores villighed til at ytre os om et givent emne og vores faktiske viden om emnet.

'Mount Stupid' – altså der, hvor kurven først topper – viser, hvor det ofte går galt: Dem, der ved mindst, udtaler sig med størst selvsikkerhed, mens de, der ved lidt mere, og dem, der vil stå ved, at de ikke ved så meget, trækker sig fra diskussionerne. Det er det samme vi ser i medierne. Rigtigt mange debattører og meningsdannere taler til os fra toppen af Mount Stupid. Ikke nødvendigvis fordi de ikke ved bedre, men fordi det er den nemmeste måde at trænge igennem på. Og uanset hvor meget vi ved om et givent emne, kan man lade sig forføre af holdninger, der bliver fremført med stor selvsikkerhed og pondus.

I Borgerlyst gjorde vi meget ud af, at vi ikke vidste det hele på forhånd. Vi erklærede os som nybegyndere, og det gav os en stor frihed. Først og fremmest fordi det fjernede følelsen af, at vi burde have sat os meget mere ind i tingene, inden vi udtalte os om noget

som helst. Vi følte, at det var en sejr i sig selv, at vi overhovedet stillede op. Og vi trådte ind på spillebanen for at lære, ikke for at dominere. Det gav os også friheden til at stille spørgsmål til noget af alt det, som vi ikke forstod eller som vi syntes skulle laves om.

Da jeg holdt mit oplæg om Borgerlyst til den paneldebat var jeg tindrende nervøs, for jeg følte, at alle i rummet vurderede mig. Hele mig: Vidste jeg hvad jeg snakkede om? Lød jeg overbevisende? Virkede jeg sympatisk? Men undervejs gik det op for mig, at de tog for givet, at jeg vidste, hvad jeg snakkede om – for hvorfor ville jeg ellers være der?

Dengang tænkte jeg ikke over det, men jeg er sidenhen blevet bevidst om, hvorfor det var så nemt for folk at antage, at jeg vidste, hvad jeg snakkede om. Jeg er en hvid, heteroseksuel, tynd mand med en lang videregående uddannelse. Jeg sad tilmed i et panel sammen med tre andre hvide mænd, der lignede mig. Og selvom jeg var nervøs havde tilskuerne ingen grund til at tænke, at jeg ikke var mindst lige så vidende og vigtig som de andre.

Som den amerikanske forfatter John Scalzi forklarer det, så er det at være heteroseksuel hvid, mand som at spille et computerspil på laveste sværhedsgrad: Det er ikke nødvendigvis let, det er bare meget mindre svært, end det ellers ville være, hvis du fremstod anderledes. Publikum ville sikkert have forholdt sig og lyttet på en anden måde, hvis jeg havde været brun. Kvinde. Transseksuel. Siddet i kørestol. Talt med accent. Eller ikke kendt koderne for, hvordan man bør agere i en paneldebat.

Det var nemt for mig at sidde i det panel, for mit udseende rummer en lang række privilegier, som jeg slet ikke var bevidst om. Og det er netop dét, privilegier er: Fordele, som du ikke engang behøver at være bevidst om, at du har. Uden disse privilegier ville det have krævet endnu mere af mig at stille mig op og tale. Og sandsynligvis ville det også have krævet mere af tilskuerne at komme mig i møde og lytte til mig, fordi jeg ikke levede op til deres forventninger om, hvem der plejer at sidde i en paneldebat. Men som det var, passede jeg fint ind i folks forestilling om hvordan én, der sidder med i paneldebatter, ser ud. Jeg lignede en offentlig person, og derfor blev jeg også taget alvorligt som en.

Der er skrevet tusindvis af sider om skellet mellem privat og

offentlig. Mellem at være privatperson og samfundsborger. Men jeg synes, at den spanske filosof Fernando Savater siger det ret præcist, når han skelner mellem etik og politik. For privatpersonen handler det om etik, hvilket Savater definerer som “de forpligtelser og værdier, som du forhandler og vedligeholder overfor dig selv.” Altså de personlige spilleregler for vores adfærd, som vi hver især opsætter for os selv for at leve i overensstemmelse med vores egne værdier (så som at blive veganer, købe fair trade-kaffe eller hyre håndværkere, der har en overenskomst). For samfundsborgeren, den offentlige person, handler det om politik. Savater siger, at politik er for fællesskabet hvad etik er for den enkelte: De fælles forpligtelser og værdier, som vi sammen forhandler og vedligeholder for at vi kan leve i overensstemmelse med vores fælles værdier (så som at sikre religionsfrihed for alle, tage imod kvoteflygtninge eller lave en CO2-afgift). Det er skellet mellem “hvad der fungerer for mig” og “hvad der fungerer for os”. Mellem de individuelle valg, vi træffer, der kun påvirker os. Og de fælles valg, vi træffer, der – direkte eller indirekte – påvirker os alle. Eller sagt på en anden måde: Politik er den proces, hvorigennem vi bestemmer de fælles spilleregler for, hvordan vi skal opføre os.

Når jeg stillede mig op og holdt mit lille 5-minutters oplæg var jeg ikke længere bare privatpersonen Andreas, der boede i kollektiv og havde glemt at tage opvasken. Det handlede ikke længere bare om mig og mine egne valg. Det handlede om vores fælles valg. Jeg var samfundsborgeren Andreas. Mit offentlige jeg. Andreas fra Borgerlyst. Det var som om, at jeg havde fået en rustning på. Og den rustning var Borgerlyst. Vi havde en fortælling, jeg kunne støtte mig til. En fortælling om at være nybegynder og om at være i beta. Det handlede ikke længere om mig, men om alt det, jeg repræsenterede. En forestilling om, hvordan samfundet kan fungere bedre for os alle.

Og da jeg løftede blikket og kiggede på politikerne og aktivisterne ved siden af mig, kunne jeg også se deres rustninger. Deres fortællinger. Deres offentlige jeg. Og dér gik det op for mig, at alle i den offentlige debat spiller en rolle. De er der ikke som privatpersoner med alle deres tvivl og rod og usikkerhed. De er der på samme måde som en superhelt, der har taget sin maske på. Det var ikke Peter Parker og Clark Kent, der stod der. Det var Spiderman

og Superman. De havde deres rustning på.

Noget af det vigtigste jeg lærte igennem Borgerlyst, var at skabe en rustning. At fortælle en offentlig historie om mig selv, der gjorde, at jeg turde stille mig op og sige, hvad jeg mente. Og på mange måder, så er det stadig den samme rustning, jeg bærer i dag. Det gælder også, når jeg skriver. Alt, hvad jeg fortæller i denne bog, bliver også en del af den offentlige historie om hvem jeg er. Mit offentlige jeg. Ofte er det personligt, men du må ikke tro, at det er hele historien om, hvem jeg er. Ligesom alle andre udvælger jeg omhyggeligt de dele, der passer til den rolle, jeg ønsker at spille.

Men enhver rustning har også sine begrænsninger. Når du fortæller en offentlig historie om dig selv er du også ved at putte dig selv i en kasse, så det er nemt for andre at afkode og forstå, hvad du står for. Du bliver en tegneserieudgave af dig selv. Klimaaktivist. Iværksætter. Nybegynder. Socialist. Liberalist. De ord, du bruger om dig selv, former ikke bare den måde andre ser dig. Det former også den måde, du ser dig selv. For du skal jo handle på en måde, som lever op til din egen fortælling.

Da jeg valgte rollen som Andreas fra Borgerlyst betød det også, at jeg ikke offentligt kunne sige, hvilket parti jeg stemte på og hvilke politikere, jeg havde mest sympati for. Og jeg kunne dårligt heller udtalte mig alt for konkret til fordel for det ene eller det andet partipolitiske initiativ. For jeg var jo repræsentant for et tvær-politisk initiativ, der skulle vække borgerlyst og samfundsengagement hos alle danskere – uanset politisk ståsted. Jeg følte ikke, at jeg kunne vælge side, for så ville folk jo kunne afskrive os som røde lejesvende eller blå lakajer, der bare lod som om, at vi var tværpolitiske.

I starten var det en stor lettelse, at jeg ikke behøvede at bekende kulør. Men som tiden gik og min demokratiske selvtillid voksede, begyndte jeg at blive mere frustreret over, at jeg havde pantsat muligheden for at ytre mig politisk, da jeg valgte min rustning.

På samme måde vælger du også, hvilken rolle, du vil have, når du stiller dig op som offentlig person. Det er sårbart og svært i starten. For det er først, når du træder ud foran andres blikke, at du selv møder dit offentlige jeg.

2. **SAMHØRIG** **FREMMEDGJORT**

KØBENHAVNS FØDEVAREFÆLLESSKAB

Oktober 2013

Det var først, da vi sad overfor hinanden, at det gik op for os, hvor slemt det stod til. Og det var meget værre, end vi troede. Hver især havde vi nok troet, at de andre vidste lidt mere og havde lidt mere overblik end os andre. At vi tilsammen havde den fornødne indsigt i foreningens drift, til at vi kunne klare den. Men det stod hurtigt klart, at vi ikke engang vidste nok til at vide, hvor galt det stod til. Vi kunne ikke tilgå vores bankkonti. Vi kunne ikke betale vores regninger. Vi havde ingen anelse om, hvordan vores økonomi så ud. Der var kun én person, der havde dette overblik. Men han var forsvundet. Og det var netop fordi, at vi ikke kunne få fat på ham, at vi holdt dette møde.

Rundt om bordet til dette hastigt indkaldte møde sad 12 af Københavns Fødevarerfællesskabs allermest aktive kræfter. Gennem de sidste fire år havde vi været med til at opbygge denne indkøbsforening fra 30 medlemmer i en kælder på Nørrebro til 3000 medlemmer fordelt på 10 lokalafdelinger over hele byen. Tilsammen solgte og distribuerede vi hver uge flere tons økologisk frugt og grønt direkte fra lokale landmænd. Altsammen båret af medlemmerne, der ikke bare var kunder, men også medejere og frivillige medarbejdere – drevet af drømmen om at skabe en bæredygtig fremtid, hvor vi som forbrugere er tættere knyttet til den jord og de mennesker, der producerer vores fødevarer. Hvor folk i byen kan købe deres varer direkte fra små, lokale landmænd og få flere grøntsager for pengene, samtidigt med, at de økonomisk trængte landmænd kan få flere penge for deres grøntsager.

Men nu var den drøm løbet på grund. Foreningens formand, en sød, engageret og pligttopfyldende fyr med brede skuldre ved navn Janus, var forsvundet. Eller rettere: Ingen af os kunne få fat på ham. Han var holdt op med at tage telefonen. Og han svarede hverken på SMS'er eller mails. Og det var først nu, hvor han var væk, at det gik op for os, hvor stort et ansvar han havde båret, og hvor meget og hvor

hårdt, han havde arbejdet for at få fællesskabet til at fungere.

Nu sad vi rundt om bordet i et anonymt beboerlokale i en andelsforening på Islands Brygge, foroverbøjede, anspændte og usikre. Vi havde ladet stå til alt for længe. Og nu virkede det helt uoverskueligt at få styr på det igen. Alt det, vi sammen havde brugt så mange kræfter på at opbygge, stod til at smuldre og synke sammen, hvis vi ikke gjorde noget.

“Det er også fordi, at vi har ladet ham sidde med det hele selv,” bemærkede Sofie fra Vesterbro. “Han overtog jo også bare selv kasserer-posten efter Christian trak sig, fordi der ikke var nogen andre, der ville tage den.”

“Ja,” nikkede Carsten fra Vanløse. “Vi burde have set det komme. Jeg har ellers virkelig prøvet at få Janus til at have en mere realistisk vurdering af, hvor meget han kunne løfte selv.”

“Han har vist også haft rigtigt travlt på sit arbejde på det seneste,” indskød Jonas fra Amager. “Han har nok følt, at han ikke rigtigt kunne sige fra overfor noget af det.”

“Det handler ikke bare om Janus,” sagde jeg. “Mette brændte ud efter at have været forkvinde i tre år. Og Christian sprang fra, fordi han ikke kunne overskue at rydde op i vores økonomi. Og vi har haft nye folk på kasserer-posten hvert år inden da. Vi har ikke været gode nok til at passe på dem, der tager ansvar. Og det har afholdt andre fra at melde sig. Jeg har i hvert fald ikke mod på at melde mig som formand eller kasserer.”

”Heller ikke mig,” sukkede Sandra fra Nørrebro. “Det her kræver en meget mere grundlæggende forandring. Så hvad gør vi?”

Vi snakkede kort om vores muligheder. Reelt var der to veje at gå: Vi kunne vælge at give op og lukke fødevarefællesskabet ned. Eller vi kunne bede om hjælp. Ingen af os var klar til at give op. Vi besluttede at gøre denne krise til et fælles anliggende for alle medlemmer af fødevarefællesskabet. Vi havde allerede planlagt en ekstraordinær generalforsamling d. 26. oktober, hvor det meget forsinkede regnskab for året før skulle præsenteres og godkendes. Nu besluttede vi at gøre det til et krisemøde. Vi måtte melde klart ud om, hvor galt det stod til og håbe på, at folk derude følte lige så stærkt for fødevarefællesskabet som vi selv gjorde. Dagen efter skrev Carsten og Jonas en kort besked, der blev sendt ud til alle medlemmer:

Kære alle

Fra nu af og 3 timer frem vil over 500 KBHFF-medlemmer hente deres pose i en af de 10 afdelinger. Mange medlemmer arbejder som kassevagt, pakkevagt mm. Der er god energi ude i afdelingerne og alle kan få en pose med det lækreste grønt med sig hjem hver eneste uge. Men bagved det hele lurer en krise. Vores forenings fælles funktioner kører for dårligt. Vi har ikke kunnet gøre regnskabet for 2012 færdigt. Vi har ikke nogen kasserer. Der er ikke nogen der vil være formand. Det er tyndt med fremmødet i vores fælles arbejdsgrupper. Tordenskjolds soldater er ved at være trætte.

Vi mener ikke, det er bæredygtigt, at store ansvarsområder som økonomi eller it-medlemssystemet hænger på en enkelt eller ganske få personer. Det slider folk ned og det skræmmer nye frivillige fra at engagere sig i opgaverne. Derfor holder vi et stormøde i KBHFF lørdag den 26. oktober kl. 16 i Købnerkirken, Shetlandsgade 6, 2300 København.

Det er alvor nu, hvis vi vil fortsætte med et levende og bæredygtigt KBHFF, der skal kunne levere grønt til alle os medlemmer hver uge fremover. Så kære med-medlemmer. Det er nu, der skal handles, fødevarefællesskabet har brug for dig!

April 2009

Jeg var en dem, der havde været med til at opbygge fødevarefællesskabet fra dengang i kælderen på Nørrebro. Og jeg var en af dem, der havde ladet stå til og undladt at tage ansvar, da organisationen og økonomien begyndte at slå revner. Og nu var jeg en af dem, der ikke var klar til at lade fødevarefællesskabet gå under. For fødevarefællesskabet havde spillet en afgørende rolle i mit liv.

Det var i april 2009, at jeg lidt tilfældigt kom med i fødevarefællesskabet. Jeg var 28, og var blevet færdig på universitetet halvandet år før. Jeg havde læst på universitetet længe. Antropologi. Litteraturvidenskab. Digital æstetik. Videnskabs- og teknologistudier. Jeg vidste

ikke, hvad jeg ville med det. Jeg lod blot min nysgerrighed råde. Lidt tilfældigt fik jeg mulighed for at læse et semester i Manchester. Og det krævede, at jeg anskaffede mig en bærbar computer. Jeg fandt ud af, at jeg kunne spare ca. 1200 kr ved at købe computeren uden Windows, og selv installere et styresystem på den. En af mine venner introducerede mig for open source styresystemet Ubuntu Linux og hjalp mig med at installere det. Jeg vidste, at dette gratis produkt var skabt af et løst koblet, selv-organiseret fællesskab af nørder, der sad rundt om i hele verden og sammen udviklede software, der kunne konkurrere med verdens største og rigeste IT-virksomheder. Jeg var fascineret: Hvordan kunne dette overhovedet lade sig gøre?

Jeg endte med at tilbringe et halvt års antropologisk feltarbejde blandt disse programmører og skrev mit speciale om, hvordan de udvekslede viden og kode i en stor digital gaveøkonomi. Det var en levende anarkistisk utopi muliggjort af internettet. Et online fællesskab, hvor folk arbejdede sammen uden bureaukrati eller hierarki. Hvor alle kunne bidrage og tilpasse programmerne til deres egne behov.

Da jeg var færdig med mit speciale vidste jeg to ting: Jeg ville aldrig blive god nok til at programmere til at blive en ligeværdig del af dette fællesskab. I stedet ville jeg hjælpe andre organisationer og andre brancher med at blive lige så åbne, gennemsigtige og uhierarkiske som de open source software-fællesskaber, jeg havde lært at kende.

Jeg fik arbejde i en lille konsulent-virksomhed, der rådgav virksomheder om de nye muligheder for kommunikation, koordinering og organisering, som internettet havde åbnet – og hvad det betyder for vores fællesskaber og organisationer. Det var mit første rigtige voksenarbejde. Og nu havde jeg endelig muligheden for at gøre en forskel!

Men jeg blev hurtigt skuffet. I starten havde arbejdet været spændende og utroligt lærerigt, men efter et år var glansen begyndt at gå af det. Alle de organisationer, vi rådgav, var ikke interesserede i de visioner, som vi tegnede for dem. De var kun interesserede i, hvordan de kunne sikre sig, at den nye teknologi ikke blev brugt mod dem. De så det som en trussel, ikke en mulighed. De ville sætte hegn op, snarere end at bygge vindmøller. Meget af mit arbejde bestod i at hjælpe vores kunder med at håndtere dårlig omtale på det, der senere blev kendt som 'de sociale medier' snarere end at hjælpe dem med at genopfinde deres arbejds-

gange og interne kommunikationsformer. Jo mere nytænkende og inspirerende løsninger, vi udviklede til dem, jo mere strittede de imod. Det var dybt frustrerende. Og arbejdet kom hurtigt til at føles perspektivløst og ligeegyldigt. Efterhånden stemplede jeg mentalt ud af mit job, og gik for mig selv og ledte efter et projekt, hvor der var mulighed for at sætte alle mine erfaringer fra open source-fællesskaberne i spil.

Jeg boede i kollektiv, og havde ad omveje hørt, at en fyr ved navn Nikolaj var ved at organisere et samarbejde på tværs af de mange kollektiver rundt om i København. Måske det kunne være noget? Jeg skrev til ham for at høre, om jeg kunne være med og bidrage på en eller anden måde. Han skrev hurtigt tilbage: "Det lyder helt perfekt at du har lyst til at være med. Jeg er vild med folk der presser sig på!" Han skrev også, at det med kollektiverne lå lidt stille for tiden. Og at de lige nu samlede kræfterne på et andet projekt ved navn 'Københavns Fødevarerefællesskab'. "Vi har åbent hver onsdag eftermiddag nede i Købbyen. Kom ned og vær med."

Jeg tjekkede hjemmesiden: Et medlemsejet og -drevet supermarked! Det var inspireret af butikken Park Slope Food Coop i New York, hvor medlemmerne hver måned selv lægger et par timers arbejde, så supermarkedet sparer omkostninger til løn og håndtering, hvilket gør, at medlemmerne kan få økologiske fødevarer til en lavere pris end i de almindelige supermarkeder. Som medejere af virksomheden kan medlemmerne gøre deres indflydelse gældende på andre måder end ved at vælge mellem forskellige varer på hylderne – de har også direkte indflydelse på hele butikkens indkøbspolitik. Det var som et open source-fællesskab – bare med grøntsager! Fantastisk!

Den efterfølgende onsdag kom jeg ned i Købbyen. Det var virkelig svært at finde adressen. Der var ingen skilte. Og man skulle ind gennem en gitterport, der så ud som om det ikke var meningen, at tilfældige folk skulle gå igennem. Det viste sig også, at porten blev låst klokken 17, så hvis man kom derefter skulle man ringe for at få nogen til at komme ud og låse porten op. Det var næsten som om, det var bevidst hemmeligt.

Fødevarerefællesskabet holdt til i et gammelt, rått fabrikslokale, bagerst i en sidegade. Det virkede mere som et lokale, hvor kreaturer skulle stå og vente på at blive slagtet, end et sted, hvor der var butik. Lokalet var

nødtørftigt indrettet som en blanding af slyngelstue og grovkøkken. I det fjerneste hjørne stod der et par sofaer omkring et lavt kakkelbord. Der sad Nikolaj sammen et par andre. På bordet foran dem lå en bunke rodfrugter. Rødbeder, gulerødder og kartofler. De kiggede op fra deres samtale, nærmest som om de var lidt overraskede over, at der rent var faktisk nogen, der havde fundet vej ind til butikken. Jeg spurgte om jeg havde forstået rigtigt, at man skulle være medlem for at få lov til at købe grøntsagerne. Det var rigtigt nok, bekræftede de. Jeg sagde, at jeg gerne ville være medlem. De kiggede på hinanden. Så tog en af de andre et blankt stykke A4-papir op af sin taske og rakte det til mig. "Du skal bare skrive dit navn, mail-adresse og telefonnummer her. Og så koster det 100 kroner. For medlemskabet."

Tvivlrådigt skrev jeg mine oplysninger på papiret og rakte ham en 100-krone seddel, som han lagde ned i en lille blå pengekasse.

"Vil du også købe nogle grøntsager?" Spurgte han.

"Ja, jeg vil gerne have nogle gulerødder."

"Har du selv en pose med?"

"Øh, nej. Det vidste jeg ikke at jeg skulle."

"Nå, måske kan du bare have dem i din taske. Hvor mange vil du have?"

"Hvad koster de?" spurgte jeg.

"Øhm, vi har ikke lige en vægt", sagde Nikolaj og så ud som om, at han tænkte på noget andet. "Skal vi sige 15 kroner for et bundt?"

Jeg opgav at købe gulerødderne og satte mig ned i sofaen ved siden af dem. "Hvor mange har været her forbi og købe grøntsager i dag?" spurgte jeg.

"Du er den første", sagde Nikolaj. "Men der kommer nogle flere kl 17, for der holder vi møde."

Jeg kiggede på dem. "Det var ret svært at finde. Har I overvejet at sætte nogle skilte op eller noget?"

"Tja," sagde en fyr, der hed Steffen. "Det er en god idé." Det virkede ikke som om, at han havde tænkt sig at gøre mere ved det.

Klokken blev 17, og en anden ny og nysgerrig mødte op til mødet. Hun hed Kristine og var mindst ligeså overrasket over, hvor få folk, der var mødt op, som jeg var. Til mødet gik vi dem på klingen i forhold til, hvordan de havde kommunikeret. Hvordan de var organ-

iseret. Hvad de ville gøre for at få flere med. De havde ingen klare svar. Jo mere vi spurgte, jo mere gik det op for os, at der ikke rigtigt var nogen plan. Jo mere gik det op for mig, at her ville jeg kunne bruge min konsulent-erfaring til at gøre en reel forskel. Personligt gik jeg ikke meget op i økologiske grøntsager, men jeg var optaget af den organisatoriske udfordring. Dette var tydeligvis en god idé, så hvorfor var det ikke blevet til mere endnu? Hvad skulle der skrues på, for at det kunne lykkes? Jeg lænede mig frem. Her var der plads til, at jeg kunne være med til at forme det fra starten. Her var folk bare glade for, at jeg bød ind og tog ansvar. Her kunne jeg være med til at rykke.

Det blev hurtigt tydeligt, at det ikke var grøntsagerne som sådan, der var det vigtige for Nikolaj og Steffen og de andre. De snakkede om at skille det økonomiske system ad og sætte det sammen på nye måder. At skabe demokratiske virksomheder uden chefer, hvor du ikke er kunde. De var en del af det selv-organiserede Nørrebro-aktivistmiljø, hvor der er meget kort fra tanke til handling. Hvor dem, der maler væggen, beslutter hvilken farve den skal være. Det betød, at jo mere vi spurgte, jo mere var det os, der blev den. Jeg cyklede hjem helt høj på opstartsenergi. For første gang oplevede jeg at være i et fællesskab, hvor der ikke var nogen, der ville styre, definere eller bestemme. Og hvor de gladeligt overlod det til os nye at byde ind og tage ansvar. Og der var intet jeg hellere ville.

I løbet af den næste måned fik vi lavet en plan. Vi fandt et nyt lokale i en kælder under en andelsforening på Indre Nørrebro. Vi lavede en slags manifest, så det var nemt for folk at forstå, hvad det gik ud på. Vi fik lavet flyers og sendte mails ud for at få folk med. I august holdt vi opstartsmøde i vores nye lokale, og omkring 30 mennesker mødte op. Det var hovedsageligt folk i 20erne, og jeg kendte nærmest ingen af dem i forvejen. Nogle var rutinerede aktivister, men der var også mange nysgerrige, der ikke havde været en del af den slags fællesskab før.

Vi startede mødet med at beskrive visionen. Vi sagde, at det er for nemt at pege fingre af, hvad de store supermarkeds kæder og de konventionelle landbrug gør forkert. I stedet vil vi hellere skabe et alternativ, der stemmer overens med den fremtid, vi ønsker at leve i. Vi sagde, at vi vil genopfinde, hvad en virksomhed og et lokalt fællesskab kan være. Vi sagde, at vi vil skabe et fællesskab, hvor alle

er medlemmer, medarbejdere og medejere. Et fællesskab, hvor man kan få hele pakken: Lokalt producerede, bæredygtige, økologiske fødevarer i et sæsonbaseret udvalg til en fair pris distribueret af et arbejdende fællesskab på en åben og gennemsigtig måde. Folk lyttede og nikkede: Tænk, hvis man kunne købe alle sine fødevarer ét sted, hvor man ikke skulle kigge efter mærker og varedeklarationer. Hvor man kunne være sikker på, at alt var i orden.

Og vi sagde: Om to uger har vi de første grøntsager. Men det kommer kun til at ske, hvis alle jer, der er her nu, er med til at få det til at ske. Vi har ingen penge. Så vi kan kun få de grøntsager, hvis vi alle lægger pengene nu og forudbestiller. “Er der nogen, der kender en lokal landmand vi kan købe fra?” “Er der nogen, der ved, hvor vi kan købe poser til at pakke grøntsagerne i?” “Er der nogen, der har en vægt, vi kan bruge til at veje af med?”

Og sådan startede det.

Henover efteråret 2009 brugte jeg rigtig meget tid i fødevarerefællesskabet. Her kunne jeg udleve al den gejst og energi, jeg brændte inde med på mit konsulentjob. Vi gik fra 30 medlemmer til flere hundrede. Der var ingen af os, der vidste noget om økologi eller om at drive en butik. Men på forunderlig vis flaskede det sig alligevel. Der dukkede altid nogen op, som lige havde den fornødne viden, erfaring eller kontakter, som var klar på at engagere sig: Mette med det store krøllede hår, der kendte Ask fra Kiselgården, der blev vores første leverandør. Hun endte med at blive tovholder for indkøbsgruppen og forkvinde for foreningen. Per, der begejstret kom på flere og flere tiltag til at optimere pakningen af grøntsager. Han blev tovholder for butiksgruppen. Kristine, der altid havde blik for de detaljer, som vi andre let kom til at overse i vores optimistiske begejstring. Det var hende, der fandt ud af, hvordan vi kunne få sat de mange tusinde kroner i kontanter ind i en døgnboks og ind på vores konto. Hun blev tovholder på økonomigruppen og foreningens kasserer. Flere og flere bød sig til og greb os, hver gang vi var ved at snuble. Vi var som humlebien, der fløj, fordi den ikke havde fået at vide, at den ikke kunne.

Og jeg var med i kernen af det hele. Jeg fik lejlighed til at sætte alle de erfaringer, jeg havde gjort mig fra mit speciale og mit konsulentarbejde, i spil. Vi fik opbygget en hjemmeside og mailing-liste og

andre online-samarbejdsredskaber, der gjorde at vi ikke var afhængige af at mødes hele tiden for at koordinere opgaver og vagter i butikken. Og jeg mærkede min selvtillid vokse. Dette var mit fællesskab. Min hjemmebane. Her kunne jeg udleve mine værdier. Endelig var det lykkedes mig at finde et sted, hvor jeg kunne omsætte mine værdier til handling. På min egen måde.

Det var i månederne op til det store COP15-klimatopmøde i København, der gik under navnet "Hopenhagen". Alle snakkede om klimaforandringerne og der var store forventninger til, at der ville blive indgået en bindende klimaaftale. Og derfor var skuffelsen også enorm, da det hele faldt på gulvet. På mange måder slog det luften ud af klimabevægelsen. Mange opgav troen på, at politikerne ville eller kunne gøre noget, og derfor begyndte de at lede efter andre måder at bremse klimakrisen end ved at demonstrere og kræve politisk handling. Fødevarerfællesskabet passede perfekt til dette. Her kunne alle være med og få en kæmpe pose med 6-8 forskellige slags lokalt dyrket økologisk frugt og grønt med hjem for 100 kr. Vi kom i aviserne og i fjernsynet. Interessen eksploderede. Der var en vild energi, som alle ville have del i. Det var som om hele København fandt sammen nede i den kælder onsdag eftermiddag.

Der var en elektrisk stemning i butikken. Man kunne hverken bestille eller melde sig ind online, så alt foregik her. Man skulle møde op onsdag eftermiddag mellem kl. 16 og 19 for at bestille og hente sine grøntsager. Kælderlokalet var lille og lavloftet med én enkelt trappe op til gaden, og der kunne dårligt være mere end 30 mennesker dernede på én gang. Der var kø langt ud på gaden med folk, der ventede på at hente deres ugentlige grøntsagspose. I hjørnet var der stablet brune papirposer, der bugnede af kartofler, æbler, knoldselleri, gulerødder, løg og kål - stadig dækket i kager af sjællandsk muldjord. Og folk hyggede, snakkede og drak kaffe hvorend de kunne finde plads. I starten sad jeg ofte i kassen og tog imod folks bestillinger, eller introducerede nye medlemmer til fødevarerfællesskabet. Og alle jeg snakkede med, smilede til mig med øjne, der lyste "hvor er det fedt, dét her." Det var smittende og berusende.

Fra starten af forpligtede alle medlemmer sig på at arbejde tre timer om måneden i fællesskabet. Så vidt muligt brød vi alle opgaver ned

i tjanser på tre timer, som alle kunne tilmelde sig på fødevarerfællesskabets hjemmeside. Det dækkede alt fra at pakke grøntsager i poser, sidde i kassen og tage imod bestillinger og betaling, lave smagsprøver, rydde op og gøre rent til større og mere komplicerede tjanser som at bestille varer, opdatere hjemmesiden og stå for fælleslageret. Alle disse vagter gav mange forskellige muligheder for at træde ind i fællesskabet og bidrage med det, som det enkelte medlem havde lyst til og mod på. Det var som en myretue, der blev vakt til live tre timer hver onsdag eftermiddag. Mange nye medlemmer beskrev deres forundring over at træde ind i et fællesskab, hvor der ikke lod til at være nogen, der bestemte, men hvor alle opgaver på magisk vis alligevel blev løst.

Jeg elskede det. Jeg sagde mit konsulentjob op og blev freelancer – ikke mindst for at have mere tid til at være aktiv i fødevarerfællesskabet. Selv når jeg ikke havde vagt eller skulle hente grøntsager, hang jeg som regel ud nede i fødevarerfællesskabet hver onsdag. Når jeg cyklede ned af Blågårdsgade mødte jeg altid folk med de karakteristiske brune poser bugnende med frugt og grønt, og vi smilede indforstået til hinanden. Fødevarerfællesskabet blev omdrejningspunktet for mit sociale liv. Det var dem, jeg drak øl med om fredagen. Det var dem, jeg delte mine håb og drømme med. Det var dem, jeg blev venner med. Det var dem, jeg blev kærester med. For mig handlede fødevarerfællesskabet aldrig bare om grøntsagerne. For mig handlede det om at være sammen med nogle af de bedste, mest engagerede og inspirerende mennesker, jeg nogensinde havde mødt.

Fællesskabet voksede langt ud over aktivist-miljøet. Der var børnefamilier og pensionister, der ville have gode billige grøntsager. Der var gamle 68'ere, der fortalte røverhistorier fra kollektiver og biodynamiske landbrug i 1970erne. Der var folk på kontanthjælp og psykisk sårbare, der fandt et fællesskab, hvor de kunne deltage og bidrage på lige fod med alle andre uden at føle, at de skulle forklare sig eller blive gjort til ofre. Der var foodies og madører, der havde optur over, at her kunne de købe gulerødder fra den samme landmand, der leverede til NOMA.

Denne store mangfoldighed gav også anledning til konflikter, som vi også skulle lære at håndtere. I fødevarerfællesskabets første vinter var vi bekymrede for, at folk ville gå sur i alle de rodfrugter og al den kål, der kom i posen uge efter uge. På den ene side er det jo sådan det er,

hvis man skal spise de fødevarer, der er i sæson i Danmark. På den anden side blev kontrasten til de almindelige supermarkeders udbud af bananer, tomater og iceberg-salat lige pludselig meget stor. Derfor besluttede vi at supplere den ugentlige pose med udenlandske økologiske løssalgsvarer. Den ene uge var der ananas fra Uganda. Den næste uge var der appelsiner fra Spanien. Og en tredje uge var der avocadoer – fra Israel. Dette gav en voldsom reaktion fra mange i aktivistmiljøet, der var engageret i støtteaktioner for Palæstina og en løbende boykot af israelske varer i Danmark. De forlangte et klart svar på, hvordan fødevarefællesskabet forholdte sig til den israelske stat. Det satte os i en svær situation. For hvis vi valgte at fordømme Israel ville vi samtidigt placere hele fødevarefællesskabet i en politisk debat, der lå meget langt fra de grøntsager og det lokale fællesskab, som det hele handlede om. Og det ville utvivlsomt fremmedgøre mange af de nye, der var kommet ind i fødevarefællesskabet, som ikke havde nogen interesse i at blive påduttet en holdning om at være for eller imod staten Israel. Og hvis vi valgte ikke at fordømme Israel, ville vi støde mange i det aktivistmiljø, som fødevarefællesskabet var udsprunget af, fra os.

Der var ingen af os kerneaktive, der selv var direkte engageret i Israel-Palæstina-konflikten, og derfor var vi enige om, at det ikke skulle ende med at være enten-eller. Så i stedet for at besvare problemstillingen direkte og snakke om politik i Mellemøsten, valgte vi at indkalde til stormøde i Folkets Hus på Nørrebro, hvor medlemmerne i fællesskab kunne diskutere, hvilke værdier, fødevarefællesskabet skulle bygge på: Hvad er det egentlig, vi er fælles om? På mødet præsenterede vi et oplæg til 10 grundprincipper for fødevarefællesskabet, som vi havde kopieret og oversat fra et lignende fællesskab i England. Principperne beskrev, hvilke varer fødevarefællesskabet skulle sælge, og hvordan distributionen skulle foregå. Det gav anledning til masser af diskussion. For eksempel lød princip nummer 2: “Vores udbud af fødevarer skal være så lokalt som praktisk muligt.” Men hvad er “så lokalt som praktisk muligt?” Hvis man gerne vil have ananas, så er Uganda måske det mest lokale sted at få dem fra. Og hvad så med avocadoer? Mange medlemmer udtrykte, at de var glade for, at de med den ugentlige pose kunne få en reel fornemmelse af, hvad der var i sæson i Danmark lige nu. Og derfor endte vi med at beslutte, at vi kun ville have fødevarer,

der kom indenfor en radius af 150 km af København. Og dermed slap vi for at forholde os direkte til konflikten i Mellemøsten, fordi vi skulle alligevel ikke købe grøntsager derfra.

Måden vi traf beslutningen på var i sig selv også bemærkelsesværdig. For vi valgte at bruge en konsensus-proces, der lignede den, som man brugte i Ungdomshuset, på Christiania og i mange af de aktivist-grupper, der organiserede klimademonstrationerne under COP15. Jeg var dybt fascineret af denne form for demokratisk proces, hvor man i fællesskab talte sig frem til løsninger, som alle kunne acceptere, uden at stemme om det. For når man stemmer, betyder det grundlæggende, at flertallet tilsidesætter mindretallets indvendinger og bekymringer for at nå hurtigere frem til en beslutning. Og hvis fødevarerfællesskabet virkelig skulle være lige så åbent, gennemsigtigt og engagerende som de open source-fællesskaber, som jeg var inspireret af, så kunne vi selvfølgelig heller ikke gå på kompromis med den måde, vi traf vores beslutninger på. Vi måtte sikre os, at det var beslutninger, som alle kunne bakke op om.

Københavns Fødevarerfællesskabs 10 Grundprincipper

Københavns Fødevarerfællesskab vil være en del af en bæredygtig fremtid. Disse 10 grundprincipper har til formål at sikre bæredygtighed i samtlige led af de kredsløb som fødevarerfællesskabet indgår i.

Vores udbud af fødevarer skal være:

- 1 – Dyrket og produceret økologisk.
- 2 – Dyrket så lokalt som praktisk muligt.
- 3 – Sæsonbaseret

Vores fødevarer skal distribueres på en måde, der:

- 4 – Støtter fair og direkte handel
- 5 – Er miljøvenlig
- 6 – Formidler og fremmer viden om fødevarer og økologi
- 7 – Er økonomisk bæredygtig og selvstændig
- 8 – Er transparent og fremmer tillid i alle produktions- og distributionsled
- 9 – Er tæt på og tilgængelig
- 10 – Drives af et lokalt, arbejdende fællesskab

Da jeg gik hjem fra mødet var jeg ikke bare lettet over, at konflikten var afværget. Jeg følte en jublende varme indeni, som var jeg blevet krammet af hele fødevarefællesskabet på én gang. Vi havde fundet en vej. Vi holdt sammen og fandt en løsning, der på én gang var både idealistisk og pragmatisk, og som gjorde det muligt for flest muligt fortsat at være en del af fødevarefællesskabet. Vi havde stadfæstet vores kampråb "Økologi til alle": Bæredygtige, lokale fødevarer skulle ikke være dyr gourmetluksus, men noget alle skulle have råd og adgang til – uanset deres politiske overbevisning. Og vi havde formået at gøre fællesskabet tilgængeligt for flere snarere end at trække grænserne skarpere op.

Beslutningen banede vejen for, at fællesskabet kunne vokse sig endnu større. Det knopskød i alle retninger i et vildtvoksende eksperiment, og undervejs gik drømmen fra at være ét stort medlemsejet supermarked til at være et netværk af små pop-up butikker. Ikke fordi vi tog en bevidst beslutning om det, men bare fordi folk ikke gad cykle helt til Nørrebro og derfor tog initiativ til at åbne nye lokalafdelinger i deres egne kvarterer – i den samme selvorganiserede handling-giverforvandling-ånd som vi var startet med på Nørrebro. Begejstrede sagde vi ja til det hele. Vi sagde til os selv, at "vi bygger jumbojetten, mens vi flyver." At vi ikke behøvede en strategi, så længe vi udlevede vores formål gennem det, vi gjorde hver onsdag.

Det var fællesskabet og grøntsagerne, der fortalte historien for os hver onsdag. Og idéen var så simpel, at den let kunne kopieres. Og det varede ikke længe før folk startede nye fødevarefællesskaber i Aarhus, Odense, Aalborg, Roskilde, Viborg og flere andre byer. De spurgte ikke om lov, og det behøvede de heller ikke. Mange af dem mødte vi aldrig. Men følelsen af bevægelse, af at være en del af noget større, tror jeg, at vi alle følte. Som om vi var løftet højt op på en bølge af forandring, der slog ind over Danmark.

Jeg nød at fortælle historien om fødevarefællesskabet. Om hvordan vi ikke bare ville sikre billige, bæredygtige grøntsager af høj kvalitet. Vi ville genopfinde det at være en virksomhed, en forening og et lokalt fællesskab på én gang og skabe en organisation, der var bæredygtig i alle henseender. Om hvordan fødevarefællesskaberne kun var begyndelsen. For hvis vi kan skabe et så stærkt fællesskab om-

kring grøntsager, hvad ville vi så ellers ikke kunne gøre? Hvad med et medlemsejet og -drevet fitnesscenter? Eller et mobiltelefonselskab, hvor kunderne er medejere? Måske var det på tide, at vi skulle tage springet og lave et rigtigt medlemsdrevet supermarked!

Imens strømmede der fortsat nye medlemmer ind, og flere og flere lokalafdelinger slog dørene op. Vi ville ikke bruge penge på lokaleje, så lokalafdelingerne lånte lokaler hos venligt stemte skoler, spejderhytter, kulturhuse, kollegier, cateringvirksomheder og ældrefeier. Over hele byen opstod og levede fødevarefællesskabet hver onsdag eftermiddag i en stadigt mere kompleks organisme med distribution af varer over hele byen med hundreder af vagter, der fordelte, vejede, pakkede og solgte.

Men selvom organisationen voksede til over 5000 medlemmer og 12 lokalafdelinger, fastholdt vi dumstædigt, at vi ikke behøvede nogen ansatte. I stedet mente vi, at vi måtte kunne bryde alle større opgaver ned i tre-timers tjanser. Med så mange medlemmer, der alle havde forpligtet sig til at lægge tre timers arbejde om måneden, havde vi enorme mængder af arbejdskraft. Og mange medlemmer brokkede sig faktisk over, at de ikke kunne komme til at tage en vagt nede i butikken, fordi der var så mange om buddet. Det viste sig hurtigt at være meget sværere at holde styr på mange små, selvstændige afdelinger end én stor. Alle os, der havde været med fra starten i kælderen på Nørrebro, blev efterhånden spredt ud i alle de forskellige lokalafdelinger og så mindre og mindre til hinanden. Lokalafdelingerne begyndte at organisere sig så forskelligt, at det blev stadigt sværere at oversætte erfaringer og initiativer fra et sted til et andet. Og var tilsvarende sværere at sikre, at alle medlemmer på tværs af alle afdelinger forstod, hvad fødevarefællesskabet gik ud på og hvordan det var organiseret.

Forvirringen blev kun større af, at vi insisterede på at udvikle vores egen, flade struktur, hvor alle i princippet kunne byde ind og tage initiativ. Mange af os havde oplevet, hvordan foreningsbestyrelser let lukkede sig om sig selv, og hvor man ikke måtte være med, hvis man ikke lige havde været med på generalforsamlingen og var blevet valgt ind. Det var nemt at navigere i for os, der havde været med fra starten. Men for alle nytilkomne var det fuldstændig uigennemskueligt: Hvordan skulle de kunne tage ansvar? Hvem skulle de spørge, og hvem kunne de trække på? Vi gamle gjorde en dyd ud af ikke at

gøre opmærksomme på os selv og den erfaring vi sad med. Vi tænkte, at det var bedst at nye medlemmer lærte på samme måde, som vi selv havde gjort: Ved at prøve sig frem. Men fordi organisationen var blevet så stor, at man ikke længere bare faldt i snak hver onsdag nede i kælderens på Nørrebro og fandt ud af, hvordan man kunne være med.

Denne mangel på synlig struktur og lederskab gjorde, at alle følte sig meget mere ensomme i deres opgaver, end de på nogen måde burde. Efterhånden tog driften fokus fra alt andet. Mange onsdage endte som små brandslukningsøvelser, hvor kun det rent og skært nødvendige blev gjort, og mange endte med at stå frustrerede efter en dårlig oplevelse med at tage en vagt, som de ikke følte sig ordentlig forberedt på. De følte ikke, at fællesskabet tog vare på dem. De følte ikke den samme samhørighed, som vi havde følt de første magiske måneder i kælderens på Nørrebro.

Vi prøvede igen og igen at lave nye arbejdsgrupper, procedurer og regler for at sikre, at vi kunne fordele arbejdsopgaverne bedst muligt, så alle kunne bidrage og ingen sad med for meget. Men som oftest betød det bare, at vi holdt flere og flere møder. Og efterhånden begyndte flere og flere af os at køre sur i det. I foråret 2011 kunne jeg ikke længere mærke, om jeg var med i fødevarerfællesskabet af lyst eller af pligt. Jeg følte mig forpligtet til at have overblik og ansvar for meget mere, end jeg kunne rumme. Jeg var begyndt at føle, at det hele ville falde fra hinanden, hvis jeg ikke var der. Så jeg besluttede mig for at rejse til Mellemøsten i tre måneder for at få skyllet hverdagen af mig og koble fra. Ved at være væk i lang tid ville jeg få lejlighed til at mærke efter hvad jeg savnede ved Danmark, og dermed hvad der var vigtigt for mig derhjemme.

Jeg havde sagt til alle, at jeg ville være tilbage i slutningen af juli, men jeg var afklaret med, at det var en mulighed, at jeg slet ikke kom tilbage. Mentalt havde jeg behov for at slippe mine forpligtelser, og se, om det, jeg havde været med til at skabe, kunne stå selv. For det ville gøre mig i stand til at komme tilbage og deltage i en ny rolle. Jeg brugte det meste af min tid i Mellemøsten på at være frivillig i en alternativ kibbutz i det sydlige Israel. Det var et meget stærkt fællesskab. Men selvom beboerne gjorde meget ud af at byde udlændinge som mig velkomne, så gjorde sproget og kulturen det tydeligt, at dette ikke var her, jeg hørte til. Og selvom jeg lærte meget og nød det

simple liv med at passe geder og beskære daddelpalmer, føltes det kun som en pause fra noget større og vigtigere. Langsomt gik det op for mig, at det, som jeg savnede mest af alt, var at føle mig som del af et fællesskab. Jeg ville ikke rejse verden rundt og være en kortvarig del af andres liv. Jeg ville være et sted, hvor jeg følte mig hjemme. Hvor jeg følte, at jeg hørte til.

Men da jeg kom hjem, kunne jeg se, at det ikke kun var mig, der havde tabt pusten. Flere og flere af dem, der havde været med fra starten, trak sig. Mette stoppede som forkvinde og fortalte, at hun havde følt, at hun havde ansvar for det hele – uden at der var nogen andre, der vidste eller anerkendte det. Jeg havde det på samme måde, og trak mig også fra de koordinerende grupper, jeg havde siddet i. Det havde været sjovt at udvikle organisationen og tænke store og visionære tanker om fremtidens organisationer. Men nu handlede det hele om drift, og det var ikke sjovt mere. Og det var ikke kun os, der havde det sådan. Flere og flere medlemmer begyndte at falde fra, fordi de synes det var for svært at være med. Både at bestille og hente grøntsagerne og at tage vagterne. Vi ønskede alle, at fødevarefællesskabet skulle findes i verden. At det skulle revolutionere den måde, vi køber vores fødevarer på. Men der var ingen af os, der havde lyst til at være købmænd.

Sådan havde vi det alle den aften på Islands Brygge. Det var ikke sjovt mere. Tordenskjolds soldater var trætte. Og vi kunne ikke længere lade som om, at der ville gå over af sig selv.

Oktober 2013

Efter mødet den aften fulgte to uger med hektisk aktivitet. Da vi først havde besluttet os for at gøre alt, hvad vi kunne for at redde fødevarefællesskabet, var det som om tågen lettede. Med Janus ved roret kunne vi godt have humpet videre og ladet som om, at det nok skulle gå, men uden ham var vi nødt til at tænke nyt. Og det var måske i virkeligheden også ok. Da vi først havde sagt ordet “krise” højt, frigav det en masse ny energi. Det føltes lidt som dengang vi startede op nede i kælderen på Nørrebro. Nu var der en fælles retning, et fælles mål, en fælles nødvendighed, vi alle kunne samles om.

Der var en storm af mails og møder for at få styr på økonomien på

den korte bane. Det viste sig, at der var to andre fra økonomigruppen, der havde adgang til kontoen, og som kunne betale regningerne. Den ene var godt nok flyttet til Norge i mellemtiden, "men jeg tror da, de har email i Norge også?" som Sofie sagde. Vi fik oprettet nye netbankadgange. Vi fik samlet en gruppe af økonomiansvarlige fra lokalafdelingerne i en ny controllergruppe, der skulle hjælpe med at rydde på i økonomien og få bogført og lukket de regnskaber, der ikke var styr på.

Bryn mødtes med Janus. Han var ikke gået ned med flaget, men der skete nogle ting i hans familie, der havde presset ham, så han var kommet bagud med alt, der havde med fødevarefællesskabet at gøre. Han sagde, at han stadig gerne ville være med til at færdiggøre regnskabet – forudsat, at der var en anden, der ville være formand.

Vi diskuterede, hvor meget vi skulle skrue op for krisestemningen. Vi overvejede at aflyse grøntsagsalget helt den kommende onsdag for at signalere overfor medlemmerne, at det var nu, det gjaldt. Men vi blev enige om, at det var hårdt. I stedet nøjedes vi med at lægge indkaldelser til krisemødet ud i alle grøntsagsposerne, hvor der stod: "Vi kan ikke sige det indtrængende nok: Det er ikke nok bare at komme med gode idéer. Vi har brug for friske kræfter, der kan rykke på at føre dem ud i livet. Vi må alle være med til løse de udfordringer, som vi som fællesskab står overfor, så vi sammen kan skabe verdens bedste fødevarefællesskab."

Responsen var overvældende. Vores råb om hjælp blev i dén grad hørt. Både kommentarsporene på Facebook og snakken i lokalafdelingerne var fulde af overraskede toner fra alle de medlemmer, der havde troet, at alt bare kørte på skinner. Men de udtrykte også enorm opbakning og ønske om, at selvfølgelig skulle Københavns Fødevarefællesskab leve videre.

I bedste fødevarefællesskabsånd havde tilmeldingslisten på hjemmesiden også en oversigt over alle de arbejdsopgaver, som skulle afvikles i forbindelse med mødet: Opstilling af stole, borddækning, kagebaking, kaffebrygning, madlavning og oprydning. Og i løbet af kort tid var alle opgaverne taget. Tilmeldingerne fortsatte med at tikke ind.

Da mødet startede, var vi over 120 medlemmer i menighedssalen under Købnerkirken på Amager. Den største forsamling i fødevarefællesskabets historie. Hele den mangfoldighed af mennesker, der

havde gjort fødevarefællesskabet til deres. Fra Nordvest til Sydhavnen. Fra Vanløse til Amager. Unge studerende. Grånende pensionister. Småbørnsforældre. Danskere og internationale. Veganere og kødspisere. Hardcore aktivister og folk, der helst var fri for politik. Hele rummet summede – af samtaler, af varmen fra de mange kroppe, der hilste og krammede, og mest af alt af spænding. Folk var her, fordi der var noget på spil. Fordi vi sammen skulle redde det fællesskab, der havde præget os alle sammen. Dagen startede med en jobbørs, hvor alle interesserede kunne komme og møde folk fra de forskellige arbejdsgrupper og funktioner i fødevarefællesskabet. Det var Carstens idé. Hans største frygt var, at mødet bare ville blive endnu en gang snak, der ikke førte til noget. Vi måtte sikre, at alle, der ville tage en opgave, fik muligheden for at gøre det. Det var godt set, for det gav en ro på forsamlingen, at folk allerede fra start fik mulighed for at byde ind og vide, at de allerede var i gang med at gøre, hvad de kunne for at løfte fødevarefællesskabet. Jobbørsen forløste hundreder af små og store spørgsmål og banede vejen for, at vi i fællesskab kunne snakke om fødevarefællesskabets fremtid.

Jeg fik opgaven med at lede selve mødet, fordi jeg efterhånden havde oparbejdet stor erfaring som mødeleder. Vi havde snakket meget om, hvad formålet med mødet skulle være. Jeg havde holdt på, at vi ikke på forhånd skulle have en plan for, hvordan vi skulle redde fødevarefællesskabet. Det ville blot forstærke oplevelsen af, at det var Tordenskjolds soldater, der havde ansvaret og som bestemte. Hele målet med mødet var at bryde dét mønster og åbne op for, at mange flere kunne tage medejerskab og medansvar for udviklingen af fødevarefællesskabet. Vi måtte starte helt forfra.

“Hvor er det dejligt at se så mange af jer samlet. Som I ved, er vores allesammens fødevarefællesskab i krise, og vi er her i dag for i fællesskab at finde ud af, hvad vi kan gøre for at løse den. Målet med dette møde er ikke at træffe hurtige beslutninger, men i stedet at begynde en samtale og en proces om fødevarefællesskabets fremtid, der kan lede til løsninger, som alle medlemmer kan se sig selv i, så fødevarefællesskabet fortsat kan være så inkluderende som muligt.”

Derefter gennemgik jeg kort den faste præsentation af vores konsensus-beslutningsproces, som vi startede alle vores stormøder med.

“I fødevarefællesskabet har vi tradition for at træffe beslutninger gennem en konsensus-proces. Det betyder først og fremmest, at vi ikke stemmer. Men det betyder ikke, at, at vi alle skal synes det samme. Konsensus handler om, at vi gennem fælles diskussion finder frem til kreative løsninger, som vi alle kan leve med. Denne proces ledes af en facilitator, der har til opgave at hjælpe gruppen med at finde fælles løsninger ved at opsummere og sikre, at alle holdninger bliver hørt. I dag har jeg fået rollen som facilitator.”

Jeg kiggede udover forsamlingen. Der var mange kendte ansigter, der havde hørt mig fortælle om konsensus mange gange allerede, men der var mindst ligeså mange nye, der aldrig havde hørt det før.

“Når vi træffer beslutninger, må vi sætte os ud over vores personlige egen-interesser, og forholde os til, hvad der er det bedste for hele fællesskabet. Her tager vi udgangspunkt i fællesskabets værdigrundlag, der er opsummeret i vores 10 grundprincipper, som vi alle har erklæret os enige i, da vi meldte os ind. Det er dét, som vi er fælles om.”

Mange nikkede. Grundprincipperne var det grundfjeld, fødevarefællesskabet var bygget på. De havde afklaret og afværget mange konflikter gennem tiden.

“Kernen i konsensus-processen er, at vi som fællesskab skal kunne stå inde for vores beslutninger. Alle sammen. Det forudsætter, at ingen af de fremmødte er direkte imod en beslutning. På den måde bliver hver beslutning forankret hos os alle – og vi sikrer dermed, at vi ikke modarbejder hinanden efterfølgende. Derfor har alle fremmødte mulighed for at blokere en beslutning - men kun, hvis de mener, at beslutningen er direkte skadelig for det fælles bedste eller i direkte strid med fællesskabets værdigrundlag.”

Det var det springende punkt. Jeg kunne se, at mange deltagere havde brug for at fordøje mine ord. Jeg havde lige givet alle i salen en stor rød knap, der gav dem mulighed for at bremse ethvert tiltag, som de ikke kunne stå inde for. Det er et stort ansvar at give hver enkelt person i så stor en forsamling. Men det er også udtryk for stor tillid. En måde at sige “vi er sammen om det her.”

“Men der er også andre muligheder, hvis man vil vise sin bekymring for et givent forslag. Hvis der er nogen, der ikke er enige i en beslutning, men som ikke ønsker at blokere beslutningen, fordi den

ikke er til skade for fællesskabet, kan de altid vælge at afstå fra at bakke op om den beslutning. På den måde kan man udtrykke, at man ikke kan se sig selv arbejde for at føre dette forslag ud i livet. Men at man samtidigt ikke vil forhindre resten af fællesskabet i at gøre det. Men det er selvfølgelig et faresignal, hvis der er flere, der afstår fra at bakke op. Og derfor vil vi altid søge at imødekomme sådanne bekymringer og forbehold ved at justere og tilpasse forslaget, så vidt det er muligt. For vi ønsker netop, at vi kan træffe disse beslutninger med så stor opbakning som muligt.”

Jeg trak vejret. Der var helt stille i rummet, mens folk prøvede at forestille sig, hvordan disse spilleregler ville kunne tage sig ud i praksis. Vi havde efterhånden prøvet konsensus-processen mange gange, og det var ikke altid, at det var lykkedes for os at nå i mål.

“Og som det sidste, så kan vi altid vælge at udskyde en beslutning. Nogle gange er holdningerne simpelthen for forskellige til, at man kan opnå konsensus. I sådanne situationer er det altid en gyldig løsning at udskyde en beslutning til et senere møde.”

Det var lidt misvisende. For vi var i en situation, hvor vi ikke rigtigt kunne udskyde mere. Men alligevel havde vi besluttet at holde fast i konsensus-processen og håbe, at vi kunne gøre, som vi havde gjort hidtil.

“Grunden til, at jeg gennemgår denne proces, er ikke fordi vi har nogle konkrete beslutninger på dagsordenen, som vi skal træffe i dag. Men fordi det er i den ånd, at vi ønsker at løse denne krise: Sammen – på en måde, som vi alle kan stå inde for. I denne proces er det vigtigt, at vi alle lytter mere, end vi taler. Når vi er så mange sammen, kommer det ikke til at være muligt for os alle at komme til orde. I stedet handler det om, at så mange forskellige perspektiver som muligt bliver hørt. Når du rækker hånden op, så spørg dig selv: Er min holdning allerede blevet udtrykt af andre? Hvad ønsker jeg at sige, der ikke allerede er blevet sagt? På den måde har vi alle et ansvar for, at dette møde lykkes.”

Derefter skitserede jeg kort dagsordenen for mødet, og gav ordet til Carsten og Sofie, der fortalte om baggrunden for krisen og for dette møde.

“Først og fremmest er det vigtigt at understrege, at driften på de fundamentale ting fungerer: Medlemmerne får deres grøntsager og avlerne får deres penge.” sagde Sofie. “Men vi kan se, at der er nogle kris-

esyntomer: Årsregnskabet for 2012 er endnu ikke klar. Vi har ikke et budget for 2013 eller 2014, og vi mangler grundlæggende overblik over fødevarefællesskabets økonomi. Vi kan se, at der er et mønster, hvor ildsjæle brænder ud pga for mange arbejdsopgaver. Det er svært at få besat de 'store' poster. Vi har fået ny kasserer hvert eneste år siden vi startede. Nu har posten været ubesat siden november sidste år. Og den blev heller ikke besat til den seneste ordinære generalforsamling i april. Og vi har heller ingen, der ønsker at stille op til posten som formand.”

“Samtidigt oplever vi, at der er en stigende kundefølelse i fødevarefællesskabet,” fortsatte Carsten. “Det er som om, at stadigt flere ser fødevarefællesskabet som et serviceorgan. En butik, man kan tage for givet uden selv at føle sig forpligtet til at bidrage. Der er mange, der slet ikke kender til de centrale arbejdsgrupper og det vigtige arbejde, som de udfører. Og det ender med, at det er de samme få mennesker, der tager slæbet.”

“Det står i kontrast til den voldsomme stigning i antallet af medlemmer,” tilføjede Sofie. “For selvom vi på papiret er over 5000 medlemmer, så bestilles der ikke mere end 500 poser om ugen. Alt for mange medlemmer er passive. Vi taber alt for meget engagement og god vilje på gulvet.”

“Derfor handler dette ikke bare om en kortsigtet krise, der skal løses,” konkluderede Carsten. “Det handler om hele fødevarefællesskabets fremtid: Hvordan kan vi gentænke det på en ny, mere bæredygtig måde? Som en organisation, der ikke brænder ud?”

Hænder skød i vejret rundt om i lokalet fra folk, der bød med flere problemstillinger:

“Det er fuldstændigt uoverskueligt for nye medlemmer at finde rundt i fødevarefællesskabet. Der er alt for mange grupper og afdelinger. Vi har brug for at slanke organisationen.”

“Vi skal være meget bedre til at byde nye medlemmer velkomne i fællesskabet. Måske bliver der ikke gjort tydeligt nok opmærksom på at der er et krav at man bidrager med 3 timers arbejde?”

“Fundamentet for fødevarefællesskabet er, at vi alle er medejere, medarbejdere og medlemmer på samme tid. Vi skal alle huske at tage dette medansvar.”

“Måske er problemet med manglende engagement ikke dovenskab,

men manglende kommunikation. Der mangler måske et velstruktureret nyhedsbrev, så folk lokalt kan få bedre føling med, hvad der sker centralt?”

“Måske skal vi have andre åbningstider? Mange medlemmer har ikke tid eller overskud til at deltage aktivt i hverdagene og i arbejdstiden. Så hellere også have åbent i weekenden!”

“Problemet er den høje gennemstrømning af medlemmer. Vi oplærer hele tiden nye folk, men de bliver ikke hængende. Vi opbygger ikke erfaring. Det er som om vi starter forfra hele tiden.”

Efterhånden som flere bød ind med deres perspektiver begyndte jeg at få en lidt varm, udflydende fornemmelse i kroppen. Som om min bevidsthed strakte sig langt ud over mit kranie og forsøgte at omfavne hele rummet. Jeg mærkede tyngden af alle de tilstedeværendes opmærksomhed i rummet, som den bevægede sig fra den ene til den anden, der fik ordet. Jeg skulle både holde styr på alle, der havde hånden oppe, hvilke perspektiver, de bød ind med, og om de begyndte at gå ud af en tangent, der forlod det emne, der var i fokus. Jeg var bevidst om, hvor svært det er at holde energien oppe, når man er så mange mennesker samlet. Det er som om tyngdekraften øges og gør alting tungere og langsommere, fordi det er så svært for så mange mennesker at lytte og forstå det samme på samme tid. Nogen har bare brug for mere tid for at forstå. Nogen forstår det først, når de selv får lov til at tale det igennem. Og jeg skulle prøve at hjælpe denne store, velmenende forsamling videre, før energien og gejsten gik ud og det hele trak sig sammen i et sort hul af opgivende miner og utålmodighed.

Jeg opsummerede de perspektiver, som medlemmerne havde tilføjet til Carsten og Sofies fremstilling af krisen og spurgte forsamlingen om det var fyldestgørende. De fleste løftede armene og bevægede hænder og fingre frem og tilbage som dansere, der lavede jazz-hænder. Bevægelsen kaldes for “at twinkle”, og er amerikansk tegnsprog for at klappe. Den bliver brugt i mange aktivist-kredse som en stille måde at markere, når man er enig i et givent udsagn. Det gav en hurtig fornemmelse af, om folk var klar til at bevæge sig videre i dagsordenen.

“Nu har vi beskrevet de udfordringer, vi står overfor. Nu vil vi gerne invitere jer til at vende det på hovedet og ikke snakke om, hvad vi skal væk fra, men hvor vi gerne vil hen. Nu vil jeg bede jer finde sammen i små grupper af 3-4 personer og tage en snak om hvad jeres

vision er for fødevarefællesskabet: Hvad er din vildeste drøm om, hvad det kan udvikle sig til? Hvordan kan vi skabe en bæredygtig organisation, der kan opnå den vision? Og hvordan vil du gerne være med til at gøre denne vision til virkelighed?”

Energien i lokalet eksploderede med hundrede stemmers kraft. Det var dette, folk var kommet for. I løbet af de seneste uger havde folk delt deres visioner og drømme for fødevarefællesskabet over grøntsagerne om onsdagen, til møderne og på kommentarsporene på hjemmesiden og Facebook. Men det var nu, at disse idéer skulle omsættes til handling, og deltagerne delte dem begejstrede med hinanden. Efter 10 minutter kæmpede jeg for at overdøve forsamlingen for at bede deltagerne byde ind med deres visioner i plenum.

I takt med, at folk bød ind, vendte den udflydende fornemmelse tilbage. Jo flere perspektiver, der blev udtrykt, jo mere skulle jeg rumme for at kunne overskue og samle op, overskue på de idéer og stemninger, som fællesskabet gav udtryk for. Som facilitator var min vigtigste rolle ikke så meget at holde tiden og styre talerlisten. Det var at være hyrde for den ånd, som gjorde fællesskabet muligt. At mærke, hvornår energien begyndte at blive tung. At sikre, at folk stadig var mentalt tilstede og opmærksomme. At spejle og sætte ord på de grundstemninger, der kom til udtryk i rummet. Ydmygt og egoløst søge at tale for de mange, der ikke rakte hånden op eller bød ind med mere end at twinkle. At rumme hele fællesskabet, så meget som det er muligt for ét menneske at rumme mere end sig selv.

Det viste sig hurtigt, at grundprincipperne stadig var fødevarefællesskabet og levede videre i de visioner, som deltagerne beskrev:

“Vi skal gøre op med den løse struktur, for det skaber forvirring og træthed. Vi må først og fremmest gøre det nemt for os selv. Keep it simple! Vi har brug for tydelighed, enkelhed og overskuelighed. Jo mere overskueligt det er, jo nemmere er det at tage ansvar.”

“Fødevarefællesskabet er ikke bare et sted, hvor man kun kommer for at hente sine grøntsager. Vi skal have mere fællesskab, flere arrangementer, mere fællesspisning! Jo mere vi er sammen om andet end grøntsagerne, jo stærkere er vores fællesskab.”

“Vi har brug for et fælles mødested på tværs af alle lokalafdelingerne. Hvad med at lave en café og en indkøbscentral, hvor vi

kan holde møder og have mange flere varer. Vi skal vende tilbage til drømmen om det store økologiske supermarked. Vi må gå foran og vise, hvordan et alternativt fødevarer-system kan se ud.”

“Vi skal sikre, at der fortsat både er plads til studerende, folk på kontanthjælp, folk der arbejder fuld tid. Vi skal gøre det muligt for så mange som muligt at købe bæredygtigt.”

“Vi skal ikke tale negativt om ’passive medlemmer’. Vi skal genbejstre dem. De har jo allerede meldt sig ind, så de vil gerne fællesskabet. Vi skal skabe en følelse af lokalt engagement, når man kommer ned og henter grøntsager. Så alle har lyst til at være med!”

Varmen spredte sig i lokalet. Drømmen levede igen, og den havde fat i folk nu. Jeg kunne se de samme lysende øjne, som jeg havde set onsdag efter onsdag, dengang vi startede nede i kælderen på Nørrebro. Den ånd levede stadig. Drømmen blødte igennem deres tøj, smittede af på deres hænder og spredte sig i store tunge dråber, der fyldte rummet som en tordenskylle, der forløser den fugt, der har hængt i luften i dagevis. En klarhed tonede frem mellem os. Et billede af fødevarerfællesskabets fremtid. Ikke som konkrete planer og beslutningspunkter. Men som helhed. Som en følelse. Den følelse vi delte lige nu. Vi ville det samme. Det var op til os at gøre det sammen. Det var som om vi i dette øjeblik sammen havde fremdigtet en fællessang, hvor vores modige stemmer smeltede sammen i et vidunderligt instrument. Det var den stærkeste følelse af fællesskab, jeg nogensinde har oplevet.

Inden jeg gav folk fri til pause bad jeg deltagerne tænke over, hvad de hver især ville byde ind med af konkrete initiativer, der kunne gøre denne vision til virkelighed. Hvordan kan vi lave løsninger, der ikke bare er lappeløsninger, men som også er bæredygtige om 5 år eller 10 år?

Pausen gik hurtigt. Jeg havde endnu ikke genfundet min krop, og følte mig stadig forbundet med alle tilstedeværende som et enkelt blad blandt mange på et træ, der gennemrystes af forårsstorm. Deltagerne kunne nu få et minut til kort at præsentere deres initiativer og invitere folk til at være med. En lang række grupper blev dannet og folk spredtes ud i hele kirken for at udvikle løsningsforslag og lægge planer. Controllergruppen voksede til 16 personer. Der blev samlet et “Evalueringskorps”, der ville lave kvalitative og kvantitative undersøgelser af medlemmerne, om deres ønsker til fødevarer,

hvorfor så få var aktive, og hvilke åbningstider, der ville passe dem bedst. En gruppe arbejdede for at videreføre jobbørsen som en ny permanent del af fødevarefællesskabet, hvor arbejdsgrupper, der har opgaver, og medlemmer, der gerne vil lægge et stykke arbejde, kan finde hinanden. En gruppe satte sig for at finde et lokalt centralt i København, der kunne være et fælles mødested og indkøbscentral for hele foreningen. En gruppe satte sig for at gentænke og forsimpler hele fødevarefællesskabets organisationsstruktur.

Arbejdet fortsatte indtil Carsten slog to grydelåg sammen og meldte, at nu var aftensmaden klar (for hvad ville et fødevarefællesskab være uden fællesspisning?). Over maden fortsatte snakken og drømmen slog atter ud i store plamager, der malede himlen over os i farvestrålende strejf. Med hvert begejstret smil, hvert modigt blik, hvert opløftet ord stod den klarere og klarere for os.

Efter maden fortsatte mødet. Jeg bad alle grupperne om kort at præsentere, hvad de var nået frem til, og hvad deres næste skridt var. Jeg mindede om, at hver gruppe efterfølgende ville arbejde videre med deres idéer, og at alle grupper var åbne for alle, der ville bidrage. Grupperne ville så præsentere konkrete løsningsforslag til et nyt stormøde i januar, hvor vi i fællesskab ville træffe de afgørende beslutninger om fødevarefællesskabets fremtid.

Vi var igang. Krisen var langt fra slut, men energien var vendt. Historien blev fortalt på ny. Drømmen levede og vi var slet ikke længere i tvivl om, at vi nok skulle komme stærkere og mere afklarede ud på den anden side — ved fælles hjælp.

Krisemødet blev et vendepunkt. Over det næste halve år fik vi ryddet op i økonomien og lavet en tydeligere organisationsstruktur, der sikrede bedre kommunikation på tværs af arbejdsgrupper og afdelinger. Til generalforsamlingen i april blev Jonas fra Amager og Jonas fra Sydhavnen valgt som henholdsvis formand og kasserer til store klapsalver. Men ikke nok med det: Efter en lang og omhyggelig beslutningsproces besluttede vi at ansætte en bogholder og en koordinator, der kunne stå for den grundlæggende drift af fødevarefælles-

skabets økonomi og distribution. Vi ville aldrig mere have, at nogen frivillige sad med så stort ansvar, som de følte, at de ikke kunne sige nej til. Aldrig mere skulle der være folk, der brændte ud, fordi de var engagerede i fødevarefællesskabet.

Med dén beslutning følte jeg, at jeg havde gjort mit for at hjælpe fødevarefællesskabet videre. Jeg havde stadig intet ønske om at blive købmand og være en vedvarende del af organisationens drift. Der var mange andre projekter, som jeg gerne ville bruge meget mere tid på – og det forudsatte, at jeg måtte mindske mit engagement i fødevarefællesskabet. Jeg fortsatte som “almindeligt posebærende medlem” indtil jeg flyttede fra København i 2020. Imens lever fødevarefællesskabet videre. Dog er det aldrig nået op på samme omfang af posesalg, medlemskaber og lokalafdelinger, som det havde i de første hektiske år. Det er heller ikke blevet til en stor fælles butik som vores forbillede i New York. Men drømmen om at være et fællesskab, der skaber en flig af den fremtid, vi alle ønsker os, lever stadig. Fødevarefællesskabet har formået at give håb for fremtiden – ikke ved at løse problemerne for folk, men ved at gøre det muligt for dem at løse dem selv – i deres egen hverdag.

Når jeg fortæller om fødevarefællesskabet siger jeg altid, at det har været en skole for os alle sammen. Et læringsrum, hvor vi sammen lærte handlekraft, initiativ og selvbestemmelse – ikke ved at tale om det, men ved at gøre det. Og ved at tage alle de konflikter, frustrationer og små mirakler, der opstod undervejs. At indgå i et fællesskab er sin egen uddannelse. Hvor man også lærer at tage beslutninger sammen. At forholde sig til folk, der ikke ligner én selv. At ville hinanden nok til at tage konflikterne og gøre det svære, når det er nødvendigt.

Konsensusdemokrati – Fødevarerfællesskabets generalforsamling i Folkets Hus på Nørrebro. Vi traf alle store beslutninger gennem en særlig proces, hvor alle deltagere havde magten til at nedlægge veto mod beslutninger, som de ikke mente var til fællesskabets bedste.

Kælderbutik – Hver onsdag eftermiddag blev fødevarerfællesskabet vakt til live, og fyldte kælderens på Korsgade på Nørrebro med en magisk blanding af grøntsager og fællesskab.

Krisemøde – Over 100 engagerede fødevarerfæller mødte op til foreningens krisemøde i oktober 2013. Den samhørighed, vi sammen mærkede, er en af de stærkeste følelser af demokrati, jeg nogensinde har oplevet.

Køkultur – Stemningen i butikken var elektrisk, og det var som om alle ville have del i den. Ofte var der kø langt ud på gaden.

MÆRK

Stop op. Læg dig ned på ryggen, hvis du har mulighed for det. Mærk tyngden, der trækker hele din krop ned mod jorden. Mærk de steder, hvor jorden møder din krop. Lig der et minuts tid og lad din krop og din hjerne falde til ro, mens du oplever dit åndedræt.

Fokuser på din vejrtrækning:

- Tag en omhyggelig, dyb indånding, gennem næsen, gerne så lyd-løst som muligt, mens du langsomt tæller til fire. Fyld dine lunger ca. 2/3 dele op med luft.
- Hold luften i lungerne i fire sekunder.
- Ånd langsomt ud gennem næsen og lad udåndingen fortsætte i fire sekunder. Oplev din tyngde ned mod jorden, mens du ånder ud.
- Tæl til fire igen uden at tage ny luft ind.

Gentag dette mønster fire gange. Lad din krop finde ro i åndedrættets rytme. Ved at styre åndedrættet, kan du bevidst påvirke dit nervesystem. Du fortæller din krop, at der er ro på.

Lyt til din krop: Hvad fortæller den dig?

FØL

Træk vejret igen og lyt til din krop. Hvilke stemninger og følelser sidder du tilbage med efter at have læst denne historie?

Prøv ikke at forklare eller rationalisere dine følelser. Se om du kan nøjes med at observere dem og anerkende, at der er en grund til, at de er der. Lav gerne et suk, hvis en følelse fylder lidt for meget.

Forestil dig, at du er i en situation, som minder om en af dem, du lige har læst om i historien. Det må gerne være noget, du selv har oplevet. Hvordan er det at være i den situation? Hvilke følelser vækker det? Hvordan reagerer kroppen?

TÆNK

Brug disse spørgsmål til at tænke videre over eller starte en samtale ud fra:

Hvilke fællesskaber indgår du i?

Hvilke fællesskaber har du tillid til?

Hvilke fællesskaber tager du ansvar for?

Hvor tæt på skal du være for at føle ansvar?

Hvor meget er du selv villig til at give afkald på for “det fælles bedste”?

Hvilket fællesskab savner du?

- Hvorfor?

FØLELSEN AF SAMHØRIGHED

Krisemødet i Københavns Fødevarerfællesskab er stadig det bedste møde, jeg nogensinde har deltaget i. Ikke bare fordi jeg fik lov til at stå i midten af det hele. Ikke bare fordi, at der var meget på spil. Ikke bare fordi, at det var virkelig vigtigt for mig, at det lykkedes. Og ikke bare (men ikke mindst) fordi det rent faktisk lykkedes. Men mest af alt på grund af den usammenlignelige følelse af samhørighed, jeg følte den dag. Jeg var en del af et fællesskab, der fandt sammen om fælles værdier, fælles retning og fælles handling. Hvor det ikke handlede om enkeltpersoner og egen-interesser, men om det, vi ønskede at skabe sammen.

For mig er denne samhørighed et eksempel på, hvad det er muligt at opleve og opnå sammen igennem en demokratisk proces. Det er den følelse, der opstår, når man samles omkring et fælles formål og mærker en dyb tillid til, at alle de andre i rummet, ønsker at løse det samme problem.

Den amerikanske antropolog og aktivist David Graeber har beskrevet dette som en glæde, der er båret af “en særlig form for selvgivelse, der udspringer af tillid til folk omkring dig.” At sammen er vi klogere end vi er hver især. Men denne form for kollektive intelligens er langt fra en given ting. For vi kender alle til masser af møder, hvor fællesskabet sammen bliver dummere, snarere end klogere. Det handler i meget høj grad om at skabe rammerne for en proces, hvor den tillid opstår, og det bliver muligt for folk at være klogere sammen.

Graeber uddyber, at en stor del af glæden kommer, når man i situationen mærker, at det i virkeligheden ikke handler særlig meget om at udtrykke sin egen holdning: “Der er noget smukt i at sige ‘måske er mit synspunkt ikke særlig vigtig lige nu. Jeg kunne sige noget, men jeg behøver ikke at gøre det.’” Det er dét punkt, hvor det ikke længere handler om at positionere sig, få sat sit aftryk eller få ret. Men hvor det handler om på én og samme tid at træde et skridt længere frem, ind i fællesskabet, og et skridt længere tilbage og vise tillid og give plads til andre.

Denne samhørighed står i skarp modsætning til den følelse af udenforskab, af fremmedgjorthed, som jeg havde følt i de fællesskaber, jeg havde forsøgt at engagere mig i som teenager. Jeg følte aldrig, at jeg hørte til. Jeg følte aldrig, at jeg var en del af et 'vi', der ønskede at opnå et fælles mål gennem fælles handling. I stedet var vi en gruppe af forskellige mennesker, der hver især prøvede at trække fællesskabet lidt mere i vores retning. Der var ingen tillid til, at vi ville det samme. Der var ingen, der turde give plads. I stedet kæmpede alle for at positionere sig, blive hørt og gøre sig gældende. Hvert møde var et virvar af stemmer og holdninger, der sjældent førte andet med sig, end flere møder.

Det var først 10 år senere, i fødevarefællesskabet, at jeg oplevede, at jeg også kunne føle mig hjemme i et demokratisk fællesskab. Det var langt fra perfekt, og vi begik et hav af fejl undervejs. Men på de gode dage, som den eftermiddag i Købnerkirkens menighedslokale, føltes det helt magisk.

Jeg ved godt, at det kan være svært at tro på, at denne grad af samhørighed overhovedet er mulig, hvis du ikke selv har oplevet det på egen krop. Men jeg lover dig, at det er det. Det er selvfølgelig sjældent, at man oplever det så rent, som jeg har beskrevet det her, men mindre kan også gøre det. For det er i denne samhørighed, at den demokratiske proces virkelig lever. "Der er vel ingen grund til at kalde et menneske, der er udrustet med denne samfølelse, hæderlighed og horisont for idealist;" som den gamle højskolemand J. Th. Arnfred bemærkede. "Det er jo blot kvaliteter, der er fornødne for enhver borger i et sundt, demokratisk samfund."

ERFARINGER FRA KØBENHAVNS FØDEVAREFÆLLESSKAB

1. Eksemplets magt

Jeg er flere gange blevet inviteret ud for at holde oplæg for bestyrelsesmedlemmer i Coop, der bl.a. driver SuperBrugsen, Kvickly, Fakta og Irma-butikkerne. Coop er en af Danmarks største foreninger med over 2 millioner medlemmer, der til sammen ejer hele supermarkedskoncernen og vælger dens øverste ledelse. De er altid en lille smule fornærmede, når jeg fortæller om fødevarefællesskabet. “Hvorfor” spørger de, “startede I dog en helt ny forening? Hvorfor meldte I jer ikke bare ind i Coop og blev aktive i bestyrelsen i jeres lokale SuperBrugsen?”

Jeg svarer, at for det første vidste jeg dengang slet ikke, at Coop var en forening, og at jeg kunne stille op til bestyrelsen i min lokale butik. Men selv hvis jeg havde vidst det, havde jeg næppe gjort det. For jeg ikke kunne se, hvordan jeg ville kunne rykke noget dér. Jeg ville sidde i nogle træge foreningsstrukturer, der var domineret af folk, der var dobbelt så gamle som mig, og som var glade for tingene som de var. Og som ikke var interesserede i at lave noget grundlæggende om. Og så ville jeg endnu en gang blot være blevet bekræftet i, at jeg ikke passede ind i foreningslivets vante kasser.

Jeg tror, at fødevarefællesskabet lykkedes, fordi vi valgte at være nybegyndere, starte helt forfra og genopfinde alting på ny. Det frigav en vild energi og vovemod at gøre det hele selv uden at have nogen eksperter, der kiggede os over skulderen og fortalte os, at det ikke kunne lade sig gøre. Jeg tror slet ikke, at det ville have haft samme effekt, hvis alle os, der startede Københavns Fødevarefællesskab, i stedet havde meldt os ind i Coop. Vi ville alle have givet op undervejs. Faktisk kender jeg en del medlemmer fra fødevarefællesskabet, der tidligere havde forsøgt at engagere sig i den lokale brugsforening, men som opgav, fordi de følte sig alene og fremmedgjorte overfor de andre aktive. De oplevede ikke, at der var plads til at drømme om et andet fødevare-

system. De oplevede ikke, at der var plads til deres engagement.

I sin bog "Exit, Voice, and Loyalty" beskriver den amerikanske samfundsforsker Albert O. Hirschman to overordnede taktikker til at skabe forandring i et fællesskab: Man kan enten vælge at forlade fællesskabet (exit) eller man kan vælge at bruge sin stemme til at klage eller komme med forslag til forbedringer (voice). Hvis tilpas mange forlader fællesskabet er det et stærkt signal om, at noget er galt og at der skal laves noget om. Og hvis tilpas mange bruger deres stemme og kræver forandring, er det ligeledes et stærkt signal om, at noget er galt og at der skal laves noget om. For eksempel kan borgerne i et land, hvor regeringen bliver stadig mere totalitær og undertrykkende, enten vælge at flytte til et andet land (exit) eller protestere og kræve en ny regering. Tilsvarende kan kunder, der er utilfredse med service og udbud i en butik, enten vælge at handle et andet sted (exit) eller klage til ledelsen (voice).

Nogle gange giver det bedst mening at kæmpe for at forandre det eksisterende fællesskab, og andre gange giver det bedre mening at forlade det og skabe nye alternativer, der viser, hvad det er for et fællesskab man rent faktisk ønsker. Det er denne exit-dynamik, der får forældre til at starte en ny friskole fremfor at sætte deres børn i den lokale folkeskole. For ofte er det meget nemmere at lave en ny skole end det er lave om på den lovgivning, der gælder for alle landets folkeskoler. Det er også exit, når politikere bryder ud og starter et nyt parti, fordi de ikke længere tror på, at det nytter at prøve at ændre på deres gamle parti. Og det var det samme, der gjorde, at vi valgte at starte fødevarerfællesskabet, fremfor at engagere os i Coop og vores lokale brugsforening.

Det var vigtigt for os, at fødevarerfællesskabet ikke handlede om at pege fingre af, hvad de store supermarkedskæder og de konventionelle landbrug gjorde forkert. Vi troede på eksemplets magt. Vi ville hellere fokusere på at skabe et alternativ, der kunne være en flig af den fremtid, vi ønsker at leve i. Vi ville have hele pakken: Lokalt producerede, bæredygtige, økologiske fødevarer i et sæsonbaseret udvalg til en fair pris distribueret af et arbejdende fællesskab på en åben og gennemsigtig måde. Det gav energi og mod at definere vores værdier så klart. Der var en renhed og klarhed, som mange fandt utroligt tiltrækkende.

Når jeg kigger tilbage på min tid i Københavns Fødevarerfællesskab, er det utroligt bekræftende og inspirerende at se, hvor stor be-

tydning dette fællesskab har haft for så mange mennesker. Ikke bare for alle de medlemmer, der købte grøntsagerne og brugte et par timer om måneden på at pakke grøntsager. Og heller ikke kun for de økologiske landmænd, som vi støttede og som fik nyt mod og tro på, at der var folk i byerne, der satte pris på deres store arbejde. Men også fordi, at vi med fødevarefællesskabet var del af en større bevægelse, der forandrede danskernes forhold til, hvor deres mad kommer fra.

Da vi startede, var der ingen, mindst af alt supermarkederne, der troede på, at danskerne havde særlig interesse i lokale og bæredygtige fødevarer. Men siden fødevarefællesskabet slog dørene op, har samtalen om økologi og lokale fødevarer ændret sig markant: Coop har udgivet et madmanifest med særlig fokus på lokale fødevarer. Årstiderne har introduceret særlige lokal-kasser med fødevarer fra det helt nære lokalområde. Som fødevareminister opfordrede Dan Jørgensen befolkningen til at købe lokalt, økologisk og bæredygtigt. Fødevarefællesskaberne kan på ingen måde tage æren for denne udvikling alene, men ved at vise et konkret, synligt og bæredygtigt alternativ til supermarkederne, har vi været med til at vise en vej, som de færreste ellers troede det var muligt at gå. Det var ikke så meget de grøntsager vi selv solgte. Det var selve måden, vi gjorde det på, der var med til at vække en masse menneskers tro på, at et andet fødevarsystem er muligt. Igen og igen blev vi fremhævet som det gode eksempel, der satte gang i folks fantasi, og ledte til, at folk startede nye byhaver, restauranter og butikker med fokus på lokale fødevarer.

Med fødevarefællesskabet lærte jeg aldrig at undervurdere, hvor meget en lille bevægelse kan sætte i gang på et større niveau. Systemtænkere og opfinderen Buckminster Fuller beskrev det på en meget håndgribelig måde: Tænk på et stort skib. Hele skibet passerer forbi, og bagerst sidder roret. Men på grund af skibets fart og vandets tryk er der så meget pres på roret, at man nærmest ikke kan dreje det. Derfor sidder der alleryderst, på kanten af roret, et lille 'trimror'. Det er miniature-ror. Ved at dreje på dette lillebitte ror, kan man skabe nok modtryk til, at det store ror langsomt kan drejes. Og på den måde kan skibet ændre retning. Samfundet er det store skib. Og når man ser det buldre afsted, virker det helt umuligt at ændre dets retning. Men vi har faktisk hver især muligheden for

at være det lille trimror, der kan være med til at skubbe til skibets ror (altså de fællesskaber, vi er en del af), der så igen kan være med til at ændre hele skibets retning.

2. Strukturløshed er sin egen form for tyranni

Fødevarerfællesskabet udsprang af aktivist-miljøet på Nørrebro, der har rødder helt tilbage til slumstormerne og BZ'erne, der flyttede ind i de faldefærdige baggårdshuse i 1970'erne og 1980'erne, og som lever videre i Folkets Hus og Ungdomshuset. Vi startede i den samme ånd: "Den, der handler, forvandler," som et af de gamle slagord fra den gang lød. Kort sagt: Den, der tager initiativet, bestemmer.

I starten var det nemt, for vi var så få, og alt var nyt. Hver gang vi gjorde noget, gjorde vi det for første gang. Og der var ingen til at blive sure over, at vi gjorde tingene på en anden måde, end de plejede at gøre det. Det frigav en vild energi, hvor vi fik en masse til at ske. For der var ingen afstand mellem tanke og handling, og vi havde alle tillid til, at de andre var ok med, at vi rykkede. For der var så mange ting, der skulle gøres, og så meget, som vi ikke havde styr på endnu.

Vi kunne hver især slippe kontrollen, fordi vi havde tillid til, at der altid var en af de andre, der ville træde til, hvis det skulle vise sig nødvendigt. Vi delte alle logins og koder, fordi det var nemmere at alle kunne gå ind og rette ting på hjemmesiden eller lægge ting på Facebook end, at man skulle til at sende noget til nogen, der måske, måske ikke lige havde tid til at lægge det op. Og det fungerede godt, så længe vi var få nok til, at vi alle kendte hinanden og kunne mødes regelmæssigt nede i kælderen på Nørrebro. For så vidste vi hele tiden, hvem, der gjorde hvad, og hvis vi var uenige om noget, så kunne det meste løses gennem en hurtig snak eller et par SMS'er.

Men efterhånden som fødevarerfællesskabet voksede, viste det sig hurtigt, at dette uformelle netværk ikke kunne skaleres. Der er simpelthen grænser for, hvor mange mennesker, vi hver især kunne nå at lære at kende og forholde os til. Og da der i en periode kom 50 nye medlemmer ned i kælderen hver uge, så mistede vi simpelthen overblikket og opgav at lære flere navne. Men vi ændrede ikke den flade struktur med åbne arbejdsgrupper, hvor alle kunne være med. For den virkede jo stadig for os gamle. Og den virkede også for de meget

engagerede nye, der overvandt den første utryghed, fik engageret sig i en arbejdsgruppe og knyttet nok relationer til, at det var sjovt at blive hængende. Men for langt de fleste, der ikke var klar til at kaste sig hovedkuls ind i fællesskabet, var det alt for svært. Og der opstod hurtigt et susende gennemtræk af nye folk, der lige kort var med i en arbejdsgruppe eller tog en tjans eller to, før de sev ud igen.

Denne gennemstrømning af medlemmer skyldtes fællesskabets strukturløshed. Afstanden mellem hvad folk forventede, når de meldte sig ind i en forening, og hvad de rent faktisk mødte i fødevarefællesskabet, var simpelthen for stor. Og uden at vi ville det, ledte denne strukturløshed til en splittelse, der i sidste ende var den direkte årsag til, at fødevarefællesskabet endte i den store krise, som vi stod i i efteråret 2013. En splittelse mellem dem, der var på indersiden og dem, der var på ydersiden af fællesskabet. Dem på ydersiden mødte et uforståeligt rod af arbejdsgrupper, tjanser, kommunikationskanaler og en uendelig række af møder. De følte sig fremmedgjorte overfor et fællesskab, de ikke kunne finde sig til rette i, så de trak sig og gav op. Men selv om vi på indersiden følte os hjemme i fællesskabet, så var strukturløsheden også stressende. Jeg følte aldrig, at vi kom i bund med opgaverne, for der var ingen klarhed og sikkerhed for, at vi gjorde nok. Vi var mange, der følte os som Sisufos. Vi blev ved med at bruge kræfter og tid på at oplære nye folk, blot for at se dem forsvinde igen.

Dette mønster er bestemt ikke enestående for fødevarefællesskabet. Den amerikanske aktivist Jo Freeman, der var aktiv i kvindebevægelsen i 1960'erne, kaldte det for "strukturløshedens tyranni" i en artikel fra 1971. Hun skriver: "Strukturløshed bliver en måde at maskere magt på, og i kvindebevægelsen er dens stærkeste fortalere typisk dem, der er mest magtfulde (uanset om de er bevidste om deres magt eller ej)."

Vi på indersiden troede naivt, at det ville være ligeså let for nye at navigere i strukturløsheden, som vi havde gjort, da vi startede. Men vi undlod at anerkende den magt, som vores erfaringer, selvtillid, relationer og position i fællesskabet gav os. Det var let for os at sætte nye initiativer igang, for vi vidste, hvem vi skulle tale med og hvad vi skulle gøre, hvis nogen var uenige med os. Men de nye havde ikke de samme forudsætninger. De hverken kunne eller turde "handle og forvandle" som de havde lyst.

“Eliter er ikke sammensværgelser,” forklarer Jo Freeman. “Eliter er ikke mere og ikke mindre end en gruppe af venner, der tilfældigvis også er engageret i de samme politiske aktiviteter.” Det tog mig lang tid at indse, at vi på indersiden af fødevarefællesskabet var en slags elite. For det var jo mine venner. Vi snakkede ikke kun sammen til møderne, men også når vi drak øl om fredagen. Der var masser af spørgsmål, vi afklarede på cykelturen hjem, snarere end til selve møderne. Som Freeman bemærker, så findes denne form for uformelle old boys’ netværk i alle former for foreninger og politiske grupperinger. Men det, der gjorde det ekstra svært i fødevarefællesskabet var dels, at folk på ydersiden ikke kunne identificere os, der var på indersiden. Vi gjorde ofte en dyd ud af ikke at være særligt synlige. Folk skulle bogstaveligt talt lære os at kende først. Dels fordi alle os på indersiden insisterede på, at det var en flad struktur, hvor alle har lige adgang. Og derfor slet ikke anerkendte, at strukturløsheden var et problem.

Når jeg tænker tilbage på det, er det tydeligt for mig, i hvor høj grad at vi, der udgjorde eliten i fødevarefællesskabet, lignede hinanden: De fleste af os var i 20erne. De fleste af os var studerende, eller var lige blevet færdige med at være det. De fleste af os havde ikke børn og en ret stor grad af fritid og frihed. Vi var privilegerede, fordi vi havde tiden, fleksibiliteten og lysten til at lægge mange timer i fællesskabet. På det tidspunkt var jeg slet ikke mine privilegier bevidst. Jeg havde bare kastet mig hovedkuls ud i det og brugte så megen tid, som det krævede. Vi holdt virkelig mange møder. Da jeg var mest aktiv, deltog jeg ofte i 2-3 møder hver uge. Det var ofte med mange af de andre fra den samme lille elite, der ville give lige så meget tid og energi til fællesskabet. Og jeg må med skam indrømme, at jeg dengang ikke havde meget til overs for dem, der ikke kunne komme til møderne, fordi deres arbejde, familie eller andre personlige forhold forhindrede dem i at deltage. Det var først langt senere, da jeg selv fik børn, at jeg forstod, hvor meget jeg havde været med til at holde andre udenfor i kraft af de rammer, vi satte for fællesskabet. F.eks. holdt vi rigtig mange møder i fødevarefællesskabets åbningstid fra 17-19, fordi det passede os godt – uden at tænke på, at der var mange småbørnsforældre, der aldrig ville have mulighed for at deltage i det tidsrum.

Der var en ubehagelig ironi i dette: Nu befandt jeg mig endelig på indersiden af et fællesskab – efter at have stået udenfor i så mange år. Og nu var jeg – ubevidst – med til at holde andre på ydersiden og forhindre dem i at engagere sig ved at insistere på, at det var vigtigere at fastholde de uformelle mønstre, der gjorde tingene lette for mig, end det var at åbne fællesskabet for flere.

Ironien blev kun stærkere af, at der var mange af os på indersiden, der fra starten havde ønsket at gøre op med den traditionelle danske foreningskultur – netop fordi vi havde oplevet, hvor ekskluderende og fremmedgørende den kan være for dem, der står på ydersiden af den. Derfor prøvede vi så vidt muligt at holde alle dens strukturer ud i strakt arm: Vi ville helst ikke have en bestyrelse eller vælge en formand. Men vi blev tvunget til det for at få en bankkonto, så vi prøvede at udbløde det ved at kalde det for en “proformand”. Men jo mere vi søgte at undgå det, jo sværere gjorde vi det også for andre at forstå, hvem der reelt havde magten og traf beslutningerne.

Fordi der var så lidt struktur, var det også svært at vide på forhånd, hvordan et møde ville forløbe, og hvilke beslutninger, der ville blive truffet. Og derfor var det dem, der altid deltog i møderne, der endte med at bestemme mest. Vi mente selv, at vi var meget demokratiske og transparente, for vi gjorde en dyd ud af at lægge alle dagsordener og mødereferater offentligt ud på vores hjemmeside, så alle kunne følge med i, hvilke beslutninger, der blev truffet. Men dels var hjemmesiden temmelig svær at finde rundt på for de ikke-indviede, dels skulle man som ny være temmelig fandenivoldsk for at turde udfordre den stærke samhørighed, som møderne tit bar præg af. Fordi så mange os lignede hinanden og kendte hinanden så godt, var det nemt for os at glemme, at de andre mødedeltagere ikke havde de samme forudsætninger for at deltage i mødet som os. Dette skabte en selvforstærkende effekt, hvor de af os, der var glade for den måde, fødevarefællesskabet fungerede på, holdt møderne og sammen sørgede for, at det forblev sådan.

“Jo mere ustruktureret en bevægelse er, des mindre kontrol har den over i hvilke retninger den udvikler sig og de politiske handlinger, den engagerer sig i,” bemærker Jo Freeman, og fortsætter: “Det betyder ikke, at dens idéer ikke spreder sig. Med tilpas meget

medie-interesse og passende sociale forhold, vil idéerne stadig blive spredt vidt omkring. Men at idéerne spredes betyder ikke, at de bliver gennemført, kun at de bliver omtalt.” Idéen bag fødevarefællesskabet spredte sig. Der opstod mere end 20 fødevarefællesskaber rundt om i landet og vi havde masser af lokalafdelinger af fødevarefællesskabet i København. Men det var de færreste, der viste sig at være bæredygtige. For langt de fleste kopierede ikke bare modellen, men også fortællingen om det selvorganiserede, lokale fællesskab, der ikke behøver ledere eller ansatte. Vi var ikke herrer over den fortælling. Vi fløj bare med jumbojetten, mens vi byggede den.

Strukturløsheden i fødevarefællesskabet var så stærk en del af vores selvforståelse og den organisationskultur, vi havde skabt, at vi ikke bare kunne lave den om igen. De mange engagerede folk rundt om i lokalafdelingerne, der havde fundet sig til rette i deres arbejdsgruppe og de frie, uformelle relationer, den var båret af, havde ikke lyst til at underlægge sig strammere bånd. Så da krisen brød ud, og det stod klart, at vi var nødt til at gøre noget radikalt anderledes, var det svært for mange at acceptere, at vi skulle ansætte folk til at stå for nogle af kerneopgaverne. For så ville vi jo blive mere som en almindelig forening.

Mine år i fødevarefællesskabet har givet mig et noget mere pragmatisk forhold til det traditionelle danske foreningsbureaukati. Bestyrelse, generalforsamling og tillidsposter behøver ikke være noget bøvl og besværligt. Det er bare redskaber, der gør det muligt handle sammen. Struktur er afgørende for at skabe transparens og gøre det let for folk at gennemskue, hvem der ved noget og kender nogen i fællesskabet. Ligesom alle andre redskaber kan de misbruges. I sidste ende afhænger det af den kultur, man skaber sammen.

“Kultur spiser strategi til morgenmad” lyder et af ledelsesguruen Peter Druckers slagord. Du kan lave nok så mange strategier og planer, men det kan være fuldstændigt lige meget, hvis ikke den kultur, I skaber sammen, understøtter det. I fødevarefællesskabet var kulturen så stærk, at vi ikke engang prøvede at lave en strategi. Vores kultur var båret af ånden af “den, der handler, forvandler.” Det var det, der gav os den gejst og energi, der gjorde, at humlebi'en kunne flyve – og den var ikke sådan lige til at lave om igen. Men det behøvede ikke at betyde, at vi ikke godt kunne have haft klarere

rammer og tydeligere struktur, der kunne have gjort det nemmere for flere at være med.

Vi lærte på den hårde måde, at fællesskabet ikke både kan vokse i størrelse og i dybde på samme tid. Man kan ikke udfordre folk på alle fronter på samme tid. For hvis alt er i bevægelse, under forandring og i udvikling, så har de ingen faste holdepunkter. Alle disse processer tog meget længere tid, end jeg havde troet. Og jeg lærte, at folk har brug for tid til at nå frem til deres egne erkendelser. Derfor er det alt-afgørende, at man formår at stoppe op og vælge fra. Og i de situationer bør man som oftest vælge at fokusere på det, der sikrer mest energi, borgerlyst og mod på mere. Ja, det var svært undervejs, men det frigav utroligt meget energi at skabe noget nyt sammen.

3. Det er en kunst at holde gode møder

Fødevarefællesskabets strukturløshed gjorde, at vi måtte holde mange møder for løbende at koordinere, løse problemer og udvikle nye tiltag, efterhånden som gamle initiativer faldt fra hinanden. Men det viste sig hurtigt, at vi ikke var nær så gode til at holde møder, som vi selv troede. De fleste af os var præget af en meget dansk forståelse af, hvad et møde er: Vi skal sidde rundt om et bord. Der skal være kaffe og kage. Det skal vare cirka halvanden time. Der er måske, måske ikke, blevet sendt en dagsorden ud. Og der bliver lavet et referat bagefter. Vi lærer det allerede i folkeskolen, og vi får hurtigt mange års erfaring i at gå til møder på præcis den samme måde. Og efterhånden er det helt indgroet, hvordan vi bør mødes. Mødeforskeren Ib Ravn har opsummeret denne mødekultur i det, han kalder "fem danske mødedogmer":

- **Ordet er frit:** Alle har ret til at sige lige hvad der passer dem, hvilket ofte gør, at møder bliver præget af lange ustrukturerede snakke, fordi deltagerne går ud af tanger, der kun er vigtige for dem selv.
- **Markering giver taleret:** Hvis man rækker hånden op, har man ret til at få ordet og sige lige, hvad man vil – også selvom det ikke har noget med sagen at gøre.

- **Talerlisten er hellig:** Folk får ordet i den rækkefølge, de har rakt hånden op, også selvom de vil snakke om noget, der allerede er afklaret, eller for at introducere et helt tredje emne.
- **Her lader vi hinanden tale ud:** De fleste mødeledere tør ikke afbryde folk, fordi de har ret til at tale – også selvom de taler forbi alle andre til mødet.
- **Her venter vi på hinanden:** Vi starter ikke mødet, før alle er til stede, for det er jo synd for dem, der kommer for sent – også selvom det ret beset er deres eget ansvar at komme til tiden.

Disse mødedogmer handler i høj grad om den enkeltes demokratiske rettigheder til at komme til orde og til at blive hørt. Men bagved ligger en forståelse af demokrati som en kamp mellem interesser, hvor man hele tiden skal være bange for at blive afbrudt eller snydt for sin mulighed for at udtrykke sine holdninger. Men hvis vi opfører os som om vores møder er en kamp, vi skal vinde, så burde det ikke overraske os, at det meget sjældent resulterer i gode møder. I stedet vil jeg mene, at disse mødedogmer er grunden til, at rigtigt mange danskere ser møder som et nødvendigt onde, der næsten altid trækker i langdrag og dræner deltagerens energi, så de til sidst fortryder, at de overhovedet mødte op.

Det er virkelig hårdt arbejde at skulle sidde stille og prøve at holde koncentrationen i lang tid ad gangen. I sin bog "The Extended Mind" opsummerer den amerikanske videnskabsjournalist Annie Murphy Paul den nyeste kognitive forskning, der viser, at det er de færreste af os, der trives med at sidde stille i længere tid ad gangen. Men alligevel er en stor del af vores samfund indrettet efter, at vi gør netop det. "Når vi sidder stille i et mødelokale, på et kontor eller i et klasseværelse, så skal vi dæmpe vores naturlige trang til at bevæge os," forklarer Murphy Paul, "og dét bruger vi en masse mental båndbredde på, som vi ellers kunne bruge til at lære eller arbejde."

For mange, for lange og for stillesiddende møder gør det simpelt-

hen bare sværere at holde koncentrationen. Nogle klarer det ved at tage noter eller tegne i marginen (jeg tegnede mig igennem både gymnasiet og universitetet). Andre kobler helt ud og dagdrømmer. Og andre igen håndterer det ved at række hånden op. De fleste af os tænker alligevel bedst, når vi selv taler.

Men bare fordi ordet er frit og alle kan få taletid betyder det ikke, at man er demokratisk. Demokrati er ikke bare at ytre sig. Det er også at lytte aktivt. At kunne sætte sig selv til side og slippe sit individuelle behov for at komme til orde, og i stedet koble ind på gruppens fælles ønske om at nå frem til beslutninger, som alle kan acceptere. Men det er svært at blive ved med at lytte, hvis møderne trækker ud, fordi de samme folk hele tiden gerne vil have ordet.

Derfor prøvede vi i fødevarefællesskabet aktivt at ændre den måde, vi holdt møder på, så det netop ikke blev en kamp mellem forskellige interesser, men i stedet var fælles løsning af fælles problemer. Det lykkedes bestemt ikke altid, men vi lærte hurtigt, at det første skridt på vejen til bedre møder var at anerkende, at det ikke bare er noget, der sker af sig selv. Det er en kunst at holde møder, der er så gode, at man går derfra med mere energi, end da man kom. Og det kræver både tid, øvelse, tillid og en fælles forståelse af, hvordan mødet skal forløbe, og hvordan vi træffer beslutninger sammen.

Det kræver især, at der er en fælles forståelse for, hvor afgørende rollen som mødeleder er. Mødelederen tager ansvar for at sætte rammerne og dermed gøre det muligt for de andre deltagere at fokusere på at tage de bedst mulige beslutninger. Som mødeleder skal man være meget tydelig og have en god forståelse for, hvordan deltagerne oplever den pågældende situation og være i stand til at handle derefter. Ligesom med alle andre tjanser i fødevarefællesskabet insisterede vi på, at mødeleder-rollen gik på omgang, så alle fik mulighed for at prøve kræfter med det. Dels fordi det giver mulighed for at øve sin empati og evne til at bevare overblikket. Dels fordi vi dermed kunne sikre, at alle vidste, hvor stort et arbejde det faktisk er at planlægge og gennemføre et godt møde. På den måde kunne vi styrke bevidstheden om det ansvar, som alle mødedeltagere har for, at et møde bliver godt. Selv ikke den bedste mødeleder kan skabe et godt møde, hvis ikke mødedeltagerne ønsker at bidrage.

Vi oplevede dog også, at nogen af os fandt det sjovere at påtage sig opgaven som mødeleder end andre. Og især jeg fandt stor glæde ved at nørde dagsordener og mødestrukturer. Her er mit bud på:

Fem nye dogmer for kunsten at holde gode møder

1. Formålet er klart

Møder handler ikke bare om at nå til enighed eller fordele opgaver. Møder er en løbende og grundlæggende forventningsafstemning om, hvad det er vi vil sammen. Derfor er det afgørende, at mødets formål er tindrende klart for alle, der deltager i det: Hvorfor mødes vi? Hvad mødes vi om? Hvis vi ikke kan forklare det, så ved vi heller ikke, om vi har opnået det, som vi har sat os for. Og så ved vi heller ikke, hvornår mødet er slut. Formålet er den hoveddør, som alle mødedeltagere skal gå igennem, når mødet starter. Og det er den samme hoveddør, som vi skal gå ud af, når vi forlader mødet og spørger os selv: "Opfyldte dette møde vores formål?" Vi skal være enige om, hvad vi skal have ud af mødet, for ellers kommer vi til at tale forbi hinanden.

Forskellige møder har forskellige formål. Og de forskellige punkter på en dagsorden kan også have forskellige formål, alt efter de emner, beslutninger og samtaler, de skal rumme. Derfor er det vigtigt at afstemme forventningerne til, hvordan mødet forløber og hvordan vi snakker om de enkelte punkter på dagsordenen. Hvis I har et punkt på dagsordenen, hvor der ikke er en fælles forståelse for, hvad formålet med punktet er, kan I alt for let komme til at tale forbi hinanden. Fx hvis punktet hedder "Hjemmeside" og Iben tror, at det er et orienteringspunkt, der bare handler om at give information om antal besøg på hjemmesiden; Jørgen tror, at det er et idéudviklingspunkt, der handler om at brainstorme hvordan hjemmesiden kan få flere besøgende; og Thomas tror, at det er et planlægningspunkt, der handler om at afklare økonomien for søgemaskineoptimering og annoncering. Så taler de om tre forskellige ting. Og så ender det meget let med, at de taler forbi hinanden, og mødet forfalder til en lang, ustruktureret snak om flere ting på samme tid.

Derfor er det afgørende, at mødelederen forventningsafstemmer og gør det tydeligt for alle, hvad formålet er med den snak, vi er

igang med lige nu: Er det et diskussionspunkt, hvor vi hører alle perspektiver og nå en fælles forståelse? Eller er det et orienteringspunkt, hvor vi bare skal informeres og stille afklarende spørgsmål? Er det et beslutningspunkt, hvor vi skal nå frem til nogle konkrete opgaver, der skal fordeles? Eller er det et uforpligtende idéudviklingspunkt, hvor alle kan bidrage i det omfang, de har lyst? Uanset hvad, så er det afgørende, at alle forstår, hvad formålet med punktet er, og hvordan vi taler om det. Og som mødeleder skal du gøre det tydeligt for alle, at når vi går fra én type punkt på dagsordenen til et andet, så alle ved, at nu taler vi sammen på en anden måde.

Til krisemødet var formålet tindrende klart for alle: Vi skal redde fødevarerfællesskabet. Dette gjorde det meget lettere for at planlægge og lede mødet, for formålet stod som et lysende fyrtårn, som vi hele tiden kunne pejle efter: Hvordan hjælper dette os med at redde fødevarerfællesskabet? Det gjorde det også nemmere for os at planlægge formålet med de enkelte punkter: Finde en fælles forståelse af de problemer, der havde skabt denne krise. Finde en fælles vision for, hvor vi gerne ville hen som fællesskab. Og finde de konkrete løsninger, som løse problemerne og rykke os mod den fælles vision. Alle vidste, hvorfor de var der, og hvornår vi var nået i mål.

2. Vær (for)beredt

Et godt møde kræver forberedelse. Alt for ofte møder folk bare op til et møde uden at vide, hvad de skal bidrage med, eller hvad deres rolle er. Det er et tegn på, at mødet allerede er slået fejl. Et godt møde starter, når dagsordenen bliver forberedt – helst længe inden mødedeltagerne rent faktisk møder op. Som mødeleder bør du sætte en deadline for, hvornår deltagerne senest kan få sat punkter på dagsordenen. På den måde kan du få tid til at gennemgå dagsordenen på forhånd og vurdere, om det er realistisk at nå alle punkterne.

Hvis du er i tvivl om, hvad formålet er med de punkter, som folk skriver på, så er det din opgave at kontakte dem og høre om tankerne bag. Spørg dem, hvad de gerne vil opnå med punktet og skriv det på dagsordenen, så alle på forhånd ved, om det er et diskussionspunkt, et informationspunkt eller et idéudviklingspunkt. Dagsordenen skal (så vidt det er overhovedet er muligt) være selvforklarende, så deltagerne

ved, hvad punktet går ud på, og alle ved, hvornår I er nået i mål med det. Det er alt-afgørende, at alle deltagerne forstår, hvordan beslutningsprocessen fungerer, så de kan føle tryk vished for, at der ikke lige pludselig bliver truffet beslutninger henover hovedet på dem.

Husk, at møder som udgangspunkt altid tager længere tid, end man regner med. Det tager bare tid, når folk taler sammen — også selvom du sørger for, at det ikke kører ud af en tangent. Derfor bør du altid være tidspessimist og beregne 25% mere tid ind i dagsordenen, end du umiddelbart tænker er nødvendigt. Når du sammensætter dagsordenen, og allerede på forhånd kan se, at der er punkter, I ikke kan nå, kan du på forhånd spørge dem, der har sat punktet på, om det er i orden at udskyde punktet til et senere møde, eller bryde punktet ned, så det er lettere at forholde sig til på mødet. Det er dit ansvar at lave en tidsrealistisk dagsorden. Der er ingen, der bliver glade for et møde, der trækker ud.

Som mødeleder er det også vigtigt at tænke kroppen ind i mødet. Ikke alle møder klares bedst med at sidde på sin flade. Nogle møder holdes bedst stående. Andre fungerer godt som walk-and-talk. Nogle fungerer godt med masser af modellérvoks, lego-klodser og tegneredskaber. Og visse møder er det bedst slet ikke at holde, men i stedet bare koordinere online.

Inden krisemødet brugte vi lang tid på at planlægge en realistisk dagsorden, der på to timer kunne føre os fra krise til handling. For at vi kunne bruge tiden bedst muligt sendte vi spørgsmål ud sammen med programmet på forhånd, så deltagerne kunne gå og tænke inden, snarere end på selve mødet. Som mødeleder sørgede jeg også for at forventningsafstemme med alle oplægsholderne: Både med hvad de havde tænkt sig at sige, hvor lang tid de havde og om de skulle bruge powerpoint eller andet, så vi ikke blev overrasket af uventede forsinkelser undervejs. Vi prioriterede at bruge tid på selve mødet til at introducere vores konsensus-beslutningsproces, så alle deltagerne var helt indforståede med, hvordan vi traf beslutninger, hvis det skulle være nødvendigt. Og endelig indlagde vi masser af pauser og små samtaler, hvor alle deltagerne kunne rejse sig og tænke og tale sammen to og to, så mødet ikke blev alt for stillesiddende.

3. Lad dagsordenen bestemme

Når mødet starter, skal du som mødeleder præsentere dagsordenen og sikre, at alle deltagere er enige om, at dette er slagplanen for mødet. Hvis alle er enige om det, giver de dermed også dig som mødeleder mandat til at styre mødet på en måde, der gør, at I kan nå alt det, der står på dagsordenen. Så kan du som mødeleder bedre tillade dig at afbryde nogen for sikre, at I kan nå i mål til tiden. Mødelederen repræsenterer så at sige dagsordenen – og dagsordenen er mødets vigtigste stemme.

Når du har fået mandat som mødeleder, er din vigtigste opgave at gøre det rigtige for processen og formålet med det punkt, som I er igang med. Det gør du bedst ved hele tiden at sætte ord på, hvad der sker lige nu. Det kan du gøre, hvis du er nødt til at afbryde en person, for eksempel ved minde dem om det aktuelle punkt på dagsordenen og spørge om de har et konkret forslag i forhold til det. Eller du kan sige "Jeg afbryder dig her, fordi vi er færdige med det, vi skulle nå på dette punkt ifølge dagsordenen. Men dine pointer er rigtig gode, så måske skal vi sætte dem på dagsordenen for det næste møde?" At skulle afbryde folk er ofte den største mavepine ved at være mødeleder. Men hvis du har afstemt forventningerne godt på forhånd, så vil du kunne gøre det så lidt personligt som muligt. Hvis taleren ikke bryder sig om at blive afbrudt, kan du kort sammenfatte vedkommendes pointe på en enkel og præcis måde, for at vise, at hun er blevet hørt.

Som mødeleder er det meget vigtigt, at du ikke lader dig rive med af diskussionen. Du skal så vidt muligt hele tiden bevare overblikket og forklare deltagerne, hvilket punkt I er nået til, og hvordan I skal snakke om det. For hvis du ikke styrer mødet, vil der ofte være en anden mødedeltager, der begynder at overtage styringen. Derfor kan det ofte være en fordel at have en udefrakommende mødeleder, der ikke selv har noget i klemme. Hvis du mærker, at mødedeltagerne er ved at miste overblikket over, hvad der er blevet sagt, og hvor langt fra eller tæt på I er på en konklusion, så kan du med fordel spejle stemningen i rummet ved opsummere diskussionen hidtil og pege på de overvejelser, der mangler at blive afklaret, før I kan træffe en beslutning og afslutte punktet.

På krisemødet valgte vi, at jeg skulle være mødeleder, fordi vi prioriterede at have et kendt ansigt, som folk havde tillid til. Hvis vi havde været i en konflikt-situation, eller hvis jeg skulle præsentere et løsningsforslag, som jeg havde været meget engageret i, så ville jeg ikke kunne være mødeleder. På mødet brugte jeg mange kræfter på at have blik for både tiden og for perspektiverne og for energien. Derfor var det også vigtigt, at vi vekslede mellem snakke i plenum og snakke i mindre grupper, da det gav deltagerne mulighed for at fordøje alle overvejelserne og tid til at snakke sammen undervejs.

4. Her tager vi alle ansvar

Ikke alle møder er født lige. Og det er alle mødedeltagere heller ikke. Nogle har mere erfaring, nogle har mindre. Nogle taler højt og længe. Andre tier. Nogle er rationelle, andre er følelseladede. Det kræver stor grad af social intelligens at kunne navigere i et møde, og finde ud af, hvordan man bedst kan bidrage. Derfor er det afgørende, at man kan give plads til hinandens forskellighed, når man er til møde sammen. Det er noget vi alle skal lære, og derfor er det vigtigt, at vi alle er bevidste om, at det er noget vi hele tiden skal være opmærksomme på og øve os på.

Som mødedeltager er det vigtigt, at du lytter til hvad de andre fremmødte siger. At du tager dig tid til at reflektere over og forstå deres synspunkter, værdier og bekymringer. At du tør spørge, hvis der er noget, som du ikke forstår. At du tør udtrykke uenighed og dele de bekymringer, som du måtte have, så I kan adressere dem i fællesskab. At du inden du rækker hånden op spørger dig selv, hvad det er du ønsker at sige, som ikke allerede er blevet sagt. At du er åben overfor at ændre dit standpunkt, revurdere dine behov undervejs og give afkald på noget for at nå til en fælles løsning.

Som mødeleder skal du sikre, at alle forskellige, relevante perspektiver blive hørt, så mødedeltagerne kan træffe de bedst mulige beslutninger. I fødevarefællesskabet mindede vi hinanden om, at det ikke handlede om, at alle stemmer skal høres, men om at høre alle perspektiver. Derfor skal du som mødeleder være god til at høre, når deltagerne begynder at gentage sig selv eller hinanden og udtrykker en holdning, som andre allerede har givet udtryk for. Dér skal du

være god til at afbryde dem. Forklar, at dette perspektiv er kommet frem, og at du vil tillade dig at give ordet videre, for at andre perspektiver kan komme til udtryk. Det er selvfølgelig lettere sagt end gjort, for der vil altid være en masse andre hensyn at tage. Nogle mødedeltagere forstår og beslutter sig ud fra følelser, og andre forstår og beslutter sig ud fra rationelle overvejelser. Og så kan det sagtens være, at de når frem til den samme konklusion, men de har hver især brug for at høre og argumentere på forskellige måder for at nå dertil. Derfor skal du som mødeleder altid bestræbe dig på at se den gode intention som ligger bag alt det, som mødedeltagerne gør og siger. Selvom deltagerne kan være vrede, følelsesladede eller upassende på den ene eller anden måde, skal du altid huske på, at vedkommende har den bedste mening, når du griber ind.

På krisemødet var det en stor hjælp for mig som mødeleder, at der var så mange erfarne mødedeltagere i forsamlingen, der alle var gode til at tage ansvar for mødet, lytte og søge en fælles løsning. Og det hjalp mig, at jeg kendte dem så godt, som jeg gjorde. Jeg vidste, hvordan de plejede at agere på møder. Jeg vidste hvem, der havde brug for at tænke højt for at nå frem til deres holdning. Hvem, der altid lige havde en sidste bekymring. Hvem, der havde brug for tal og cool facts. Hvem, der havde brug for at tale til fællesskabets værdier. Og hvem, der først mistede koncentrationen og havde behov for frisk luft. På den måde var jeg også godt rustet til at rumme forsamlingens mangfoldighed og spejle de stemninger, som deltagerne gav udtryk for.

5. Her rykker vi sammen

Det, der er allermest afgørende for, at et møde er godt, er, at man når det, som man har sat sig for. At alle kan gå fra mødet med fornyet energi og tro på, at I kan løfte disse opgaver sammen. Det handler om det kollektive udbytte, ikke det individuelle. Beviset på, at det har været et godt møde, er, når man sammen har følelsen af, at man virkelig har rykket: Når konklusionerne står klart, man nåede igennem hele dagsordenen — og tilmed sluttede ti minutter før tid!

Mange møder handler om at fordele opgaver og følge op på opgaver. Som mødeleder er det din opgave at sikre, at det er tydeligt for alle, hvem, der har påtaget sig en given opgave – eller, hvis det er

tilfældet, at ingen har påtaget sig den. Tilsvarende vil det også være din opgave at følge op på de opgaver, som blev fordelt på sidste møde. Det kan også give mavepine, når man skal konfrontere folk med en opgave, som de ikke har løst. Spørg “hvordan gik det med opgaven?” Som mødeleder er det ikke dit ansvar, at alle opgaver bliver løst, blot at det er tydeligt for alle mødedeltagere, hvilke konsekvenser det vil have, hvis de ikke bliver det. Du kan hjælpe ved at bede andre om tage opgaven på sig, dele opgaven op i små overskuelige dele eller finde en sparringspartner, der kan hjælpe den ansvarlige videre med opgaven.

Til krisemødet vidste vi, at rigtigt mange deltagere kom, fordi de gerne ville gøre noget. De ville gerne påtage sig en konkret opgave eller præsentere et løsningsforslag, de havde tænkt på. Derfor startede vi mødet med en åben jobbørs, hvor alle kunne melde sig til en arbejdsgruppe eller en tjans. For vi vidste, at hvis ikke deltagerne fik mulighed for at melde sig på en opgave med det samme, så ville mange af dem sidde til mødet og lytte efter, hvornår der kom en konkret opgave, som de kunne byde ind på, i stedet for at deltage i samtalen. Tilsvarende sørgede vi også for at sætte god tid af til, at deltagerne kunne gå i gang med at arbejde med konkrete løsningsforslag i mindre grupper til sidst i mødet. På den måde ville de gå fra mødet fulde af den energi, det giver, når man handler sammen. Fælles handling giver fællesskab!

3. TILFREDS VRED

BORGERINDDRAGELSE

Marts 2015

Jeg har taget min rustning på. Strøget min skjorte. Pudset de pæne, sorte sko. Iklædt mig min eneste blazer – grå, nydelig, afdæmpet. Jeg ved, hvad jeg skal sige. Jeg har drejebogen og mine talenoter. De næste tre timer er omhyggeligt planlagt og afstemt med kommunens konsulenter. Alle aftenens temaer og spørgsmål har været igennem alle ledelseslagene og er blevet rettet til og godkendt. Alle de kom-munale ansatte, der skal være med til at få det hele til at glide, er blevet briefet og står klar. Salen er ved at være helt fuld. Omkring 200 lokale borgere sidder og småsnakker ved langbordene og venter på, at det hele skal gå i gang. Jeg retter igen på headsettet, hvis mikrofon bliver ved med at sidde lidt skævt og kradse i mit skæg.

Så er det nu. Jeg ringer vedholdende med klokken indtil samtalerne forstummer og alle blikkene vender mod scenen. Jeg nikker til kommunens velfærddirektør – en korthåret kvinde i 50erne med et intenst blik. Hun træder frem med sin håndholdte mikrofon og byder velkommen.

“Hvor er det dejligt at se, at I er så mange, der har valgt at komme og bruge denne tirsdag aften på at give jeres input til kommunens nye strategi for dagtilbud. Denne strategi skal sætte rammer og mål for hvordan dagtilbuddene skal udvikle sig i de kommende fem år. Vi ved jo, at en stor del af børnenes hverdag finder sted i kommunens dagtilbud, og selvom vi allerede gør meget godt her, er der altid plads til udvikling og forbedring.”

Hun smiler anerkendende til deltagerne og fortsætter.

“Strategiprocesen drives af den kommunale administrations kontor for dagtilbud i samarbejde med gruppen af ledere i kommunens daginstitutioner. Vi har evalueret den gamle strategi, haft inspirationsdage med oplæg om den seneste forskning på området og holdt temamøder med medlemmerne af børne- og skoleudvalget. Og vi ved allerede nu, at et hovedfokus for den kommende strategi er at sikre sammenhæng i børnenes hverdag mellem hjem og dagtilbud. Og derfor er det så vigtigt, at I er kommet her i aften. For det er jer

– forældre og ansatte i kommunens dagtilbud – der virkelig kender hverdagen, udfordringerne og potentialerne.”

Hun stopper op. Det virker lidt som om hun prøver at få øjenkontakt med hele salen på én gang.

“Vi holder dette idéværksted for at vi sammen kan udvikle gode ideer til, hvordan vi kan skabe den bedste mulige hverdagsliv for kommunens børn. Det er vigtigt for mig at sige, at vi ikke kan love, at jeres idéer kommer direkte med i strategien. Men de vil helt sikkert inspirere og berige det videre strategi-arbejde. Og netop derfor er jeg så glad for, at I er kommet her i aften. For vi vil gerne have så mange gode idéer som muligt til, hvordan det gode børneliv kan se ud her i vores kommune anno 2020.”

Talen er færdig. Direktøren sænker mikrofonen og deltagerne i salen klapper høfligt. Jeg rømmer mig. Aftalen var, at hun skulle introducere mig som aftenens vært og facilitator. Hun kigger på mig, forvirret et øjeblik. Så løfter hun mikrofonen igen.

“Nu vil jeg gerne give ordet videre til Andreas Lloyd, der vil føre os igennem aftenens program.”

Jeg træder frem og overtager direktørens plads midt på scenen.

“Hej alle sammen, mit navn er Andreas Lloyd, og jeg er medstifter af Samfundslaboratoriet Borgerlyst. Jeg er jeres vært, og jeg er også rigtig glad for at se, at I er så mange, der er mødt op i dag.”

Headsettet bøvler og lyden går ikke ordentligt igennem. Jeg kan se, at det ikke er alle, der kan høre, hvad jeg siger. Jeg prøver forgæves at rette på mikrofonen. Den ro og selvsikkerhed, jeg iførte mig sammen med min rustning, begynder at sive.

“Sammen med holdet af konsulenter fra kommunens kontor for dagtilbud vil jeg føre jer igennem et program, der skal give jer de bedst mulige rammer for at udvikle nytænkende, lad-sig-gørlige og lokalt forankrede ideer, der kan udvikle kommunens dagtilbud.”

Mikrofonen nægter at gøre som jeg vil. Det går op for mig, at halvdelen af salen ikke har hørt et ord af, hvad jeg siger. Jeg føler mig varm og kold på én gang. Jeg vrider headsettet af hovedet og holder mikrofonen op foran munden med hele nakkebøjlen dinglende ned foran mig. Det ser åndsvagt ud. Ude i kulissen står teknikeren og tripper, men han må vente. Jeg fokuserer på at få forklaret, hvad der skal ske.

“I kender alle hverdagen i kommunens dagtilbud. Det er jer, der er eksperterne, når det kommer til, hvordan kommunen ser ud i børnehøjde, og hvordan vi kan gøre det til et endnu bedre sted for børn at vokse op. I løbet af aftenen får I hver især mulighed for at udvikle en idé, som kan være med til at inspirere og sætte retningen for kommunens strategi i de kommende år. Og undervejs får I også mulighed for at hjælpe de andre deltagere med at styrke, udvikle og kvalificere deres ideer.”

Nu kan folk høre, hvad jeg siger. Jeg skitserer rammerne og spillereglerne for aftenen. Min krop sitrer stadig med spændingen fra den dårlige start. Jeg skynder mig at give ordet videre til aftenens inspirationsoplæg. En psykologiprofessor, der skal fortælle om hvor vigtigt sammenhængen mellem hjem og dagtilbud er for børnenes udvikling og videre færd gennem skole og voksenliv. Hendes headset virker uden problemer. Jeg træder ned fra scenen og prøver at genfinde roen, inden jeg skal være på igen. Lidet aner jeg, at denne aften skal vise sig at være sidste gang, jeg optræder som borgerinddragelseskonsulent.

Når jeg tænker tilbage på det, så var overgangen fra glad nybegynder til tjekket konsulent overraskende gnidningsfri. I de første to år med Borgerlyst holdt vi samtalesaloner ca. en gang om måneden på caféer rundt om i København. Arrangementerne var gratis og uden tilmelding, fordi vi ønskede at gøre det så let for folk at deltage som overhovedet muligt. Vi tænkte slet ikke på, at vi måske kunne tjene penge på at lave samtalesaloner. Vi gjorde det, fordi det var sjovt at udvikle nye spørgsmål og samtaleøvelser, og fordi det gav et kick at opleve, hvor begejstrede og engagerede salongæsterne blev som aftenen skred frem.

Det var en af Nadjas gamle studiekammerater, der satte os i gang med at gøre Borgerlyst til en levevej. Hun arbejdede som konsulent i en kommune, og havde længe fulgt vores arbejde, og tænkt, at det kunne være sjovt at sætte vores nybegynder-tilgang i spil overfor de lidt tunge kommunale arbejdsgange. Hun var ved at arrangere et medarbejderseminar for de ansatte i kommunens teknik- og miljøforvaltning, og hun spurgte, om vi kunne have lyst til at lave en lille samtalesalon om aktivt medborgerskab for dem?

Begejstrede takkede vi ja. Tænk, at vi nu fik mulighed for at sætte vores idéer i spil overfor en hel kommunal forvaltning! I løbet af halvanden time holdt vi et par korte oplæg om borgerlyst og om at være i beta. Om at gå fra at sige “det er for dårligt” til “det kan blive bedre”. Om ikke at være bange for at begå fejl og prøve at gøre noget andet end, man plejer. Og vi satte gang i samtalsalonen med spørgsmål som “Hvornår har du sidst tænkt ‘nogen burde gøre noget!’?” og “Hvornår har du sidst — som borger! — mødt op til et arrangement, din kommune afholdt?” De kommunalt ansatte syntes det var sjovt. Og selvom de til tider havde svært ved at lægge kommune-hatten til side og forholde sig til spørgsmålene som de helt almindelige borgere, de jo også var, så gav det mening for dem at reflektere over deres forhold til de borgere, de arbejdede for hver dag.

Bagefter var vi ikke til at skyde igennem. Vi var ikke længere bare usikre nybegyndere, der bare stod udenfor og kiggede på og kom med små forsigtige pip om, at det burde være sjovere og lettere at engagere sig i samfundet. Nu var vi en del af samtalen. Vi var nogen, der blev lyttet til. Faktisk så meget, at en kommune var klar til at betale os for det!

Denne første opgave åbnede døren for flere. Vi ombyggede samtalsalon-formatet, så det passede til idéudvikling og borgerinddragelse og kaldte det for et ‘løsningslaboratorium.’ Her var fokus på idéudvikling, fremfor den gode samtale. Grundtanken var, at hver deltager gennem en blanding af inspirationsoplæg, sparringsrunder, brainstorm og prototyping fik mulighed for at udvikle og forfine sin egen idé til, hvordan en overordnet udfordring kunne løses. Vi ville undgå, at folk sad i grupper, hvor alle endte med at føle, at de gik på kompromis med deres idéer og ingen rigtigt følte ejerskab eller begejstring for det endelige resultat.

Nadja havde mange gode kontakter rundt om i ministerierne og erhvervslivet, der ligesom hendes studiekammerat havde hørt om Borgerlyst og Samtalsaloner – og nu spurgte, om vi kunne holde løsningslaboratorier eller årsmøder for dem. Det handlede om vigtige samfundsudfordringer som genanvendelse af affald, den nye skole-reform, socialøkonomi og frivillighed... Vi var værter for arrangementer, hvor landets førende eksperter sad sammen med embedsfolk, aktivister og berørte borgere og udviklede idéer til fremtidens grønne

samfund. Rygtet spredte sig, og vi fik flere og flere opgaver for kommuner og styrelser. Og hver gang gik vi stolte og tilfredse hjem. Det føltes som om vi endelig havde fundet vores rolle i demokratiet.

Dengang vi startede Borgerlyst hjemme ved Nadjas køkkenbord havde vi sagt, at vores mål var at understøtte bedre samtaler, fri krydsbestøvning og mod på forandring. Nu var det ikke længere bare en flyvsk hensigt – nu gjorde vi det faktisk: Gennem vores arbejde skabte vi rammer for den gode, oplyste samtale, der skabte bedre forståelse for deltagernes indbyrdes forskellighed og deres fælles udfordringer. Vi skabte krydsbestøvning på tværs af siloer og brancher, så folk lettere kunne finde sammen med andre og i fællesskab udvikle initiativer, som ingen af dem kunne løfte alene. Vi gjorde det muligt for de gode argumenter at gøre en forskel. Og med hvert vellykket arrangement var vi med til at styrke folks mod og tro på, at det nytter at engagere sig.

For mig handlede det især om at vise, at det var muligt at gøre de demokratiske idealer, jeg havde oplevet i fødevarefællesskabet, til virkelighed i det store samfundsdemokrati. Jeg ville vise, at demokrati ikke behøvede at være stive paneldebatter, kedelige høringer og trætende bureaukrati. At folk gerne ville engagere sig, hvis bare man talte til deres borgerlyst fremfor deres borgerpligt. Jeg ville sprede vores idéer rundt om i det offentlige system, og gøre det muligt for flere at opleve den samme samhørighed og nærvær i det store demokrati, som jeg havde oplevet i fødevarefællesskabet. Tænk, hvis vi alle kunne have den følelse, når vi deltog i demokratiet!

Trods den dårlige start når vi sikkert i mål med løsningslaboratoriet om den nye strategi for dagtilbud. I løbet af tre timer får deltagerne mulighed for at fordele sig i 6 forskellige udviklingszoner, hvor de kan finde ligesindede sparringspartnere og inspiration til at udvikle deres idéer. Hver zone har sit eget tema med navne som “Relationer og fællesskaber”, “Fysiske omgivelser” og “Sammenhæng i børns liv”. Og undervejs udformer deltagerne hver deres plakat, der beskriver deres idé til, hvordan kommunens dagtilbud kan udvikles og forbedres.

Vi afslutter aftenen med en fernisering, hvor deltagerne fremviser

deres plakater. Tilfredse bevæger de sig rundt i salen og kigger på resultatet af aftenens arbejde, mens de nipper til vin, saft og saltstænger. Fra scenen takker jeg dem alle for deres indsats og giver ordet tilbage til direktøren. Hun slår fast, at dette væld af idéer vil være en stor hjælp i det videre strategiarbejde. Alle udstråler den afslappede, trygge ro af at have bidraget til fællesskabet. Selv den kommunale konsulent, der har hyret mig, virker til at have sænket skuldrene, og har taget en god tår af sin hvidvin. Vi er i mål.

En måned senere er jeg atter tilbage i kommunen. Denne gang i et anonymt mødelokale i en uiojenfaldende fløj af rådhuset. Jeg skal præsentere vores analyse af de indsamlede plakater for den styregruppe, der har ansvaret for at lave den nye strategi. Direktøren, der stod på scenen og takkede deltagerne for alle deres bidrag, er ikke med. I stedet består gruppen af kommunale embedsfolk og lederne af nogle af kommunens daginstitutioner. I alt fem personer. For bordenden sidder den nye chef for kommunens dagtilbud, der lige er startet i jobbet få uger forinden, og som derfor ikke var med til løsningslaboratoriet. Hun er en kvinde i 40erne med et meget fast håndtryk. Det er tydeligt, at det er hende, der sætter tonen og retningen for mødet.

Jeg stiller op med vores powerpoint-præsentation. Farverne på lærredet står i kontrast til de grå toner på væggene og det blege, kolde lys fra neonlyset i loftet. Jeg begynder at gennemgå min analyse. Jeg bemærker, at selvom der var ca. 200 deltagere, så har det vist sig, at omkring 195 af dem var pædagoger og pædagogmedhjælpere, der var ansat i kommunens dagtilbud. Det skyldtes, at institutionslederne havde meldt, at deltagelse i laboratoriet ville tælle som et personalemøde, så de fik reelt løn for at være der. Jeg undrer mig over, om det virkelig kan passe, at der ikke er nogen andre lokale kræfter, der har tid og interesse i at være med til at udvikle kommunens dagtilbud. Hvor var forældrene? Ikke engang forældrene fra institutionsbestyrelserne var mødt op. Og hvor var alle de foreninger, der også spiller en rolle i at skabe rammerne for det gode børneliv i kommunen? Og hvor var politikerne, som i sidste ende skal træffe de beslutninger, der

kommer til at præge dagtilbuddene i de kommende år?

Styregruppen virker på ingen måde overraskede over dette fravær. Lederen beder mig fortsætte præsentationen.

Jeg fortæller, at der er kommet ca. 40 idéer i alt. Og at disse idéer primært giver udtryk for de ansattes ønsker, frustrationer og behov. Vi gennemgår de mest markante: "Mere tid og nærvær med børnene", "Fokus på hverdagspædagogik", "Tid til ro og fordybelse", "Mere sansning og bevægelse", "Børn og IT", "Plads til at eksperimentere og prøve forskellige tilgange af". Eller som en plakat opsummerer det: "Afløs alle møder. Giv os tid med børnene, tak!"

Fælles for alle idéerne er, at forudsætningen for gode børneliv er mere tid og mere nærvær sammen med børnene. Pædagogerne er tydeligt trætte af, at møder og papirarbejde afbryder deres arbejde. Nogle nøjes med at påpege dette. Andre kommer med detaljerede løsningsforslag til, hvordan man kan eksperimentere med at samle de administrative opgaver på enkelte dage, forbedre samarbejdet med forældre eller give plads til mere bevægelse, sansning og nysgerrighed i hverdagen. Mere end noget andet er alle disse idéer udtryk for, at deltagerne er engagerede i at skabe de bedst mulige rammer for det gode børneliv. Og at de bare savner tiden og ressourcerne til at gøre disse idéer til virkelighed.

Jeg fremhæver 11 helt konkrete idéer, som deltagerne har udviklet, og som kan iværksættes som prototyper og eksperimenter i de lokale daginstitutioner. Det kræver bare en lille smule opstartsmidler og lidt opbakning og rygdækning fra kommunen. At man signalerer, at det er i orden at være "i beta" og prøve noget, som man endnu ikke helt ved, hvordan kommer til at gå. At man inviterer folk ind til at være med til at gøre dagtilbuddene lidt bedre.

Jeg har snakket i over en halv time nu, og nærmer mig afslutningen på præsentationen. Ansigterne rundt om bordet røber ingen holdninger. De har siddet og skrevet noter, men har ikke spurgt særligt meget ind undervejs. Jeg er ved at være træt og glæder mig mest af alt til at få det overstået og komme ud i forårsolskinnet. Nu gør jeg, hvad jeg kan, for at zoome ud og vise det store billede. Scenavant træder jeg et skridt frem mod mit lille publikum.

"Her i kommunen har I de bedst tænkelige forudsætninger for at skabe rammerne for udvikle og nytænke, hvad det gode børneliv kan

være. Her har mange børnefamilier valgt at bosætte sig her for at få en tryk hverdag. Her er der mange grønne områder og legepladser. Her er der engagerede pædagoger, der har idéerne og initiativet til at tænke og udvikle nyt. Her er der stærke og rummelige fællesskaber.”

Kunstpause. Jeg prøver at give den det sidste svirp.

“Tænk, hvis I gik foran og viste vejen. Tænk, hvis jeres kommune blev den model, som danner skole og som andre vil efterligne. Tænk, hvis hele verden valfartede hertil for at lære, hvordan man skaber det bedst tænkelige børneliv i en moderne hverdag.”

Stilhed. Styregruppen tøver et øjeblik, som for at sikre sig, at præsentationen virkelig er slut. Lederen for bordenden takker mig for arbejdet og vender blikket mod de andre ved bordet. Det virker ikke til, at de har flere spørgsmål, så jeg sætter mig ned. Imens retter gruppen opmærksomheden indad, mod hinanden. Det er som om, at jeg ikke længere er en del af samtalen. Jeg har udfyldt min funktion. Styregruppen har taget imod min analyse, og nu er det op til dem at omsætte det i den nye strategi.

“Det er jo ikke så overraskende, det her,” indleder lederen. “Idéerne bærer jo klart præg af, at der var så mange ansatte til stede. Og de siger jo mange af de samme ting, som de altid siger. Mere tid til kerneopgaven. Mindre administration. Og så videre og så videre.”

Resten af styregruppen nikker bekræftende.

“Ja,” siger en af dagtilbudslederne. “Det er jo præcis det, vi forventede, at de ville sige.”

“De siger altid, at de ikke har tid nok. Det er som om, de bare ikke vil acceptere, at det er rammer, som det ikke er til at lave om på.” lyder det fra en anden.

De andre nikker indforstået.

“Jeg tænker ikke, at der er noget her, der rykker grundlæggende ved det strategi-udkast, vi allerede sidder med,” siger lederen. “Det er politisk fuldstændigt ugangbart at skrue på tid og normering i daginstitutionerne. Det giver slet ikke mening at skrive noget sådant ind i strategien.”

Ingen protester.

“Jeg tænker, at vi kan fremhæve enkelte idéer som dem om “Sansning og bevægelse” og “Børn og IT”, der allerede går godt i tråd med nogle af de udviklingstemaer, som der allerede er tegnet op i

strategien i forhold til bevægelse og digitalisering. Men ellers er det vigtigste nok, at vi kan pege på dette arrangement og sige, at vi har inddraget pædagogerne i processen.”

Med de overordnede linjer således sikret fortsætter styregruppens diskussion i retning af, hvordan temaerne kan spille sammen med kommunens fokus på bedre evaluering og kvalitetssikring af dagtilbuddene. Imens sidder jeg målløs tilbage på sidelinjen. Jeg kan ikke tro mine egne ører. Var dét det?!

Her har jeg brugt timer og dage på at forberede en stort anlagt workshop. Kommunen har brugt tusindvis af kroner på løn, lokaleleje, forplejning, oplægsholdere, annoncering og materialer. Over 200 mennesker har brugt deres tid og energi på at udvikle idéer til at forny kommunens dagtilbud. Og så bliver resultaterne bare affejet med, at “det er det, de plejer at sige” og “det er ikke politisk gangbart”! Hvorfor så overhovedet lade som om?! Her har jeg stået på scenen foran alle disse mennesker og lovet dem, at deres engagement betød noget. At deres stemmer ville blive hørt. At de ville have indflydelse på processen. Og så skyller disse embedsfolk bare det hele lige ud i toilettet. De plukker bare et par enkelte småting ud, som understøtter det, som de alligevel havde tænkt sig at gøre. Måske tilmed mest bare for at vise, at nogle af idéerne kan bruges. Men de vil ikke engang præsentere det for politikerne. De har bare helt egenhændigt truffet beslutningen om at ignorere alle disse menneskers idéer og ønsker. Og de har det ikke engang dårligt med det. Det er bare business. En forventelig del af processen. What!!!

Jeg kan ikke tro det. Tandhjulene rasler og ryster i mit indre urværk. Alle de fine ord om samtaledemokrati og mod på forbedring bliver til båndsalat, der ligger som en udkogt fuglerede og giver mig en sur smag i munden. Mine ører er varme. Min ryg spændt og kold. Jeg holder op med at lytte, og sidder bare og prøver at fordøje den hårde klump, der har sat sig fast i min mave:

Jeg har været en nyttig idiot.

Dér har jeg stået på scenen og uforsætligt løjet overfor alle disse mennesker. Jeg har lovet dem, at de ville blive hørt. Jeg har hyldet den demokratiske ånd. Jeg har sagt, at de kunne være med til at inspirere og sætte retningen for kommunens strategi. At den oplyste demokratiske samtale og de gode argumenter ville bestemme retnin-

gen. Men det er løgn. For der er ingen, der vil lytte til dem. Der er ingen plads til, at de kan inspirere eller sætte retning for noget som helst. Fem mennesker rundt om et bord har let og hurtigt truffet en beslutning om, at de 200 menneskers stemmer ikke rigtigt er vigtige, når det kommer til stykket. Og jeg har medvirket til, at de har kunnet gøre det. Jeg har sørget for, at deltagerne har haft en god oplevelse til løsningslaboratoriet. At de er gået derfra i den tro, at de er blevet hørt. At de har bidraget til en vigtig demokratisk proces. Nu hvor jeg ser tilbage på det, så var min opgave aldrig at lave en ægte, demokratisk proces. Det var bare, at give folk følelsen af at have deltaget. Af at være blevet inddraget. Jeg har været med til at pakke dem ind i en tryk tilfredshed over at bidrage og blive hørt, så de ikke senere ville opdage, at der aldrig var nogen, der tog dem alvorligt.

Da jeg går ned mod toget efter mødet, føles det som om noget er gået i stykker indeni mig. Noget, som jeg tidligere har været tryk og sikker på, er brændt sammen. Jeg er en ret sindig person, der meget sjældent er vred. Men det er jeg nu. Hvad skete der lige der? De var jo bare helt ligeglade?!

Jeg kan ikke slippe det. Oplevelsen har vakt en uro i mig: Hvad hvis jeg ikke bare har løjet overfor alle workshopdeltagerne? Hvad hvis jeg også har løjet overfor mig selv?

I toget på vej hjem tænker jeg tilbage på et andet løsningslaboratorium, vi lavede et år tidligere. Dengang handlede det om udvikling af folkeskolen, og om hvordan man kunne styrke samarbejdet mellem skolerne og det omkringliggende foreningsliv. Anledningen var, at en ny folkeskolereform lige var blevet vedtaget. En indgribende reform, der havde ledt til en konflikt mellem lærere og kommuner, der havde lukket skolerne og sendt alle børnene hjem i over tre uger. Og hvor regeringen til sidst havde grebet ind og gennemført reformen trods lærernes protester.

Dengang havde der også været ca. 200 deltagere til løsningslaboratoriet med stor bevågenhed fra politikere og medier. Der var forældre, foreningsaktive, bedsteforældre og naboer. Men ingen lærere. De valgte alle som én at blive væk i stille protest. De var ikke klar til at være søde og samarbejdsvillige. Jeg havde ikke tænkt meget over det dengang. Det havde været sjovt, udfordrende og lærerigt at udvikle og lave løsningslaboratoriet. Vi havde lavet en god proces.

Og der havde været så mange engagerede folk, der var mødt op. Og de havde haft så mange sjove og spændende idéer til, hvordan man kunne skabe nye samarbejder om kunst, svømning, naturoplevelser og meget andet. Det var jo lærernes eget valg at blive væk.

Men nu skurrer lærernes fravær på en anden måde. Måske var de ikke bare sure over reformen. Måske var det fordi, at de nu godt vidste, at de ikke skulle regne med at blive hørt: "I lyttede ikke til vores indvendinger omkring reformen. Hvorfor skulle I lytte til os nu?" Måske havde hele konflikten gjort dem bevidste om noget, som jeg aldrig havde tænkt så meget over før: I sidste ende er der nogen, der skal træffe en beslutning.

I vores løsningslaboratorier har vi skabt masser af gejst og borgerlyst med gode samtaler, krydsbestøvning og mod på forandring. Og vi har bestemt også gjort en forskel og vist, at borgerinddragelse godt kan være sjovt og opløftende. Men på et tidspunkt slutter inddragelsen og høringerne og samtaledemokratiet, og derfra er det kun magten til at træffe den endelige beslutning, der står tilbage.

Nu har jeg for første gang mødt magten. I det anonyme kommunale mødelokale har jeg set, hvor let det er at skyde folks borgerlyst, engagement og idéer til side fordi det ikke lige passer ind i planen. Med ét blusser den hårde klump i min mave op, antændt af en vrede, jeg slet ikke vidste, at jeg kunne rumme.

Flammerne raser i mig. Jeg ved, hvor svært det kan være at tage modet til sig til at møde op, læne sig frem og bruge sin stemme. Jeg føler med hver eneste af de borgere, der tog sig tid til at deltage. Som fandt modet til at bidrage. Og som troede, at de var med til at gøre en forskel. Jeg har det som om, at jeg er den eneste, der ved, at alle disse mennesker ikke blev hørt. Jeg føler, at jeg alene er fyldt af al den indignation og frustration, som de ville føle, hvis de vidste, hvad jeg nu ved.

I de følgende dage og uger efter den første voldsomme flamme er brændt ud, ligger klumpen ulmende tilbage, mønstret med langsomme, dovne gløder. Deres orange flakken bliver en påmindelse og et påbud: Ikke igen. Jeg kan ikke fortsætte med at arbejde, som jeg hidtil har gjort. Jeg kan ikke nøjes med at lave inspirerende processer, nu hvor jeg ved, hvad der sker, når borgerinddragelsen er slut. Hvis jeg virkelig vil søge demokratiet, må jeg søge magten.

MÆRK

Stop op. Stil dig med skulderbreddes afstand mellem dine fødder. Mærk dine såler mod gulvet eller jorden under dig. Mærk hvordan de forbinder dig til hele resten af Jorden. Stræk dine hænder højt op over dit hoved. Så højt, at det næsten knager i din ryggrad. Stræk armene så langt ud til siderne, som du kan. Og så langt ned mod dine fødder, som du kan nå, uden at det bliver ubehageligt. Ret dig op igen og lad dine arme falde ned langs siden. Skyd brystet frem og træk dine skuldre tilbage, så dine skulderblade nærmest borer sig ind i din ryg. Mærk hvordan det strækker dig ud, så det nærmest føles som om du bliver længere.

Stå der et øjeblik og træk vejret. Lad din krop finde ro i åndedrættets rytme. Ved at styre åndedrættet, styrer du din krop. Du fortæller din krop, at der er ro på. Stryg dine hænder over dine arme og din krop, så du blidt aer dig selv. Bliv ved til dine håndflader er lige så varme som din krop. Til din krop har vænnet sig til at blive berørt.

Lyt til din krop: Hvad fortæller din krop dig?

FØL

Træk vejret igen og lyt til din krop. Hvilke stemninger og følelser sidder du tilbage med efter at have læst denne historie?

Prøv ikke at forklare eller rationalisere dine følelser. Se om du kan nøjes med at observere dem og anerkende, at der er en grund til, at de er der. Lav gerne et suk, hvis en følelse fylder lidt for meget.

Forestil dig, at du er i en situation, som minder om en af dem, du lige har læst om i historien. Det må gerne være noget, du selv har oplevet. Hvordan er det at være i den situation? Hvilke følelser vækker det? Hvordan reagerer kroppen?

TÆNK

Brug disse spørgsmål til at tænke videre over eller starte en samtale ud fra:

Hvornår har du sidst følt dig som en nybegynder?

Hvornår har du sidst tænkt "nogen burde gøre noget!"?

Hvornår er du sidst blevet udfordret på noget, som du selv var tilfreds med?

Hvad har sidst vakt din vrede?

FØLELSEN AF TILFREDSHED

Jeg ved godt, at kommunalpolitik ikke altid er det mest spændende. Men på sin vis rummer det en pointe i sig selv. For det meste er demokratisk arbejde ret kedeligt og bureaukratisk. Det er at følge procedurer og sikre, at alting foregår på en forudsigelig og genkendelig måde. At forberede og afklare beslutninger, så alle vinkler bliver belyst. At indsamle viden og give folk mulighed for at give deres holdninger til kende. Det er et ofte malende langsomt arbejde, der sjældent optager andre, end dem, der har forpligtet sig på at tage sig tiden til at gøre det.

Men det er igennem dette arbejde, at vi sammen opbygger og vedligeholder de rammer, der gør det muligt for os at handle i fællesskab. Det er båret af en stille tilfredshed over, at tingene fungerer som de skal. At dagsorderne bliver sendt ud i rette tid. At møderne ikke går over tiden. At beslutningerne bliver truffet i god ro og orden. At alle bidrager i tillid til, at vi alle følger de samme spilleregler. Gnidningsfrit og ordentligt. For alle dem, der er en del af systemet og som kender arbejdsgangene, så er det bare hverdag. Det er en vane. Hvadend det er i den lokale boligforening, i skolebestyrelsen, i byrådet eller i Folketinget. Alle disse fællesskaber er båret af rutiner og handlemønstre, formet gennem årevis af slid og tilpasning. Som genveje i parken. Som juletraditioner. Som en trøje, der har taget form efter sin ejer. Det er den trygge følelse af "sådan plejer vi at gøre."

Derfor er denne følelse af tilfredshed sjældent noget, man lægger mærke til. For det er følelsen af trygheden i at vide, at man bliver hørt og anerkendt. At man er en del af processen. At man har tillid til det system, man medvirker til. Jeg havde fundet mig en niche, hvor mine idealer og borgerlyst og nysgerrighed kunne komme til deres ret. Jeg havde fundet mig til rette i systemet og følte stor tilfredshed over, at jeg kunne bidrage meningsfuldt. Jeg var med til at gøre det sjovere og lettere at deltage og bidrage til demokratiet.

Men min tilfredshed var bygget på mit begrænsede kendskab til systemet som helhed. Alle dem, der kender hele det kommunale system, ved også godt, hvor magten ligger og hvordan beslutningerne

i virkeligheden bliver truffet. De kender åbningerne og påvirkningsmulighederne. De ved, hvad der er til forhandling og hvad, der ikke er. De har for længst accepteret de muligheder og begrænsninger, som det politiske spil rummer. Deres tilfredshed med systemet byggede på en accept af en virkelighed, jeg slet ikke havde forstået.

Det var denne tilfredshed, jeg mødte i det anonyme kommunale mødelokale. De kommunale embedsfolk udøvede den magt, som de havde fået del i, med en selvfølgelighed, der udsprang af en fuldstændig tryghed med selve systemet og deres position i det. De så ikke, at der skulle være noget galt i deres handlinger. De gjorde bare, som systemet bød dem at gøre.

Men for mig – som den glade og uvidende nybegynder jeg var – var det et chok. Jeg blev vred. Ikke bare fordi, at jeg følte, at embedsfolkene handlinger var hykleriske og forkerte. Men fordi jeg følte, at jeg var blevet narret. Forrådt! Jeg havde lagt min tillid i systemet. Til at når vi lovede, at alle stemmer ville blive hørt, så ville de også blive hørt. Og den tillid var blevet svigtet. Og uden den tillid, kunne jeg ikke længere føle den samme tilfredshed.

Min vrede var dybest set en pludselig sorg. En anger. Angr er et gammelt nordisk ord, der oprindeligt betød fortrydelse – en vrede eller frustration over, hvad der kunne have været. Jeg havde været så stolt over mit arbejde. At vi kunne engagere alle disse mennesker omkring en fælles sag, der lå dem alle på sinde, og understøtte dem alle i at bruge deres stemmer og skabe nye idéer og eksperimenter sammen. Jeg kunne ikke bære, at alt dette arbejde var spildt. At embedsfolkene nærmest havde anset det som spildt allerede på forhånd. At løsningslaboratoriet nærmest bare var et nødvendigt onde, der skulle overstås. Et punkt på en tjekliste, der skulle krydses af. At så meget tid, energi og velvilje bare blev spildt, når det nu kunne have været så godt. Det var uværdigt!

Denne vrede blev en vigtig drivkraft for mig i de kommende år. Det blev den ulmende, indre ild, der holdt mig igang. Jeg ville aldrig mere være en nyttig idiot. Og jeg ville kæmpe for, at ingen andre skulle opleve den samme anger, jeg nu følte.

ERFARINGER FRA MIT ARBEJDE MED BORGERINDDRAGELSE

1. Demokrati er fælles handling

Hvis jeg skulle opsummere, hvad demokrati er i én sætning, ville det være: Demokrati er fælles handling. Derfor er et demokrati et handlingsfællesskab, der opbygges gennem det, vi gør sammen. Demokrati bygger på tillidsfulde relationer. At vi stoler på de folk, som arbejder for os og sammen med os. Men denne tillid kræver meget mere end ord. Den kan kun opbygges gennem handling. Gennem den måde, vi træffer beslutninger sammen. Gennem den måde, vi udlever vores værdier sammen. Det er vores fælles handlinger, der frigiver den ilt, der får demokratiet til at ånde.

I fødevarerfællesskabet var vi ikke altid gode til at lave demokratiske processer, men vi var altid gode til at handle sammen. Det at vi alle var fælles om opgaven med at få pakket og distribueret grøntsagerne hver onsdag, skabte den stærke samhørighed, der drev fællesskabet. Det var den, der gav os tillid til, at vi alle ville det samme. Det gav en renhed og en ærlighed i vores fællesskab, for hver beslutning vi traf sammen, var formet af vores egne direkte erfaringer med at udleve vores egne værdier.

Jeg påtog mig opgaven med at lave borgerinddragelse efter samme princip: Det er dem, der handler sammen, der er med til at sætte retningen og træffe beslutningen. Derfor gav det så god mening for mig at samle pædagoger og forældre til at udvikle idéer, for det var jo dem, der sammen skabte rammerne for det gode børneliv hver dag. Det var dem, der handlede sammen, der burde have mest indflydelse på deres eget arbejde. Og netop derfor blev jeg så vred og skuffet, da jeg oplevede, at deres idéer og input uden videre blev forkastet fordi det var "præcis det, vi forventede, at de ville sige."

Selvom velfærdsdirektøren omhyggeligt havde fortalt deltagerne i løsningslaboratoriet, at hun ikke kunne love, at deres idéer kom di-

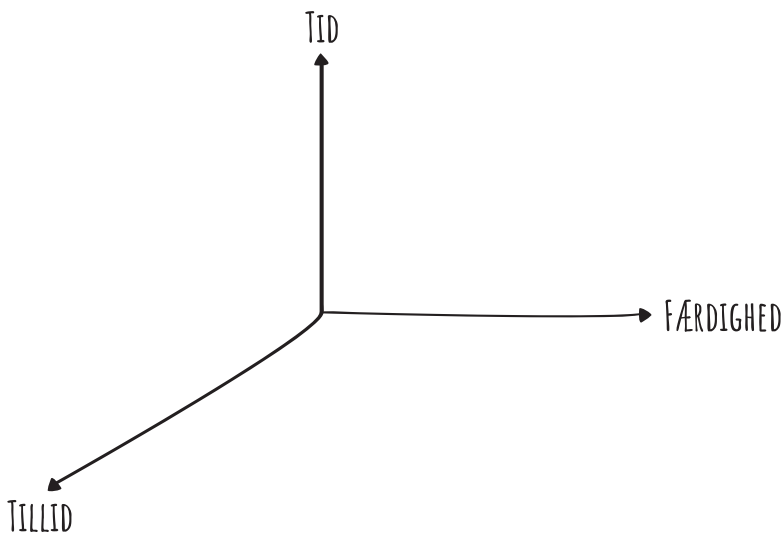
rekte med i strategien, så havde jeg i det mindste forventet, at de ville blive taget alvorligt. Jeg havde det virkelig svært med, at de, der ville blive mest berørt af denne beslutning, i virkeligheden slet ikke havde noget at skulle have sagt.

Det var derfor jeg blev så vred. For jeg havde ikke gjort mig klart, hvor stor forskel, der var på det nære demokrati, jeg kendte fra fødevarerfællesskabet, og de kommunale processer, jeg var blevet en del af. Det var ikke fordi, at processen som udgangspunkt var forkert eller dårlig. Jeg havde bare ikke forstået den. For det viste sig, at jeg slet ikke havde været i nærheden af der, hvor beslutningen rent faktisk lå.

Både embedsfolkene, deltagerne og jeg selv mente, at vi hver især handlede demokratisk. Men alligevel handlede vi vidt forskelligt. Det skyldes, at fælles demokratisk handling kan tage mange former, som vi ikke altid er gode til at skelne fra hinanden. Så lad os prøve at forstå, hvad demokratisk handling er. Jeg mener, at der er tre grundlæggende forudsætninger for en effektiv demokratisk beslutningsproces: Færdighed, tillid og tid.

For det første skal alle deltagere have de fornødne demokratiske færdigheder, der gør det muligt for dem at begå sig i den proces, de deltager i. De skal have en fælles forståelse for, hvordan man tager beslutninger sammen. Det betyder, at man ikke alene skal kende de spilleregler og normer, der sætter rammen for den demokratiske proces. Uanset om det er i form af vedtægter, talerække og afstemninger, høringer, borgerinddragelse, udvalgsmøder og beslutningsforslag, eller konsensusproces, blokeringer og facilitering. Man skal også have sat sig ind i de konkrete forhold, der har betydning for de beslutninger, der skal træffes, og gjort sig klart hvad ens egne holdninger og interesser er, og hvordan man bedst kan gøre dem gældende i den givne proces.

For det andet skal alle deltagere have tillid – både til hinanden, til processen og til, at man i fællesskab kan nå frem til en beslutning, som alle kan acceptere. Denne tillid bygger dels på, hvor stor en grad af samhørighed man føler med resten af fællesskabet, og dermed hvor villig man er til at tilsidesætte sine egne ønsker for det fælles bedste. Dels på hvor stærke fællesskabets indbyrdes relationer er, og dermed hvor god en fornemmelse deltagerne har af, hvor tæt eller langt fra deres holdninger ligger på resten af fællesskabets. Dette gør, at alle

ved, hvor let eller svært det vil være at nå frem til en fælles beslutning.

For det tredje skal alle deltagerne have god tid til at sætte sig ind i, forholde sig til, melde tilbage, møde op, diskutere og overveje. Og det tager uundgåeligt længere tid, end man regner med, for der vil altid være perspektiver og bekymringer, som man ikke selv havde overvejet, og som der også skal tages højde for. Det gælder ikke kun i processen før og efter et givent møde, men i høj grad også til selve mødet. Der ligger en grundlæggende spænding mellem de tre. For hele fidusen med demokrati er, at man ikke skal være ekspert for at deltage. At alle kan være med. At din holdning i princippet kan veje lige tungt – uanset om du er mødt op uden den mindste forberedelse, eller om du har brugt timevis på at sætte dig ind i både proces og beslutningsgrundlag. Dette kan gøre den demokratiske proces meget sårbar overfor de mindst velovervejede, de utålmodige, de misforståede, de uinformede og de mistroiske. Og ofte betyder det, at disse få kan forsinke eller forvirre beslutninger totalt, fordi de ikke forstår eller accepterer spillereglerne eller fordi de misforstår, hvad det er for en beslutning, der skal træffes og hvilke konsekvenser den vil kunne få. Dette gør, at det ofte kun bliver sværere at træffe en beslutning, jo flere, der tager del i beslutningsprocessen. For så kræver det, at endnu flere deltagere har færdighederne, tiden og den fornødne indbyrdes tillid til at træffe en beslutning.

Netop derfor er der opstået forskellige demokratiske beslutningsformer, der vægter disse tre forudsætninger forskelligt:

Den konsensus-proces, vi brugte i fødevarefællesskabet, gjorde det muligt at tale rundt om alles bekymringer og få alles opbakning til en beslutning. Til gengæld var processen ofte tidskrævende og krævede både høj grad af tillid og færdighed blandt deltagerne. Men omvendt betød det også, at når vi først havde truffet en beslutning, som alle kunne bakke op om, var alle også indstillet på at arbejde for at føre denne beslutning ud i livet. Der var ikke et mindretal, der var blevet trynet, og som derfor hang i håndbremsen. På den måde gjorde den langsomme beslutningsproces ofte, at vi arbejdede hurtigere og mere effektivt i det lange løb. Desværre betød det også, at vi ofte endte med at udskyde upopulære eller svære beslutninger i det uendelige, fordi vi ikke kunne nå til enighed.

Direkte afstemninger prioriterer en hurtig beslutning på bekostning af færdighed, da enhver beslutning skal kunne reduceres til de få muligheder, der skal vælges imellem. Athing bliver sort/hvidt, ja/nej, for/imod. Det kan gøre det muligt at komme hurtigt videre, men det kan også føre til, at folk mister tillid til processen, hvis de ikke kan se sig selv i valgmulighederne eller resultatet.

Repræsentativt demokrati prioriterer hurtige, velinformerede beslutninger ved at mindske kredsene af deltagere til en lille gruppe beslutningstagere, som flertallet vælger til at varetage deres interesser. På den måde undgår man, at godmodige individer prøver at kapre dagsordenen for at bringe deres personlige kæphest på banen. Langt de fleste repræsentative demokratiske systemer har en slags "tosseventil", der skal sikre, at enlige tosser ikke ødelægger processen. Som når der til et kommunalvalg kræves 25 stillere, der skriver under på, at en person skal have lov til at stille op som kandidat. Eller som når man til møder, hvor alle kan indstille et punkt til dagsordenen, stemmer om, hvilke af de indstillede punkter, der skal prioriteres. Omvendt er der så også fare for, at hvis den demokratiske proces bliver for lukket og restriktiv, så kan det mindske tilliden til dem, der træffer beslutningerne.

Uanset hvilken beslutningsform, man vælger, så afhænger deltagernes tilfredshed af, at de kan se sammenhængen mellem deres handlinger, og de beslutninger, der bliver truffet. At de accepterer proces-

sen og føler sig trygge ved den. For hvis de ikke gør det, så kan vreden lure lige under overfladen. For mig ligger der en vigtig erkendelse her: Enhver demokratisk beslutningsproces er i sig selv et kompromis, for der er ingen perfekt måde at træffe demokratiske beslutninger på. De tre beslutningsformer, jeg har beskrevet ovenfor, udelukker på ingen måde hinanden. Set i bakspejlet ville jeg ønske, at vi i fødevarefællesskabet havde turdet være mere pragmatiske og accepteret, at man ikke altid kan træffe beslutninger med en konsensus-proces. Der var flere gange, hvor nogen foreslog et nyt initiativ eller en strategisk beslutning, som ville gøre fødevarefællesskabet godt. F.eks. at stoppe for tilgangen af nye medlemmer for at få styr på organisationen, eller at ansætte en bogholder for at lette presset på kassereren og få styr på regnskaberne. Men hver gang vi snakkede om, hvad der skulle til for at træffe beslutningen, endte vi med at give op på forhånd. Vi kunne allerede høre for os, hvordan en række af fødevarefællesskabets mest aktive medlemmer ville blokere sådanne beslutninger, fordi de mente, at de var i strid med vores grundprincipper. Jeg tror, at vi skulle have været bedre til at have backup-løsninger, hvis det skulle vise sig umuligt at træffe beslutning, som ikke bliver blokeret. Det kunne være Konsensus Minus Én, hvor det kræver at mindst to personer blokerer for at bremse en beslutning. Eller det kan være en direkte afstemning, der kræver fx 90% eller 66% flertal. I sidste ende skal et fællesskab kunne træffe beslutninger sammen. Ellers mister det evnen til at handle – og udvikle sig. For i sidste ende er demokrati ikke bare et sæt spilleregler. Det er fælles handling.

2. Magt er et sprog

En af grundene til, at jeg blev så vred over, at embedsfolkene så let som ingenting kunne forkaste resultaterne af vores borgerinddragelse, var nok, at jeg ikke havde gjort mig klart, hvordan det repræsentative kommunale demokrati fungerede. Jeg troede naivt, at selvom kommunen er meget større og mere kompleks end fødevarefællesskabet, så var det de samme grundlæggende demokratiske værdier og spilleregler, de handlede efter. Og derfor troede jeg, at borgerinddragelse betød, at borgerne var garanteret medindflydelse. Men deres input var kun en lille del af en meget større og længere proces, som jeg slet

ikke havde forstået til fulde.

En kommune berører lokale borgeres liv på hundredevis af forskellige måder hver dag: Hvor busstoppestederne skal være. Hvad børnene får at spise i daginstitutionerne. Hvilke krav, der skal stilles, når man vil bygge en tilbygning til sit hus. Hvilke veje, der har parkeringspladser og hvor der er bilfrit. Tusindvis af små og store beslutninger hvert eneste år, der alle påvirker folk i større og mindre grad. Og hvor der ofte er mange modstridende interesser i spil, for en kommune er så stor, at den rummer al den mangfoldighed og forskellighed, som kendetegner vores samfund som helhed. Det betyder, at de 20-40 personer, der typisk sidder i et byråd, ofte vil træffe beslutninger, som de ikke selv skal være med til at føre ud i livet, og som de ikke selv oplever konsekvenserne af.

Her har man allerede på forhånd opgivet idealet om at lytte til alle perspektiver og prøve at finde en løsning, som alle kan bakke op om. Man argumenterer ikke med modparten for at overbevise dem om, at ens løsning er bedre. I stedet er der fokus på forhandling. Den grundlæggende præmis er, at det er ikke altid muligt at nå til enighed eller gøre alle tilfredse. Og derfor handler det om at forhandle sig frem til et kompromis, der bedst tjener de flestes – eller måske bare de mest magtfuldes – interesser. For i sidste ende handler demokrati om magt. Det ligger i navnet, for direkte oversat betyder demokrati “folkets magt”. Men magt er desværre noget, som vi ofte har det svært ved i Danmark. For vi er meget opmærksomme på lighed: At vi alle har lige ret og lige mulighed for at deltage og til at bestemme. Og for os betyder magt, at nogen bestemmer over andre. At et flertal har magten til at få gennemført noget – med eller mod et mindretals vilje. Det bryder vi os ikke om, for det føles lidt beskidt, rå og uværdigt. Men til tider kan det være nødvendigt for at kunne træffe en effektiv beslutning. Og bare fordi vi ikke bryder os om at tale om magt, betyder det på ingen måde, at magten bare forsvinder.

“Regeret bliver der alligevel,” som statsminister Viggo Kampmann sagde det i 1960. Med det mente han, at magten altid er der og vil blive brugt – uanset om du er villig til at forholde dig til den eller ej. I et demokrati har vi indlejret magten i nogle processer og systemer, der skal sikre, at magten bliver udøvet så transparent og gnidningsfrit

som muligt. Men det kræver alligevel en del ressourcer – tid, tålmodighed, viden og dannelse – at forstå hvordan systemet fungerer og hvordan man kan gøre sin stemme gældende. Derfor er det ofte de veltalende og de højlydte, de mest velinformerede og velhavende, der er de mest magtfulde.

Rigtigt mange danskere bryder sig ikke om dette. Måske især fordi de ikke bryder sig om tonen og den måde magten kommer til udtryk på. Men alt for ofte betyder det dog bare, at de dermed overlader initiativet og magten til de få, der ikke er bange for at tale om magt, og som aktivt søger den.

Folk i magtpositioner er altid meget bevidste om dette, og derfor nedtoner de ofte deres egen magt. De foretrækker at blødgøre det ved at snakke om “indflydelse” eller “medbestemmelse”, hvilket gør det svært at gennemskue, hvem der egentlig har magten. På den måde bliver magten usynlig. Den gemmes i et indforstået sprog og logik, der er selvfølgelig for dem, der har lært den at kende. De benytter sig af dette sprog uden at tænke videre over det. Tilfredse med, at det virker for dem. Men det samme sprog giver anledning til vrede og frustration for dem, der ikke forstår magtens koder. Og det gør, at mange mister troen på, at det nytter at engagere sig i de demokratiske fora, som de har adgang til.

Meget af dette skyldes, at vi ofte beskriver demokrati som udtryk for vores højeste værdier: Retfærdighed, ligeværd og frihed. Politikere og andre magtmennesker henviser ofte til de samme høje værdier og idealer, når de skal argumentere for deres holdninger og de beslutninger, de træffer. Men i praksis er det aldrig helt så enkelt. For selv om det er et udtryk for vores højeste idealer, så handler det konkrete demokratiske arbejde som oftest om at være pragmatisk og kunne slå til på det rigtige tidspunkt.

Især i det repræsentative demokrati handler det i sidste ende om, hvem der sidder med ved forhandlingsbordet. Vi vælger repræsentanter, der skal varetage vores interesser og forhandle på vores vegne. Men en forhandlingssituation er et magtspil, hvor man løbende må afveje behov og interesser i forhold til sine værdier, og søge det bedst mulige kompromis. Essensen af et kompromis er jo, at man ikke kan få det præcis som man vil have det, men at man kan få noget, som

man er villig til at acceptere.

Sådanne forhandlinger er altid svære. Og de er endnu sværere at forklare bagefter. For det, der var den bedst mulige løsning i forhandlingsituationen kan være et pænt stykke fra det, som man egentlig selv ønskede sig. Det giver ofte nogle nærmest skizofrene situationer, når politikere kommer ud fra forhandlingslokalet med en aftale i hånden. For det er som om de skal tale to forskellige sprog samtidigt. Ved forhandlingsbordet skal de tale et magtsprog, der handler om at være pragmatisk og afveje interesser og presse hinanden i retning af noget, som alle kan gå ind for. Til pressekonferencen bagefter skal de tale et værdisprog, der handler om de værdier, som de er blevet valgt til at repræsentere.

Det er som at prøve at få en klods til at passe i et rundt hul. Det kan ikke lade sig gøre, men de prøver alligevel. Og derfor kan det ofte føles som om, at politikerne har givet køb på deres værdier. For på den ene side skal de forsvare den aftale de lige har indgået, og på den anden side skal de prøve at forklare, hvordan den er i overensstemmelse med de høje idealer, som de i større eller mindre omfang har været nødt til at give køb på for at gøre deres indflydelse gældende.

Det kræver en del erfaring med magt og forhandling for at forstå denne dobbelthed, der er indbygget i demokratiet. Og det er meget forståeligt, at det ofte giver anledning til vrede blandt de mange af os, der mest af alt er tilskuere, og som ikke selv har prøvet at deltage i forhandlinger, indgå forlig og skulle ud og forsvare det bagefter. For os virker politikernes stolthed over forhandlingsresultaterne bare hyklerisk og utroværdig.

Det var først i det anonyme kommunale mødelokale, at jeg for første gang for alvor oplevede, hvordan demokratiet fungerer bag lukkede døre. Hvor jeg oplevede magten på tæt hold. Her aflædte embedsfolkene sig hurra-ordene og de høje idealer og kiggede kun på, hvad de mente, der ville være politisk muligt at realisere. Nøgternt og rutineret skar de alt det umulige og idealistiske fra, og lod den nøgne knogle af nødvendighed stå tilbage.

På sin vis gjorde de bare deres arbejde og gjorde det så let for politikerne som muligt at forhandle de sidste detaljer på plads. Men for en demokratisk nybegynder som mig var det et kæmpechok at høre dette magtsprog blive talt så ærligt og uden forbehold. Og jeg for-

stod, at demokrati ikke bare handler om sørge for en god proces, hvor alle perspektiver bliver hørt. Det handler i endnu højere grad om, hvem, der har magten til at sætte dagsordenen. Hvem, der sidder med ved bordet, når disse perspektiver skal omsættes til beslutningsforslag. Og hvem, der sidder for bordenden, når beslutningerne skal træffes.

Magt er et sprog, vi alle skal lære at tale. Ikke bare for at vi selv kan få vores vilje, men for at forstå, hvem der har magt og hvem der bruger den. For at vi kan forstå, hvordan de politikere, vi vælger til at repræsentere os og vores fælles værdier, prøver at skabe den forandring. Og for at vi selv kan opnå magten til at skabe de forandringer, som embedsfolk og andre eksperter måske anser for at være umulige.

3. Nybegyndere er besværlige

Det er svært at være demokratisk nybegynder, men det er også svært at have nybegyndere med ved bordet. For nybegyndere er besværlige. De fjumrer rundt i processerne. De taler ikke magtens sprog. De stiller mange spørgsmål. De undrer sig over alt det, som de gamle tager for givet. Og ofte taler, argumenterer og handler de på måder, der ikke passer til “den måde vi plejer at gøre tingene på”.

For selvom demokrati bygger på et princip om, at vi alle er lige og har lige meget at skulle have sagt, så er sandheden, at vi ikke alle har lige gode forudsætninger for at deltage. Hvis du skal gøre dig gældende i en demokratisk proces, så skal du lære en lang række kulturelle koder og privilegier, som er så selvfølgelig for dem, der allerede besidder dem, at de slet ikke tænker over, at det er noget, man skal lære. Måske kommer de ligefrem til at tro – bevidst eller ubevidst – at alle andre også har de samme forudsætninger: Man skal kunne tale og argumentere på en bestemt måde. Man skal kunne læse og navigere i store mængder af informationer. Man skal kunne aflæse budgetter og regnskaber. Man skal kunne forstå beslutningsprocessen og vide, hvornår man debatterer, hvornår man forhandler, hvornår man stemmer, og hvornår beslutningerne træffes.

Men ikke alle nybegyndere er født lige. Du kan aldrig tage for givet, at det er eller har været lige så let for dem som det har været for dig. Du ved ikke, hvor meget de har skullet overkomme og tilsidesætte for at gøre, som de gør, og være hvor de er. Derfor betyder

det meget, hvordan vi tager imod nybegynderne. For nybegynderne træder ind i den demokratiske arena uden at føle den tillid og tilfredshed med processen og systemet, som de gamle tager for givet:

Det er svært at have tillid til en proces, man ikke forstår. Hvordan træffer vi en beslutning? Hvem har ret til at beslutte hvad? Hvornår er det vigtigt at involvere flere? Hvad kan vi beslutte på andres vegne? Det kræver meget arbejde at forberede og præsentere en problemstilling og et beslutningsforslag på en måde, så alle har de bedst mulige forudsætninger for at kunne forstå det. For det kræver, at der er en klar kobling mellem den problemstilling, der behandles og det, folk oplever og kender fra deres egen hverdag.

Det er svært at have tillid til folk, man ikke føler, at man kender. Folk bliver naturligt nok mere utrygge ved en beslutning, hvis de hverken kender dem, der fremsætter den, eller dem som skal føre det ud i livet. Hvem repræsenterer dig? Hvem repræsenterer dine interesser? Det er de færreste, der har mødt deres foreningsbestyrelse eller medlemmerne af deres byråd. Hvem er de egentlig? Hvad står de for? Når folk føler et fællesskab med deres ledere er de også meget mere tilbøjelige til at lytte og være positivt stemt overfor de forslag, som de måtte fremføre. Underforstået, at denne relation er gensidig: At lederne også er lyttere til de forslag, som nybegynderne måtte fremføre.

Det er svært at have tillid til, at det nytter at engagere sig, hvis man ikke kan se, hvilken forskel det kan gøre. Der vil altid være rigtig mange, der ikke har tid eller mulighed for at engagere sig. Men alle afvejer fra gang til gang, om det er nu, at de skal træde ind på banen. Derfor er det vigtigt at give alle de bedst mulige forudsætninger for at vurdere, om dette er en problemstilling, som er vigtig nok til at de ønsker at deltage aktivt. Og til at se, hvordan deres bidrag kan gøre en forskel. Måske var det derfor, at næsten ingen forældre eller andre nysgerrige borgere var mødt op til vores løsningslaboratorium, og at næsten alle fremmødte fik løn for at være der. Måske var der ingen, der rigtig troede på, at det nyttede.

Jeg var fyldt med al denne usikkerhed og uvidenhed dengang jeg første gang prøvede at blive politisk aktiv som teenager. Og dengang blev jeg på ingen måde grebet, støttet eller oplært. Jeg blev bare

kørt over. Når jeg kigger tilbage på det i dag, kan jeg se, hvordan jeg igen og igen blev udsat for det, den norske socialpsykolog Berit Ås betegner som 'herskerteknikker'. Det er en række forskellige greb, som mødedeltagere kan bruge til – bevidst eller ubevidst – at styrke deres position for at få deres egne holdninger til at stå i et bedre lys og mis-kreditere andres. Blandt hersker-teknikkerne er:

- Usynliggørelse: At blive overset eller glemt på talerlisten. At blive ignoreret eller afbrudt, når du taler.
- Latterliggørelse: At blive hånet eller drillet for din opførsel, udseende, sprog, stemme og krop.
- Tilbageholdelse af information: At blive holdt ude af loopet, så du ikke har adgang til bestemte informationer, og ikke har mulighed for at forberede dig.
- Dobbeltstraf: At blive skældt ud for både det, du gør, og det, du ikke gør. F.eks. at være en uvidende nybegynder og alligevel ikke at deltage nok. Damned if you do – damned if you don't.
- Påførelse af skyld og skam: At blive udkældt og udkammet over ting, du synes er svære eller uretfærdige. Som når du siger, at du ikke bliver hørt og får at vide, at du burde lære at blive bedre til at sige fra og argumentere.

Herskerteknikkerne er en nedværdigende måde at håndtere besværlige nybegyndere og andre, der ikke forstår – eller bare er uenige i – den fremlagte proces. Jeg vidste ikke, hvordan jeg skulle sige fra. Jeg var frustreret og skamfuld over, at jeg ikke kunne finde ud af at deltage. Jeg var jo besværlig! Men jeg var også vred over at blive sat udenfor. Over min egen afmagt. Over, at jeg ikke vidste hvad jeg skulle gøre.

Det var den samme skam, vrede og afmagt, jeg følte i det anonyme kommunale mødelokale. Og det sved kun endnu mere, at jeg

skulle opleve den igen. Embedsfolkene ignorerede mig, mit budskab og dem, jeg talte på vegne af. De tilbageholdt information overfor de borgere, der havde deltaget i løsningslaboratoriet. Og de ville sikkert have latterliggjort eller udskammet mig, hvis jeg havde sagt dem imod. De fik mig til at føle mig som en dum, uerfaren nybegynder. Endnu en gang.

De kommunale embedsfolk var næppe bevidste om, at de brugte herskertechnikkerne. For de bliver ofte brugt ubevidst i grupper, hvor de fleste ligner hinanden og er enige om, hvad der skal ske. Og derfor tænker de ikke engang over, at de søger at skærme sig fra andre perspektiver, der kan forstyrre denne enighed.

Den bedste kur mod herskertechnikkerne er deres modsætning: Synliggørelse. Respekt. Gennemsigtighed. Dobbeltbelønning. Anerkendelse. Men det kommer ikke af sig selv. Det forudsætter en demokratisk kultur, der kan rumme nybegynderne.

På den ene side kræver det, at de erfarne husker, at de også var nybegyndere en gang. At demokrati ikke bare handler om drift, men om læring. Det handler ikke bare om at træffe effektive beslutninger nu, men om at give det videre til den næste generation. Og det kræver, at de strækker sig lidt og tager imod dem, der ikke ligner dem selv. Og at de er villige til at træde lidt tilbage og give plads til, at de, der kommer med andre forudsætninger og perspektiver, kan komme til orde.

På den anden side kræver det, at nybegynderne tør insistere på deres ret til at være nybegyndere. Til at være besværlige. Til at sige, når der er noget, de ikke forstår. Til at sige fra, når folk affejer dem med "Sådan er det jo," "lev med det" eller "der er så meget, du ikke forstår." Til at blive vred og gøre oprør mod den tilfredshed og mangelighed, der ikke levner dem nogen plads.

Tilfredshed er med til at sikre, at demokratiets processer, bureaukrati og drift fungerer. Det er den smørelse, der gør, at maskinen kan bruges. Men den er forbeholdt dem, der allerede sidder ved bordet. Derfor er vrede lige så vigtig en drivkraft – for den gør os i stand til at udvikle og forny demokratiet. Til ikke bare acceptere tingene som de er.

Hvis vi havde stillet os tilfredse med den oprindelige Grundlov fra 1849, ville det kun være 15% af den danske befolkning, der ville have

stemmeret i dag. For dengang var det kun uberygtede danske mænd over 30 år, der havde deres egen husstand og var økonomisk uafhængige, der måtte stemme – bl.a. ud fra den antagelse, at sådanne mænd repræsenterede hele deres husstand, herunder kvinder og tjenestefolk. Men lige siden har der været folk, der ikke var tilfredse. Som var besværlige og vrede og som krævede medbestemmelse. Det er dem, der har sikret, at alle danske statsborgere over 18 i dag kan deltage på lige fod i demokratiet. Det er den samme vrede, der har sikret kvinderettigheder, arbejdstager-rettigheder, LGBT-rettigheder og meget mere.

Som ung blev franskmanden Stéphane Hessel aktiv i modstandskampen mod tyskerne under Anden Verdenskrig. Han kunne ikke acceptere den fremtid, som tyskerne tegnede for ham og andre jøder som ham. Han blev nødt til at gøre oprør. Som 93-årig skrev Hessel en lille pamflet med titlen “Indignez vous”, hvilket betyder noget i stil med “Lad dig indignere!” Han understreger, at vi ikke skal være bange for at blive vrede. For vreden kan vække modet i os til at handle. “Når noget harmer én, sådan som jeg harmedes over nazismen, bliver man militant, stærk og engageret,” skriver han. Det er det mod, der kommer af at tænke “nogen burde gøre noget!” og kigge rundt og opdage, at der ikke er andre, der gør noget. At den “nogen” er dig. For Stéphane Hessel levede dette mod videre i ham igennem hele hans lange liv. Det blev afgørende for, at han turde tro på, at han var berettiget til at forme det samfund, han var en del af. Til at gøre, hvad han kunne for at sikre, at rædsler som Anden Verdenskrig aldrig skulle finde sted igen. På samme meget mindre vis, vakte min vrede også et mod til at gøre noget, jeg ellers aldrig ville have turde at gøre. Det kan du læse mere om i det næste kapitel.

4.
STOLT
LED

MEDBORGERNE

Der er to historier om min tid i Medborgerne. Den ene er den glatte, simple og utvetydige fortælling om, hvordan det lykkedes at opbygge Danmarks første borgeralliance, og de lokalpolitiske sejre, vi vandt. Jeg brugte fire år på at forfine den fortælling. Jeg fortalte den allerede før Medborgerne fandtes – som en måde at gøre den til virkelighed. Det er en højglanspoleret offentlig historie, der er let at fortælle. Den fokuserer på resultaterne – både de virkelige og de forestillede. Den er opbygget til at begejstre. Til at vække mod, stolthed og handlekraft.

Den anden historie er den rodede, splittede og smertefulde historie om, hvordan Medborgerne rent faktisk blev til. Det er en fortælling, jeg bevidst har undladt at fortælle. Og jeg ville aldrig fortælle den, hvis jeg stadig arbejdede hos Medborgerne. Den fokuserer på processen. På det personlige. På alt det, der bliver beskåret og retoucheret, når man prøver at tegne billedet af en succes. Alt det, der ikke passer ind, fordi det er besværligt, forvirrende og sårbart.

De to fortællinger passer ikke sammen. De skiller som olie og vand. Som overskud og underskud. Den lette, offentlige historie vil så gerne dække overfladen som et skinnende lag olie. Og du ville aldrig ane, hvad der lå nedenunder. For at få hele historien kræver det, at jeg igen og igen gør mig umage for at ryste glasset og tvinge vandet op.

November 2017

Nørrebro Station kl. 17.00. Folk er på vej hjem gennem efterårsmørket med den der særlige form for tunnelsyn, der kommer når man er travl og træt og håber på at nå det tog, som lige akkurat er ved at buldre afsted fra højbanen over os. Der er et mylder foran stationen og på fortovet, der går under togbroen og forbinder Nørrebro med Nordvest på den anden side af sporene. Metro-byggeriets grønne hegn presser de rejsende ind i smalle baner til og fra trapperne og elevatorerne.

Jeg stiller mig hen foran en kvinde i 30'erne, der kommer trækende med sin cykel.

“Hej! Må jeg forstyrre dig et øjeblik?”

Hun kigger overrasket på mig og prøver tydeligvis at afkode, hvad jeg er ude på. Men hun stopper op, og jeg griber chancen til at fortsætte.

“Jeg kommer fra Medborgerne, der er en alliance af lokale fællesskaber her på Nørrebro og Nordvest. Vi er ved at samle underskrifter for at kræve et løft af området her omkring stationen, så det kan være et trygt og rart sted at færdes.”

Hun kigger på clipboard'et og kuglepenen, jeg har rakt frem mod hende, og skynder sig videre.

Jeg prøver at få øjenkontakt med en ung fyr, der kommer ud af elevatoren.

“Hey, synes du ikke, at der trænger til lidt lys her?”

Han kigger på mig. Jeg må stå perfekt indrammet af det tætte novembermørke under broen bag mig. At gå derind er som at træde ind i et mørkt rum. Han trækker på skulderen og skal til at gå videre.

“Vi samler underskrifter ind for at få bedre belysning ved stationen, så alle kan føle sig trygge her.”

Han stopper op og overvejer sine omgivelser, som for første gang. “Altså, jeg føler mig ikke utryg her.”

“Nej, men det er der mange andre, der gør. Ældre, børn, der skal gå til og fra skole... Vi vil gerne have, at alle skal kunne gå her uden at være utrygge.”

Han tygger på dette. “Jeg vil godt give dig ret i, at her er meget mørkt. Det har jeg faktisk aldrig tænkt over før. Sådan har det jo altid været.”

Jeg skynder mig at gribe åbningen. “Men sådan behøver det jo ikke at blive ved med at være. Du kan skrive under og være med til at kræve, at kommunen sætter lys op. Vi kræver også, at toiletterne i stationsbygningen skal genåbnes, og at der afsættes midler til at lave en flot plads foran stationen, der kan være et samlingspunkt for hele bydelen.”

Han kigger ned på clipboard'et, hvor vores fire krav står beskrevet lige over kolonnerne, hvor folk kan udfylde deres navn, mail-adresse og underskrift. Hurtigt tager han imod kuglepenen og udfylder sine oplysninger. Jeg når dårligt at sige tak før han er videre i strømmen af mennesker. Efter ham kommer en ældre kvinde gående med sine indkøbsposer.

“Hej! Er du ikke også træt af, at der lugter så meget af pis her ved stationen?”

Efter de første par samtaler holder det op med at føles grænseoverskridende at antaste folk på gaden. Men jeg giver heller ikke mig selv tid eller plads til at dvæle ved det. Jeg øver mig i at give mine handlinger et skær af selsikkerhed, som de andre kan spejle sig i. Det handler om at gå resolut foran, så det er let for de andre at følge med. En rustning af beslutsomhed uden synlige sprækker.

Efter en time trækker vi os lidt væk fra mylderet og gør status. Vi er otte aktive fra Medborgerne, der er med til at samle underskrifter. En god blanding af unge, ældre, erfarne og nybegyndere. Alle med et klistermærke med Medborgernes logo på frakken. Stemningen er god. Vi har samlet over 100 underskrifter og snakket med mange flere. Langt de fleste giver os ret i, at stationen bare er grim og klam. Men de tænker ikke rigtigt over det længere. De har for længst accepteret, at sådan er det bare. De har set hvor hurtigt ny graffiti dukker op, efter den gamle er blevet fjernet. Sådan er kvarteret bare. De fleste føler sig ikke decideret utrygge der, men de kan godt forstå, hvis andre gør. De, der skriver under, sætter pris på initiativet. Men de tror ikke rigtigt på, at det kommer til at gøre nogen forskel.

Halvanden time ude i novemberkulden har gjort mig så kold, at mine tænder klapper. Olfert, der til daglig arbejder i en fagforening, griner af mine tynde sko og bukser. "Når man skal på gaden, skal man sørge for ordentligt tøj," siger han og peger på de tykke såler på sine sko. "Tykke såler holder kulden ude. Man skal altid have uldent undertøj og ordentligt fodtøj på, når man er strejkevagt."

Jeg tager det til mig. Overfor Olfert behøver jeg ikke virke som om, jeg har styr på det hele. Ugen efter er vi tilbage foran stationen. Og denne gang har jeg taget vinterstøvler og det uldne undertøj på. Og vi har sat stearinlys op på fortovet under højbroen for at gøre det tydeligt, hvor mørkt der er. Det virker. Endnu flere stopper op og skriver under.

April 2014

Nadja og jeg var taget til London for at nulstille os og genfinde gejsten. Vi trængte til frisk luft og ny energi efter et hårdt og krævende efterår. Vi havde brugt mange kræfter på at færdiggøre en bog om vores erfaringer med Borgerlyst. Og en måned før deadline stod det klart, at

Københavns Fødevarerfællesskab befandt sig midt i en krise, der truede med at blive fællesskabets endeligt. Og selvom vi fik udgivet bogen til tiden og krisen blev afværget, kunne jeg ikke rigtigt føle den store begejstring. Jeg havde slidt meget på mig selv. Og nu følte jeg mig mest af alt bare tom. Hver gang Nadja kom med en ny idé til, hvad vi kunne gøre, hang jeg i håndbremsen. Jeg havde mest af alt lyst til en pause.

Vi var i London for at besøge nogle af byens mange borgerlystne fællesskaber. Et af dem var borgeralliancen Citizens UK, som jeg først hørte om et par år tidligere på et højskoleseminar. Jeg havde skrevet til dem og havde fået et hurtigt og temmeligt uimponeret svar fra deres direktør og stifter, Neil Jameson. Han var ikke interesseret i at mødes med os, hvis det bare skulle være en hyggesnak, der ikke ledte til konkret handling. Han skrev:

“Ærligt talt, så har vi haft en del besøg af gode folk fra Danmark, der er interesserede i vores arbejde, men vi hører aldrig fra dem igen og (så vidt vi ved), så sker der ikke noget konkret i jeres smukke land, der rent faktisk forbedrer vilkårene for det flertal af befolkningen, der føler, at de står udenfor de politiske beslutningsprocesser. Vi er interesserede i at mødes med praktiske folk, der oprigtigt arbejder for at bygge borgeralliancer, som engagerer tusindvis af borgere, og som har magten til at skabe strukturelle forandringer i samfundet. Hvis det er jer, så er I velkomne til at komme og besøge os. Hvis ikke, så er det bedst at lade være. Jeg håber I forstår?”

Da jeg fortalte Nadja om svaret, blev hun voldsomt provokeret og sagde, at så havde hun bestemt ingen interesse i at mødes med dem. Men for mig havde provokationen den modsatte effekt. Jeg ville vise ham, at han tog fejl. Jeg skrev et svar, hvor jeg lagde vægt på mine erfaringer med fødevarerfællesskabet, hvor vi netop havde organiseret os for at skabe en lille samfundsforandring for mere økologi og mere lokalt fællesskab. Og jeg skrev, at jeg gerne ville mødes med dem og lære mere.

Neil godtog mit svar. Og jeg mødtes med ham og to andre fra Citizens UK til frokost på en indisk restaurant rundt om hjørnet fra deres kontor. Neil var i midten af 60'erne. Ulasteligt klædt i jakkesæt,

nypudsede sko og uldfrakke. Hans vigende, grånende hår var klippet helt kort, og hans ansigt var præget af et intenst og målrettet blik. Selvsikker, karismatisk og stærk. Sammen med sine kolleger kastede han mig ud i en hvirvelvind af spørgsmål og overvejelser, som jeg slet ikke kunne svare fyldestgørende på. Det var tydeligt, at de havde en helt anden faglighed og tilgang til det at være borger og til at skabe engagement og forandring.

De kaldte sig community organisers. De fortalte, at grundreglen i community organising er "Gør aldrig for andre, hvad de er i stand til at gøre for sig selv." Og derfor består en community organisers arbejde mest af alt i at oplære borgere i selv at tage aktiv del i samfundet, i stedet for at gøre det for dem. Det kan sammenlignes med at være træner for et fodboldhold: Man skal både være "talentspejder", der kan finde lokale handlekraftige borgere, og organisere dem omkring de sager, der er vigtige for dem. Og så skal man træne og støtte dem, så de sammen kan opbygge politisk magt til at skabe positive forandringer. Lidt på samme måde som en fagforening organiserer de ansatte på en arbejdsplads. Community organiseren tager ansvar for at skabe rammer, der giver folk energi og lyst til at engagere sig: Korte, effektive møder, virkningsfulde aktioner, tydelige og overskuelige næste skridt.

Citizens UK lavede politikerinddragelse i stedet for borgerinddragelse. De overlod ikke længere initiativet til politikerne, men satte selv dagsordenen for de forandringer, som de ønskede i deres hverdag og lokalsamfund. De lavede målrettede politiske kampagner om de problemstillinger, som de alle ønskede at gøre noget ved: En løn man kan leve af. Ordentlig pleje af syge og ældre. Værdig modtagelse af asylansøgere og flygtninge. De fortalte om, hvordan de til det sidste parlamentsvalg havde afholdt et stormøde, hvor 2200 borgere havde stillet de tre premierminister-kandidater til ansvar på alliancens mærkesager. Og hvor alle tre kandidater i større eller mindre omfang havde forpligtet sig på at arbejde for alliancens politiske mål – netop i anerkendelse af, at denne forsamling havde magt til at påvirke valgets udfald.

"Store virksomheder organiserer sig, små virksomheder organiserer sig, selv kriminelle organiserer sig," pointerede Neil, "men de fleste i civilsamfundet undlader at organisere sig, fordi de tror, at det, at de ikke behøver at forhandle med andre, gør dem frie. Men i virke-

ligheden gør det dem svage.”

Gennem mere end 30 år havde han arbejdet for at opbygge Citizens UK som en magtfaktor i engelsk politik. Allerede i starten af 1980'erne havde han været i USA og besøgt de mægtige borgeralliancer, der findes i byer som New York og Chicago. Han mødte nogle af de folk, der havde været med til at udvikle og udbrede metoden, og som havde oplært folk som Barack Obama, hvis første job netop var som community organiser i Chicago. Neil tilbragte lang læretid hos dem og brugte årevis på at skaffe midlerne til at opbygge den første engelske borgeralliance. Det var først i begyndelsen af 1990'erne, at det lykkedes for ham. En række fællesskaber i det østlige London inviterede ham til at opbygge en borgeralliance. Over tre år mødtes han med folk fra hundredevis af lokale fællesskaber – kirker, moskeer, synagoger, fagforeninger, skoler, studenter sammenslutninger og alt muligt indimellem. Han lyttede til deres fortællinger om, hvad der pressede dem og deres familier i deres hverdag. Og han udfordrede dem på, om de rent faktisk var klar til at gøre noget ved det. For så krævede det, at de kunne finde sammen og organisere sig.

“Folk opdager, hvor fantastisk det er at have noget til fælles med andre, som de hidtil havde troet var så sære, at de lige så godt kunne godt være fra en anden planet. Som du ikke ville tage på besøg hos, om du så fik penge for det,” forklarede Neil. “Og så opdager du, at de er lige så bekymrede for deres børn, som du er for dine, at de også bliver overfaldet af de samme røvere, som du gør, og at problemerne med affald gælder dem lige så meget som alle andre.”

Siden da havde de organiseret lokale borgeralliancer i 14 byer rundt om i England. Hver alliance var forskellig og tog udgangspunkt i hver bys lokale fællesskaber og problemstillinger. Men fælles for dem alle var, at de var bredt funderede og afspejlede den kulturelle og religiøse mangfoldighed, som det engelske civilsamfund rummer. Til deres stormøder fejrede de deres forskellighed som kilden til deres styrke.

Jeg var fascineret. Denne form for mangfoldigt fællesskab, der støttede og løftede hinanden, stod i total modsætning til det politiske klima i Danmark. Jeg havde oplevet de sidste 15 års dansk politik som en endeløs skrue af urimelige og unødvendige stramninger af både regler og retorik omkring kulturel forskellighed. Hvor flygtninge, etniske mi-

noriteter og især muslimer igen og igen blev mistænkeliggjort og udsat for negativ særbehandling, som ingen andre grupper i samfundet ville finde sig i. Jeg havde ikke selv turdet gå ind i den debat, der tydeligvis tiltrak så mange, så vrede mennesker. Men jeg havde med skam og sorg set, hvordan stramningerne bid for bid havde ændret den måde, Danmark forholder sig til udlændinge på. Hvor det år for år blev mere og mere normalt at afvise flygtninge, at sende folk hjem til krig og forfølgelse med kold bureaukratisk selvfølgelighed. Hvor jeg til sidst ikke længere oprigtigt kunne føle mig stolt over at være dansker.

Tænk, hvis det kunne være anderledes! Tænk, hvis vi kunne gøre som i England og samle lokale fællesskaber på tværs af religion, etnicitet og sociale skel og vise, at der også er et Danmark, der ikke er bange for forskellighed. Tænk, hvis vi kunne gøre det til vores styrke ligesom de havde gjort! Tænk, hvis vi kunne samle flere tusinde borgere til at stille statsministerkandidaterne til ansvar for deres politik lige inden valget!

Jeg spurgte, om folk, der var så forskellige, ikke også var så politisk forskellige, at det var svært for dem at arbejde sammen?

“Nej, de vil selvfølgelig ikke kunne blive enige om nogen ideologi,” bekræftede Neil, “men det er heller ikke vigtigt. For når du først får samlet dem i et rum, så snakker de ikke om ideologi. Så snakker de ikke om rød eller blå. De snakker om: Hvem kan hjælpe os? Hvem er vores allierede? Hvor kan vi få penge fra? Hvilken magt har vi? Hvilken magt har de? Lad os bare se at komme i gang.”

De tre community organisers talte åbent og direkte om magt. Om, at hvis vi ikke selv bruger vores stemme, er der andre, der vil bruge vores stilhed imod os. Om hvordan man opbygger magten til at skabe forandringer i samfundet. Ikke ud fra en bestemt ideologi eller holdningspakke. Men ud fra det, som lokale borgere selv kunne finde sammen om. Praktisk, konkret og tæt knyttet til deres egne hverdagsliv.

Jeg gik derfra med en følelse af, at jeg havde fundet nogen, der havde tænkt de tanker til ende, som jeg selv famlende havde kredset om på egen hånd de sidste fem år. Det var en hel skole indenfor medborgerskab, som jeg aldrig havde hørt om før. Hvor man turde tale om magt. Hvor man havde masser af historier og erfaringer med, hvordan man kan rykke magten tættere på borgerne. Det var

handlekraft i hverdagen – ikke bare i den nære hverdag, men også på det større samfundsplan. Det var en måde at gøre op med den magtesløshed og frustration, som havde ledt mig til at gå ind i Borgerlyst til at begynde med. Jeg vidste endnu ikke præcis, hvad det skulle føre til. Men et frø var blevet plantet. Måske kunne denne tilgang også bruges i Danmark?

Over de kommende måneder lå frøet og ventede på det rigtige tidspunkt til at spire. Men der skulle gå næsten et år før jeg for alvor gjorde noget ved det. Igennem lang tid prøvede jeg at finde en måde at koble community organising til det arbejde med borgerinddragelse og samtalesaloner, som vi allerede lavede i Borgerlyst. Jeg håbede at kunne begejstre Nadja for idéen om at gøre Borgerlyst til en platform for community organising i Danmark. Men dels lå tilgangen hende for fjern, og dels var hun ikke interesseret i bare at kopiere andres idéer.

Det var først, da jeg oplevede, hvordan resultaterne af mit arbejde med borgerinddragelse reelt blev brugt af de kommunale embedsfolk, at det for alvor gik op for mig, at jeg stod overfor et valg. Enten kunne jeg fortsætte som hidtil i den trygge, sjove og lærerige tilværelse, som jeg havde skabt mig. Eller jeg kunne prøve kræfter med den nye tilgang, som jeg havde fundet – og se, om jeg kunne løfte det. Jeg kom til at tænke på Neil's bemærkning om, at de ofte fik besøg af gode folk fra Danmark, men aldrig hørte fra dem igen. Jeg mærkede den ulmende vrede over de selvtilfredse embedsfolk syde i mit indre: "Fandeme nej! Det skal ikke falde, fordi jeg ikke havde modet til at gøre det."

Fra da af kiggede jeg mig ikke tilbage: Jeg ville være community organiser! Jeg ville gøre som Neil Jameson havde gjort. Jeg ville opbygge en alliance, der kunne give magten tilbage til borgerne.

Der gik ikke længe før jeg indså, hvor stort et projekt det ville være. Dette var noget, jeg var nødt til at gøre fuldt og helt. Jeg kunne ikke både gøre dette og fortsætte mit engagement i Københavns Fødevarerfællesskab og Borgerlyst. Så i sommeren 2015 trådte jeg ud af de to fællesskaber, der i dén grad havde formet mig og givet mig modet til at være medborger. Nu ville jeg hellige mig fuldstændigt til det nye initiativ, der fik navnet Medborgerne, som jeg stiftede sammen med mine nye medkumpaner Michael Wulff og Ruth Gøjsen. Og som det første stiftede vi en forening og begyndte at søge fondsmidler.

Jeg skæver til vækkeurets lysende cifre. 02:57. Jeg har siddet med Folke i næsten en time nu. Først var han urolig, fordi han var sulten. Bagefter var han urolig fordi han skulle bøvs. Så blev han urolig fordi han var utryg. Efter at have prøvet at få ham til at sove og derefter lægge ham ned i krybben to-tre gange har jeg overgivet mig og accepteret, at jeg bare må holde ham. Han vil ikke ligge for sig selv. Han vil holdes. Bare være tæt på.

Jeg har prøvet at gøre mig det behageligt med en stor pude i ryggen. Og en pude til at støtte den arm, der holder ham. Ligesom jeg holder Folke, sidder jeg selv omfavnet i et blødt, stille mørke. Jeg mærker hans lille krop mod min. Hans hurtige hjerte, hans silkefine vejrtrækning. Hans varme, der blander sig med min. De små drømmende spjæt, han giver. Jeg kan høre Sofies tunge åndedræt ved siden af os. En lille rede af ro i nattens dyb.

Jeg burde være dødtræt, men lige nu kan jeg ikke mærke det. Jeg sidder med en sjælden følelse af klarhed. Af at være lige, hvor jeg skal være. At blive far har været en uoverskueligt stor og skøn omvæltning. Som om hele mit livs tyngdepunkt har forskudt sig. Det handler ikke længere bare om mig, men om os. Om det lille liv, der hviler i min favn. At sidde dér i mørket fylder mig med en kærlighed, der dybere og stærkere end noget andet, jeg har oplevet før.

Men selv i dette mest private rum sniger arbejdet sig ind. Jeg kommer til at tænke på en video, jeg så forleden, hvor den palæstinensisk-amerikanske community organiser Linda Sarsour forklarer, hvad hun er drevet af. Det er ikke håb, ikke vrede, men kærlighed. En gennemgribende, radikal kærlighed, der fylder én helt op. Kærlighed til ens børn, ens familie, ens folk. En kærlighed, der aldrig kan løbe tør. Netop nu føler jeg, at jeg forstår, hvad hun mener.

Det sidste halve år har jeg kæmpet for at forene de to nye roller, som jeg har fået næsten samtidigt. Som far og som community organiser. To roller, som jeg på ingen måder har haft den fornødne viden eller erfaring til at udfylde. To roller, der kræver meget både i tid og kræfter. To roller, der nærmest per definition ikke overlapper. Den ene kræver en udadvendt, offentlig, skinnende hård rustning. Den

anden kræver en varm, intim, omsorgsfuld blødhed. Jeg har kæmpet for at finde plads til dem begge. Til at være alt det, de kræver af mig. Til pludselig at skulle finde plads i mit liv til dette lille menneske, der vækker så meget kærlighed i mig. Til at tage mig tiden og roen til at være nærværende og lege og tale med ham med den pligtfri langsomhed, som børn fordrer. Til at tage nattevagten og give en flaske, så Sofie også kan få sovet. Til bare at være der. Og samtidigt være fuld af overskud og energi til kaffemøder, aftenmøder og weekendtræninger. Fuld af gåpåmod og handlekraft til at overvinde alle de fejl, jeg begår. Til at lægge de ekstra timer, der skal til for at kompensere for min manglende erfaring. Til bare at være der.

Jeg vil ikke vælge noget fra. Jeg er gået helhjertet ind i begge roller i håb om at kunne det hele. Og først sent er det gået op for mig, at det blot har betydet, at jeg ikke er fuldt ud til stede nogensteder. At jeg kun kan skuffe. Sofie siger, at jeg er begyndt at opføre mig anderledes. Mere firkantet. Community organising er blevet min hammer, og alle samfundsproblemer ligner søm. Selv når jeg er hjemme, virker jeg fjern, fordi mine tanker er hos Medborgerne. Men når jeg er på kontoret har jeg hele tiden dårlig samvittighed over at være så meget væk hjemmefra. Jeg føler hele tiden, at jeg burde gøre mere, give mere. Flere kræfter. Mere tid. Mere nærvær. Mere. Bare mere. Det er kun i glimt, som her i nattemørket, at det føles som om, at det jeg gør, er nok.

Medborgerne har vist sig at være et større og sværere projekt, end jeg nogensinde havde troet. Det er et år siden, at Tryk Fonden gav os 1,9 millioner kroner til at opbygge en borgeralliance på Nørrebro og Nordvest. Det har gjort det muligt for min kollega Natasha Al-Hariri og jeg at blive ansat som Danmarks første community organisers. Men ingen af os har prøvet at lave denne form for lokalpolitisk organiseringsarbejde før. Som community organiser skal man ikke bare være politisk aktivist, PR-person og lobbyist, man skal også være en rollemodel, leder, underviser og sparringspartner, der kan begejstre og inspirere andre til at turde tage de første skridt ud i at være politisk aktive. Og selvom vi har været på et 6-dages community organising-kursus hos Citizens UK, og har deltaget i et par af deres stort anlagte borgermøder, så har det slet ikke været nok til at klæde os på til det store og svære arbejde, det er at opbygge en borgeralliance fra bunden.

Vores arbejde har især bestået i at lære de lokale ildsjæle at kende. Vi mødes med hundredevis af borgere fra næsten ligeså mange forskellige lokale fællesskaber. Kirker, moskéer, fagforeninger, boligforeninger, uddannelsesinstitutioner, frivillige foreninger. For selvom vi har masser af fondspenge, har vi næsten ingen relationer eller tilknytning til lokalsamfundet. Der er ingen på Nørrebro eller Nordvest, der har bedt os om at komme og opbygge en borgeralliance. Vi er bare kommet udefra med en løsning fra udlandet, som ingen har hørt om før. Og derfor har vi har været nødt til at arbejde meget, meget hårdere for at skabe de fornødne relationer, tillid og interesse, der er nødvendig for at samle lokalsamfundets organisationer i en fælles alliance.

I starten aner jeg ikke, hvad jeg laver. Hver samtale føles som en eksamen, jeg er ved at dumpe. At spille rollen som community organiser er som at gå et par nye sko til. Mine kanter bliver presset ud i nye former, der gnaver i mig. Jeg er ikke udadvendt af natur, og det falder mig ikke let at løbe folk på dørene og prøve at begejstre dem for noget, som måske ikke helt forstår eller ser behovet for. Efter hver samtale er jeg totalt udmattet, men jeg nægter at give op. Jeg har følelsen af, at Medborgerne hviler på mine skuldre. For det var jo min idé. I sidste ende er det mit ansvar at sikre, at det lykkes. Det er kun med insisterende gentagelse, gentagelse, gentagelse, at sko og fod finder sig til rette med hinanden. Hvad, der giver sig mest, ved jeg ikke.

August 2017

Jeg ligger sammenkrøbet på badeværelsesgulvet, ude af stand til at rejse mig op. Jeg kan mærke gulvvarmen gennem det hvide flisemønster. Ikke alene er badeværelset det varmeste rum i vores lejlighed, det er også det eneste rum uden vinduer. Det eneste sted, hvor jeg kan være uden at føle mig iagttaget. Jeg ligger og studerer fugerne mellem de små hvide fliser, der strækker sig som en uendelig labyrint i alle retninger. Men ingen af dem lader til at føre ud af det iltløse hul, jeg befinder mig i.

I løbet af to år er Medborgerne gået fra at være en luftig idé til et levende fællesskab, der afspejler den mangfoldighed, der kendetegner Nørrebro og Nordvest. En alliance af fællesskaber som Fritidsakademiet, Kirken i Kulturcenteret, Imam Ali Moskéen, FDF K9 Nørrebro, Red

Barnet Ungdom København, Miljøpunkt Nørrebro og Mellemfolkeligt Samvirke. Samlet om et fælles ønske om at styrke lokalsamfundet og forbedre levevilkårene for de over 130.000 mennesker, der bor på de tættest befolkede kvadratkilometer i Danmark. Vi har hjulpet dem med at finde sammen og vælge tre mærkesager om “Trygge gader”, “Flere frirum til unge” og “Mangfoldige børneliv”, som de i fællesskab har forpligtet sig på at arbejde for. Vi skal præsentere både mærkesagerne og Medborgerne for verden i Nørrebrohallen om bare fire uger.

Det er så let at få det til at lyde selvfølgelig og selvsikkert. Det er så nemt at udviske fejlene og frustrationerne og kun fokusere på det, der lykkedes. Men set nede fra mit iltløse hul føles det mest som om, at intet er lykkedes, og at der kun har været fejl og frustrationer. Langt de fleste organisationer, som vi kontaktede, kunne slet ikke se behovet for en borgeralliance: “Vi går til rigeligt med møder! Vi har jo både lokaludvalg, områdefornyelser og boligsociale helhedsplaner – hvorfor er der brug for endnu en paraplyorganisation for vores kvarter?” Det er ikke altid let at forklare, og den sparring vi har fået fra Neil og Citizens UK har ikke været til megen hjælp. Han insisterer på, at vi ikke måtte afvige fra deres metode. Vi skal fokusere på de lokale foreninger og trossamfund. Og jo flere historier han fortæller om, hvor godt det virker i England, jo mere udelig føler jeg mig, når nu det ikke virker hos os.

Vores manglende faglighed og viden har også ledt til masser af frustrationer og spændinger undervejs – både imellem Natasha og jeg, men også i forhold til bestyrelsen. Jeg synes, at de fokuserer for meget på, at Medborgerne skal være synlige i den offentlige debat. Jeg føler ikke, at de bidrager til det, der er vores virkelige udfordring: At få flere organisationer til at melde sig ind i Medborgerne. For mig er det meget mere end et job. Det er en besættelse. Det er intet tilbage af den legende “alt er i beta”-nybegynder-gejst, jeg havde i Borgerlyst og i fødevarerfællesskabet. Alt handler om at opfylde vores succeskriterier og føre vores fastlagte projektplan ud i livet, koste hvad det vil. Og efterhånden lykkes det for os at rekruttere de første medlemsorganisationer. Vi finder de modige og engagerede folk, der kan se potentialet, og som er villige til at lægge deres penge, tid og kræfter i at være med til at visionen om Medborgerne til virkelighed. Men det har været et hårdt slid. Det har

ikke været sjovt, og der har ikke været plads til hverken fejl eller forundring. Og lige før sommerferien, mens jeg var væk på to måneders barsel, blev det for meget for Natasha, og hun valgte at sige op.

Da jeg kom tilbage, var der kun to måneder til vores store lancering. På væggene hang alle vores tidsplaner og målsætninger, der nu virkede overmodige og umulige. Og på bordet lå der en skriftlig advarsel fra bestyrelsen, der påtalte en lang række kritikpunkter af mit arbejde det sidste år: For megen egenrådighed. For meget overarbejde. Manglende orientering. Manglende inddragelse...

Nede i hullet myldrer mine tanker over, hvor meget vi stadig mangler at få styr på. Jeg prøver at skubbe advarslen fra mig. Men det er svært ikke at pille i det. Som et sår, der kun lige er begyndt at danne skorpe. Jeg kan ikke benægte alle de fejl, jeg har begået. De står der sort på hvidt. Mit eneste forsvar er, at jeg gjorde det så godt, jeg kunne. At når jeg er presset er mit første instinkt at gøre det hele selv. At jeg ikke følte, at jeg havde andre muligheder. At hvis ikke jeg gjorde noget, ville det ikke blive gjort. At jeg følte, at det hele afhang af mig. At jeg ikke kunne se, hvor selvoptaget det faktisk var.

Jeg ved ikke hvor længe, jeg har ligget her. Jeg har haft svært ved at sove på det sidste. Ens fornemmelse for tid bliver lidt udflydende, når man ikke får nok søvn. Jeg ved ikke, hvordan jeg skal kunne rejse mig op og fortsætte. Men pludselig er jeg i gang igen. Det er ikke en bevidst beslutning. Det sker bare.

September 2017

Jeg står ved indgangen til Nørrebrohallen og kigger ud over Den Røde Plads mod Nørrebrogade. Efter mere end to års opstartsarbejde skal Medborgerne endelig præsenteres for verden. Og vi satser stort. Vi vil sætte Medborgerne på det kommunalpolitiske landkort en måneds tid før kommunalvalget, og vise hele verden, at Medborgerne er en ny magtfaktor i København, som de skal tage højde for.

Det hele er klar: Vi har booket Nørrebrohallen med plads til 600 mennesker. Vi har inviteret topkandidater fra alle partierne. Vi har inviteret pressen. Vi har inviteret alle de nysgerrige borgere og foreninger, som endnu ikke er helt klar til at forpligte sig på at være en

del af Medborgerne. Vi har lavet en nøje planlagt drejebog for den halvanden time eventet skal vare. Nu er der kun en time til, at det hele går i gang, og det eneste, der mangler, er en sal fuld af engagerede, lokale medborgere. For vores magt ligger ikke i at have mange penge, men i at være mange, godt organiserede, handlekraftige lokale borgere med en plan og klare målsætninger. Men det kræver en magtdemonstration. Det hele falder til jorden, hvis ikke folk rent faktisk møder op og bakker op. Dette er den afgørende prøve: Kommer de? Er de klar til at bruge halvanden time en sen onsdag eftermiddag på et borgermøde afholdt af en organisation, som de ikke rigtigt kender endnu?

Nu står jeg så her foran indgangen til Nørrebrohallen en time før det hele går løs – og håber inderligt på, at folk kommer. At to års intenst arbejde ikke er helt spildt.

De sidste to måneder har været en lang sprint. Heldigvis var Ditte Bloch Noer, der havde været min barselsvikar, klar til at overtage Natashas stilling, og sammen med Medborgernes ledergruppe har vi fået banket dette kæmpe arrangement på benene. Og vi har fået hjælp af Steve McFarland, en amerikansk community organiser, der lige er flyttet til Danmark, og som bestyrelsen har hyret til at agere daglig leder på deltid. Han har punkteret den tunge alvorlighed og insisteret på, at organiseringsarbejde skal være sjovt. Steves udogmatiske erfaring har givet os alt det, vi har savnet i vores samarbejde med Citizens UK. Og hans viden og perspektiver har reddet os igen og igen fra at gøre vores fejl større og værre end de kunne have været.

Vi har taget alskens forholdsregler: Vi har sat skillevægge op for at få rummet til at virke mindre. Vi har kun sat stole frem til 200, selvom der er over 300 tilmeldte (for som Steve siger, så er det altid bedre at skulle sætte flere stole frem end at have rækker af tomme stole, der viser de uindfriede forventninger). Vi har fået vores medlemsorganisationer til at forpligte sig til at få folk fra deres respektive baglande til at deltage. Men i sidste ende er der ingen garantier.

Alle disse bekymringer har givet mig flere ture ned i det iltløse hul på badeværelsesgulvet. Min rustning er slidt og ridset. Lappet igen og igen med mere og mere trodsig, stædig stolthed. Mere og mere uvillighed til at acceptere, at det måske ikke kan lade sig gøre. Jeg ved ikke længere, hvor min rustning stopper, og jeg begynder. Jeg er én

stor mur af sammenbidte tænder. Ikke et smil slipper ud.

Jeg vender mig og går tilbage ind i hallen. Der er stadig masser af ting, vi skal have styr på. Men det varer ikke længe før de første deltagere begynder at ankomme. Først enkelte dryp, så en stille boblen, der løber sammen til en støt strøm, der i de sidste minutter inden start vokser til en brusende flod af mennesker. Der er mange flere, end vi har sat stole frem til. Også flere, end der har tilmeldt sig. Der er flere, end vi kan nå at få indskrevet eller tage ordentligt imod. Over 400 medborgere – på tværs af alder og sociale, etniske og religiøse baggrunde.

De næste halvanden time laver vi en politisk teaterforestilling af en slags, der aldrig er set før i Danmark: Vi fejrer vores kvarter med børnekor, konfetti og fællessang. Vi hylder Nørrebros stolte traditioner for organiserede fællesskaber. Vi anerkender alle de forskellige fællesskaber, der er mødt op: Boligforeninger, uddannelsesinstitutioner, trossamfund, fagforeninger, børne & unge-fællesskaber, frivillige foreninger og NGO'er, elev- og studenterforeninger. Alle bliver på skift bedt om at rejse sig og vise, at de er til stede. At de er med i alliancen. At de er her for at stille politikerne til ansvar. Og over 30 lokale medborgere er på scenen. Nogle som værter. Andre for at fortælle om vores tre mærkesager, og for at dele historier, der emmer af nærvær og levet liv. Historier om, hvordan disse problemer påvirker dem i deres hverdag. Om hvorfor der er brug for politisk handling.

Camilla og Maria beskriver forholdene omkring Nørrebro Station – og beder alle deltagerne i salen snakke sammen om hvilke konkrete tiltag, de mener, der skal til for at stationsområdet ville føles trygt.

Tarek og Mohammad fortæller om den fodboldklub, de har været med til at stifte, og om hvordan de kun kan få banetider på Amager, fordi der er så få fodboldbaner på ydre Nørrebro. Som Mohammad siger:

“Hvordan skal vi få medlemmer, når vi ikke har en bane at tilbyde og hvordan skal vi få en bane i vores nærområde, når vi ikke har nogen medlemmer? Børn har brug for at gå til fritidsaktiviteter i deres nærområde, og det kan ikke være rigtigt, at alle børn på Nørrebro ikke har den mulighed. Vi står her i dag, fordi vi gerne vil forpligte politikerne på, at de skal arbejde for, at Nørrebros børn og unge skal have flere muligheder for at gå til fritidsaktiviteter i deres egen bydel, så alle børn får mulighed for at indgå i foreningsliv og positive fællesskaber.”

Fenek og Sabrina på 19 og 18 år fortæller, at de ikke længere må komme i ungdomsklubberne, for nu er de jo "voksne". Så i stedet har de skabt deres eget ungefællesskab i deres baggård på Nørrebro. Som Fenek siger:

"Vi møder nemlig tit fordomme og det er vigtigt at have et rum, hvor vi kan snakke om, hvordan vi tackler det som unge. Vi er nemlig ikke, som medierne gerne vil vise os. Ågårdens ungefællesskab har været sådan en succes for os, at vi med stolthed kan kalde os selv aktører i vores lokalområde."

Mohamad fortæller, hvordan han selv har været på kant med loven i sine unge dage. At hans opvækst og relationen til forældrene var det, der fik ham ud af kriminaliteten. At han nu – som far til tre – håber at kunne sikre sine børn en opvækst, der giver dem den støtte og tryghed, de har brug for:

"Et menneske er som et palmetræ. Når en sandstorm kommer, vil det læne sig, men når stormen er overstået vil det rette sig op igen. Det samme med et menneske der har haft en god opvækst og pludselig kommer ud i noget ulovligt. Det vil kun være i en kort periode. Derefter vil det rette sig op og vende tilbage til de rødder, det er opvokset med."

Det er som om hver eneste af dem vokser for øjnene af mig, når de taler. Det at kunne fortælle deres historie. At kunne bruge deres stemme. At de kan sige, hvad de har på hjerte til en hel sal af borgere, der kun ønsker, at de lykkes. Det er fantastisk at se dem stå der, så berettigede, så stærke. Se hvordan nervøsiteten og bekymringerne fortoner sig. Hvordan de står der som medborgere.

Til sidst inviterer Tommy og Lasse de kommende borgmestre på scenen og beder dem forpligte sig på at samarbejde med Medborgerne om vores tre mærkesager, for at vi sammen kan gøre Nørrebro og Nordvest til et endnu bedre sted at bo. De otte toppolitikere virker overvældede. Måske kan de mærke, at denne dag er magten ikke på scenen hos dem, men hos alle medborgerne i salen. Og selvfølgelig siger de ja.

Endelig inviterer vi alle de borgere og fællesskaber, der ikke allere-de er en del af Medborgerne, til at være med. Til at melde sig ind i kampagnegrupperne, til at udvikle de løsninger til det fælles bedste, til at være med til at sikre, at politikerne samarbejder med os, som de lige har lovet. Over 30 borgere udfylder og afleverer de "Regn med

mig!”-kort, som vi har lagt på stolene.

Undervejs har jeg så travlt med at koordinere, opmuntre, og lave nød-redninger på små og store tekniske koks, at det først er længe efter forsamlingen er slut, at lettelsen rammer mig: Det lykkedes! Medborgerne lever. Det er ikke længere bare en idé. Det er et fællesskab. Vi har introduceret os selv som en ny magtfaktor i København. Og det kunne kun ske, fordi så mange gode, handlekraftige medborgere har været med til at få det til at ske. Ikke bare de mange, der var på scenen, men alle dem, der mødte op på dagen. Sammen har vi vakt noget til live den eftermiddag: En stolthed over at være medborger. Stolthed over at bo sammen på Nørrebro og Nordvest. Stolthed over at tage ansvar. Jeg kan se det i deres øjne bagefter, da vi fejrer vores succes. De har talt. Ikke bare for dem selv, men for hele deres kvarter. Det er stoltheden over ikke længere bare blive talt om, men selv at tage ordet.

Jeg er ikke selv på scenen i Nørrebrohallen. Jeg holder ikke tale, og jeg fortæller ikke min historie. For det handler ikke om mig. Min rolle handler ikke om at være synlig, men om at være med til at få det til at ske. Om at insistere på, at vi alle kan være de ledere, vi har brug for.

Det lykkedes. Og det tændte et lys, jeg stadig varmer mig ved, hver gang jeg tænker på det.

Februar 2018

Vi står foran døren til det store borgmesterkontor i hjørnet af Københavns Rådhus. Jeg har min rustning på – blazer og nystrøget skjorte. Jeg er nu Andreas fra Medborgerne, og han skal ligne én, der er vant til at begå sig på Rådhuset. Jeg kigger rundt på gruppen, der står spændt og venter på deres 15 minutters audiens hos Teknik- og Miljøborgmester Ninna Hedeager Olsen. Det er kernen af vores kampagnegruppe: Amy, der er børnepræst i Kirken i Kulturcenteret. Mekni og Tamar fra Sabil Forening, et mødested for ældre mænd med minoritetsbaggrund. De tre unge studerende Benedikte, Bettina og Emma, der har engageret sig i kampagnen efter de har skrevet opgave om Medborgerne. Og to lokale Nordvest-borgere: Claus, en ældre herre hvis lange grånende hår er sat op i en hestehale, og Camilla, der også fortalte om kampagnen på scenen i Nørrebrohallen. Men

det meste af den nervøse uro kommer fra hele den 4. klasse fra Lygten Skole, som vi også har med.

Det var Amys idé: Hvad med at lade børnene fortælle om deres forhold til Nørrebro Station? Hvad med, at de fortæller, hvad de drømmer om, at der skal ske med stationsområdet? Børnenes stemmer gør alligevel et meget stærkere indtryk end de voksnes! Og sådan blev det.

Døren går op, og borgmesterens sekretær vinker os indenfor. Vi myldrer igennem det lille forkontor og ind i det meget store og lyse borgmesterkontor, der let kan rumme os alle. Borgmesteren rejser sig for at tage imod. Jeg skynder mig at hilse på hende for at mindske kaos og forhindre, at al vores tid går med at give hånd til 28 skolebørn. Camilla overrækker en lille blomst og ønsker tillykke med borgmesterposten og siger tak for sidst i Nørrebrohallen – og for muligheden for at mødes i dag. Det er tydeligt, at borgmesteren husker os og er med os. Hun smiler anerkendende.

Fordi vi har så kort tid, har vi nøje planlagt hvem, der siger hvad. Jeg lægger for:

“Som du ved er vi her på vegne af borgeralliancen Medborgerne og vores 14 medlemsorganisationer. Men vi er her også på vegne af 1300 lokale borgere, Nørrebro og Bispebjerg Lokaludvalg, samt en række lokale boligforeninger, erhvervsdrivende og grundejere, der alle ønsker et løft af området omkring Nørrebro Station.”

Borgmesteren lytter opmærksomt.

“Sammen står vi bag kampagnen ‘Tryk Nørrebro Station’ fordi mange lokale borgere føler sig utrygge i området omkring stationen. Misvedlighold, dårlig belysning, affald, snævre passager og usikker trafik er nogle af de årsager, som folk nævner til, at stationen og området omkring føles utrygt – især, når det er mørkt. Vi har allerede været i dialog med DSB og BaneDanmark, men de peger alle på, at det ikke er muligt at lave et langsigtet løft at området, hvis ikke Københavns Kommune går forrest. Det er derfor vi er her i dag.”

Jeg vender mig mod Claus, der rømmer sig og træder et skridt frem. Vi har lige siddet på en café i nærheden og gennemgået drejebogen, så han vidste præcis, hvornår det var hans tur.

“Mit navn er Claus. Jeg har boet i Nordvest i 35 år. Jeg har oplevet, hvordan området er blevet nedprioriteret igen og igen. Der mangler

lys. Det stinker af pis. Stationen er overmalet med graffiti. Og i de sidste år har metrobyggeriet bare gjort det hele værre. For trafiklysene virker ikke og man kan ikke se, hvor fodgængerfelterne er.”

Han holder to A3-ark med billeder fra stationsområdet, der underbygger alt, hvad han siger, undtagen stanken af urin.

“Nørrebro Station er porten mellem Nørrebro og Nordvest. Og når Metroen åbner, siger de, at det bliver Danmarks tredje-travleste station. Men det er en skamplet. Det er byens port, men det ligner lort! Og det lugter også sådan! Men snavset og lugten er ikke det værste. Det egentlige problem er den mangel på respekt for os, der bor her. Så grimt ville det aldrig få lov at blive ved Nørreport eller Østerport!”

Borgmesteren nikkede med en alvorlig panderynke. Mekni får ordet. Han kan godt have en tendens til at gå lidt ud af en tangent, når han taler, men lige nu virker det til, at han hellere vil sige for lidt end for meget.

“Mit navn er Mekni, jeg er formand for Sabil Forening på Vibevej. Den nye station giver plads til butikker og restauranter under højbanen. Disse lejemål skal ikke bare lejes ud til højstbydende. Det er en mulighed for at skabe udvikling og nye arbejdspladser til lokale unge. Vi kan leve med, at folk udefra tjener penge på at bygge i mursten. Men vi vil give kvarterets egne borgere mulighed for at tjene deres egne penge. Og styrke sammenholdet i vores kvarter. Sådan kan vi være med til at mindske uligheden og kriminaliteten.”

Efter mange års deltagelse i områdefornyelser og kommunale udviklingsprocesser, havde Mekni udviklet en dyb skepsis overfor kommunal borgerinddragelse. Gang på gang blev der afsat millioner til at løfte Nørrebro og Nordvest, men han kunne ikke se, at pengene på nogen måde kom de lokale borgere til gode. Efterhånden havde han en dyb grundlæggende mistillid til systemet. Han var sikker på, at der var nogen, der fordelte pengene og skummede fløden bag lukkede døre. Jeg havde udfordret ham på at prøve at gøre noget ved det ved at engagere sig i Medborgerne.

Nu er det Amys tur.

“Mit navn er Amy Hill. Jeg er børnepræst i Kirken i Kulturcenteret på Drejervej, lige ved Nørrebro Station. Vi deler bygning med Lygten Skole, og mange af skolebørnene går lige forbi stationen hver dag. Den Nørrebro Station, som vi har vist dig her, er den eneste, de har kendt.

Prøv at tænke over, hvad det gør ved børnenes selvopfattelse. At gå denne vej i skole hver dag. At bo i dette kvarter, hvor bygninger får lov til at stå og forfalde. Hvor der ikke er toiletter. Hvor der ikke er belysning. Prøv at tænke over, hvordan de må føle, når de kommer til andre dele af byen og ser, at det kun er dér, hvor de bor, at det ser sådan ud.”

Amy taler med en præsts selvsikkerhed og indlevelse og fylder rummet. Hun træder til side og lader børnene komme frem.

“Dette er 4. klasse på Lygten Skole”, forklarer hun. “De har lavet tegninger af, hvordan de ønsker sig, at området omkring Nørrebro Station skal se ud.”

Børnene kommer frem og overrækker deres tegninger af en renavasket stationsfacade, lys og blomster og glade børn. De er lidt overvældede af situationen, men borgmesteren er god til at spørge og få børnene til at fortælle, hvad der er på tegningerne. Jeg kigger på uret. Vores tid er snart gået. Det er tid til at komme med vores krav. Jeg fanger Emmas blik. Hun har meldt sig til at præsentere dem.

Emma gennemgår hurtigt de fire krav: Tryk belysning. Offentlige toiletter. Udsmykning, der ikke inviterer til hærværk. Etablering af et torv foran stationen. Hun uddyber:

“I dag har Metroselskabet byggeplads foran stationen. Men når de er færdige, er der ingen plan for, hvad der skal ske. Teknik- og Miljøforvaltningen bekræfter, at som det står nu, vil de bare efterlade pladsen som en tom byggegrund. En åben grusplads lige midt i et af Københavns travleste trafikknudepunkter! Der er brug for handling nu.”

Og så overrækker hun mappen med de ca. 1300 underskrifter, vi har indsamlet siden november, til borgmesteren. I skyndingen glemmer hun at understrege, at vi allerede har ventet i mere end 20 år på forbedringer af området. Jeg trykker på min indre pyt-knap, for hun husker det vigtigste:

“Vil du sørge for at afsætte midler til et løft af området omkring Nørrebro Station ved den kommende overførselssag?”

“Overførselssag” er den tekniske betegnelse for fordelingen af de overskydende kommunale midler fra det forudgående budgetår. Der er altid nogle penge, der skal fordeles her, og udover selve de kommunale budgetforhandlinger i september er det det eneste tidspunkt på året, hvor kommunalpolitikere reelt har mulighed for at forhandle

om fordelingen af kommunens midler. En af de mange ting, jeg har skullet lære som community organiser.

Borgmesteren smiler og fortæller, at hun selv bor på Nørrebro og sagtens kan se behovet for et løft af stationsområdet. Og at hun selvfølgelig vil gøre hvad hun kan for at leve op til sit løfte om at samarbejde med os om at sikre et løft af Nørrebro Station. Hun understreger, at det ikke er op til hende alene, at der er mange steder i byen, der trænger til et løft, og at det jo er noget, der skal forhandles med alle de partier, der var med i sidste års budgetforlig.

Vores tid er ved at være gået. Bettina runder af.

“Det er vi meget glade for at høre. Mange tak for, at du tog dig tid til at mødes med os i dag. Vi vil gerne vise, hvad det er for en plads vi savner ved Nørrebro Station. Derfor vil vi gerne invitere dig og resten af Teknik- og Miljøudvalget til fællesspisning foran stationen tirsdag d. 13. marts kl. 17 – så du kan se behovet for forbedringer, og møde nogle af de mange lokale borgere, der bakker op om vores krav.”

Bettina overrækker invitationen, og jeg tager et billede til vores Facebook-side, så alle kan se, at borgmesteren har modtaget den. På den måde kan vi lægge lidt ekstra pres på for at få hende til at møde op. Derefter giver vi hurtigt hånd og vrimler ud af borgmesterens kontor. Kl. 11.17 er vi alle ude på gangen igen. Alle er lettede og glade efter en veloverstået aktion.

Skoleklassen og de to lærere går ned for at finde en bus tilbage til Nørrebro, mens vi i kampagnegruppen finder et roligt hjørne for at evaluere aktionen. Jeg spørger, hvad der gik godt, om vi opnåede det, vi havde sat os for, og hvad vi kunne have gjort bedre. Alle er enige om, at det gik lige efter planen. Men at det selvfølgelig var ærgerligt, at borgmesteren ikke ville eller kunne love noget. Der er smil og highfives over hele linjen.

Da vi er ude af bygningen ringer vi til Simon fra Nørrebro/Nordvest Bladet, og Amy fortæller ham om mødet: “Det var et godt møde. Vi ville have ønsket, at hun havde sagt: Det gør vi. Men hun sagde, at der selvfølgelig også er mange andre ting, der trænger.” Bagefter sender jeg ham et par billeder, så han kan lave en kort artikel til den avis, der udkommer i morgen. Pressedækning er en afgørende del af en god aktion. Godt tilfredse siger vi tak for i dag og på gensyn. Til næste kampagnegruppemøde skal vi planlægge fællesspisnings-

aktionen og sikre, at en masse medborgere møder op til gratis suppe og musik foran stationen. Det bliver godt.

Fællesspisningen foran stationen var en succes. Der var musik og god stemning og mange mennesker, selvom det var bidende koldt. Borgmesteren dukkede ikke op, men det gjorde et par andre lokale medlemmer af borgerrepræsentationen, der også lovede at bakke op om vores krav. Vi havde håbet, at TV2 Lorry ville komme og filme, men vi måtte nøjes med endnu en lille artikel i lokalavisen.

To uger senere var overførselssagen forhandlet på plads: Der var afsat 1,3 millioner til at asfaltere pladsen og sætte lys op. I kampagnegruppen var der dog ikke den store tilfredshed: På den ene side var det en sejr. Uden vores indsats var der næppe blevet afsat noget som helst. På den anden side var det bare slet ikke nok. Det ville ikke blive et trygt og indbydende samlingspunkt. Det ville bare blive en stor plade asfalt. Alle var enige om at fortsætte kampagnen. Derfor skrev vi ud på sociale medier:

“Vi er glade for, at Borgerrepræsentationen anerkender behovet, men vi mener slet ikke, at asfaltering er en tilfredsstillende løsning. Der er brug for et samlet løft af stationsområdet. Og derfor fortsætter vi kampagnen frem mod budgetforhandlingerne i efteråret for at sikre et rigtigt, trygt og hyggeligt stationsområde.”

Derefter lavede vi en ny kampagneplan for det kommende halve år. Det var ikke længere nok bare at komme med krav. Vi måtte komme med konkrete løsninger, som vi kunne forpligte politikerne på. I løbet af kampagnen havde vi snakket med mange forskellige lokale borgere, og det var tydeligt, at pladsen skulle kunne tilpasses de mange forskellige folk, behov og udtryk, der er på Nørrebro og Nordvest. Derfor allierede vi os med det lokale landskabsarkitektfirma Out of Office Architecture, der lavede et udkast på, hvordan torvet foran stationen kunne se ud. Deres oplæg var at lave en prototype på pladsen med billige og bevægelige elementer, der kunne

afprøves og tilpasses løbende efter behov. De fortalte, at man i Århus havde gjort noget lignende, hvor kommunen havde afsat 5,79 millioner over en flerårig periode til at omdanne Bispetorvet til et midlertidigt grønt og indbydende opholdsrum med god plads til et stort udvalg af arrangementer og udfoldelsesmuligheder. Vi kunne da gøre det samme her! Hvis kommunen ville give midlerne, kunne vi skaffe alle de lokale fællesskaber, der gerne ville være med til at fylde pladsen med liv og fællesskab!

I juni 2018 inviterede vi igen politikerne ud til borgermøde. Denne gang på Lygten Station – den gamle stationsbygning, der nu fungerer som kulturhus. Omkring 100 lokale borgere mødte op til debat med fem lokalpolitikere og stadsarkitekten. Vi gjorde en dyd ud af at vende processen på hovedet og invitere politikerne ind til at give feedback på de løsninger, som vi havde udviklet for pladsen. TV2 Lorry var mødt op, og lavede et fængende indslag med masser af liv og engagerede stemmer. Vi gik på ferie med masser af optimisme.

Desværre faldt det hele på gulvet for os i budgetforhandlingerne. Vi havde satset for meget på vores relationer med Enhedslisten og Alternativet, der bakkede os op i vores krav. Men netop dette år blev forhandlingerne domineret af den principielle sag om nybyggeri på Amager Fælled, som splittede borgerrepræsentationen. Og det endte med, at de to partier forlod forhandlingsbordet i protest. Selvom vi også havde gode relationer til de lokale socialdemokrater, så var det ikke nok i sig selv. For dem at se var Nørrebro Station mere et nederlag for Ninna Hedeager Olsen og Enhedslisten end for dem selv. Så de følte ikke, at de tabte noget særligt ved at lade stå til.

Men vi havde gjort os bemærket, og dialogen med politikerne fortsatte. Og selvom vi ikke var helt lige så synlige med kampagnen efterfølgende, kom der et løft af stationsområdet til over 8 millioner kroner med i budgettet i 2019. Efter to års kampagne havde vi opnået alle vores fire krav. Måske ikke lige i den form, som vi først havde forestillet os. Men det var stadig mere, end jeg nogensinde havde turdet håbe på. Medborgerne levede og havde nu vundet sine første sejre. Vi havde bevist, at det kunne lade sig gøre. Vi havde skabt Danmarks første borgeralliance, og nu skulle den for alvor til at gøre sig gældende.

Visionen om Medborgerne var endelig blevet til virkelighed. Men virkeligheden følger ikke altid ens drømme. For Medborgerne måtte fortsætte uden mig. Jeg stoppede som ansat hos Medborgerne ved udgangen af juli 2018.

Det var ikke min beslutning. Det var bestyrelsens. De mente ikke, at jeg var den bedste til at fortsætte arbejdet med at udvikle organisationen. Jeg var meget uenig dengang. Vred, tilmed. Men jeg valgte at acceptere det, fordi jeg vidste, at en konflikt ville skade Medborgerne og alt det, vi havde opnået. Men jeg havde meget svært ved at tilgive dem. I dag vil jeg nok give dem ret. Det var ikke det bedste for mig at fortsætte hos Medborgerne. Det ville have slidt mig op

Nogle erkendelser overfalder én. Andre må man slide sig til. I fire år sled jeg for Medborgerne. Jeg sled for at opbygge en mangfoldig og slagkraftig borgeralliance som dem, jeg havde set i England. Men mest af alt sled jeg fordi jeg længtes efter at finde mit kald. Fordi jeg havde forelsket mig i en stolt tradition for medborgermagt og handlekraft, som jeg drømte at videreføre. Jeg tænkte, at hvis jeg bare ville det nok, så kunne jeg blive en community organiser ligesom Neil. Anerkendt, hyldet og respekteret. Jeg troede, at fordi jeg ikke selv stod på scenen, så handlede det ikke om mig. Men det gjorde det. Jeg kunne ikke slippe følelsen af, at det var op til mig alene at få Medborgerne til at lykkes. Og sådan blev det. Jeg gjorde mig selv uundværlig. For min stolthed afhæng af andres anerkendelse. Og jeg følte, at den anerkendelse kun kunne komme, hvis folk kunne se, at det ikke ville være lykkedes uden mig.

Det var først efter fire års slid, at jeg kunne indse, at al mit slid ikke handlede om vrede eller håb eller radikal kærlighed. Det handlede ikke om at give magten tilbage til folket. Det handlede mest bare om mig selv. Om mit behov for at vise, at jeg ikke er en nyttig idiot. At jeg er én, der er værd at lytte til. En, man skal tage alvorligt. Og derfor tog jeg også mig selv alt for alvorligt. Jeg troede på historien om, at politisk forandring skal være hårdt og træls og sammenbidt – udført af selvopofrende martyrer, der slider sig op. Jeg troede, at jeg gjorde det rigtige.

Det var først efter fire års slid, at jeg indså, at det ikke handler om mig. At jeg blot er et enkelt træ i skoven, forbundet og afhængigt. At skoven overlever alle træer. At jeg er til for skoven og ikke omvendt. Jeg ville forandre verden, men i stedet endte det med, at verden forandrede mig. Men det er et slid, jeg ikke ville have været foruden. Jeg er stadig stolt over alt det, vi opnåede. Og ydmygt og uendeligt taknemmelig over alle de engagerede, handlekraftige og generøse folk, som tog del i Medborgerne. Jeg ville ønske, at jeg havde været bedre til at anerkende al det arbejde, energi og lidenskab, de også lagde i at gøre visionen om Medborgerne til virkelighed. Det ville ikke være lykkedes uden jer.

I de følgende år levede Medborgerne videre og vandt flere lokalpolitiske sejre. Blandt andet lykkedes det for Tarek og Mohammed og fire lokale ungefællesskaber at få afsat 11 millioner kr til en ny 11-mands fodboldbane på Ydre Nørrebro. Ågårdens Ungefællesskab og en række andre lokale ungegrupper gik i fælles dialog med politikkerne om at få afsat midler til et aktivitetshus for piger og unge kvinder på Indre Nørrebro, som de unge selv er med til at drive. Og Medborgerne hjalp lokale beboere i Lundtoftegade med at få genoprettet et busstoppested, der var blevet lukket til stor gene for de mange pensionister og børnefamilier, der bor i gadens almene boliger.

Udadtil lykkedes det for Medborgerne at blive en lokalpolitisk magtfaktor, der engagerede lokale borgere i kampagner om alt fra bedre belysning til at sikre flere fritidsjobs til unge. Kommunale politikere og embedsfolk tog os alvorligt og lyttede til os. Vi havde vundet en plads ved bordet.

Men indadtil viste det sig langt sværere at gøre Medborgerne til en bæredygtig organisation og økonomi. Det hårde arbejde førte til stor udskiftning af ansatte. I løbet af 6 år blev hele sekretariatet løbende udskiftet tre gange, hvilket især er drænende for en organisation, hvis arbejde er båret af stærke relationer og solid faglighed. Vi havde fra starten meldt ud, at vi ikke ville tage imod offentlige midler til vores organiseringsarbejde, men det var svært at skaffe nok medlemsorganisationer til at organisationens drift kunne finansieres ved hjælp

af kontingenter. Dertil kom, at corona gjorde det nærmest umuligt at lave nogen form for politisk organiseringsarbejde. Og i juli 2022 kastede bestyrelsen håndklædet i ringen og lukkede foreningen.

De historier, vi fortæller os selv, betyder noget. For vi spejler os i dem. De bliver til vores virkelighed. Når jeg kigger tilbage på mine to historier om Medborgerne slår det mig, hvor lidt jeg vidste om omfanget af det arbejde, jeg havde kastet mig ud i. For jeg havde kun hørt den halve historie. Igen og igen insisterede Neil Jameson og Citizens UK på kun at fortælle os den polerede, nydelige offentlige historie om, hvor vigtigt og rigtigt community organisation er. Han undlod helt at fortælle om usikkerheden og alt det svære, der også ligger i dette arbejde.

Det var først dagen efter vores store lancering af Medborgerne i Nørrebrohallen, at han indrømmede, at det ikke altid var så let. Han var kommet over for at deltage i den store forsamling og være med til at hylde de seje medborgere, der havde været med til at få det hele til at ske. Dagen efter mødtes Ruth og jeg med ham til en kop kaffe ved Nørreport Station inden han skulle flyve tilbage til England.

Jeg fortalte ham, hvor hårde de to års opstartsarbejde havde været. Hvor meget vi havde slidt. Han så på mig med en medfølelse, jeg ikke havde mærket før. Måske var han godt klar over, hvor meget han havde forventet af os. Måske var han godt klar over, hvor let det hele kunne være faldet fra hinanden dagen før.

“Var det ikke også svært for jer, da I startede i London?” spurgte jeg. “Det må da også have været et slid?”

Han nikkede og vidste ikke helt hvor han skulle kigge hen. Som om han blev mindet om noget, han helst ville være fri for at tænke på. En lille sprække i hans ellers så skudsikre rustning. Hans blik faldt til ro på gaden udenfor.

“Ja,” svarede han, “de første 10 år var hårde.”

Før og efter – Det gjorde en meget tydelig forskel, da BaneDanmark satte lys op under højbanen. Det var det første konkrete resultat af Medborgernes kampagne for at sikre en Tryg Nørrebro Station.

På rådhuset – Gruppebillede af Medborgernes kampagnegruppe og en hel skoleklasse fra Lygten Skole inden vi gik ind for at præsentere vores krav for Teknik- og Miljøborgmesteren.

Stemmer fra Nørrebro/Nordvest – Det var resultatet af over to års intenst arbejde, da over 400 lokale borgere mødte op til lanceringen af Medborgerne i Nørrebrohallen den 27. september 2017.

MÆRK

Måske vil det være godt med noget luft nu. Gå eller løb en tur, hvis du har mulighed for det. Bare gå uden at tænke over, hvor du går hen. Hvis du er bange for at fare vild, så gå en rute, du kender så godt, at du ikke behøver at tænke over det. Lad dine ben føre dig. Afsted.

Mærk din krop. På hvordan den føles, når den arbejder. Når benene flytter sig. Når armene svinger. Når åndedrættet tilpasser sig. Måske vil du opleve, at når kroppen er i bevægelse, begynder hovedet at falde til ro. Det kan være, at en ny tanke dukker op. Prøv at slippe den. Anerkend den, men lad være med at forfølge den. Lad den ebbe ud af sig selv. Forsøg at lytte til dem på samme måde som du ville lytte til regnvejret. De kommer og går. Men hver gang du lægger mærke til at du er blevet optaget af en tanke, så slip den. Vær i din krop. I mødet med omgivelserne. I din krops rytme. Dens fremdrift. I åndedrættets rytme. Ved at styre åndedrættet, styrer du din krop. Du fortæller din krop, at der er ro på.

Lyt til din krop: Hvad fortæller den dig?

FØL

Træk vejret igen og lyt til din krop. Hvilke stemninger og følelser sidder du tilbage med efter at have læst denne historie?

Prøv ikke at forklare eller rationalisere dine følelser. Se om du kan nøjes med at observere dem og anerkende, at der er en grund til, at de er der. Lav gerne et suk, hvis en følelse fylder lidt for meget.

Forestil dig, at du er i en situation, som minder om en af dem, du lige har læst om i historien. Det må gerne være noget, du selv har oplevet. Hvordan er det at være i den situation? Hvilke følelser vækker det? Hvordan reagerer kroppen?

TÆNK

Brug disse spørgsmål til at tænke videre over eller starte en samtale ud fra:

Hvilke erfaringer har du gjort dig med at være politisk?

Hvad var anledningen til, at du engagerede dig?

– Hvad følte du?

Hvem repræsenterer dine interesser politisk?

Hvad skal der til, for at du føler stolthed over en beslutning, der er truffet på dine vegne?

Hvilke politiske beslutninger giver dig en følelse af lede?

– hvorfor?

Hvornår tager du dig selv for alvorligt?

– Og hvornår tager du ikke dig selv alvorligt nok?

FØLELSEN AF STOLTHED

Demokrati er i høj grad en historie vi fortæller hinanden. Det er en historie fyldt med stolthed over vores samfund. Om hvordan det er muligt at opbygge magten til at skabe de forandringer, vi ønsker os. Om alle de fremskridt og rettigheder, som borgere har kæmpet for og vundet sammen gennem tiderne. Om hvordan denne historie fortsætter, og om hvordan vi alle kan være med til at skabe det næste kapitel af historien, hvis bare vi lærer hvordan og trækker i de rigtige håndtag.

Jeg forelskede mig i community organising – ikke så meget fordi det var en konkret metode til politisk organisering, men fordi det var en samling af historier, der viste, hvordan forandring var mulig. Fordi det gav mig forbilleder at spejle mig i og et sprog og en faglighed, jeg kunne stræbe efter at mestre. Neil Jameson prikkede til min stolthed. Eller rettere: Han prikkede til den lede og frustration, jeg følte, når jeg hørte om den ene udlændingestramning efter den næste. Om hvordan danske borgere blev udskammet og mistænkeliggjort af deres eget land. Om de umenneskelige forhold, som folk levede under i asylcentre i vores land. Og som jeg efterhånden havde lært at leve med og skyde fra mig, fordi jeg ikke vidste, hvordan jeg skulle gøre noget ved det. Neil udfordrede mig til at gøre noget, som ingen havde gjort før i Danmark. Han påbegyndte den historie, jeg havde drømt om at fortælle om mig selv. En historie, hvor jeg havde en klart defineret rolle og en opgave at udfylde. Hvor rammerne og målene var klare. Hvor jeg skulle være med til at opbygge en bredt forankret borgeralliance, der kunne vise, at et andet, mere mangfoldigt og inkluderende Danmark ikke bare var muligt, men allerede fandtes.

Jeg fulgte Neils eksempel. Jeg begyndte at prikke til andres lede og frustration, som Neil havde prikket til min. At udfordre andre, som Neil havde udfordret mig. Jeg prikkede til den lede, som Nørrebro-borgere havde lært at leve med. Leden over, at området omkring Nørrebro Station var nedslidt, grimt, mørkt og utrygt, fordi “sådan har det jo altid været.” Leden, som kvarterets unge følte over, altid at blive misrepræsenteret i medierne som ‘utilpassede og farlige’. Leden,

som fik dem til at skrive på deres CV, at de boede på Frederiksberg fremfor Nørrebro, for ikke at blive dømt ude på forhånd. Leden ved at føle, at beslutninger bare blev truffet henover hovederne på dem, at voksne og eksperter og politikere altid mente at de vidste bedst og ikke behøvede at lytte.

For mig handlede Medborgerne om at organisere en borgeralliance bygget på stolthed. På stoltheden over at være Nørrebro og Nordvest. På stoltheden over at tage ansvar for sit kvarter. Og vende rollerne om og lave politikerinddragelse i stedet for borgerinddragelse. På stoltheden over at fortælle sine egne historier, og komme med den løsning man ønsker sig, fremfor med et problem, man ønsker at få løst.

“Det, som folk tager for sig selv, er meget bedre end det, som de får foræret,” som Neil yndede at sige med et citat fra den engelske filosof John Stuart Mill. Med det mente han ikke blot, at dét man skal arbejde og kæmpe for at få, føles mere værd, end det man bare får foræret. Det handler også om, at man igennem arbejdet og kampen, der skal til for at vinde det, får en politisk dannelse. Man bliver bevidst om, hvordan magt fungerer. Man lærer de redskaber, som gør én i stand til at finde sammen med andre og opbygge den magt, som skal til for at skabe forandringer. Til at gøre sin stemme gældende. Det er følelsen af at tage ansvaret for sit eget liv og for sit eget lokalsamfund.

Men stoltheden har også en bagside. For stolthed gør det meget let at udelade alt det svære. Alt det, der ikke lykkes. Alt det, der ikke passer ind i den store fortælling, der skal til for at begejstre og inspirere. Jeg sled mig selv op på at prøve at leve op til den historie, jeg havde fået fortalt, og som jeg selv fortalte. Jeg følte mig hele tiden alene og fortvivlet, fordi jeg var bange for, at det hele skulle styrte sammen om ørerne på mig. Fordi jeg var for stolt til at se, at det hele ikke afhang af mig.

ERFARINGER FRA MEDBORGERNE

1. Magt er et redskab

Noget af det første, jeg lærte i vores træning hos Citizens UK, var, at en community organiser ikke er bange for ordet 'magt'. Jeg havde været vant til, at magt var noget, som nogen andre havde. Og at de brugte magten til at træffe beslutninger henover hovedet på mig – på samme måde som embedsmændene i kommunen havde gjort det. Men som Neil Jameson forklarede os, så har magt fået et dårligt ry:

“Magt betyder bare handlekraft. Evnen til at handle. Og det er en grundlæggende forudsætning, hvis du vil skabe forandring. Det er et redskab, på samme måde som en hammer eller en kniv er det. Hvis nogen bruger en kniv til at stikke nogen ned med, så giver du ikke kniven skylden. Magt er et nødvendigt redskab, som kan bruges til gode formål. Derfor er vi nødt til at lære at opbygge og bruge magt. Og som det første må vi ikke være bange for at bruge ordet. Vi må genvinde det. Være trygge ved at bruge det. Så holder det op med at være farligt.”

Vi kopierede denne tilgang i vores egne 2-dagestræningsforløb, som vi kaldte “Magt for begyndere.” Den første dag handlede om at forstå magt, og hvordan den fungerer i vores samfund. Den anden dag handlede om, hvordan man som borger kan bruge magt til at skabe de forandringer, man ønsker sig.

Gennem rollespil og forskellige samtaleøvelser prøvede vi at afdække deltageres forhold til magt. Hvornår de havde oplevet at være magtfulde? Hvornår de havde oplevet at være magtesløse? Hvordan følte de sig til mode, når vi snakkede om magt? Blev de vrede? Triste? Glade? Vi forklarede, at i et demokrati, hvor man afstår fra at bruge vold eller trusler til at opnå sine mål, er der to primære kilder til magt: Organiserede penge og organiserede mennesker. Og at forstå magten derfor handler om at forstå, hvor pengene kommer fra, og hvordan man organiserer mennesker.

Penge giver magt i kraft af, at man kan hyre lobbyister til at tale ens sag, donere penge til politikere, lave reklamekampagner for ens holdninger, etablere tænketanke og hyre eksperter til at lave beregninger

og analyser, der understøtter den politik, man ønsker. Men hvad gør man, hvis man ikke har penge? Så må man organisere sig. Samle folk om en fælles sag og lægge pres på politikerne i et sådant omfang, at de bliver nødt til at lytte. Man må bruge den magt, der ligger i at være mange mennesker, der er klar til at handle sammen. Som når folk på en arbejdsplads nedlægger arbejdet og strejker. Eller alle beboere i en boligblok i fællesskab nægter at betale husleje. Eller når et helt lokalsamfund går sammen om at boykotte et firma. Eller når sorte laver civil ulydighed ved at sætte sig på siddepladser i busser eller restauranter, der er forbeholdt hvide. Community organising-traditionen er fuld af vilde historier om, hvordan man har brugt den magt, som mange individer har til sammen, til at skabe forandring.

Community organiseren Saul Alinsky fortalte ofte historien om, hvordan borgeralliancen The Woodlawn Organization (TWO) i Chicago havde haft svært ved at få den berygtede borgmester Daley til at holde nogle af de valgløfter, han havde givet til byens fattige, sorte borgere. Derfor besluttede de sig for, at lave en aktion i Chicagos O'Hare Lufthavn, som borgmesteren var meget stolt af. De tog en research-tur ud til lufthavnen og optalte præcis hvor mange toiletter og pissoirer, der var i hele lufthavnen. For på den måde kunne de regne ud, hvor mange personer de skulle bruge til at lave verdens første "shit-in." De fandt frem til, at de skulle samle ca. 2500 medborgere til aktionen, hvilket ikke var umuligt for TWO. Planen var at besætte alle toiletbåsene i hele lufthavnen, låse sig inde med en madkasse og en god bog og så sidde der, så længe det skulle være. Hvad skulle desperate passagerer gøre? Banke på toiledørene og kræve bevis for, at de var færdige? At de var for lang tid om at tisse?

"Prøv at forestil dig hvilke katastrofale konsekvenser, denne taktik ville have!" sagde Alinsky i et interview. "Forstoppede og tissetrængende passagerer ville fylde lufthavnen med deres jammer og klage mens de forgæves ledte efter et sted, hvor de kunne forrette deres nødtørft! O'Hare ville være kaos! Forestil dig al den hån og latter, som den historie ville fremkalde. Det ville sikkert komme på forsiden af London Times. Og hvem ville være mere forfærdet end borgmester Daley?"

Shit-in-aktionen fandt aldrig sted. For det viste sig, at bare truslen var nok til at få borgmester Daley til at give efter. Som en tilfreds

Alinsky konkluderede: “ Magten ligger ikke i hvad du har, men hvad den anden side tror, at du har.” Magten er i den historie, du fortæller om dig selv. I andres opfattelse af dig. I andres tiltro til, at du kan gøre, hvad du siger du vil gøre.

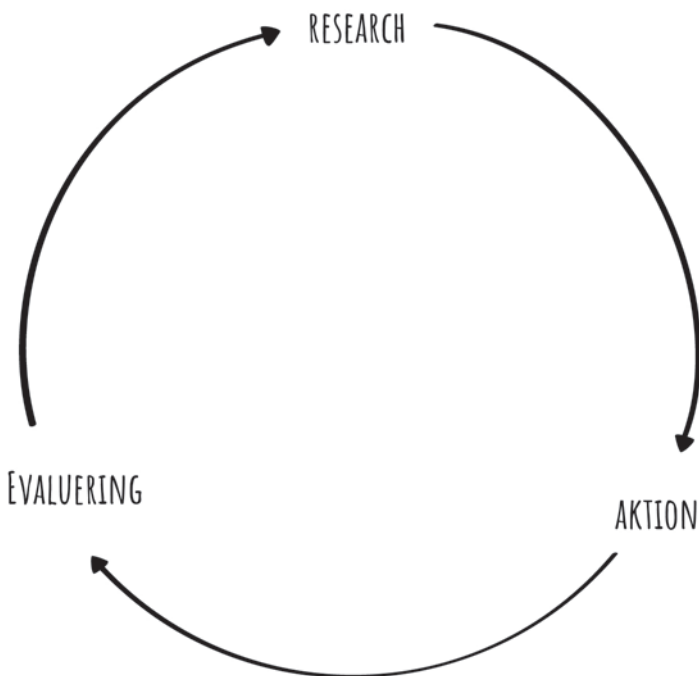
Jeg elskede den historie. Jeg elskede det absurde og komiske i en lufthavn fyldt med folk, der var nødt til at skide i hjørnerne, fordi alle toiletterne var optaget. Hvordan den gjorde de svage stærke og udstillede de magtfulde. Hvordan den beskrev en form for magt, jeg ikke vidste, at jeg længtes efter.

Det var den samme slags historier, som Neil Jameson fortalte om Citizens UK. Om den magt, der ligger i at kunne samle tusindvis af mennesker til et politisk stormøde for at stille premierministerkandidater til ansvar. Fordi politikerne ved, at de tusinder repræsenterer et bagland på hundredetusindvis af mennesker, der lytter med. At de til sammen har magten til at afgøre et valg. Det var den magt, jeg drømte om at opbygge i Danmark.

Da jeg kom hjem, opdagede jeg hurtigt, at denne form for organiseringsarbejde på ingen måde var noget nyt i Danmark. Mange af Danmarks stærkeste fællesskaber – fra fagforeninger og kirkelige organisationer, højskoler og oplysningsforbund til brugsforeninger og andelsboligforeninger – bygger på en stærk organiseringstradition. Faktisk har det været afgørende for at gøre Danmark til et af de mest tillidsfulde og demokratiske lande i verden. Ikke alene arbejdede disse fællesskaber hver især for at skabe det samfund de ønskede at leve i, men de formåede også at organisere sig og samarbejde om at opbygge den fornødne magt, der skulle til at sætte deres ønsker på den politiske dagsorden. Det var sådan det danske velfærdssamfund blev skabt. Og det var den tradition, som jeg håbede, at Medborgerne kunne blive arvtager til.

Men det krævede, at vi lærte at bruge magten. Vi var jo ikke et politisk parti med folkevalgte politikere. Vi kunne ikke selv sidde med direkte ved det politiske forhandlingsbord. Så vores magt lå i at lave offentlige aktioner og skabe et vedvarende offentligt pres på de beslutningstagere, som vi ønskede at påvirke.

Der er skrevet massevis af bøger om, hvordan man bedst laver politiske aktioner. Men bouillon-terning-versionen består af tre elementer: Research, aktion og evaluering:

Research

Enhver aktion forudsætter grundig research. Først og fremmest skal du lave en magtanalyse for at forstå, hvilke aktører og organisationer, der er i stand til at træffe eller påvirke de beslutninger, som kan skabe den forandring, du ønsker at skabe: Hvem er de? Hvilken magt har de? Hvorfor har de valgt at tingene er som de er nu?

I vores “Tryk Nørrebro Station”-kampagne opdagede vi hurtigt, at ansvaret for stationsområdet var delt mellem fire aktører: DSB ejede selve stationsbygningen. BaneDanmark ejede sporene og højbanen. Metroselskabet havde ansvaret for byggepladsen og den kommende metrostation. Og Københavns Kommune ejede alle vejene og pladserne rundt om. Første skridt var altså at finde ud af, hvem vi overhovedet skulle henvende os til.

Efter nogle telefonopkald fandt jeg ud af, hvilken projektleder hos BaneDanmark, der havde ansvaret for højbanen. Og at det var direktøren for DSB Ejendomme, som vi skulle snakke med om selve stationsbygningen. Vi inviterede dem begge til at komme og besøge

os i Nordvest til et research-møde, hvor vi kunne fortælle om vores ønsker til stationsområdet. Begge viste sig at være meget åbne og lydhøre og deltog gerne i mødet. Og de kunne sagtens forstå vores bekymringer. BaneDanmarks projektleder blev så ked af historierne over den manglende belysning, at han på eget initiativ fandt midler i sit budget til at opsætte midlertidig belysning under højbanen. Vi havde allerede opnået et af vores krav bare ved at tage kontakt og gøre opmærksom på problemet! Direktøren for DSB Ejendomme var sværere at overbevise. Han fortalte om, hvor mange millioner de allerede havde postet i at prøve at holde bygningen fri for snavs og graffiti. Og om hvordan de havde set sig nødsaget til at lukke toiletterne i bygningen efter de gang på gang havde fundet dem smurt ind i blod, lort og opkast. Han pointerede, at det i sidste ende var Københavns Kommunes ansvar at sørge for, at der var toiletter til byens borgere.

På den måde blev vores magtanalyse efterhånden skarpere. Og vi besluttede at fokusere vores kampagne på Teknik- og Miljøborgmester Ninna Hedeager Olsen. Dels fordi hun allerede havde forpligtet sig på at samarbejde med os til vores stormøde i Nørrebrohallen. Dels fordi hun var borgmester for den forvaltning, der stod for belysning, toiletter og offentlige pladser, og dermed sad for bordenden i det udvalg, der traf beslutningerne for området omkring Nørrebro Station.

Magtanalysen var afgørende for, at vi vidste hvem vi skulle henvende os til, men vi manglede stadig at få helt styr på hvilke krav vi skulle stille. At lave politikerinvolvering handler om at gøre det så let som muligt for politikerne at gennemskue, hvad de kan gøre. Derfor må du skære sagen til og gøre den let at handle på. "Gå aldrig til en magthaver med et problem. Kom med den løsning, du ønsker gennemført," som et gammelt community organising-ordsprog lyder.

Men det viste sig hurtigt, at det ikke altid er så nemt at omsætte en fælles mærkesag til konkrete krav. Faktisk endte vi med at opgive hele vores mærkesag om "mangfoldige børneliv" fordi vi ikke kunne blive enige om, hvad mærkesagen rent faktisk handlede om, og hvilke politiske krav, vi skulle stille for at opnå det. Al den forvirring betød, at vi endte med at bruge rigtig meget tid på at afklare, hvad der skal til, for at en sag kan blive til en politisk kampagne med klare krav, som man kan vinde.

Til sidst endte vi med at beslutte, at vores krav skulle være SMART (altså: specifikke, målbare, opnåelige (achievable), relevante og tidsafgrænsede). For vores Tryg Nørrebro Station-kampagne endte det med følgende fire krav, der alle kunne gennemføres af Københavns Kommune:

- 1) Tryg belysning.
- 2) Offentlige toiletter.
- 3) Udsmykning, der ikke inviterer til hærværk.
- 4) Etablering af et torv foran stationen.

Med alt dette på plads var vi klar til at gå i aktion for at få borgmesteren til at forpligte sig på at opfylde vores krav.

Aktion

En politisk aktion er en slags offentlig optræden, hvor man iscenesætter den sag, man fokuserer på, de løsninger, man ønsker, og dem, der har magten til at træffe de nødvendige beslutninger. Men det er ikke bare en demonstration. De fleste demonstrationer handler mest om at reagere imod en dagsorden, som folk i magtpositioner allerede har sat: Lovforslag, nedskæringer, topmøder, krige. En politisk aktion er anderledes. Den starter med en plan. Folkene bag aktionen har et mål, de prøver at opnå. Typisk at få en beslutningstager til at reagere og gøre noget, som vedkommende ellers ikke ville have gjort af sig selv.

En aktion kan tage mange former, alt efter hvilken historie man ønsker at fortælle og hvilken reaktion, man ønsker at vække. "Aktionen er i reaktionen", som Saul Alinsky ofte sagde. I vores Tryg Nørrebro Station-kampagne prøvede vi at lave mange forskellige aktioner, der på forskellig vis gjorde opmærksom på problemet og den løsning, vi ønskede os: Vi lavede underskriftsindsamlingsaktioner med stearinlys foran stationen for at tydeliggøre, hvor mørkt og utrygt, der var. Vi lavede fællesspisning med suppe og musik for at vise stationstovets potentiale som fællesskabende samlingspunkt. Vi lånte en enorm model af stationsbygningen, som en arkitektstuderende havde lavet, og slæbte den ind og stillede den op foran indgangen til byrådsalen, så alle borgerrepræsentanterne nærmest skulle kante sig forbi den for at komme ind. Det gav os tid til at snakke med dem om vores krav og minde dem om behovet for at

afsætte midler til de kommende budgetforhandlinger.

Da vi besøgte teknik- og miljøborgmesteren på Rådhuset for at overlevere de 1300 underskrifter, vi havde indsamlet, handlede det først og fremmest om at tvinge hende til offentligt at forholde sig til vores krav. Eftersom vi ikke selv havde en plads ved det kommunale forhandlingsbord, var vores mål var at få hende til at forpligte sig på at forhandle på vores vegne og dermed opfylde vores krav. For at opnå dette havde vi indtænkt fire elementer i vores aktion:

1. Konfrontation

Vi skabte en situation, hvor borgmesteren blev tvunget til at forholde sig direkte til sagen. Nu var hun os venligt stemt og havde givet os et møde. Men hvis det ikke havde været tilfældet, ville vi have været nødt til at konfrontere hende et andet sted, hvor hun var i embeds medfør, så som et offentligt møde, indvielse eller lignende. Konfrontation handler ikke om at skælde ud og være vrede. Det handler om at synliggøre vores interesser så utvetydigt som muligt.

2. Anerkendelse

Vores aktion sikrede, at borgmesteren anerkendte os som en part i løsningen af sagen. Ved at møde op med lokale borgere og skolebørn, der var direkte berørt af forholdene omkring Nørrebro Station, tvang vi hende til at forholde sig direkte til deres oplevelser og de konkrete problemer, de pegede på. Og dermed sikrede vi, at hun vidste, at hun ikke kunne løse problemerne omkring Nørrebro Station uden at forholde sig til Medborgernes ønsker.

3. Spænding

Med vores aktion præsenterede vi både klare problemer og klare krav til en løsning. På den måde prøvede vi at skabe en spænding i rummet, der kunne presse borgmesteren til at give en klar melding. Spændingen ville selvfølgelig have været endnu større, hvis vi kunne have præsenteret vores krav foran mere end 400 mennesker i Nørrebrohallen før valget. Men det var vi ikke klar til. I stedet prøvede vi at skabe spænding ved at møde op med en hel skoleklasse, som vi håbede hun ville have svært ved at sige nej til. Igen: Spænding betyder

ikke, at man skal være vred eller skælde ud. Vi gjorde meget ud af at være høflige, imødekommende, sige tak for sidst og have blomster med for at ønske tillykke med borgmester-posten. Men omvendt var det afgørende, at vi viste, hvor vigtigt dette var for os. At vi kom for at få et klart svar.

4. Relation

Aktionen styrkede vores relation til beslutningstageren. Relationer er magt. Jo bedre en borgmester eller andre beslutningstagere kender Medborgerne, jo nemmere vil det være at få et møde og gå i dialog om krav og løsninger en anden gang. En demonstration, hvor man står udenfor Rådhuset og råber og synger, kan godt have en politisk effekt, men den opbygger ikke langsigtede relationer til de politikere, der i sidste ende træffer beslutningerne. Vi fik ikke opfyldt vores krav bare ved den ene aktion. Det krævede to års vedholdende, koncentreret arbejde med mange møder, opfølgning og løbende kontakt med politikere fra flere partier. Og her hjalp det usigeligt meget, at de havde lært os at kende og tog os alvorligt. Det var blandt andet derfor, at vi havde lagt så mange kræfter i at lave den store lanceringsaktion i Nørrebrohallen: Det skabte et rum, hvor Medborgerne kunne knytte bånd til de kommunale beslutningstagere og blive anerkendt som en lokal magtfaktor.

Lokalpolitikere i Danmark er generelt meget venligt og imødekommende. Og man kan som oftest få et møde med en borgmester eller et byrådsmedlem, hvis man er organiseret og kommer med en høflig og direkte henvendelse omkring en klar og forståelig problemstilling. I min tid i Medborgerne fik vi aldrig lejlighed til at lave vilde og spændingsskabende aktioner som Alinskys shit-in i lufthavnen. I Danmark finder den slags som regel oftere sted omkring Folketinget, hvor de politiske uenigheder og afstanden mellem borger og politiker er større. Men hvis borgmesteren havde afvist at mødes med os og havde afvist at anerkende problemerne omkring Nørrebro Station, ville vi have været nødt til at eskalere konflikten. Som Alinsky bemærker, så giver forandring næsten altid gnidninger, spændinger, kontroverser og konflikt. Og derfor bliver man nødt til

at “personalisere og polarisere” sagen. Det betyder, at man gør sagen og beslutningen til én specifik beslutningstagers ansvar, og at man så afkræver dem et klart og utvetydigt svar. I dét øjeblik handler det ikke længere om at være rimelig og nuanceret, men om ret og uret. Det handler om at udstille beslutningstageren som en skurk på den mest tegneserie-agtige måde, fordi hun ikke vil forholde sig til problemet. Man bliver kort sagt nødt til at være mere urimelig end modparten for at fremprovokere en reaktion.

Det var det, Alinsky gjorde med truslen om en shit-in. Men efterfølgende gjorde han også en dyd ud af at af-eskalere, af-polarisere og af-personalisere sagen igen, og hylde Chicagos borgmester for at være modig og gøre det rigtige, når han endelig indvilligede i at opfylde deres krav. På den måde sikrede han, at den langsigtede relation kunne fortsætte.

En god politisk aktion handler om at fortælle en fængende historie. For magten i et demokrati ligger som oftest hos dem, der fortæller historien. Bare læs avisen eller lyt til nyhederne. Prøv at høre, hvem der sætter dagsordenen. Den der kommer først med en historie om en given sag, kommer som regel til at bestemme, hvordan vi taler om den. Med vores aktioner prøvede vi at sætte dagsordenen for et løft af Nørrebro Station. Vi insisterede på, at det mest af alt handlede om mangel på respekt for borgerne på Nørrebro og Nordvest. Vi gjorde det til et spørgsmål om lokal stolthed, fordi det passede i vores fortælling. Medborgerne handlede om at gøre folk stolte over at tage ansvar for deres kvarter sammen. Over at tage ansvar i mødet med politikerne. Og alle vores aktioner handlede om at fortælle dén historie.

Evaluering

Det er vigtigt at tage sig tid til at evaluere hver aktion umiddelbart efter den er afsluttet. For med en evaluering får vi i fællesskab forholdt os til, hvad vi lige har oplevet sammen, og hvad vi kan lære af det. Det kan være mærkeligt nedslående at gå alene hjem fra en aktion, man ikke har evalueret. Det er som at have en stor ufordøjet klump i maven, for man er ikke altid helt sikker på, hvad man skal føle eller tænke. Og det kan let blive værre, hvis ens venner og familie spørger, hvad man har lavet, og man ikke kan give et klart svar.

Derfor prøvede vi at gøre en dyd ud af at samles i kampagnegrup-

pen med det samme til en kort og formel snak om, hvad der var sket, og hvad vi havde lært. Det tog sjældent mere end 5-10 minutter, men det var afgørende for, at vi alle kunne gå hjem med en god fornemmelse og med modet, lysten og klarheden til at fortælle hvad, der var sket, og hvad de næste konkrete skridt er.

Her er nogle af de ting, som vi typisk forholdt os til, når vi evaluerede en aktion:

Følelser: Hvordan har folk det?

Når du prøver at skabe forandring ved at organisere folk til fælles handling, er følelser afgørende. Hvis deltagerne ikke går fra en aktionen med en god følelse, var aktionen næppe en succes: Hvis du skulle beskrive hvordan du har det med et ord, hvilket ord ville du så vælge?

Reaktioner: Hvilke reaktioner fik vi på aktionen?

Enhver offentlig aktion har til formål at skabe en reaktion. Opnåede vi de reaktioner, som vi ønskede? Og hvis ikke, hvorfor?

Logistik: Hvordan fungerede det praktiske?

Der er altid en masse praktiske ting at holde styr på og sikre omkring en aktion. Det kan være alt fra lokaler, drejebog, roller og tidsstyring til bannere, flyers og forplejning. Det er vigtigt at anerkende alles bidrag.

Personlig udvikling: Hvem lagde I mærke til? Hvem gjorde det særligt godt?

Aktioner giver mulighed for, at folk kan træde frem som medborgere med deres offentlige jeg. Derfor er det afgørende at anerkende dem, der havde gjort noget, som de ikke havde prøvet før: Hvordan var det? Hvad lærte de? Hvad kan de gøre anderledes en anden gang? Det handler ikke om at give karakterer, men om at opbygge en kultur, hvor vi hver især tager ansvar overfor hinanden.

Næste skridt: Hvad gør vi nu?

Ingen aktion kan stå alene. Den er altid led i en større strategi. Derfor er det vigtigt at kigge fremad og vurdere, hvordan resultatet af denne aktion påvirker vores øvrige planer: Hvilke muligheder har åbnet sig ud fra den reaktion, vi har vakt med vores aktion? Hvordan fortæller vi historien om denne aktion? Hvad skal vi lægge vægt på?

Evalueringerne var et rum, hvor vi ikke bare ærligt kunne dele vores

lettelse, glæde eller vrede over aktionen. Men de var især vigtige, fordi det var her, vi kunne anerkende hinandens indsats. Til aktionen hos teknik- og miljøborgmesteren var der blandt andet stor ros til Amy for at have inviteret børnene med, hvilket havde ændret dynamikken i rummet fuldstændigt. Og til Emma, der havde været god til at stille borgmesteren til ansvar og afkræve hende et klart svar. Denne anerkendelse var også en fejring af det mod og vedholdenhed, der lå i vores arbejde. Og vi prøvede efter bedste evne også at tage os tid til at fejre vores sejre med kage og bobler.

Alt dette gav et trykt og engagerende læringsrum i Tryg Nørrebro Station-kampagnen, hvor helt almindelige borgere nærmest kunne komme ind fra gaden og blive direkte engageret i lokalpolitik og blive oplært i, hvordan de kunne opbygge og bruge magt sammen til at rykke på en politisk dagsorden. I takt med, at der er færre og færre borgere, der har mod på at engagere sig i et traditionelt politisk parti, bliver det tilsvarende vigtigere at skabe sådanne nye politiske læringsrum. Dette var i mine øjne Medborgernes absolut største succes.

2. Kernen af demokrati er velforstået egen-interesse

Ligesom magt er ‘egen-interesse’ et af den slags ord, der ofte har en grim klang. Det lugter af at være selv-optaget, selv-centreret, selvisk. Men som den franske historiker Alexis de Tocqueville har bemærket, så er “velforstået egen-interesse” en helt central del af demokratiet. Med det mente han, at demokratiet fungerer bedst, når borgere forstår, at deres individuelle interesser er forbundet med alle andre borgeres. Både fordi det nogle gange er nødvendigt at støtte, hjælpe og måske ligefrem ofre sig lidt for andre, for at sikre samfundet som helhed. Men også fordi vi næsten altid handler i vores egen interesse, når vi gør noget godt for andre. Vi giver ikke kun gaver i forventning om at få noget igen. Men også fordi det føles godt at give.

Alle demokratiske fællesskaber – store som små – lever og dør ud fra deres evne til at levere på folks egeninteresse. For hvis vi ikke forstår folks interesser og motivationer, forstår vi heller ikke, hvad der kan få dem til at engagere sig i en fælles sag eller kampagne: Hvad der kan få dem til at dukke op til en aktion en regnvåd eftermiddag og vise deres opbakning. For hvis de ikke kan se, hvad de får ud af at

deltage, så bliver de væk.

Derfor brugte vi en del tid i vores træningsforløb hos Medborgerne til at snakke om hvad egen-interesse er – både når det gælder os selv og andre. Vi startede med at lave en lille øvelse, der gav deltagerne mulighed for at blive klogere på deres egen egen-interesse. For det er overraskende sjældent, at folk tager sig tiden til at spørge sig selv: Hvad det egentlig, der er vigtigt for mig i mit liv? Din egen-interesse er summen af alle dine svar på det spørgsmål.

Jeg vil opfordre dig til at lave den samme øvelse her. Tag dig god tid. Øvelsen handler ikke bare om at få svar ned på et stykke papir, men om rent faktisk at overveje, hvad der er vigtigt for dig.

Tegn en tændstikfigur. Det er dig. Skriv derefter en liste over dine egen-interesser rundt om tændstikfiguren ved at besvare de følgende spørgsmål:

- a) Hvilke personer er de vigtigste for dig?
- b) Hvilke steder og fællesskaber er vigtige for dig?
- c) Hvad er dine vigtigste håb og ambitioner?
- d) Hvad er dine største bekymringer?
- e) Hvad er de mest afgørende oplevelser i dit liv? Hvad har gjort dig til den, du er i dag?
- f) Hvordan bruger du
 - 1) din tid?
 - 2) din energi?
 - 3) dine penge?
- g) Hvad ville du ændre, hvis du havde magten til det?

Når du er færdig, så prøv at kigge på dine svar. Er der noget, der overrasker dig? Hvad har du lært om dig selv? Har du haft den slags overblik før? Tager du egentlig dine egne interesser alvorligt nok til at

tænke dem igennem? Og hvis du har, har dine prioriteter så ændret sig siden du sidst tænkte over, hvad der er vigtigt for dig? Bruger du din tid, energi og penge på det, der er virkeligt vigtigt for dig?

Når jeg har lavet denne øvelse som del af vores træningsforløb i Medborgerne har det ofte givet anledning til dybe erkendelser og personlige samtaler efterfølgende. Det kan være stærkt at forholde sig så direkte til, hvad ens egen-interesse er. Men denne øvelse handler ikke kun om dig og dine interesser, drømme og behov. Det handler om at forstå egen-interesse som begreb. Det er et godt redskab til at minde os om, hvad der egentlig er så vigtigt for os, at vi rent faktisk vil prioritere at handle på det i en travl hverdag. Og til at minde os om, at alle andre har det på samme måde. For det er kun ved at forstå vores egen egen-interesse, at vi kan begynde at forstå andres. Og det at forstå andres egen-interesse er forudsætningen for at forstå, hvad der er vigtigt nok for dem til, at de selv vil sætte noget på spil og gøre noget. Ved du nok om dine venner til, at du kan lave en tændstik-person af dem? Hvad med din lærer eller din chef? Eller hvad med det folketingsmedlem, du stemte på sidst? Ved du, hvilke interesser, som de handler efter? Kender du deres rødder og historie? De fællesskaber, de er rundet af? Deres håb og ambitioner? Deres bekymringer? Hvad de drømmer om at forandre, hvis de kunne? Du kan jo prøve at tegne en tilsvarende tændstikfigur af en af dem, og se hvor meget du egentlig ved om dem. At kunne lave en tændstikfigur af sin politiske modstander er et afgørende redskab for at kunne lave en kampagne, der rent faktisk taler til dem og kan få dem til at lytte.

At forstå egen-interesse handler mest af alt om at være ærlig. Om at gøre dig klart, at der er ting, der er vigtige for dig. Og turde sig det det højt. Lidt for ofte kan vi komme til at gå på kompromis på forhånd og bede om det, vi tror vi kan få, i stedet for det, vi egentlig gerne vil have. På den måde har vi allerede givet os før forhandlingen overhovedet er gået igang. Hvis ikke du kan formulere din egen-interesse – hvad der er vigtigt for dig – så vil det være let for andre at gøre det for dig. Som Neil Jameson ofte sagde det: "Hvis du ikke sidder med ved bordet, så er du på menuen!" Så er der andre, der taler for dig og varetager dine interesser. Og så er det også dine interesser, der bliver ofret, når der skal findes et kompromis. For hvem varetager

dine interesser, hvis ikke du selv gør? Hvis ikke du gør noget, hvem skulle så handle på dine vegne?

Jeg lavede selv denne tændstikfigur-øvelse løbende mens jeg var ansat hos Medborgerne. Og ofte lavede jeg den også foran deltagerne på vores træning, så de kunne se, hvordan en persons egeninteresse kunne se ud, før jeg bad dem om at lave øvelsen selv. Min tændstikfigur ændrede sig ikke meget i løbet af de to år. De vigtigste personer var min familie. De vigtigste fællesskaber var Borgerlyst, Fødevarefællesskabet og Medborgerne. Min største ambition var at Medborgerne lykkedes og at min familie havde det godt. Min største bekymring var, at Medborgerne mislykkedes og at min familie mistrivedes. Mange af mine mest afgørende oplevelser har jeg allerede beskrevet her. Men det slog mig aldrig at stoppe op og spørge mig selv, hvorfor Medborgerne var så vigtig for mig. Hvorfor brugte jeg så mange kræfter på det? Hvorfor kæmpede jeg så hårdt for det?

Nu, hvor jeg er kommet lidt længere på afstand kan jeg se, at jeg gik ind i Medborgerne i håb om at finde mit kald. Jeg ville være community organiser på samme måde, som jeg så Neil Jameson være det: Selvsikker, karismatisk og stærk. Jeg forelskede mig i de gamle community organising-røverhistorier, hvor seje organisers organiserede folk i udsatte boligområder, lavede vovemodige aktioner med masser af opfindsomhed og humor og vandt sejr på sejr, der sikrede borgere bedre levevilkår og politisk handlekraft på en måde, som velgørenhedsprojekter aldrig ville kunne. Tænk, hvis jeg kunne være som dem!

Jeg lod mig forblænde af den offentlige fortælling om community organising. Af Neils offentlige jeg, der udviskede al tvivlen og usikkerheden og kun efterlod rene og skinnende svar, der bekræftede det, jeg gerne ville høre. Jeg var træt af at skulle finde ud af alting på egen hånd. Og her var en metode at følge. En klar ramme at udfylde. Og en mulighed for at få den mentor jeg altid havde savnet. Jeg ville ikke være alene. Og jeg ønskede mere end noget andet at blive oplært, støttet og anerkendt af Neil. Han var den mentor, der ikke var bange for at forvente noget af mig, som jeg ikke vidste, at jeg ønskede mig. Han gav mig et projekt. Et mål at sigte efter. En klart defineret rolle at udfylde. Han talte til min stolthed – og jeg ville ikke skuffe ham. Selvsikkert sagde jeg til mine venner, at jeg var klar til at give de næste

10 år af mit liv til Medborgerne.

Nogle vil måske mene, at jeg blev manipuleret. Det er måske mere rigtigt at sige, at jeg manipulerede mig selv. Jeg lukkede øjnene for alt det, der ikke passede i min selvfortælling. Ubevidst sammenlignede jeg mig selv med heltene fra de tegneserier og computerspil, der fyldte mit liv som teenager. Jeg ville være sej som dem. Jeg ville bevise én gang for alle, at jeg ikke var en nyttig idiot. Jeg ville gøre noget som ingen andre havde gjort. Jeg ville gøre en forskel. Jeg ville være en helt. Ikke den slags helt, der selv står på scenen og fører sig frem. Men den slags helt, der opbygger magt for de magtesløse. Jeg ville med stolthed kunne sige, at jeg havde taget ansvar og hjulpet andre med at gøre det samme.

Det udviklede sig til en slags sygdom. Et heltekompleks. Jeg følte, at det hele afhang af mig hele tiden. Jeg var konstant bange for, at det hele ville falde sammen, hvis ikke jeg var der til at holde det oppe. Også selvom jeg ikke vidste bedre end mine kolleger eller de medborgere, som vi engagerede. Det gjorde, at jeg følte mig meget alene. Jeg følte, at jeg hele tiden var i underskud, fordi jeg troede, at jeg skulle være Andreas fra Medborgerne hele tiden.

Det var så let for mig at tro, at jeg skulle være den rustning, jeg havde taget på. At jeg skulle være skinnende og glat og selvsikker på samme måde som Neil. Det er en fare, der ligger i enhver fortælling, vi skaber for at begejstre og organisere folk til handling. For vi fortæller den til os selv mere end vi fortæller den til nogen anden. Jeg lod mig forføre af min egen stolthed. Jeg forelskede mig i forestillingen om, at fattige og udsatte grupper har brug for en udefrakommende, særligt udvalgt, karismatisk super-organiser til at oplyse dem og vise dem, hvordan de skal organisere sig. At jeg kunne være den person. Men hvis man prøver at redde folk, kommer man meget let til at undertrykke dem. For så handler det ikke om dem, men om dig. Og så bliver de let bare til rekvisitter i din egen heltefortælling.

Jeg tror, at det var det, der skete for mig i Medborgerne. Jeg var så optaget af at være heltene, at jeg villigt indskrev mig i en macho-kultur, der hylder selvopofrelse og slid som den eneste måde, du kan vise dig værdig på. Fordi det fik det hele til at handle om mig. Men jeg kunne aldrig slippe følelsen af, at den rustning var for stor. At jeg

ikke kunne leve op til det. Og i stedet fik det mig til at føle mig lille hele tiden.

Måske jeg en dag kunne have vokset nok til at fylde den rustning ud. Måske jeg kunne være blevet den danske Neil. Selvsikker, karismatisk, stærk. Og ude af stand til at indrømme fejl og mangler ved det arbejde, jeg havde viet mit liv til. Men jeg er glad for, at jeg ikke blev den person.

Det er så let at skure alt det svære væk. Alle usikkerhederne. Al tvivlen. Alle konflikterne. Og jeg er bange for, at mine kolleger i Medborgerne helt sikkert havde ret: Jeg var ikke nem at arbejde sammen med. At jeg til tider var en humorforladt, indebrændt arbejdsnarkoman, der ikke havde tiltro til andres evner. At jeg fik det hele til at handle om mig.

Det er jeg bestemt ikke stolt af. Men hvis jeg udelod det, ville det kun være den halve historie. Derfor har jeg gjort mit bedste for at vise, hvad der skete bag rustningen, og ikke bare fortælle den polerede, offentlige historie om hvor godt det gik i Medborgerne.

Og hvorfor så det? Hvad er min egen-interesse så i at være ærlig? Fordi jeg tror, at det bliver en bedre bog. Fordi jeg håber, at du kan lære mere, hvis du også hører om mine fejl, end hvis du kun hørte om mine succeser. Fordi jeg ønsker at skabe et rum, hvor flere af os kan vise, hvad der sker bag vores rustninger. Og fordi, at jeg stadig gerne vil have anerkendelse. Men jeg vil hellere have anerkendelse for at være blød, end for at være hård.

3. De rigtige folk skal være i rummet

At organisere folk er at opbygge magt. Og for en organisation som Medborgerne lå magten i de relationer, som vi knyttede til lokale borgere og fællesskaber. Det var ikke venskaber, for det handlede ikke om, at vi godt kunne lide at hænge ud sammen. Det var offentlige relationer, der byggede på gensidig tillid, velvilje og egen-interesse. Det var de relationer, der gjorde, at over 400 borgere mødte op til vores lancering i Nørrebrohallen. At over 1300 borgere skrev under på vores fire krav til en tryk Nørrebro Station. At over 100 borgere mødte op til fællesspisning foran stationen en bidende kold marts-aften. Folk mødte op, fordi de troede på, at Medborgerne ikke spillede

deres tid. At det var besværet værd at møde op. De troede på os, når vi sagde, at det ville gøre en forskel.

Og tilsvarende var det også denne magt, der gjorde at politikerne anerkendte os: At når vi holdt en aktion, så mødte folk op. Så kom det i medierne. Så blev der talt om det. Så betød det noget. Så kunne de ikke bare ignorere os. Det var det, der gjorde, at de sagde ja til at mødes og have en vedvarende samarbejdsrelation med Medborgerne.

Derfor var kernen i vores arbejde som community organisers at skabe relationer. "Få de rigtige folk i rummet" lyder et gammelt community organising-mundheld. En gruppes evne til at lægge en plan og udføre den afhænger helt og holdent af, hvem der er til stede. Man kan meget let samle en masse folk, der mest bare kan lide at høre sig selv snakke, og som aldrig har tænkt sig at løfte en finger og rent faktisk gøre noget. Og selv et enkelt af den slags snakkehoveder kan vælte et helt møde omkuld. Det er ikke bare ineffektivt, det dræner også alle andres lyst og villighed til at engagere sig igen en anden gang. Derfor var det vores opgave at sikre, at alle, der deltog i vores træninger og kampagner, var klar til at handle og få ting til at ske.

Men når vi snakker om, hvem der er i rummet, handler det mindst ligeså meget om, hvem der ikke tilstede. Hvilke stemmer og perspektiver er ikke i rummet? Det er så let at glemme alle dem, der ikke møder op af sig selv, når de får en flyer i deres postkasse eller en invitation på mail. For så ender du med et rum fyldt med alle dem, der allerede ved, at de kan blive hørt. Mens alle dem, der har givet op eller ikke tror, at det nytter, bliver væk.

Derfor var kernen i vores arbejde som community organisers at skabe relationer. At møde folk en-til-en, ansigt til ansigt for at lære dem at kende. Vores mål var at skabe respektfulde, gensidige offentlige relationer borger-til-borger. Disse samtaler handler om de ting, der driver én til handling: Politisk og personligt: Hvad er vigtigt for dem? Hvad driver dem? Hvorfor? Man kan lære meget om en person og deres egen-interesser, hvis man stiller de rette spørgsmål. For de fleste af os ved ikke engang helt selv, hvad vores egen-interesser er, før der er nogen, der spørger – og udfordrer os på det.

I community organising er der en hel trin-for-trin metode for, hvordan man skal afholde sådanne en-til-en samtaler. Som en slags

kageopskrift, der påstår at det hele bliver godt, når bare man følger den. I starten fulgte jeg disse trin fuldstændig slavisk, fordi jeg var så usikker – ikke bare på min rolle som community organiser, men også på hele det projekt, som jeg var ved at invitere folk til at tage del i. Jeg var hele tiden pinligt bevidst om, at jeg ikke matchede min indre forestilling om, hvordan en community organiser skulle være. Jeg følte mig aldrig selvsikker og karismatisk. Bare famlende og forvirret. Jeg prøvede at sige til mig selv, at jeg måtte “fake it until you make it”. Men det forstærkede bare min følelse af, at jeg prøvede at være noget, jeg ikke var.

I Borgerlyst og i fødevarerfællesskabet havde jeg kunnet være nybegynder, for alt føltes nyt og frisk. Det var nærmest derfor, at jeg engagerede mig i disse fællesskaber: For at lære. For her var der plads til at prøve sig frem, begå fejl og lære af dem undervejs. Sådan føltes det slet ikke i Medborgerne. Nu var jeg pludselig blevet ansat med fondsmidler til at udfylde en bestemt rolle og realisere en allerede defineret projektplan med milepæle, målsætninger og tidsfrister. Nu handlede det ikke længere bare om min egen læring. Nu skulle vi opnå nogle bestemte resultater indenfor en bestemt tidsramme. Vi skulle oversætte Citizens UKs borgeralliance-model til dansk. Kopiere kageopskriften fra London til København. Og de var meget omhyggelige med at understrege, at vi ikke måtte afvige fra deres metode, for ellers var det hele dømt til at mislykkes.

I min iver efter at vise mit eget værd, havde jeg sat mig selv i en umulig situation. Jeg var fanget i et krydspres mellem de resultater, som vi havde forpligtet os på overfor Tryk Fonden, den metode, som vi havde forpligtet os på at følge til punkt og prikke overfor Citizens UK, og den mangel på viden, erfaring og selvtilid, jeg havde i forhold til rent faktisk at udføre dette arbejde. Jeg følte, at der på ingen måde var plads til at begå fejl. Og at det hele afhang af mig, for det var jo min idé, og der var jo ikke andre i Medborgerne, der vidste mere om community organiser end mig. Men denne angst for at begå fejl gjorde kun det hele værre. For som Ed Catmull, en af grundlæggerne af animationsselskabet Pixar, understreger, så er fejl en uundgåelig del af at gøre noget nyt: “Fejl er en manifestation af læring og udforskning. Hvis du ikke laver fejl, så er du i gang med at begå en lang

værre fejltagelse: Du drives af din stræben efter at undgå dem.”

Det gjorde, at hver eneste ny en-til-en samtale, jeg afholdt, føltes som en pinefuld udstilling af mine egne begrænsninger, fordi jeg var så fokuseret på at følge metoden og gøre det rigtigt. Men som Andrew Stanton, en af Pixars instruktører, siger: “Du ville ikke sige til én, der er ved at lære at spille guitar for første gang, ‘du skal virkelig tænke dig godt om, hvor du sætter dine fingre, før du slår på strengene, for du får kun lov at gøre det én gang, og så er dét det. Og hvis du begår fejl, så er det bare ærgerligt, for vi går videre med det samme.’ Man kan ikke lære på den måde, vel?”

For mig var hver samtale en ny akkord, jeg kun fik én chance for at spille. Og ikke som en spændende ny mulighed for at prøve at lære et andet menneske at kende, og udforske, hvordan jeg bedst kunne få dem til at fortælle om, hvad der er vigtigt for dem. Min angst for fejl satte sig i min krop. Den prægede min adfærd. Den pressede mig og forstærkede min følelse af, at alting afhang af mig. Og derfor gik der lang tid, før det gik op for mig, at man ikke bare kan følge kageopskriften. At det ikke var mig, der var noget i vejen med. Det var selve forestillingen om, at man kan sætte community organising på formel og bare følge opskriften.

Det var det, som mine kolleger havde prøvet at fortælle mig. Men min angst fyldte rummet og gav langt mindre plads til, at de og andre kunne forme Medborgerne. Det er sandt, at det i sidste ende mest af alt handler om, hvem der er tilstede i rummet. Om hvilken ånd, de skaber sammen. Men hvad nytter det at have de rigtige folk i rummet, hvis man ikke er klar til at lytte til dem? Hvis man ikke tør give dem plads til at afvige fra opskriften, eksperimentere og begå fejl?

5.
MAGTFULD
MAGTESLØS

KLIMABEVÆGELSEN

Sommer 2018

Dag efter dag skinner solen. Først venligt og rart, siden vedholdende ubarmhertigt. Græsset er afsvedet. Kun korte, gule totter sidder tilbage i den knastørre jord. Støvet hænger i luften. Om aftenen rasler pindsvinene i de tørre blade på desperat jagt efter vand og føde. Nat efter nat ligger folk svedige i den stillestående varme og venter på søvnen, der kun kommer modstræbende og uroligt. Den svigefulde danske sommer er blevet svidende. Svedende. Luften tør og hed. Regnen vil ikke komme. Skt Hans-bål bliver aflyst på grund af brandfaren. Efter de første uger under en azurblå himmel begynder folk at ændre deres rytmer. De slumrer i eftermiddagsheden. De bliver oppe i de første kølige timer efter solen var forsvundet. Danmark føles som et andet land.

Som ugerne går er det ikke længere kun varmen, der holder folk vågne. En tanke begynder at gnave. Som barkbiller, der borer deres hemmelige gange og langsomt løsner det seje skind fra det sårbare indre, de dækker. Som fugtsprækker i facaden, der langsomt, langsomt, arbejder og nedbryder det, der før var sikkert og stabilt. Den ligger et sted i dybet af ting, der er svære at tænke på og nemme at glemme. Som et olieudslip, der formørker havet og klistrer til alt, hvad det kommer i nærheden af, løber den i en understrøm dybt under vældet af nyheder om fodbold-VM, royalt bryllup, MeToo-sager, bankskandaler, flygtningestrømme og 12 børn der i ugevis er fanget i en sammenstyrtet hule. Det er kun i de stille stunder, at den kommer frem. Når lyset er slukket og samtalerne er forstummet, kan man høre dens sagte hvisken.

“Hvad hvis det er sådan, det kommer til at være fra nu af?”

I årevis har folk snakket om klimaforandringerne. Men det har bare været snak. Det har været et af de ubegribelige, flygtigt svævende miljøproblemer, som et industrielt samfund har så mange af, men som folk ikke rigtigt mærker i deres hverdag. Som når man snakker om partikelforurening eller mikroplast i havene eller gift i drikkevand-

det eller iltsvind i fjordene. Det lyder farligt og selvfølgelig skal der gøres noget ved det. Er der ikke også nogen, der er ved at gøre noget?

Folk ligger svøbt i mørket, mens den tunge varme holder dem fast og lader tanken gnave sig dybere. Et væskende sår, der ikke vil hele. Om dagen skjuler de det. Dækker det bag mørnende facader. Prøver at lade som ingenting, når de første plamager bryder igennem og efterlader lange, stille dråbespor. Prøver at slå det hen og sige til sig selv, at det nok bare er dem, der overreagerer. Alle andre lader til at være glade. Alle andre lader ikke til at bekymre sig. Alle andre gør som de plejer. Hvis det virkelig var farligt, ville der da være nogen, der gjorde noget.

Ikke?

Første gang jeg hørte om klimaforandringerne var i 1991. Jeg gik i femte klasse, og vi havde emneuge om regnskoven. Vi så billeder af det afgnavede, nøgne landskab, der stod tilbage efter maskinerne havde spist træerne. Vi lærte om, hvad regnskoven betød for jorden. Dengang kaldte vi det for Drivhuseffekten, men det handlede om det samme: Jordens lunger var ved at blive fyldt med røg.

Det skræmte os. Tænk, at de voksne lod den slags ske! Men vores klasselærer havde en plan. Hun sørgede for, at vikke bare blev efterladt os med angsten. Hun fortalte, at vi kunne være med til at redde regnskoven. Opildnede brugte vi ugen på at lave informationsplancher og samle penge ind til at købe et stykke regnskov for. Flere uger senere modtog vi et flot certifikat, der bekræftede, at vi havde været med til at redde regnskoven. Tilfredse hang vi det op i vores klasselokale. Regnskoven var reddet. Ugen efter kastede vi os over et nyt emne.

Anden gang jeg hørte om klimaforandringerne var i 2006. Jeg så Al Gore's film "En ubekvem sandhed", og forlod biografen med fornemmelsen af at være et skib, der er ved at gå til bunds. Det var som en ond drøm, jeg for længst havde glemt, der nu viste sig at være virkelig. Al den ødelæggelse og forurening, vi havde lært om dengang i femte klasse, var ikke stoppet. Tværtimod havde den kværnet videre i støt stigende tempo. Vi havde ikke reddet regnskoven. Faktisk var

udledningerne kun steget og steget. Filmen vakte en ny følelse af moralsk forpligtelse i mig. Også selvom det mest af alt var en abstrakt erkendelse ud fra grafer og modeller. Men Al Gore ville ikke have, at vi gik i panik. Filmen sluttede med opbyggelige budskaber om at affaldssortere, skifte til elsparepærer og plante træer.

Denne gang kunne jeg ikke bare slå det hen. Bevidsthed forpligter. Så jeg prøvede at handle, dér hvor jeg kunne. Jeg deltog i demonstrationer op til det store COP15-klimatopmøde i København. Jeg engagerede mig i Københavns Fødevarefællesskab. Jeg prøvede at tale fremtiden op, fordi jeg ikke tror, at det er dommedagsscenerier, der får folk til at handle. Men det var lige så meget fordi, jeg ikke brød mig om at blive opfattet som hellig og moraliserende.

Men efter et par år holdt jeg mere eller mindre op med at snakke om klima og bæredygtighed. Livet fortsatte jo. Hverdagen sleb kanterne af bekymringerne. Klimaforandringerne blev efterhånden bare endnu en del af det større bagtæppe af alle de ting, der sker i verden, som det føles umuligt at gøre noget ved. Og da Paris-aftalen blev indgået i 2015 tillod jeg mig at tro, at når det virkelig gælder, skal vores ledere nok gøre det, der skal til.

Sommeren 2018 er første gang jeg mærker klimaforandringerne på min egen krop. Sommervejret fortæller en stærkere og mere indlevende historie, end alle statistikkerne om, at kloden i de sidste 20 år havde oplevet de 10 varmeste år, der nogensinde er blevet målt. Og nat efter nat ligger jeg og sveder i min seng og kunne ikke falde i søvn. Varmen minder mig om den sommer jeg var frivillig i en kibbutz i Arava-ørkenen i det sydlige Israel. Hver dag skinnede solen. Hver dag var temperaturen op mod de 40 grader. Og hver aften lå jeg svedende og udmattet i min seng omgivet af den uendelige, stillestående varme. Jeg savnede regnvejret. De grønne blade. Skyerne. Skoven. Al den skødesløse og ubesværede frodighed, jeg altid havde taget for givet. Og da jeg kom hjem til Danmark havde jeg været så lettet over at mærke regnen og lade mit blik overvælde af alt det grønne, ukuelige liv, der fyldte alle ledige kroge og åbninger. Aldrig havde jeg følt mig så hjemme i Danmark som dér. Aldrig havde jeg følt mig så taknemmelig over at bo i et land, hvor man kan mærke årstiderne.

Men nu kigger jeg ud på den afsvedne græsplæne foran vores hus

og tænker på ørkenen. Det er som om, den har forfulgt mig. Klar til at fortære alt det, jeg har taget for givet.

Det er også denne sommer, at min søn Folke fylder to år. Fremtiden føles langt mindre abstrakt, når jeg ser den gennem hans øjne. Jeg kan ikke lade være med at spekulere over, hvad han vil lære, når han om 10 år begynder i femte klasse. Jeg gruer for, at han vil vokse op i en verden, hvor tørke, skovbrande og stormflod ikke er ekstraordinære hændelser. Hvor pindsvinene ikke længere pusler i hækken. Hvor Danmark vil føles som et andet land. Og han vil ikke vide, hvad han har mistet. Det er ikke til at bære. Især er det ikke til at bære tanken om, at jeg ikke har gjort det, som jeg alt for længe godt har vidst er nødvendigt.

Sensommer 2018

Endelige kommer regnen, men bekymringerne bliver ikke skyllet væk. Da hverdagen begynder igen. For tankerne har efterladt rå slidsår. Det er som at gå i et par sko, der ikke passer. Hver skridt giver et glimt af smerte. Som om selve forbindelsen til jorden gør ondt. Det føles umuligt at gøre noget ved. Der er ikke andre steder at stå end på jorden.

Hver eneste handling giver nye gnidninger. I supermarkedet. I indkøbskurven. I skraldeskuret. I restauranten. I bilen. I lufthavnen. I nyhederne. For alt lader til at være med til at forstærke planetens stigende feber.

Imens smerten tager til, bliver kontrasten til det, der lader til at optage resten af samfundet – medierne, politikerne, beslutningstagerne – kun større. Regeringen affærdiger al kritik og siger, at de allerede gør alt det, der skal til. Vi er en grøn vindnation. Vi går forrest. Vi inspirerer resten af verden. Det er ikke os, der skal gøre mere. Det er alle de andre. Det går faktisk kun ud over os, hvis vi hæver ambitionerne.

Imens bliver det sværere og sværere for folk at udholde hverdagen. Udholde, at der intet sker, mens tiden går. Mens udledningerne fortsætter. Mens temperaturen stiger. Det er som at sidde i en bus, der kører direkte mod afgrunden, mens chaufføren forklarer, at det

faktisk er den bedst mulige genvej. Gnidningerne tager til. Friktionen skaber varme. Varmen fortætter tankerne til skyer, der vokser ud af folks hoveder og smelter sammen i en stor, blågrå masse, der hænger faretruende tung af vand.

En fredag i august sætter en ung, spinkel og forknyt kvinde sig alene på fortorvet foran en parlamentsbygning. Hun er 15, men ser mindst tre år yngre ud. Foran sig har hun et skilt, der forklarer, at hun strejker for klimaet. En magteløs handling, for hun ved ikke, hvad hun ellers skal gøre. Dag efter dag sidder hun der, mens valg-dagen nærmer sig. Nogle griner. Andre ryster på hovedet. Men for dem, der mærker den samme bekymring som hun, føles det som når skyerne blæser ind over land og rammer de første bakker i landskabet. Det varer ikke længe før de første dråber begynder at falde.

Jeg ved godt, at jeg ikke er alene. Indimellem har der været klima-aktivister i mit Facebook-feed. De har lavet klimamarcher og blokeret tyske kulminer. De har råbt så højt de kunne, men det er de færreste, der har lyttet. Jeg har også selv scrollet videre uden at tænke videre over det. I forsommeren lavede 301 forskere et klimaopråb i Politiken under overskriften "Politikerne spiller hasard med vores fremtid." De slog fast, at "vi risikerer en fremtid, hvor vi måske har forpasset muligheden for at bremse klimaforandringerne og deres ødelæggende effekter."

Jeg havde læst det og tænkt, at politikerne virkelig burde gøre noget. Men jeg var fuld af smerte og selvmedlidenhed over at skulle forlade Medborgerne. Jeg følte, at jeg skulle starte helt forfra. Jeg havde tilbragt en stor del af den varme sommer på at ruge over alt, hvad der var gået galt. Jeg havde langsomt indset, hvor meget det havde handlet om mit eget ego. Om mit behov for at være en helt i min egen historie. Og jeg vidste ikke, hvad jeg skulle gøre med den erkendelse. Jeg var blottet og rå som nypløjet jord. Og her lagde sommertørken sine frø. Men de spirer ikke. Jeg kan ikke overskue at gøre noget selv.

Det kan en gruppe unge københavnske studerende til gengæld. De indkalder til møde og starter en grøn studenterbevægelse. De øn-

sker at skabe et studenteroprør i stil med det for 50 år siden. De ved ikke hvordan, de ved bare, at de må gøre noget. En lørdag i september afholder de en Grøn Endagsfestival på Studenterhuset lige ved Rundetårn i hjertet af København. Der er oplæg, workshops, bannermaling, folkekøkken og koncerter. Alle er velkomne.

Måske kan jeg hjælpe de unge på vej? Måske er det min rolle nu? Jeg møder op og føler mig meget gammel, så snart jeg kommer ind af døren. De fleste deltagere er 15 år yngre end mig. De taler højt. Deres øjne lyser. Deres bevægelser og kroppe er fulde af det nybegyndermod, jeg selv mærkede i min tid i fødevarefællesskabet. Jeg sidder og lytter på deres oplæg og føler mig som en gammel has-been, der ikke rigtigt hører hjemme her. Det er et studenteroprør. Og det er ved at være mange år siden, at jeg var studerende. Hvorfor skulle de lytte på mig?

Jeg har så småt givet op og skal til at gå, da jeg møder Majken Bilslev. Hun er på min alder. I slutningen af 30erne. Spinkelt bygget med brunt hår, skarpe blå øjne og markerede træk. Hun står ved indgangen og deler flyers ud og opfordrer folk til at skrive under på det borgerforslag, som hun har startet. Klimaoprab hedder det. Hun fortæller, at hun aldrig havde troet, at hun skulle blive klimaaktivist. De sidste 10 år har hun arbejdet med investeringer i storbanker som Nordea og Danske Bank. Men hun savnede en større mening med sit arbejde end bare at tjene penge, så derfor har hun sagt sit job op og er lige begyndt på en kandidat-uddannelse i miljøøkonomi.

På uddannelsen har hun fået en videnskabelig indføring i klimaforandringerne. Hun har lært om de såkaldte "tippepunkter", hvor klimaet ændrer sig så fundamentalt, at det ikke kan genoprettes. Når isen på polerne smelter og det sorte hav absorberer mere varme end den hvide is. Når regnskoven i Amazonas fældes og ikke længere kan holde på fugten og bliver til en tør slette. Når den frosne jord i Sibirien tør op og frigiver den metangas, der er bundet i jorden. Det er selvforstærkende effekter, der kan løbsk og accelerere klimaforandringerne, hvis vi ikke bremser dem i tide.

"Jeg har altid tænkt, den der Paris-aftale, plus minus to grader, det gør vel ikke så meget," forklarer hun. "Men så hørte jeg om de her tippepunkter, og det gik lige i maven på mig. Jeg anede overhovedet ikke, at de eksisterede. At en lille temperaturstigning kan få

det hele til at gå amok.”

Hun fortæller, at denne nye viden gjorde det umuligt for hende bare at lade som ingenting. Hun måtte gøre noget. Men hvad? Hun fandt en uoverskuelig jungle af klimaråd online, og det var ikke til at gennemskue, om de rent faktisk gjorde nogen forskel eller ej. Som økonom faldt det hende let at beregne, hvad der var det mest effektive man kunne gøre nu og her. Og hun brugte sin erfaring fra bankverdenen til at udvikle en CO₂-beregner i et Excelark. Den viste, at hun kunne sænke sit klimaaftryk med en tredjedel ved at ændre sit forbrug.

Men de resterende to tredjedele krævede politisk handling. Og derfor har hun flyttet sit fokus. Hun har startet en Facebook-gruppe ved navn Klimanetværket, hvor hun kan diskutere nye idéer til klimahandling sammen med andre bekymrede. Mange er småbørnsforældre, der ligesom hende sidder sent om aftenen og søger svar på, hvad de kan gøre. Det var i disse sene timer, at Klimaopråbet blev til.

Forslaget går ud på at lave en afgift på udledning af drivhusgasser: “Dem som forurener mest – vil betale mest.” Det vil betyde, at de varer, der forurener mest, bliver dyrere, mens varer, der ikke forurener, vil være billigere. På den måde vil forbrugerne blive motiveret til at købe de varer, der ikke forurener. Og producenterne vil blive motiveret til at ændre deres produktion, så den forurener mindre. For en økonom som Majken er det en simpel og elegant løsning: Lav en afgift, der afspejler de reelle omkostninger ved drivhusgasserne – og lad markedet klare resten.

Jeg skriver under. Og melder mig ind i Klimanetværket. Det viser sig, at jeg alligevel aldrig kan komme til studenterbevægelsens møder, for de ligger om mandagen, hvor min kæreste Sofie går til kor og jeg er hjemme med Folke. Nu er jeg selv blevet en af de der uflexible og træge forældre, jeg ikke havde noget til overs for i fødevarerfællesskabet.

Jeg hører til hos de andre småbørnsforældre, der deler følelsesladede opslag fyldt med angst og sorg over fremtiden efter puttetid. Mange nye kommer ind i gruppen og føler for første gang, at de har fundet et fællesskab, hvor der er plads til alt det, de har gået og følt sig så alene med. Så jeg foreslår Majken, at vi holder en samtalesalon, hvor netværkets medlemmer kan mødes ansigt til ansigt og indgyde hinanden med lidt håb og mod ved at mærke, at de ikke er alene.

Vi mødes en onsdag aften på en café på Nørrebro. “Jeg troede vi ville være mange flere,” siger en kvinde i 40erne med en velslidt forbitret mine. Vi er otte i alt. Når man bærer på en bekymring på størrelse med en planet er det svært at acceptere, at der ikke er flere, der vil dele den. Vi deler vores historier om, hvordan klimakrisen for alvor er gået op for os. Det er svære samtaler. Kvinden fortæller, at hun er lærer, og at der efterhånden ikke er nogen af hendes kolleger, der vil sidde ved siden af hende på lærerværelset, fordi de ikke kan holde ud at høre mere om klimakrisen. Jeg kan mærke, hvordan hendes intensitet gør nogle af de andre deltagere usikre og utrygge. De er kommet for at få håb og mod. Ikke det modsatte. Der skal noget andet til.

Efterår 2018

Regnen tager til. Valgdagen kommer og går, men den unge kvinde fortsætter strejken hver fredag. Flere og flere møder op. Flere og flere vil tale med pigen. Hun svarer med en beslutsom alvorlighed, der ligger langt fra hendes alder. Hun ved, hvad hun taler om. Hun vil blive ved indtil de voksne gør, hvad der skal til.

Verdens førende forskere udgiver en rapport, der understreger, at ingen lande i verden gør nok for at opnå de fælles målsætninger, de alle har forpligtet sig på. Flere hundrede siders grafer, tabeller og analyser bekræfter alle de ensomme bekymringer. Som for at understrege budskabet hærger en kyst på den anden side af Jorden af skovbrande. Tusinder af ældgamle træer forsvinder i flammerne. Reportagernes fotografier mættet med rød-orange toner ligner postkort fra Helvede. Folk drages mod flammerne som møl. De der ved, hvad det betyder, har svært ved at kigge væk. Det er som at kigge ind i fremtiden.

Regndråberne samles i små pytter. De flyder sammen i små strømme, der bærer flere og flere med sig. Unge i andre lande begynder også at strejke hver fredag. Gamle aktivister finder nyt håb og mod i den pludselige strøm af nye kræfter. I et andet land erklærer en gruppe erfarne aktivister undtagelsestilstand. De besætter kontorer og blokerer broer. De vil lade sig arrestere for at vise, hvor alvorlig krisen er. Deres kraftfulde politiske alarmteater brænder igennem og vækker genklang og spreder sig til andre lande. Kravene er simple:

Lyt til videnskaben. Vær ærlige. Tag det alvorligt. Tag os alvorligt.

Inspireret af Greta Thunbergs skolestrejke starter foreningen Klimabevægelsen i Danmark deres egen ugentlige demonstration foran Christiansborg: "Klimapåmindelsen" finder sted hver torsdag morgen fra 8.30 til 10.00, mens folketingspolitikere ankommer til deres ugentlige møder i deres respektive partigrupper. Foreningens bestyrelse erklærer på Facebook, at de vil være der hver torsdag indtil det folketingsvalg, som statsminister Lars Løkke Rasmussen skal udskrive senest i slutningen af maj året efter. Men alle forventer, at det kan komme når som helst. Aktivisterne står andægtigt med skilte i Rigsdagsgården, på fortovet overfor trappen ind til Folketinget.

Da jeg hører om det, er min første tanke, "sikke en forfærdelig idé." Hvem gider at stå foran Christiansborg hver torsdag morgen uge efter uge? Og der kan være rigtigt længe til valget. De har potentielt forpligtet sig på at stå der i op til syv hele måneder! Hvis de mister pusten og ikke kan få folk til at møde op, vil det bare bekræfte politikere og medier og alle andre i, at klimabevægelsen hverken har opbakning eller slagkraft nok til, at de behøver at tage den alvorligt. Det er som om, at vi kun kan tabe på det her.

Alligevel møder jeg selv op efter nogle uger. Jeg ved ikke, hvad jeg ellers skal gøre. Det er en meget blandet skare. Der er gymnasieelever, der strejker fra skole. Der er grønne studerende med lysende øjne. Der er småbørnsforældre med barnevogne og bæreseler. Der er folk, der kigger forbi en halv times tid på vej til arbejde. Der er skuespillere og halv-kendisser i civil. Der er pensionister, der har foldet rynkerne i alvorlige miner. Alle er de der fordi det er det eneste de kan gøre. Det føles meget bedre at stå dér, sammen foran Christiansborg og minde politikere om klimakrisen end at sidde alene derhjemme.

Jeg falder i snak med et par ældre herrer med hvidt hår under huerne, der fortæller, at de har været aktive i den grønne bevægelse siden 1960erne. At de har været en del af klimakampen næsten lige så længe, for de kendte til problemet allerede dengang. De er så engagerede, så oplivede over, at der endelig sker noget. Et øjeblik bliver jeg

svimmel ved tanken om, hvordan de har set klimakrisen udfolde sig over flere generationer. Bare set det blive værre og værre uanset hvad de har gjort for at stoppe det. Og jeg har kun lige fået øjnene op for det nu. Jeg kigger rundt. Vi er måske 30-40 mennesker, der er mødt op. Myrer, der vil stoppe et jordskælv. Håbløst. Naivt. Umuligt.

Jeg er træt af at være en lille myre. Træt af at være magtesløs. Træt af at være bekymret. Træt af ikke at kunne gøre noget. Og samtidig er jeg også en lille smule fascineret. I Medborgerne havde det været så meget arbejde at få 40 mennesker til at møde op til en aktion for Nørrebro Station, som de vitterligt gik forbi og irriterede sig over på daglig basis. Her var 40 mennesker mødt op uge efter uge for at sætte fokus på noget så uåndgribeligt og umuligt som klimaet – uden nogen organiser til at minde dem om det og holde dem til ilden. Der var en helt anden energi i det her. Letantændeligt som tørketørt græs. Og de første gløder var der allerede. Jeg skulle bare puste til dem...

“Fuck det!” tænker jeg for mig selv. “Hvis det her ikke lykkes, så skal det fanme ikke være fordi jeg ikke gjorde, hvad jeg kunne.” Jeg har tid. Jeg har ikke noget fast arbejde. Jeg kan godt være der hver torsdag, hvis det er det, det kræver. Mine ben overrasker mig ved allerede at have taget de første skridt hen for at snakke med dem, der lader til at være de ansvarlige. De er tre:

Frederik Sandby er en ung fyr med lysende blå øjne og en bølge lyst hår strøget henover hovedet. Han læser geografi på Roskilde Universitet hvor han for første gang har forstået klimakrisens alvor. Det slår ham helt ud og han går hjem og fortæller sin kæreste, at de ikke kan få børn, for fremtiden tegner alt for grum. Men inden han falder ned i en sort hul bliver han grebet af en af sine undervisere, der siger, at han må engagere sig og kæmpe for fremtiden i stedet.

Frederik ser nærmest drenget ud ved siden af Sju Thorup, en statelig kvinde i 50erne med en spids næse og det grå hår samlet i en knold i nakken. Hun er selvstændig IT-konsulent og slet ikke typen til at stå med et skilt foran Christiansborg, men hun ser ingen anden udvej end at opsøge politikerne og prøve at forklare dem om situationens alvor.

Den sidste er Jens Friis Lund. Han er på min alder, med kraftige øjenbryn, markeret hage og skægstubbe. Som hvis Indiana Jones var blevet klimaaktivist. Han er forsker, og underviser i klimaforan-

dringer. Da han gennemgik FN-rapporterne med sine elever, oplyste han, at alle landenes målsætninger bygger på en forudsætning om, at vi udvikler ny teknologi, der kan suge CO2 ud af luften. Men den teknologi findes slet ikke endnu. Som om alle bare skubber problemet foran sig, mens det bare bliver større og større. Han blev nødt til at gøre noget, så han blev aktivist: Han har været med til at arrangere de første klimamarcher i København, til at lave det store forskeropråb og nu til at lave Klimapåmindelsen.

Jeg føler stor sympati for dem alle tre. De er alle tre nybegyndere. Ingen af dem har været klimaaktivister i mere end et års tid eller to. De er der, fordi de ikke kan lade være. De har en ærlighed og en kraft, som vækker genklang i mig, og som jeg vil have del i. Jeg siger, at jeg gerne vil hjælpe med at stå for nogle af de kommende torsdage. Jeg har nogle idéer til, hvordan vi kan gøre det sjovere at være med.

Jens især virker begejstret for, at jeg byder mig til. Han har i virkeligheden alt for travlt til at stå her hver torsdag. Vi aftaler, at jeg kan aflaste ham med at være vært og hjælpe med at skaffe talere til nogle af de kommende uger.

Over de følgende måneder får vi sammen udviklet Klimapåmindelsen til at være et fællesskab. En slags pop-up klimahøjskole, som vi åbner hver torsdag morgen. Der kommer stadig flere bannere. To kvinder fra Den Grønne Studenterbevægelse maler et 6 meter langt banner, så ingen er i tvivl om, hvorfor vi er der. Vi laver en fast drejebog og sørger for at byde nye velkommen, forklare, hvorfor vi står her, lave små samtalsalon-øvelser og invitere til samtaler to og to. En gruppe faste deltagere begynder at skrive sange og lave en klimasangbog, der vokser uge for uge. Henrik Birch, er en anden af Klimapåmindelsens bærende kræfter, sørger for at medbringe gårsdagens overskudsvarer fra sin lokale bager, så alle fremmødte kan forsyne sig fra en enorm buffet af morgenbrød. Vi finder talere, der ikke bare kommer med tørre tal og dystre udsigter, men også taler til håbet og handlekraften. Vi inviterer præster og imamer og rabbinere og vælver og forfattere til at stille sig op på vores ølkasse. Vi henvender os stadig mere direkte til politikkerne, der går forbi – omend langt de fleste ignorerer os efter bedste evne.

Vores konstante tilstedeværelse foran Christiansborg åbner også nogle uventede døre. Jeg snakker med Enhedslistens klimapolitiske

ordfører, der fortæller at de arbejder på en ny klimaplan. Jeg foreslår, at han snakker med Majken. Hendes Klimaopråb-borgerforslag er strandet omkring de 10.000 underskrifter, og fristen for at nå de 50.000, der skal til for at det kan blive taget op i Folketinget, er lige ved at udløbe. Men hun har slet ikke opgivet kampen. Hun har taget til møder i 92-gruppen, der er det koordinerende politiske organ for de grønne organisationer i Danmark, for at få dem til at lave et borgerforslag. Hun vil meget gerne mødes med alle de politikere, hun kan komme i nærheden af.

En sen eftermiddag i december mødes vi med de klimapolitiske rådgivere fra Enhedslisten og Socialdemokratiet. Jeg lytter med, mens Majken forklarer om behovet for en CO₂-afgift og et fælles nationalt mål for klimagasudledninger. Hun synes hverken, at Enhedslistens mål om en 60% reduktion i 2030 eller Socialdemokratiets mål om at være CO₂-neutrale i 2050 er nok. FN's klimarapporter viser, at der skal mere til.

“Hvor meget?” spørger de.

“70 procent” svarer Majken. “Det er ret simpelt. Vi ved allerede nu, hvor meget CO₂ vi må udlede, hvis vi skal holde os under 1,5 grads temperaturstigning. Det betyder, at vi kan lave et budget for, hvor meget CO₂ Danmark må udlede, hvis vi skal overholde Paris-aftalen. Hvis vi skal gå foran i Danmark og vise, at en grøn omstilling er mulig, så skal vi gå i nul allerede i 2040. Og hvis du tegner en linje fra vores nuværende udledninger i dag og frem til 2040, så skal vi have reduceret med 70% i 2030 for at nå i mål. Ellers bliver kurven simpelthen så stejl, at det bliver helt urealistisk.”

Rådgiverne kigger på hinanden og ser tænksoomme ud. Socialdemokraten ryster på hovedet.

Vinter 2018-2019

I slutningen af året samles hele verden for at lægge en plan. Tusinder af diplomater, politikere, eksperter og aktivister fylder gangene og mødelokalerne med ord. Midt i al støjen og virvaret står den unge kvinde. Mod al forventning er hun blevet inviteret med. Og hun har fået ordet. For dråberne falder på begge sider af hegnet.

Diplomaterne, politikerne og eksperterne er også bekymrede, selvom de stadig ikke tør sige det højt selv. Hun må tale på deres vegne. Og hun skælder dem ud: "I er ikke modne nok til at sige det som det er. Selv den byrde overlader I til os børn."

De klapper andægtigt, og gør som de plejer. Men budskabet er modtaget. Som et lyn slår det hul på himlen. Hendes ord puster til ilden hos alle, der har gået og tænkt det samme. De lytter. De er klar.

I begyndelsen af det nye år starter der en underskriftsindsamling. "Klimalov nu" lyder kravet. En simpel handling til at forpligte politikerne til at sætte klimamål, der gør det, videnskabsfolkene siger, er nødvendigt. De små strømme er vokset til bække og floder, der løber sammen med brusende kraft. Folk er i bevægelse. De er klar til handling. På under to uger har over 50.000 skrevet under. Politikerne smiler og nikker og siger, at folk sparker en åben dør ind. De gør jo allerede alt, hvad der skal til.

Kort efter samles verdens rigeste på toppen af et bjerg. Deres ord forskanset i sneklædt idyl. Men selv her regner det. Nogen har givet den unge kvinde ordet. Med sin spinkle stemme svinger hun det som en økse:

"De voksne bliver ved med at sige: 'Vi skylder ungdommen at give dem håb.' Men jeg vil ikke have jeres håb. Jeg vil ikke have, at I er håbefulde. Jeg vil have jer til at gå i panik. Jeg vil have, at I mærker den frygt, jeg føler hver dag. Og så vil jeg have jer til at handle. Jeg vil have jer til at handle, som I ville gøre i en krise. Jeg vil have jer til at handle som hvis jeres hus er i brand. For det er det!"

Tøvende begynder de voksne at klappe. De ved ikke, hvad de ellers skal gøre. Udenfor drukner de usikre klapsalver i bølgerne brusen.

I starten af februar møder jeg Greta Thunberg. Jeg har været i Uppsala til en konference om økologisk iværksætteri, og er tilfældigvis i Stockholm fredag formiddag, inden jeg skal med toget hjem til København. Så jeg tager ind til den ugentlige klima-demonstration foran den svenske Rigsdag. Og dér er hun så.

Det første, der slår mig, er hvor ung hun er. En lille skikkelse, der nærmest helt forsvinder i mængden. Genert. Akavet. Sammenbidt.

Som om hun helst bare ville stå for sig selv, og ikke bryder sig spor om al den opmærksomhed.

Jeg går hen til hende og fortæller, at jeg er med til at arrangere en lignende demonstration hver torsdag foran Folketinget i København. Om jeg ikke må optage en lille film, hvor hun siger et par ord som opmuntring til os. Hun kigger ikke rigtigt på mig, men svarer fuldstændigt lige så skarp og målrettet, som jeg har set hende gøre i fjernsynet. Senere finder jeg ud af, at lyden er blevet ubrugelig, fordi jeg bare optager med min telefon og vi står udenfor, midt i en flok af mennesker.

Da hun er færdig med at tale, sænker jeg telefonen og kigger på hende. Hun er så lille. Alligevel står hun der. Fordi hun har forstået alvoren i FN's klimapanel's konklusioner. Fordi hun ser det som det eneste fornuftige hun kan gøre.

Jeg bliver overvældet af omsorg for hende. Hun er alt for ung til at bære på disse bekymringer. Til at føle, at det er op til hende at råbe verdens ledere op. Til at blive gjort til helt og fortæler og forbillede. Til at være den, som andre sætter deres lid og håb til.

“Tak” siger jeg. “Du er ikke alene. Vi må alle deles om denne byrde.”

For det handler ikke om hende. Det handler om os alle sammen. Vi kan alle påtage os en del af denne byrde. Ved at tage synligt og utvetydigt stilling – og få andre til at gøre det samme.

Hun nikker og vender sig bort.

Hjemme i København fortsætter Klimapåmindelsen med at vokse. Siden december har vi været over 100 hver torsdag. Mange møder op uge efter uge. Vi er blevet et fællesskab af klimabekymrede, der våger og byder flere ind. Vi deler vores sange og historier og viser, at det giver mod at stå sammen i kulden og vintermørket. Jeg er glad for mine vinterstøvler og mit uldne undertøj og hver gang minder jeg folk om at huske at komme ordentligt påklædt og sender en kærlig tanke til Olfert, der gjorde det samme for mig sidste vinter ved Nørrebro Station.

Enhedslisten kommer med deres klimaplan, der indeholder et mål om 70% reduktion i 2030. Alternativet har allerede et lignende mål, så nu er der to partier på den yderste venstrefløj, hvis klimapolitik flugter med videnskaben og Paris-aftalen. Planen indeholder også en CO₂-afgift, som den Majken har beskrevet. Hun smiler meget bredt, da hun hører det.

Den sidste torsdag i februar holder forskeren Stefan Gaarsmand Jacobsen tale for at præsentere en ny klimakampagne ved navn "Så er det nu: Gør valget grønt". Sammen med Jens Friis Lund var han initiativtager til forsker-klimaoprábet sidste forár, og nu er de begge med i gruppen bag den nye kampagne. Idéen er blevet undfanget af fire garvede, professionelle politiske konsulenter – Rune Baastrup, Bjarke Dahl Mogensen, Pil Christensen og Liv Detlif. De er alle fire på min alder, men i modsætning til mig har de været politisk aktive, siden de var teenagere. De har tidligere arbejdet politisk med klima og biodiversitet, men ligesom så mange andre har den tørre sommer også genvakt deres klimabekymring. Men i modsætning til så mange andre, har de rent faktisk både erfaringerne, redskaberne og kontakterne til at lave en effektiv kampagne. Flere af dem har arbejdet i årevis i eller omkring Socialdemokratiet, og kender halvdelen af folketingsgruppen. De ved, hvilke knapper de skal trykke på, for at få politikerne til at lytte.

Jeg er også kommet med i gruppen. Jeg er efterhånden blevet god til at opsnuse, hvor der sker noget spændende klimapolitisk og invitere mig selv indenfor. Jeg nyder renheden i at være aktivist igen – uden at skulle passe ind i en organisations formål, strategi og hierarki. Uden at skulle leve op til andet end det ansvar, jeg frivilligt påtog mig, og de forventninger, jeg havde til mig selv. Møderne i 'Så Er Det Nu' er præget af en helt anden effektivitet og skarphed, end noget andet aktivistisk foretagende jeg har været del af. Det er tydeligt, at det er folk, der arbejder med det her til dagligt, der står for det. De holder fast i, at det skal drives af en lille kerne af folk med stor faglig viden på hvert deres felt. Stefan og Jens kommer med klimafaglig tyngde. Rune, Bjarke, Pil og Liv og deres venner kommer med masser af aktivistisk know-how og idéer til, hvordan man skal anlægge kampagnen. De har brugt lang tid på at definere de tre krav, som kampagnen er bygget op om. Især det første, klima-kravet: 70% reduktion i 2030 er blevet til efter grundige overvejelser og sparring med bekendte, der arbejder i embedsværket rundt om i forskellige ministerier. På den ene side er det dét, som videnskaben siger er nødvendigt. På den anden side er det det yderste, som man vil kunne presse Socialdemokraterne, der står til at vinde regeringsmagten, til at forpligte sig på.

Eftersom vi stadig ikke ved, hvornår Folketingsvalget kommer,

har vi besluttet at lancere kampagnen nu som en underskriftsindsamling. På den måde kan vi samle email-adresser på en masse engagerede grønne danskere, der bakker op om de tre krav. Og når valget så endelig bliver udskrevet, kan vi bede dem bruge vores hemmelige supervåben: Prik-en-politiker.

Rune har kontakter til et svensk firma, der har udviklet en digitalt værktøj, hvor man let kan spørge politiske kandidater om de vil forpligte sig på en bestemt dagsorden. Vi har fået organisationer som bl.a. Verdens Skove, Danmarks Naturfredningsforening og Dansk Ornitologisk Forening til at være medafsendere og give midler til at betale svenskerne for at udvikle en version af værktøjet til Så Er Det Nu. Her vil danskere over hele landet kunne klikke ind og sende et digitalt prik til de politikere, som de overvejer at stemme på: "Vil du forpligte dig på at arbejde for disse tre krav, hvis du bliver valgt til Folketinget?" Det er som en digital version af den politik-erindragselse, som vi lavede i Medborgerne. Det er en konkret, let og synlig handling, som alle danskere – uanset alder – kan tage for at kræve ambitiøs klimahandling. Men indtil videre holder vi det i baghånden. Hvem ved, hvornår valget kommer...

Forår 2019

Med foråret kommer nyt mod. Valget nærmer sig og alle kan mærke det. Som om hvert ord, hver handling, kan være udslagsgivende. Det er som en rutschebane, der bare bliver ved med at kravle op og op og op. En spænding, der bare bliver ved med at stige. En lunte, der er brændt så kort, at den ikke længere kan ses, og alle holder vejret, mens de venter på eksplosionen. Som en kæmpe flodbølge, der rejser sig højere og højere, mens den ruller frem mod en kyst, den kan slå ind over.

Alle kan mærke det nu. Bevægelsen. Samfundets tektoniske plader er begyndt at rykke sig. En fredag i marts går over 4 millioner skolebørn i over 2200 byer verden over på gaden og strejker for klimaet. Aldrig før har så mange børn deltaget i en politisk handling. Aldrig før har så mange børn taget stilling. Aldrig før har så mange børn set så anklagende på deres forældre og bedsteforældre.

I stadigt flere lande tager unge ordet. Den unge kvinde behøver

ikke tale for dem. De taler for sig selv. På deres eget sprog. Med deres egne ord. De sender breve. De skriver debatindlæg. De stiller op i debatter og interviews. De er besværlige. De holder fast og insisterer. De skælder ud og stiller krav. Det samme krav igen og igen: Følg videnskaben. Gør det nødvendige. Gør det nu.

De taler med den løftende bølges kraft og skyller alle til side foran sig. Bølgen løfter dem op, ligesom de løfter den. For en bølge består bare af dråber.

Vi venter stadig på valget. På internettet flourer et væld af memes med Lars Løkke og ordene "Der bliver aldrig valg, ever." Selvom der stadig kommer flere og flere til Klimapåmindelsen, og over 25.000 har skrevet under på "Så Er Det Nu", er vi hele tiden bekymrede for, om vi mister momentum, inden vi når til valget.

Rune holder fast på, at vi må holde gryden i kog. Arbejde frem mod det næste, der kan holde folk engagerede og interesserede, så de er klar til at prikke og stille politikerne ansvarlige, når valget endelig bliver udskrevet.

Jeg har helt opgivet at lave konsulent-opgaver, og lever af min opsparring. Jeg bruger al min tid på klimaaktivisme nu. Sammen med et par andre organiserer jeg Grønne Samtalemiddage, hvor folk over hele landet kan invitere venner til middag i deres eget hjem for at snakke om klima og bæredygtighed. Vi ved ikke helt, hvor mange middage, der bliver holdt, men der er god pressedækning, fordi det giver en sjov og personlig vinkel på hele klimaspørgsmålet.

Imens buldrer Klimapåmindelsen videre. Vi har inviteret den tidligere klimaminister og EU-kommissær Connie Hedegaard til at holde tale, og over 300 møder op. Politiet tillader ikke, at vi bruger mikrofoner i Rigsdagsgården, så folk stimler tæt, tæt sammen om hende. Hun står på den gamle træ-ølkasse, vi har brugt som talerstol uge efter uge i snart et halvt år:

"Jeg har et håb for de kommende to valgkampe, som vi skal igennem de næste tre måneder: At vi ikke får et eneste stort offentligt vælgermøde, ikke en eneste valgudsendelse med publikum på i de

elektroniske medier uden at nogen spørger deres folkevalgte til ‘det der med klimaet!’”

Hendes stemme er lige ved at knække af anstrengelse. Folk sluger hvert et ord. Det er som om, at når en borgerlig taler klimaet op, så nedbryder det skellet mellem rød og blå med en helt anden tyngde:

“Hvorfor er det vigtigt? Fordi det er nu, før de er valgt for en ny periode, at det er vigtigt at få forpligtiget partierne bredt på, hvad der skal ske de næste fire år!”

Folk klapper, så det sitrer i hænderne. Jens kommer hen til mig, “skal vi ikke have en ‘alle dem som hopper..’ nu”?

Jeg nikker til ham og vender mig mod forsamlingen og råber:

“Alle dem som hopper, de vil have en fremtid!”

Alle råber med og hopper som en samlet krop. Vi skælver sammen i en gigantisk forløsning. Der er så meget kraft i os. Så megen frustration, bekymring og vilje, der vil ud. Vi plejer ikke at hoppe mere end 10-15 sekunder før det klinger af, men denne gang fortsætter det bare. Alle er i bevægelse. Det er nærmest umuligt at lade være.

Forpustet og overvældet løber jeg ud af mængden, frem mod trappen op til Christiansborg. Jens følger efter. Jeg fanger hans blik. Det er som en urkraft. En vilje til livet. Et ustoppeligt mod. Ingen vil stoppe. Alle vil have en fremtid.

Jeg træder frem og vifter med armene og prøver at overdøve mængden, der lader sig bremse efter et sidste hop, mens brølet klinger af. Trods den store energiudladning knitrer forsamlingen stadig af ledig energi. Som et mægtigt dyr, der er blevet vækket. Vi må synge for at få det ud. Jeg foreslår “Kringsatt av Fiender” og i løbet af få øjeblikke runger Rigsdagsgården med vores samhørighed:

*Dette er løftet vårt
fra søster til bror:
vi vil bli gode mot
menneskenes jord.
Vi vil ta vare på
skjønnheten, varmen -
som om vi bar et barn
varsomt på armen!*

Da den sidste strofe klinger ud, bryder alle spontant ud i klapsalver. Vi hylder os selv. Over at have fundet og skabt dette fællesskab sammen. Fulde af berettigelse over stå her. Af stolthed over at tage ansvar for denne umulige krise. Af vrede over, at det er nødvendigt.

Bagefter kommer Frederik hen og fortæller, at han har filmet Connies tale. Han sender mig optagelsen og jeg klipper det til en lille reklame for "Så Er Det Nu", hvor alle kan være med til at forpligte politikerne på ambitiøs klimahandling. Senere filmer Bjarke en tilsvarende optagelse med Mogens Lykketoft, der lige er kommet hjem fra at have været formand for FN's generalforsamling. Budskabet er det samme: "Så er det nu. Gør valget grønt."

Det er som om der hele tiden sker noget nyt. I midten af marts strejker børn fra skole i 20 byer over hele landet. Over 10.000 skolebørn samles på Christiansborg Slotsplads. I april lukker Extinction Rebellion en stor af det centrale London ned i næsten uge. Og samtidigt kommer bevægelsen også til Danmark, hvor en gruppe aktivister hælder rød farve ud over trappetrinnene til Christiansborg som symbol på fremtidige generationers blod. Ligesom i England er målet at blive arresteret for at vise, hvor langt man er villig til at gå for at skabe opmærksomhed om behovet for klimahandling. Klimabevægelsen er som en bølge af søgende hænder, der udforsker alle tænkelige sprækker efter steder at holde fast og rykke den politiske samtale. Fra hvor jeg står er det som om, alting dirrer.

I starten af maj holder Clement Kjersgaard hof på Debatten på DR under overskriften "Rødt, blåt eller grønt Danmark?" Frederik er blevet inviteret ind som repræsentant for Den Grønne Studenterbevægelse. Han har brugt hele dagen på at forberede sig og rollespillet, hvordan han skal udfordre de blå politikere på klima-dagsordenen. Da han endelig står overfor Anders Samuelsen, udenrigsminister og formand for Liberal Alliance, virker han hverken nervøs eller kuet. Han er snarere som en tirret kamphund, der bider sig fast og ikke slipper:

"Hvis vi skal se en 70% reduktion i 2030, så kræver det, at alle sektorer bliver inddraget. Og med jeres klimaplan... altså, man kan dårligt nok kalde det en klimaplan, vel? En sides papir! Det er ikke nok! Det er hele den danske ungdom, der råber jer op på det her. Det er videnskaben, der råber jer op på det her. Det er jo ikke sådan, at

vi bare står og siger, at det er noget vi har lyst til. Det er det livsnødvendige for alle danskerne, der sidder ude i de danske hjem! Og hvis man ser på, hvad danskerne mener, at det er nødvendigt at gøre. Prøv og hør: Danskerne mener, at man skal gøre alt hvad man kan for at sikre fremtiden for deres børn og deres børnebørn! “

Frederik taler med tyngden af 10.000 skolebørn foran Christiansborg. Af over fire millioner skolestrejkende over hele verdenen. Af de 96% af danskerne, der i meningsmåling efter meningsmåling har erklæret, at de er bekymrede for klimaforandringerne. Det sætter Anders Samuelsen i en svær position. Han kan dårligt erklære sig uenig med videnskaben. Han kan ikke anklage en idealistisk repræsentant for ungdommen for at være alarmistisk. Så han prøver at kvæle anklagen i kærlighed:

“Prøv og hør, jeg sætter enormt stort pris på dit engagement. Og jeg vil også rose Uffe Elbæk for, at han var med til at stifte et parti, der har sat den grønne dagsorden så højt op som den er nu. Og jeg vil også godt medgive, at jeg ikke var en af dem, der var de første fremme i bussen. Men det, som vi har forsøgt – og det er egentlig ikke et spørgsmål om, hvor mange sider, man skriver...”

Frederik afbryder: “Er du parat til at efterleve Paris-aftalen på 70% i 2030?”

“Vi står da på Paris-aftalen...”

Frederik afbryder igen: “Er du klar til at skulle reducere med 70% i 2030?”

“Jeg vil gøre alt, hvad der står i min magt...”

Og igen: “Vil der komme et klimaudspil fra Liberal Alliance med 70% i 2030?”

“Det jeg kan garantere dig for...”

“Ja eller nej?”

Anders Samuelsen ser meget presset ud nu. “Prøv at hør...”

Frederiks øjne lyner: “Ja eller nej?!”

Clement føler sig nødsaget til at dæmpe gemytterne med et “ja, ja Frederik!” men det er for sent. Anders Samuelsen kan ikke lade være med at sige ja. Offentligt forpligtet på en klimamålsætning, som han på ingen måde havde tænkt sig at bakke op om, før han blev presset til det på landsdækkende TV. Politikernes business as usual er begyndt at slå sprækker under det fortsatte, ustoppelige pres, folket har lagt på dem.

Endelig kommer valget. Eller rettere: Valgene. Først det store for hele kontinentet. Stemmerne skrider. Det er klimatosserne, siger de voksne hånligt. Men folk tager det til sig som en hæder. Det er et tegn på sejr. Valgresultatet ryster politikerne. Med endnu et valg lige om hjørnet har de stadig en chance for at vinde vælgernes gunst. De stirrer på bølgen, der tårner sig op over dem. Klar til at brydes hver øjeblik, det skal være.

Flere og flere politikere bekræfter, at de selvfølgelig vil følge videnskabsfolkernes anbefalinger. Mens andre vægrer sig. For selvfølgelig er klima vigtigt, men ikke det vigtigste. Kan vi ikke snakke om noget af det andet? To uger før valget samles over 40.000 mennesker foran parlamentet og siger klart nej. Politikerne trisser rundt i mængden med et fåret udtryk, mens de lader som om, at alle disse mennesker ikke er samlet i en klar protest mod dem og deres manglende handling.

Den unge kvinde er der også. Hun er så lille. En enkelt dråbe i et hav af mennesker. Hendes spinkle stemme forstærkes tusindfold ud over pladsen: "Jo større dit CO2-aftryk, jo større dit moralske ansvar." Og folket jubler. Ingen tøven. Ingen stilhed. Kun bølgens brusen.

Kort efter brydes den og styrter ned over landet. I brændingen udløses måneders opbygget spænding, der trækker alt og alle med sig med uimodstælig kraft. Alt handler om klima. Valget bliver et klimavalg.

Den 7. maj udskriver Lars Løkke endelig valget. Dagen efter lancerer vi "prik-en-politiker"-hjemmesiden. Nu handler vores arbejde om at gøre så mange danskere som muligt opmærksomme på siden og især vores krav om 70% reduktion i 2030 inden valgdagen d. 5. juni. Folketingskandidaterne får ikke en mail for hvert prik de får. Det ville let ende som spam. I stedet får de en daglig status-mail om, hvor mange borgere, der nu har bedt dem forpligte sig på vores krav. Vi hører om folk, der sætter sig og prikker alle kandidater i hele deres storkreds. Som prikker igen og igen. Vi laver guides for at hjælpe folk til at stille spørgsmål om kravene til kandidaterne til

valgdebatter rundt om i landet. Vi prøver at gøre klima og kravet om de 70% så allestedsnærværende i valgkampen som vi kan, så ingen politikere kan slippe for at forholde sig til 'det der med klimaet' som Connie Hedegaard sagde det.

Efterhånden som svarene tikker ind, kan vi se, at især kandidater fra Radikale, Enhedslisten, Alternativet og SF forpligter sig på kravene. Det bliver til hurtigt til lidt af en konkurrence mellem partierne om, hvem der først kan få alle deres kandidater til at bakke op om vores krav.

Men der er ikke mange Socialdemokrater, der svarer. Rune og Bjarke fortæller, at der er rigtigt mange kandidater, der gerne vil skrive under, men ikke kan, fordi det ikke er i tråd med partiets politik. De tigger og beder ledelsen om at ændre politik, så de kan bakke op om kravene. Midt i maj præsenterer Socialdemokratiet så et nyt klimaudspil med 60% reduktion af drivhusgasser i 2030. Presset virker.

Den 25. maj når alle de mange ugers Klimapåmindelse til deres klimaks, da Folkets Klimamarch bliver afholdt foran Christiansborg. Allerede tidligt om morgenen cykler jeg derind, fordi jeg skal interviewes om marchen til TV2 News, der har oprettet lille valgstudie i et hjørne af slotspladsen. Grunden til, at det lige er blevet mig, er fordi jeg er en af de få danske klimaaktivister, der rent faktisk har mødt Greta Thunberg, der skal holde tale i dag.

Jeg kan mærke adrenalinene fortrænge morgentrætheden, da jeg bliver ført mig ind i selve studiet. Der er lys overalt. Jeg hilser på de to værter og får anvist en plads. Det er en kontorstol uden ryg. Den føles usikker at sidde på. Som om den hele tiden er ved at glide væk under mig. Jeg støtter mig til glasbordpladen. Rummet er varmt af de mange spots. Mine knæ sitrer. En slange har spændt sig fast om min rygsøjle, så jeg ikke kan mærke min krop. Jeg er bare et pudret hoved på TV.

Den ene vært forklarer, at han kommer til at stille spørgsmålene og at jeg bare skal kigge på ham og svare efter bedste evne. Han gennemgår kort, hvad han har tænkt sig at spørge om. Det er det samme, som produceren fortalte mig i går, da jeg snakkede med hende i telefonen. Det handler alt sammen om Greta.

Jeg føler mig nøgen. På skiltet under mit ansigt kommer der til at

stå “Andreas Lloyd, klimaaktivist”. Men denne rustning giver ingen beskyttelse. Jeg kender nærmest ikke Greta. Jeg har bare mødt hende én gang. Jeg har næsten intet at sige om hende. Jeg har kun sagt ja til at være her, fordi det var en mulighed for at skabe mere fokus på klima i valgkampen. Jeg ved ikke, hvad jeg skal gøre af mine hænder. Jeg samler dem, hviler mine underarme slapt på bordet foran mig. Vi er ikke mere end seks mennesker i lokalet. Altså udover de tusindvis af danskere, der har tændt for deres fjernsyn denne lørdag morgen.

Interviewet går hurtigt. Jeg får sagt, at Greta nok vil nævne målsætningen om 70% reduktion i 2030, fordi hun igen og igen har understreget, at vi må lytte til videnskaben. Og 70%-målet er fuldstændig på linje med de reduktioner, som FNs klimapanel siger er nødvendige. Men jeg får ikke nævnt ‘Så Er Det Nu’ eller Prik-en-politiker. Det føles lidt for påklistret. Værten signalerer, at jeg skal blive siddende et øjeblik, indtil de går til reklamer. Jeg føler mig som en dukke fra børne fjernsynet: En helt slasket krop under et kæmpestort hoved med stirrende øjne. Jeg stavrer ud forbi produceren, der allerede er ved at briefe den næste gæst. Ud i morgenlyset, der virker underligt matgrå efter mit bad i TVs farvefiltre.

Det er en mild forårsdag. Om eftermiddagen tager jeg min kæreste Sofie og vores søn Folke med ind til marchen. Vi forsvinder i mængden. Vi er over 40.000. Folke synes det er totalt overvældende med så mange mennesker. Da marchen skal til at begynde efter Gretas tale vil han helst bare hjem. Jeg prøver at overbevise ham om, at vi skal blive hængende. Men jeg kan mærke, at jeg heller ikke selv har specielt meget lyst til det.

Jeg står et øjeblik og prøver at afkode, hvad der sker i mig. På den ene side er jeg begejstret og lettet over, at vi er nået så langt. Over at vi er så mange, der ønsker en klimalov. Et klimavalg. På den anden side er jeg helt igennem udmattet efter 33 uger, hvor vi hele tiden har søgt at overgå os selv igen og igen for at give ny næring og mod til den bevægelse, vi har været med til at skabe.

På den ene side er jeg let og elektrisk over at se, så mange politikere, der endelig møder op efter at have ignoreret os torsdag efter torsdag i mere end et halvt år. Jeg kan ikke sige, at jeg personligt føler mig magtfuld. Men til sammen er vi. Alle os, der står her nu. Vi er

ved at gøre noget, som ingen troede muligt. Det er ikke politikerne, der leder os. Det er os, der leder politikerne.

På den anden side er jeg klar til at slippe det hele nu. Vi har fået det momentum, vi søgte. Og jeg har løftet min lille del i det. Jeg har ikke mere at give. Og der er heller ikke brug for mig mere. Jeg er som en hjælperytter, der træder ud og slipper føringen på vej op af den sidste stigning for at give plads til den næste med friskere ben. Vi har været så mange, der alle skubbet på for det samme mål på så mange forskellige måder. Så mange forskellige stemmer, der har råbt op og skabt dette øjeblik. Så mange, der er gået fra at være alene til at være mange. Det er ikke til at stoppe længere.

Dagen efter er der valg til Europa-Parlamentet. De grønne partier går massivt frem på bekostning af de mere klimaskeptiske partier. Den tidligere formand for Dansk Folkeparti, Pia Kjærsgaard, forklarer partiets dårlige valgresultat med, at "måske er det alle de der – hvad er det nu, man kalder dem – klimatosser?" der havde rykket valget. Klippet går viralt blandt veteranerne fra Klimapåmindelsen, der morer sig over at huske hinanden på, hvor sur hun havde set ud hver torsdag, når hun stod ud af sin store sorte Audi og gik forbi os for at komme ind til sin taburet.

Få dage efter erklærer Radikale, Enhedslisten, SF og Alternativet, at de har indgået en klimapagt med krav til en kommende Socialdemokratisk regering om, at en ny bindende klimalov med mål om 70 procents reduktion af drivhusgasser i 2030 skal være en del af regeringsgrundlaget. Den målsætning, der blot få måneder før valget virkede som et helt utopisk venstrefløjsprojekt er nu ved at blive bredt accepteret.

At noget har rykket sig bliver bekræftet allerede dagen efter, hvor 57 borgmestre fra Socialdemokratiet og fem andre partier i fællesskab udgiver en kronik, hvor de understreger behovet for klimahandling. De nævner ikke vores kampagne direkte, men de bruger det samme sprog og de samme argumenter. Kronikken er resultatet af et omfattende forarbejde, som Rune og andre fra Så Er Det Nu har lavet for at få borgmestrene til at spille ind i folketingsvalget. Så massiv en udmelding kan Socialdemokratiets ledelse ikke ignorere.

Dagen før valget indrykker vi avisannoncer med lister over hvilke

kandidater, der har forpligtet sig på vores krav. Pengene til annoncerne har vi indsamlet gennem online donationer under overskriften “Gør valget grønt.” Vi får flere hundredetusinde kroner ind på få dage. Alle vil være en del af den sejr, der nu føles uundgåelig.

Valgresultatet føles nærmest blot som en bekræftelse af noget, vi allerede ved: Danmark skal have en ny regering med et uhørt grønt mandat. Efter to ugers forhandlinger tilslutter Socialdemokratiet sig en klimalov med en målsætning på 70 procents reduktion i 2030. Dermed er der nu politisk flertal for vores krav. Vi har gjort valget grønt.

Politikerne griber mandatet og gør deres del i forhandlingsrummet. I de kommende måneder forhandler Folketingets partier klimaloven på plads, og den 6. december kan klimaminister Dan Jørgensen præsentere den endelige aftale. Der er ingen grund til at skulle tælle til 90, for 167 af Folketingets mandater bakker nu op om 70%-reduktionsmålet. Kun to små borgerlige partier har trukket sig (blandt dem Liberal Alliance, der er blevet reduceret til 4 mandater og hvis formand Anders Samuelsen ikke er blevet genvalgt).

På bare et år har vi i klimabevægelsen skabt et jordskælv i det politiske landskab, som ingen politiske partier eller kommentatorer troede muligt. Vi har “været realistiske og krævet det umulige”, som studenteroprørerne proklamerede det i 1968. Vi har rykket målet om 70%-reduktion i 2030 fra den yderste venstrefløj til langt ind over midten, så ikke bare denne, men også fremtidige regeringer vil være forpligtet den. Vi har vist, at den eneste måde, vi kan lære at leve i denne klimakrise, er ved at tage den alvorligt i det omfang, den kræver.

Klimapåmindelsen – Torsdag efter torsdag i over et halvt år stod vi foran Christiansborg for at minde politikerne om nødvendigheden af radikal klimahandling. Det blev en slags levende pop-up højskole med sange, taler og samtaler. Her er det biskop Peter Fischer-Møller, der holder tale.

Greta – Jeg mødte Greta Thunberg foran den svenske rigsdag i februar 2019. Men det var for grænseoverskridende at bede hende om et selfie. I stedet tog jeg selfie, hvor hun står i baggrunden. Bedre end ingenting!

Folkes klimamarch – Min søn Folke på 2 år var med til Folkets Klimamarch d. 25. maj 2019 – sammen med over 40.000 andre danskere. Det var kulminationen på et vildt års hektisk kamp for at gøre valget til et klimavalg.

MÆRK

Rejs dig op og stræk dine hænder op mod loftet, så du kan mærke din rygsøjle blive længere. Lad armene falde ned langs siderne og ryst dem. Ryst så meget af kroppen igennem, som du kan. Boogie-Woogie! Stop, når du føler dig rystet godt løs.

Klap derefter 10 gange på henholdsvis dine skuldre, hofte-, knæ- og ankelled. Det skal gå hurtigt – de ti klap skal ikke tage mere end 3 sekunder for hvert sted. Find en god rytme for det og hold fast i den. Når du er nået ned til fødderne, så fortsæt tilbage op til skuldrene på samme måde.

Når du er færdig er du måske både lidt forpustet og varm i dine led. Lad din vejtrækning falde til ro. Lad din krop finde ro i åndedrættets rytme. Ved at styre åndedrættet, styrer du din krop. Du fortæller din krop, at der er ro på.

Lyt til din krop: Hvad fortæller den dig?

FØL

Træk vejret igen og lyt til din krop. Hvilke stemninger og følelser sidder du tilbage med efter at have læst denne historie?

Prøv ikke at forklare eller rationalisere dine følelser. Se om du kan nøjes med at observere dem og anerkende, at der er en grund til, at de er der. Lav gerne et suk, hvis en følelse fylder lidt for meget.

Forestil dig, at du er i en situation, som minder om en af dem, du lige har læst om i historien. Det må gerne være noget, du selv har oplevet. Hvordan er det at være i den situation? Hvilke følelser vækker det? Hvordan reagerer kroppen?

TÆNK

Brug disse spørgsmål til at tænke videre over eller starte en samtale ud fra:

Hvornår har du sidst følt dig magtesløs?

Hvornår har du sidst følt dig magtfuld?

Har du oplevet et grønt vendepunkt, der ændrede, hvordan du forholdt dig til klima- og biodiversitetskriserne?

– Hvad fik dig til at tænke anderledes?

Tænk på andre problemstillinger – fx flygtninges rettigheder, økonomisk ulighed, racediskrimination, LGBT-rettigheder. Hvad har rykket din forståelse i forhold til disse?

Er der nogen problemstillinger, som du ikke rigtigt har forholdt dig til?

– Hvorfor ikke?

FØLELSEN AF MAGT

Det er så let at give op. Det er så let at føle sig lille og magtesløs. Det er som om alt omkring os bekræfter os i, at det er umuligt at ændre noget. For samfundets tandhjul er så store og vi er så små. Magten altid ligger et andet sted, indlejret i selve samfundets strukturer som de jernstivere, som støtter og sikrer den flydende beton. Når først den er størknet, kan det ikke laves om. At skabe samfundsforandring føles som at prøve at skubbe til en gigantisk kampesten. Et bjerg! Du kan bruge et helt liv på at skubbe på den og aldrig mærke den rykke.

Men hvis tilpas mange folk skubber sammen, kan der åbne sig en sprække. En åbning, hvor du kan sætte en løftestang ind. "Giv mig en løftestang, der er lang nok, og et sted at stå, og jeg skal bevæge hele verden," sagde den græske matematiker Arkimedes. Med de rigtige redskaber, den fornødne erfaring og det rigtige sted at stå, kan du skabe et tippekant. Med en brøkdelt af stenens vægt kan du bruge dens stilstand mod den. Og med ét begynder stenen at rulle. Og nogle gange ruller den ikke bare, den ruller!

Hele mit liv har jeg drømt om at gøre en forskel. Om at skabe forandring. Lige siden jeg som teenager sad på mit værelse og lyttede til Rage Against The Machine, sitrende af uforløst frustration drømte jeg om en dag at kunne pege på noget og sige, "det var jeg med til." Selvom jeg aldrig selv havde oplevet det, troede og håbede jeg på alle historierne om, at det er muligt. Og lige siden jeg genfandt mit demokratiske mod i Borgerlyst og fødevarefællesskabet, har jeg skubbet og skubbet og skubbet. Jeg har ledt efter sprækker og rum, hvor jeg kunne være med til at rulle ved nogle af de store strukturer i samfundet, der virker så urokkelige. Men det var i klimabevægelsen, at jeg for første gang mærkede, hvordan det føles, når stenen ruller sig.

Det er nærmest som at få stød det øjeblik, hvor det går op for én, at stenen rykker på sig. Så overrasket bliver man over, at det, der hidtil har virket så massivt og fastlåst, rent faktisk kan bevæges. Men overraskelsens adrenalin bliver hurtigt til mod og målrettethed, der giver endnu flere kræfter til at skubbe endnu mere. For hvis stenen

kan rykkes lidt, må den kunne rykkes mere endnu.

Når man først har oplevet det, er det som en gnist, der bliver tændt. Når man først ved, det er muligt, kan man ikke glemme det igen. Det er der, man forstår, at magt ikke bare er et redskab. Det er også en følelse. Små elektriske gnister af handlekraft, hvor man kan mærke, at noget stort rykker sig. At man kan mærke, at det er muligt at forme det fælles på ny. Det giver et nyt blik på verden. Fra da af vil man blive ved med at lede efter sprækkerne, hvor løftestangen kan sættes ind. Hvor forandring kan skabes.

Jeg har læst en del interviews med politikere, der beskriver denne følelse som noget af det mest vanedannende, de kender. Det er noget af det, der gør, at de bliver ved med at engagere sig igennem årtier. Fordi de har mærket den gnist. Fordi de ved det er muligt.

For det meste er magten institutionaliseret. Opdelt og styret som lagkagestykker til en børnefødselsdag. Det er den hverdag, politikerne kender og forholder sig til. Men en sjældnen gang imellem bliver de vant rammer sat ud af kraft. Når en bevægelse rejser sig, nogle gange prøvende, andre gange uimodståeligt, og ryster magten fri. Det er øjeblikke som disse, hvor gårsdagens stabilitet smelter og bliver til luft. Hvor det føles som om alt er muligt. Som om verden kan skabes på ny.

Klimavalget var et af de sjældne øjeblikke, hvor det ikke bare var muligt at mærke denne magt. Da bølgen var på sit højeste, følte det for os i klimabevægelsen som om en ustoppelig urkraft, der rev os med. Det var ligeså meget den, der skabte os, som os, der skabte den. Vi blev også bevæget.

Jeg kan se, hvordan klimavalget har tændt den samme gnist hos en hel generation af unge aktivister. De er gået fra at være uforfærdede nybegyndere uden noget at tabe til at være garvede forkæmpere. De har fået magtens mod.

Jeg ville sikkert have gået samme vej, hvis jeg var yngre. Hvis ikke jeg stadig var mærket af, at have taget mig selv alt for alvorligt alt for længe i Medborgerne. I stedet er jeg blot taknemmelig for, at jeg har fået muligheden for at mærke det. At jeg nu har visheden for, at det kan lade sig gøre. At stenen kan rokkes.

ERFARINGER FRA KLIMABEVÆGELSEN

1. Bevægelser skabes ikke – de vækkes af omstændighederne

Da København var vært for FN's klimatopmøde i 2009 troede alle, at nu ville der komme et gennembrud i klimaforhandlingerne. Over 100.000 mennesker fra hele verden mødte op og demonstrerede for klimaet en iskold december-dag. Selvsikkert havde arrangørerne brandet topmødet under navnet Hopenhagen. Alle troede, at nu ville det ske: En bindende klima-aftale for alle verdens lande.

Men det skete ikke. Det hele faldt sammen som en ufærdig soufflé. Nærmest alle forlod København arret af en skuffelse og frustration, der kom til at præge klimabevægelsen de næste 10 år. Lige siden har klimaaktivister kæmpet og slidt for at genskabe det momentum, den opmærksomhed, den bevægelse, som der havde været op til topmødet. Men forgæves. For bevægelser er ikke bare noget, man kan vælge at skabe. De vækkes af omstændighederne. De kræver en åbning.

Der var flere omstændigheder, der spillede sammen for at muliggøre klimabevægelsens genkomst. Dels var der nu gået næsten 10 år siden skuffelsen i København, og dermed havde der været 10 år, hvor afstanden mellem behovet for politisk handling og hvad der rent faktisk blev gjort, kunne vokse sig stadig større og mere smertefuld. Dels skabte den lange tørke, der ramte Europa i sommeren 2018, en ny, fælles bevidsthed, der gjorde bevægelsen mulig. Som en knastør skovbund, der kun venter på den gnist, der kan sætte det hele i flammer.

En af gnisterne var Greta Thunbergs klimastrejke. En anden var Den Grønne Studenterbevægelse, der demonstrerede foran Christiansborg. En tredje var Majken Bilslevs borgerforslag om en CO₂-afgift. I sig selv blot små gløder, der ulmer og let kan gå ud. Men hvis forholdene er rigtige, kan de brede sig. Hvis disse små, individuelle handlinger vækker genklang hos flere, kan hele skoven gå i brand.

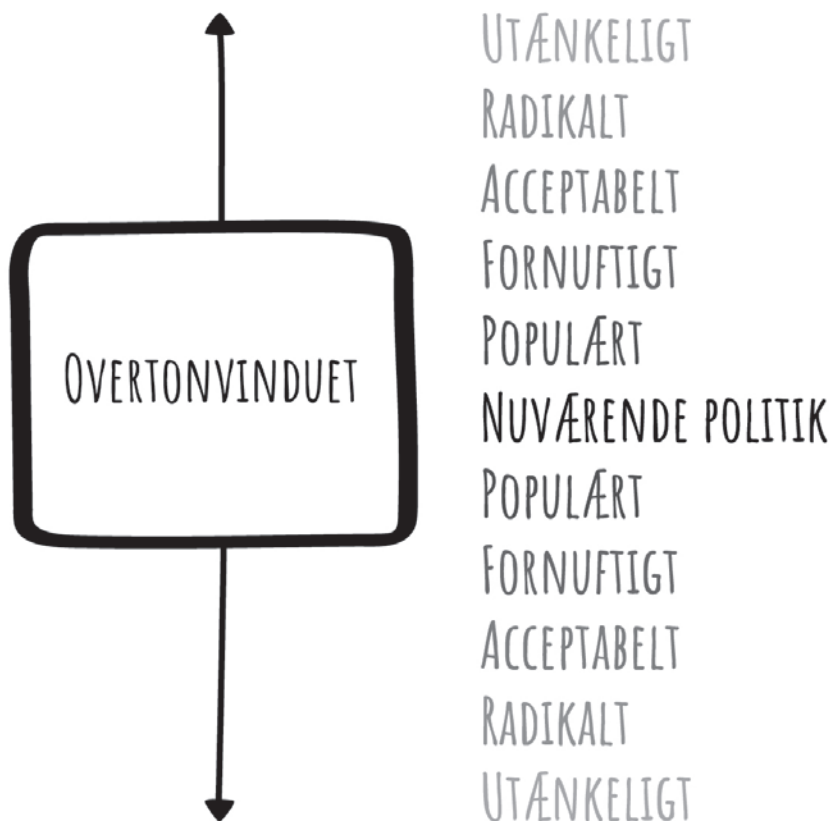
En bevægelse opstår, når det pludselig går op for folk, at vi er mange, der vil det samme. Når vi er mange, der føler, at vi må gøre noget, og vi kun går og venter på, at handling føles som en reel mulighed. Når først vi er mange nok, der begynder at rykke sammen, så rykker verden med os. En bevægelse er som en bølge, der løfter sig selv. Det er nærmest umuligt at spore den og pege på, hvorfra den opstod. For i virkeligheden var den inde i os alle sammen til at starte med. Det er en fælles reaktion på de omstændigheder, vi alle har mærket, men som vi først nu føler, at vi kan og må handle på.

Sociale bevægelser har en særlig magt. For de kan gøre, at noget, der ellers virkede umuligt, lige pludselig forskyder sig, så det ikke bare føles muligt, men nødvendigt. Det er som et jordskælv i det politiske landskab. I politisk teori bruger man begrebet "Overton-vinduet" til at beskrive det politiske mulighedsrum, som politikere tænker, at de kan handle indenfor, uden at komme til at virke så ekstreme, at de rammer forbi folkestemningen og risikerer ikke at blive genvalgt. Begrebet er udviklet af den amerikanske teoretiker Joseph Overton, der beskriver vinduet som en slags barometer for, hvor acceptable forskellige politiske idéer og forslag fremstår. Politikere kan kun handle indenfor vinduet, hvor forslag fremstår acceptable for størstedelen af befolkningen.

Overtons kollega Joseph Lehman, der videreudviklede begrebet og opkaldte det efter Overton, har bemærket, at "den mest almindelige misforståelse er, at det er politikerne selv, der rykker Overton-vinduet. Det er absolut forkert. Politikernes arbejde er faktisk at afsøge, hvor vinduet er, og tilpasse sig derefter."

Overton-vinduet rykker sig over tid, men ofte går det gletsjer-langsomt. Tænk bare på, hvordan folkestemningen i forhold til rygning langsomt ændrede sig over årtier. Og det var først, da et flertal i befolkningen støttede et rygeforbud, at Folketinget gik ind og lavede en lov, der forbød rygning på restauranter, barer og arbejdspladser.

Men andre gange kan Overton-vinduet rykke sig langt hurtigere end politikerne er forberedt på. Det skete med klimavalget i 2019. Det var ikke politikerne alene. Det var ikke klimabevægelsen alene. Det var de samlede omstændigheder, der rykkede ved, hvad der følte politisk muligt.

2. En bevægelse består af mange veje mod det samme mål

Når jeg fortæller historien om klimavalget i 2019 kan det let lyde som om, at der var en klimabevægelse, som jeg bare kunne møde op hos og melde mig ind i. Men sådan var det slet ikke. Klimabevægelsen – ligesom alle andre sociale bevægelser – er ikke en klart defineret organisation med ét let-tilgængeligt budskab, én medlemsformular og én type aktiviteter, man kan deltage i. En social bevægelse er snarere som et øko-system, hvor mange forskellige grupper med mange forskellige dagsordener, interesser, taktikker, fortællinger og udtryk hele tiden søger at positionere sig i forhold til hinanden. Det er rodet og uforudsigeligt og fuld af forvirring.

Da sommertørken i 2018 vakte mig til klimahandling, var det på ingen måde klart, hvor jeg skulle gå hen for at engagere mig, for der var ingen bevægelse. Der var traditionelle NGO'ere som Danmarks Naturfredningsforening, NOAH og Greenpeace, hvor klima blot var en af mange forskellige grønne dagsordener, som de arbejdede for. Der var uformelt organiserede grupper som Klimakollektivet, der tog ud i Europa for at lave civil ulydighedssaktioner. Der var gruppen bag Folkets Klimamarch, der hidtil kun havde lavet en enkelt march i efteråret 2017. Og der var foreningen med det storladne navn Klimabevægelsen i Danmark, der på den ene side officielt var del af det verdensomspændende klimaaktivist-netværk 350.org, men som på den anden side kun havde et sted mellem 30 og 50 medlemmer i Danmark og mest af alt var en snakkeklub for klimanørdere.

Bevægelsen kom for alvor først med alle de nybegyndere, der blev vakt til handling i sommervarmen. Den Grønne Studenterbevægelse. Klimanetværket. Klimapåmindelsen. Extinction Rebellion. Så Er Det Nu. Initiativerne sprang op som paddehatte i en fugtig skovbund – netop fordi de ikke kunne se andre steder, hvor der var plads til deres engagement. De kastede sig ud i at lave alskens aktioner og arrangementer – uden en samlet plan eller strategi, men bare fordi de ville gøre noget. Hvad som helst. De ville ikke sidde til møder eller blive belært af et dyrt lønnet sekretariat. De ville ikke vente på, at klimaaktivister fra hele Europa samledes for at blokere en tysk kulmine. De ville bare gøre noget nu, dér hvor de var.

Men al den energi blev først til et politisk pres, da bevægelsen fandt sammen om et fælles mål. Og det kom med de grønne organisationers fælles borgerforslag i januar 2019 om en forpligtende klimalov. “Klimalov nu!” blev bevægelsens kampråb. Det blev det let forståelige, direkte krav, som politikerne kunne handle på. Og sidenhen blev indholdet af klimaloven yderligere skærpet med Så Er Det Nu's krav om 70% reduktion i 2030, som de fleste grønne organisationer også endte med at være medafsendere på.

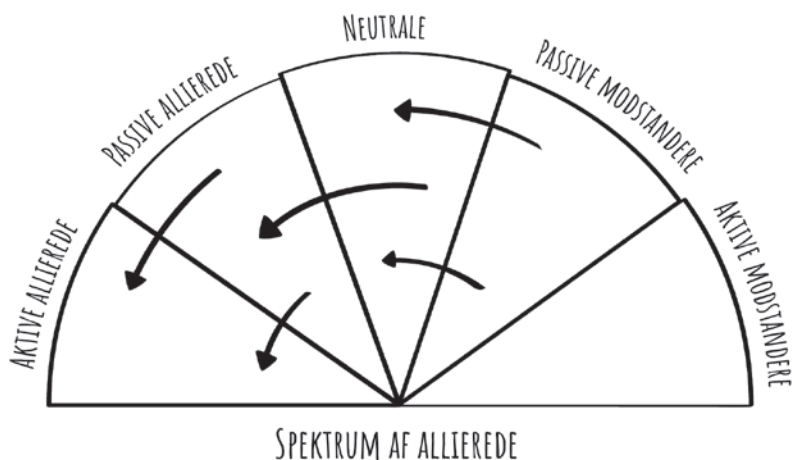
Fra starten af havde det været vores mål med Så Er Det Nu at lave en fælles platform, som flest muligt kunne bakke op om. I

amerikansk politik kalder man det “big tent organising”: Hvis du slår et tilpas stort cirkus-telt op, så er der plads til alle de forskellige filosofier, taktikker og positioner, som bevægelsen rummer. Så kan de alle arbejde sammen for det samme mål uden at føle, at de skal gå på kompromis med deres værdier og selvforståelse.

Dette store cirkustelt gav plads til et væld af forskellige taktikker for at skabe opmærksomhed om den fælles sag: Fra Klimapåmindelsens ugentlige træf foran Christiansborg til Extinction Rebellions gadeaktioner. Fra de grønne organisationers borgerforslag til Majkens lobby-møder med partiernes klimarådgivere. Fra Frederiks frontal-angreb på Anders Samuelson i Debatten til de 40.000, der mødte op til Folkets Klimamarch. Alle de forskellige virkemidler var med til at understrege, hvor bred og handlekraftig bevægelsen var.

Det store cirkustelt er i og for sig også et meget godt billede på demokrati i det hele taget. For demokrati rummer den indbyggede modsætning, at jo flere, der tager del i at træffe en beslutning, jo sværere bliver det ofte at træffe den. For jo flere deltagere, jo større indbyrdes forskellighed, og jo større afstand i relationer og indbyrdes tillid vil der være. Ved at fokusere på et fælles mål kunne alle i bevægelsen få friheden til at handle på det mål, som de selv fandt det bedst. Den frihed var kilden til vores styrke.

Igen og igen i løbet af historien kan man se, at sociale bevægelser sjældent vinder ved at overvinde sine modstandere direkte. For os handlede det ikke om omvende alle klimaskeptikerne og få de aller-sorteste politikere til at blive grønne klimatosser. I stedet vinder sociale bevægelser ved at rykke den brede, neutrale midte af folk, der indirekte støtter eller i det mindste accepterer tingene som de er. For det er denne midte, der gør det muligt for magthaverne at gøre som de plejer. Den amerikanske sociolog og aktivist George Lakey har udviklet en model, der beskriver hvordan denne forandring finder sted:

Modellen består af en halvcirkel inddelt i fem lige store lagkagestykker:

- **Aktive allierede:** Folk, der allerede er aktive i bevægelsen, og som aktivt bakker op om sagen.
- **Passive allierede:** Folk, der er enige med bevægelsens mål, men som endnu ikke er aktive.
- **Neutrale:** Folk, der er uinteresserede, uinformerede eller uengagerede i sagen.
- **Passive modstandere:** Folk, der er uenige i bevægelsens mål, men som ikke gør noget aktivt for at modarbejde sagen.
- **Aktive modstandere:** Folk, der ikke alene er uenige, men som også aktivt organiserer sig for at forhindre, at bevægelsen når sine mål.

Som Lakey forklarer det, er pointen med modellen, at man ikke skal fokusere på dem, der allerede er aktivt engageret for eller imod. Det er meget let at komme til at henvende sig til dem, der allerede er enige og signalere, at alle andre er nogle idioter, der ikke forstår situationens alvor. Det er ligeså let at skælde ud på dem, der allerede er imod og bruge al sin

retfærdige harme på at omvende nogen, som kun vil grave sig dybere ned i skyttegravnen for at forsvare deres synspunkter. I stedet skal man fokusere på at rykke folk, der er passive støtter til at blive aktive, og på at rykke neutrale eller passive modstandere, til i højere grad at støtte bevægelsen.

Op til klimavalget gjorde vi dette ved at gøre det så let som muligt for folk at tage stilling og tage de første små skridt til at være aktiv. De mange forskellige taktikker og indgange til handling gjorde, at bevægelsen kunne henvende sig til mange forskellige mennesker på én gang. De grønne samtalemiddage, Prik-en-politiker-værktøjet, Klimapåmindelsens åbne invitation til at komme og møde os uge efter uge. Alle disse tiltag gjorde bevægelsen nemmere at forstå, nemmere at sympatisere med og nemmere at tage del i. Men vigtigst af alt var, at forældre over hele landet oplevede, at deres egne børn strejkede fra skole, gik på gaden i protest, blev vegetarer og begyndte at spørge, om de vante flyferier virkelig er nødvendige og om de ikke snart skulle se og få købt en elbil.

Alle disse små og store handlinger viste vejen for andre: Det blev en social markør, som andre neutrale eller passive kunne lægge mærke til: "Okay, hvis han tager stilling, så kan jeg også." Det handlede om at fjerne de små og store barrierer, der stod i vejen for, at folk ville tage stilling og tage de første skridt ind i bevægelsen. Og til sidst var det som om, at vi ramte et tippunkt, hvor stadigt flere følte, at de ville stå udenfor og ende med at være del af et bagstræberisk mindretal, hvis de ikke stemte grønt.

3. En lov er kun så stærk som den bevægelse, der står bag den

En af grundene til, at klimabevægelsen kunne få så stort et momentum var, at vi vidste, at der ville komme et valg. Vi var villige til at lægge så mange kræfter i bevægelsen, fordi vi vidste, at der var en deadline. Et højdepunkt, som vi arbejdede frem imod. En afslutning: Vi ville gøre valget grønt, og vi behøvede ikke tænke meget længere frem end det.

Men da valget så endelig kom, var det som om bevægelsen løb ud. Da det stod klart, at klimaloven og målet om de 70% reduktion i 2030 var indskrevet i regeringens forståelsespapir, så var der ikke længere noget, der holdt os sammen. Alle fraktionerne, uenighederne og forskellighederne kom frem igen, som vandtærede gamle stolper blottet af tidevandet. Det var som at starte forfra. Det handlede ikke

længere om os. Nu var det op til politikerne i forhandlingsrummet i Klimaministeriet. Vi kunne godt stå udenfor og heppe og råbe, men det var svært at slippe følelsen af igen blot at være tilskuere.

Politik er en industri. Ligesom eliteidræt. Eller show business. Til daglig er det drevet af en horde af professionelle, der hele tiden leder efter den nye historie. Den nye vinkel. Det friske blod. Nyhedsmøllen buldrer afsted. Folk æder hinandens ord levende på de sociale medier. The show must go on.

Klimabevægelsen formåede for en kort stund at overraske de professionelle og indsætte klimakrisen som pligtstof for alle meningsdannerne. Men det kunne ikke vare ved. Nye konflikter dukker op. Nyhedskanalerne har 24 timer at fylde ud hvert døgn. Folk åbner deres telefon 30 gange om dagen i slet skjult håb om gule breaking-bannere og nye shitstorms. Alt er i bevægelse. Kun det nye tæller, og intet er nyt længe. Det varede ikke længe, før klimakamp blev hverdag. Hensumpet i teknokratiske diskussioner om afgiftsmodeller og rapporter fra Klimarådet. Igen sidder folk tilbage med følelsen af, at nogen er ved at gøre noget. At det ikke længere er op til dem.

Virkeligheden er det, vi giver opmærksomhed. Og i en moderne, mediedrevet verden styres vores opmærksomhed af ord. Den engelske forfatter Alan Moore sammenligner det med magi: "Kunst er, ligesom magi, manipulationen af symboler, ord eller billeder til at opnå en forandring i bevidsthed. (..) Det at kaste en trylleformular er blot at manipulere ord, og dermed ændre folks opfattelse af verden."

For Moore handler det om at ændre sine læseseres bevidsthed, deres opfattelse af verden, ved hjælp af sine ord. Han fremhæver satiren som den stærkeste form for magi: "En velskrevet satire vil ikke blot ødelægge dine venners agtelse for dig. Den kan ødelægge din families agtelse. Den kan ødelægge dit eget selvværd. Og hvis det er en særlig fint formet og dygtigt tænkt satire vil den overleve og blive husket i mange år, så selv mange år efter din død vil folk stadig læse den og grine af din usselhed."

På samme måde er det en form for magi, når et nyhedsmedie udsender en overraskende historie om en person. For uanset om historien er sand eller falsk, upåtalte eller modbevist, vil den være med til at forme vores opfattelse af denne person. Vi jo mere vi deler den, gentager den, opsummerer og uddyber den, des mere bliver den et

mantra, en messende besværgelse, der former vores virkelighed. For selv om det altid indledes med, “har du hørt det?” og afsluttes med “hvad tror du?”, så ligger selve magien i, at vi overhovedet taler om det. Det er denne form for magi, som den politiske industri udøver. Alle de professionelle konsulenter, spindoktorer og kommunikatører arbejder hele tiden for at lede vores opmærksomhed mod – eller væk fra – de historier, der kan forme vores virkelighed.

I denne medievirkelighed er det svært for en bevægelse at holde fast. Og at fastholde det politiske pres. For selvom vi formåede at gøre valget grønt, rykke ved, hvad der er politisk muligt, og sikre, at Danmark fik verdens mest ambitiøse klimalov, så betød det langt fra, at klimakampen var slut.

“En lov er kun så stærk som den bevægelse, der står bag den,” sagde den amerikanske borgerrettighedsforekæmper Ella Baker. Hvis ikke bevægelsen fortsat organiserer sig, fortsat kæmper, fortsat stiller politikerne til ansvar, så kan dens sejre hurtigt miste deres glans. Hvis politikerne ikke længere mærker, at der er pres på dem, kan de meget let vende tilbage til business as usual. Så kan en klimalov let bare blive en målsætning på et stykke papir, som politikerne ikke rigtigt føler sig forpligtet til at leve op til.

I sidste ende får du kun den retfærdighed, som du har magt til at fremtvinge. Som den amerikanske borgerrettighedsaktivist og slaveforkæmper Frederick Douglass så kraftfuldt har udtrykt det:

“Magt afgiver aldrig noget uden et krav. Det har den aldrig gjort og det vil den aldrig gøre. Find ud af lige præcis, hvor meget folk er villige til at leve med i stilhed, og du har fundet ud af, præcis hvor meget uretfærdighed, de vil blive underlagt. Og dette vil fortsætte indtil det bliver modstået med ord eller slag, eller begge dele. Tyrannernes begrænsninger fastsættes af de undertryktes udholdenhed.”

Klimabevægens flamme brændte stærkest, da afstanden mellem, hvad vi fandt nødvendigt og hvad politikerne rent faktisk gjorde, var størst. Behovet for handling er næppe mindre nu, hvor de flotte målsætninger skal indfries. Men for mange føles det mindre presserende. Som enhver anden bevægelse skal klimabevægelsen fortælle sin egen historie på ny. Den skal fortælle, hvordan vi som borgere igen kan tage ansvar og handle, når politikerne tøver.

6.
HÅBEFULD
HÅBLØS

JYDERUP HØJSKOLE

Maj 2021

Eleverne ser forventningsfulde på mig. Efter tre måneder er de nået ind i den flow-tilstand, der er topmålet af succes på en højskole. Der hvor de alle føler sig hjemme og har fundet sig til rette i den utvungne samhørighed, der gør, at alle tør tage initiativ og der derfor altid sker lige lidt mere, end man kan overskue. Men på den nydelsesfulde måde, som når man sidder i sofaen og godt lige kan spise en brunkage eller en figen mere efter en stor julemiddag. Der hvor alle ved, hvad de skal gøre, gør det og har det godt med at gøre det. Der hvor dagene flyder sammen og alle er lidt overraskede over, at det allerede er fredag igen.

Jeg er på mit andet semester som højskolelærer, og jeg er stadig ved at finde mig til rette i rollen. Efter mit kollisionsexit fra Medborgerne og et vildt og forpustet år i klimabevægelsen er jeg startet på et nyt liv udenfor København. I april 2020, midt i den første store corona-nedlukning, flyttede vi til Hvalsø mellem Roskilde og Holbæk. I august 2020 startede jeg som lærer på Jyderup Højskole. Og i februar 2021 blev vores datter Elva født. Det sidste år har været en søvnberøvet søgen efter at genfinde fodfæstet i alt det nye.

Jobbet som højskolelærer var på ingen måde noget, jeg har planlagt. En dag blev jeg kontaktet af skolens forstander, Poul Henrik Jensen, der ville høre om jeg ville sparre med ham om skolens grønne profil. Den gamle underviser på linjefaget "Grøn Guerilla" havde sagt op efter en stress-sygemelding og han havde brug for en ny lærer, der kunne give faget en ny retning. Det var først, da jeg sad overfor ham, at det gik op for mig, at han ville hyre mig.

Jeg har længe luret på at arbejde på en højskole. Noget af det sjoveste og mest berigende i mit arbejde hos Medborgerne var at undervise. At udvikle og tilpasse træningsforløb til borgere og fællesskaber med vidt forskellige forudsætninger, behov og interesser. Og i klimabevægelsen så jeg, hvordan mange af de nystartede grupperinger begyndte at gentage præcis de samme fejl, som vi begik i Københavns Fødevarerfællesskab. Det bekræftede mig kun i, at der er mange, der har brug for

redskaber til at engagere sig og gøre en forskel som borgere. Jeg ville gerne hjælpe andre med at komme igang, for jeg kunne stadig huske, hvordan det var at være nybegynder. Jeg ville så gerne gøre den vej lettere for andre, så de ikke skulle begå alle de samme fejl som mig. Tænk, hvis jeg kunne være den mentor, jeg selv havde savnet som ung.

Dertil kommer, at flere af mine venner har været højskolelærere og været rigtigt glade for det. De har beskrevet højskolelivet som vedkommende, sjovt og meningsfuldt. Et frirum, hvor konkurrencesamfundets blygrå leverpostej ikke kan trænge ind. Som at være lærer på Hogwarts midt i en verden fuld af mugglere. Vi havde kun lige besluttet at flytte ud af København, og så kom der pludselig et job svævende i samme retning, der gav mulighed for al dette. Det virkede helt perfekt.

Mit fag hedder "Grøn Guerilla" – en meget bred overskrift, der dækker over alt, hvad der har med bæredygtighed, økologi og grøn omstilling at gøre. Fra havebrug til klimaaktivisme. Fra at bygge sin egen vindmølle til at skrive debatindlæg. Det er en rodebunke! Selvom jeg har lavet en undervisningsplan for hele semesteret går det hurtigt op for mig, at det vigtigste pejlemærke for undervisningen er elevernes oplevelse. Man skal "først oplive, så oplyse", som den gamle højskolemand Christen Kold sagde det. Det handler om at vække begejstring, nysgerrighed og interesse og så puste til den ild, så de små flammer får fat i de store, ukløvede kævler af livsoplysning, som højskolens vidtløftige formålsparagraf egentlig handler om. Det er en kunst at komponere et afvekslende, afstemt og udfordrende forløb for den samme lille gruppe mennesker uge efter uge igennem fire-fem måneder. Jeg har lært på den hårde måde, at jeg hele tiden skal være bevidst om, hvordan jeg kan skabe den nødvendige vekselvirkning mellem hoved og krop, der kan give de små og store peaks af oplevelse. Og hvornår man kan udfordre dem til at bruge mere energi, end de får, i en periode.

På dette hold er der 8 unge kvinder. De fleste kommer direkte fra gymnasiet. De er den slags, der er vant til at gøre det godt i skolen. Pligttopfyldende. Hele deres liv har de fået at vide, at det er vigtigt at tage en uddannelse. At tage ansvar. Men på listen over alt det, som de som nye voksne skal til at tage ansvar for, er der dukket en ekstra opgave op. De skal også lige redde verden.

De er vokset op med klima- og biodiversitetskriserne. Med det

faktum, at det åbenbart er op til deres generation at gøre noget ved dem. Og da de endelig forlod gymnasiet og fik mulighed for at træffe deres egne beslutninger, valgte de at komme her på Jyderup Højskole.

“Vi vil bare gerne lære”, sagde de, da de ankom. “Vi vil bare gerne bedre kunne forstå problemerne.” De var ydmyge. De havde forstået, at de ikke skulle regne med at kunne komme i gang med at gøre noget ved disse kriser, før de havde brugt 5-7 år på at tage den rigtige uddannelse. Før de selv var blevet eksperter. Så det eneste de ville sige, at de håbede på, var at lære. Men bagved ydmygheden lå en utålmodig frustration. En ubændig trang. En higen efter handling. Selv om de ikke sagde det højt, var de trætte af at lære. De ville bare gerne gøre noget.

En ville have gode argumenter til at jorde sin mor, der arbejdede for landbrugslobbyen. En ville lære at dyrke de flotteste agurker i hele byen. En ville stoppe den nye motorvej i Aalborg og Danish Crowns greenwashing. En ville designe sin egen skovhave. En ville i virkeligheden bare gerne være musical-stjerne, men følte ikke, at der var plads til den slags drømme i en verden, der skal reddes.

I løbet af de første tre måneder har vi dyrket skolens køkkenhave og lavet køkkenkompost. Vi har gjort store dele af skolens græsplæner ‘vilde med vilje’ og plantet vilde blomster. Vi har besøgt lokale gårde og lært om regenerativt jordbrug. Og nu er vi dybt inde i et forløb om aktivisme og politik. Vi har haft besøg af to tidligere elever, der nu er engagerede i Extinction Rebellion. Vi har haft besøg af Frederik Sandby, der nu er ansat som sekretariatsleder i Klimabevægelsen i Danmark. Vi har prøvet at finde ud af, hvordan man kan lave klimaaktivisme i en tid, hvor højskolen stadig er underlagt corona-restriktioner og alle ansatte og elever skal testes to gange om ugen.

Men i tillæg til alt det praktiske har jeg besluttet, at jeg denne fredag formiddag vil fortælle om den grønne bevægelses historie. Om alle de andre, der har gået før dem i den stolte kamp, som de er ved at indskrive sig i. Jeg tænker, at det vil inspirere dem at høre om alle kampene og de sejre, der er blevet vundet. Og om alle de inspirerende mennesker, der har kæmpet dem. Og ikke mindst om de mange forskellige metoder og tilgange, som folk igennem tiden har for at sikre livsgrundlaget for mennesker og alle andre arter på den lille blå kugle, vi alle bor på. Derfor har jeg sat mig for at kondensere hele

den grønne bevægelses historie ned til noget, der kan fortælles på en time. Det er svært. Jeg er endt med en powerpoint-præsentation på 75 slides, der dækker over 200 år.

Jeg fortæller om romantikerne, transcendentalisterne og ludditterne, der i begyndelsen af 1800-tallet alle vendte sig mod industrialiseringen og hyldede det smukke, det stille og det langsomme. Jeg fortæller om verdens første nationalparker, som biologen John Muir fik oprettet i USA i 1890'erne. Jeg fortæller om naturfredningsloven fra 1937 og om hvordan Danmarks Naturfredningsforening blev stiftet af det bedre borgerskab, der gik til kamp mod skovsvin under slagordet "madpapir og æggeskaller pynter ej i skovens haller!" Jeg fortæller om Rachel Carsons bog "Silent Spring", der i 1962 for alvor sætter gang i samfundets miljøbevidsthed med sin gribende beskrivelse af, hvordan sprøjtemidlet DDT gør, at fuglesangen forstummer når insekterne dør bort. Jeg fortæller om Rav Aages årtier lange kamp mod Cheminova, en af verdens største producenter af sprøjtegift, hvis spildevand dræbte og misdannede Vesterhavets fisk. Jeg fortæller om, hvordan en ung brite ved navn David Attenborough, der i 1960'erne laver de første naturdokumentarer, der gør det muligt for folk hjemme i stuerne at opleve vilde dyr i deres naturlige omgivelser. Jeg fortæller om miljøorganisationen NOAHs første aktion på Københavns Universitet i 1969, hvor de kører en motorcykel igennem foredragssalen, uddeler giftige æbler og smører en and ind i olie. Jeg fortæller om Earthrise, det første billede af jorden set fra rummet, der i 1970 giver anledning til den 22. april bliver til Earth Day. Jeg fortæller om, hvordan miljøaktivisters kamp mod røg, støj, møg og gift leder til, at den danske regering i 1971 starter et nyt ministerium med det meget passende navn Forureningsministeriet. Jeg fortæller om en lille gruppe aktivister, der i 1971 prøver at forhindre atomprøvesprængninger ved at sejle derud, hvor prøvesprængningerne finder sted. Om hvordan de sidenhen gjorde det samme for at forhindre hvalfangst, hvilket gjorde navnet Greenpeace verdenskendt. Jeg fortæller om "Grænser for vækst"-rapporten, der i 1972 for første gang bruger computermodeller til at beregne, hvordan menneskeheden vil udvikle sig over de næste hundrede år. Og som fastslår, at der er grænser for vækst på en begrænset planet. Jeg fortæller om

kampen mod atomkraft, der op gennem 1970erne optager en hel generation af unge danskere, og som leder til nogle af de nybrud i vindmølleteknologi, der gør Danmark til et grønt foregangsland. Jeg fortæller om de radikale øko-aktivister, der op gennem 1980erne og 1990erne bosætter sig i de kæmpestore redwood-træer på den amerikanske vestkyst for at forhindre skovhugst. Om hvordan den 22-årige aktivist Julia Butterfly Hill ender med at bo i toppen af et træ i over to år for at redde det fra motorsavene. Jeg fortæller om hullet i ozon-laget og om, hvordan hele verden fandt sammen i slutningen af 1980erne for at stoppe brugen af de farlige gasser, der havde skabt det. Jeg fortæller videnskabsmanden James Hansen, der fortalte om klimaforandringerne til den amerikanske kongres allerede i 1988. Jeg fortæller om den økologiske bevægelse og om hvordan det røde Ø-mærke i 1990 indvarslede en ny miljøbevidsthed blandt danske forbrugere. Jeg fortæller om FN's bæredygtighedskommission og det efterfølgende topmøde i Rio De Janeiro i 1992, hvor det hverken var en politiker, en forretningsmand eller en garvet aktivist, der gjorde det største indtryk, men en 12-årig pige. Jeg spiller et lille klip af hendes tale. Jeg fortæller om Al Gore's film "An Inconvenient Truth", der i 2006 for alvor minder hele verden om klimakrisen. Jeg fortæller om de danske økosamfund. Om Samsø, der som verdens første lokalsamfund blev selvforsynende med vedvarende energi i 2007. Jeg fortæller om de høje forventninger og den dybe skuffelse ved COP15 i København i 2009. Jeg fortæller om Københavns Fødevarerfællesskab. Jeg fortæller om de sidste par års klimabevægelse med Greta, skolestrejkerne, Extinction Rebellion, Den Grønne Studenterbevægelse og deres amerikanske modstykke Sunrise Movement. Om det danske klimavalg og den nye European Green Deal. Jeg fortæller, at nu er vi nået frem til i dag, og hvad der sker nu, er op til jer.

Mine elever ser ikke længere forventningsfulde ud. De hænger hen over bordene. Totalt sammensunkne. Til at begynde med kan jeg ikke vurdere, om de bare er trætte af de mange ord og slides, eller om det stikker dybere.

"Jeg ved godt, at det var meget at fordøje," siger jeg lidt fåret. Jeg havde på ingen måde forventet denne reaktion. "Jeg har ikke prøvet at holde det her oplæg før, så jeg var lidt i tvivl om, hvor meget der

skulle med og hvor lang tid, det ville tage.”

Jeg prøver at smile for lette stemningen lidt. Det virker ikke. Jeg kigger på Louise, der altid er det bedste barometer for stemningen i rummet. Jeg kan altid aflæse hendes tanker og energi direkte i hendes kropssprog. Men lige nu ser hun helt slukket ud. Hun er fladet helt ud i sin stol. Hovedet og det røde hår hænger slapt ned til den ene side. Blikket er gået på screensaver et sted i bordpladens træårer.

Jeg spørger hende, hvad hun tænker. Hun retter sig op og kigger rundt på de andre inden hun svarer. Ingen fanger hendes blik.

“... Altså. Det er bare ret vildt at høre, hvordan folk har kendt til alle disse problemer i så mange år. Længe før jeg blev født. Især hende pigens tale. Det er ligesom Greta – bare for 30 år siden. Hvorfor er der ikke sket noget? Hvorfor skulle vi kunne gøre noget anderledes, når folk har haft så lang tid og ikke har gjort noget?”

De andre nikker. Louise har sat ord på den opgivenhed, der lader til at have slået bunden ud af dem alle sammen.

Det går op for mig, at jeg har fokuseret så meget på at gøre hver enkelt historiske nedslag præcist og relevant, at jeg ikke har set, hvad det er for en større historie, jeg har fortalt. Set i det store billede, så taber vi. I den grønne bevægelse er hver sejr midlertidig og hvert nederlag permanent. Hvert ældgammelt træ, der bliver fældet kan ikke genrejses. Den CO2 vi udleder i dag, vil blive ved med at få Jordens temperatur til at stige de næste 100 år. Mængden af uberørt natur på Jorden er kun blevet mindre og mængden af CO2 i atmosfæren er kun blevet større siden vi begyndte at måle dem. Vi har været ved at tabe i over 200 år. Og, jo, der har været sejre. Men at vinde langsomt er også at tabe, som den amerikanske klimaaktivist Bill McKibben har sagt det. Det siger jeg ikke højt.

Jeg kender godt den modløshed. To år med corona og regeringens alt for fodslæbende klimapolitik har slået luften ud af den politiske optimisme, klimavalget havde givet mig. Og det har efterladt mig med en dysterhed, jeg ikke før har kendt til. Det er som om jeg er fanget på bunden af et dybt, dybt svømmebassin, hvor vandets vægt trykker mig ned mod bunden og gør mine bevægelser tunge og besværlige. Jeg kigger op gennem flere meter af vand og forstår, at jeg ikke bare kan svømme op til overfladen. Min eneste udvej er at tømme bassi-

net. Men der er ingen bundprop. Ingen let udvej. Det eneste jeg kan gøre er at sidde dér på bunden og svælge i min egen ubetydelighed, mens den lille smule ilt, jeg har tilbage i lungerne, mister sin kraft.

Måske er det i virkeligheden den dybeste og inderste del af den grønne bevægelse. "En af omkostningerne ved en økologisk uddannelse er, at man må leve alene i en verden af sår", bemærker den amerikanske økolog og forfatter Aldo Leopold. Det er som at være en læge, der kan se sygdommen i et samfund, der mener sig selv rask og ikke ønsker at få andet at vide. Jeg føler mig beskidt og ussel over at have påført denne følelse på mine elever. De fortjener det ikke. Men på den anden side fortjener de heller ikke at være foruden.

Snakken fortsætter. Nogle af de andre elever giver Louise ret. Det var især videoen med den 12-årige pige, der slog dem ud. Dér stod hun foran alle de voksne, der var forsamlet for at tage beslutninger på hendes og kommende generationers vegne. Endnu ikke voksen. Og alligevel mere voksen end de voksne, som hun talte til. Jeg kan se, at mine elever deler den følelse, som hun sætter ord på i sin tale:

"Forældre skal kunne trøste deres børn og sige, at alt nok skal blive godt. At I gør det så godt, I kan. Men det kan I ikke længere sige til os. Tænker I overhovedet på os? Min far siger altid, at 'du er, hvad du gør, ikke hvad du siger.' Men det I gør, får mig til at græde. I voksne siger, at I elsker os. Så jeg beder jer: Vis det med handling og ikke kun med ord."

Nu taler 30 års mangel på handling højere end mine mange ord.

Juni 2021

En af højskolelivets lyksagligheder er, at der altid kommer en chance til. En ny dag. En ny uge. En ny mulighed for at prøve igen og lære af sine fejl. Det gælder ikke bare for eleverne, men i høj grad også for mig som lærer. Jeg fik en hård påmindelse om, at læring er det, der sker for den anden person, ikke hvad der kommer ud af lærerens mund. Jeg fik mine elever til at miste modet, fordi jeg fokuserede for meget på alt det, der er gået forud. Alt det, der er gået galt. Måske er pointen netop

ikke at fokusere på fortidens erfaringer, fordi de viser mest af alt de begrænsninger, vi har ligget under for. Måske skal vi snarere snakke om, hvad vi drømmer om? Jeg beslutter mig for at prøve denne tanke af.

Solen står ind gennem vinduerne i højskolens spisesal denne lyse juni-morgen. Jyderup Højskole er en lille højskole med plads til ca. 50 elever. Til tider føles det mere som et storkollektiv end en uddannelsesinstitution. Og spisesalen er samlingspunkt for alt fra måltider og morgensamlinger til foredrag og koncerter. Eleverne sidder ved bordene med deres kaffe og højskolesangbøger. Enkelte er lige kommet ned og har nået at lave sig en tallerken inden morgenmaden bliver ryddet væk. De sidste par måneders højskoleflow er ved at sætte sig hos dem. Intensiteten og energien fortsætter mest, fordi de ved, at de har så kort tid tilbage.

“Gletsjerne smelter. Korallrevene dør ud og står tilbage som afblegede gravsten over det mangfoldige liv, der fandtes. Skovbrande efterlader landskaber grå og forkullede. Når vi ser konsekvenserne af klimakrisen minder det mest af alt om en af de mange film og tv-serier, der beskriver jordens undergang. Uanset om det er zombier, ressourcemangel, krig eller undertrykkelse. Det er som om det er de eneste historier, vi hører om fremtiden. At alting går fra galt til værre.”

Jeg viser en hel serie slides. Først med billeder af skovbrande og smeltede gletsjere, derefter med billeder fra nogle af de mest velkendte film og tv-serier, der beskriver livet efter civilisationens kollaps. Overgangen er nærmest umærkelig.

“Bæredygtighedsforskeren Donella Meadows har sagt, at ‘det bedste mål, som de fleste af os, der arbejder for bæredygtighed, kan tilbyde, er at vi undgår katastrofe. Vi lover overlevelse, og ikke meget mere end det.’ Det er ikke specielt befordrende for at vække folks tro på fremtiden. Det er en mangel på vision. Det er en mangel på fantasi. Så derfor vil jeg prøve at gå den anden vej i dag og spørge, ‘hvad nu hvis alting lykkes?’”

Spørgsmålet lader til at vække elevernes nysgerrighed. Jeg føler flere løfte blikket og kigge på mig. Bag mig lyser et slide med ordene ‘hvad nu hvis ...’

“Det rummer en enorm kraft at stille spørgsmålet ‘hvad nu hvis’. For det sætter fantasien i gang. Det giver plads til leg. Det udfordrer

det bestående. Det åbner for nye veje at gå. Det ser muligheder i stedet for begrænsninger. I stedet for at sætte fokus på verden, som den er, og alt det, der er i stykker, så sætter det fokus på verden som den burde være. På dét vi drømmer om.”

Jeg kigger rundt og fanger flere af mine Grønne Guerilla-ellers blikke. Deres kropssprog er helt anderledes. De læner sig frem, spændte som fjederen i en pinball-maskine. Klar til handling.

“Det er ikke et urimeligt spørgsmål. Faktisk er det dét spørgsmål, der har muliggjort det samfund, vi har i dag. Enhver bevægelse, enhver politisk, teknologisk eller social forandring er startet med at spørge ‘hvad nu hvis...’ Hvad nu hvis vi forbød slaveri? Hvad nu hvis vi gjorde op med århundreders undertrykkelse og sikrede lige rettigheder for sorte og hvide? Hvad nu hvis vi kunne sende et menneske til månen? Hvad nu hvis staten sikrede os, hvis vi bliver syge eller arbejdsløse?”

Jeg afspiller en lille video, hvor briter (der bor i et land med et fuldt ud offentligt financieret sundhedsvæsen) bliver spurgt om, hvor meget de tror forskellige sundhedsydelse koster i USA (der har et bruger- og forsikringsbetalt sundhedsvæsen). Deres måbende ansigtsudtryk, når de hører, at en typisk fødsel koster 10.000 dollars, at det koster 40 dollars for “hud-mod-hud-kontakt”, når jordmoderen lægger den nyfødte op på moderens mave, at det koster omkring 2500 dollars for at få en ambulance kaldt ud, siger det hele. Det, som vi tager for fuldstændigt for givet, er andres “hvad nu hvis...”

Videoen vækker latter og giver en lethed i rummet. Det hele føles meget mindre alvorligt. Mindre farligt. Det føles mindre farligt at spørge ‘hvad nu hvis’, når man kan ved, at man ikke er den første.

“Der var engang, hvor alle disse spørgsmål virkede håbløst naive og utopiske. Hvor ingen regnede med, at det nogensinde kunne blive til virkelighed. Men det gjorde det. Og nu tager vi det så meget for givet, at vi slet ikke engang tænker over det. På samme måde så kan de ‘hvad nu hvis’-spørgsmål, vi stiller i dag, blive til de ting, vi tager for givet i morgen. Så hvad skal vi spørge om? Hvad nu hvis skolerne nærrede vores fantasi i stedet for hæmme den? Hvad nu hvis vi havde en 15-timers arbejdsuge? Hvad nu hvis vi forbød benzinerbiler? Hvad nu hvis vi tilbragte mere tid udenfor end indenfor? Hvad nu hvis dyr og planter havde samme rettigheder som mennesker? ...At spørge ‘hvad nu hvis’

handler om at vække vores nysgerrighed og fantasi. Vække vores lyst til at forestille os den fremtid, som vi egentlig oprigtigt gerne vil have. Ikke bare hvad vi tror vi kan få, eller det, som vi er villige til at nøjes med.”

Jeg stopper op. Jeg kan mærke, at jeg også er ved at tale modet fremt i mig selv. Hvert af de mange åbne spørgsmål blaftrer rundt i lokalet på knitrede sommerfuglevinger. De trækker et farvestrålende spor af håb efter sig. Jeg føler mig varm og svævende let.

“Nu er det jeres tur: Sæt jer sammen to og to og snak om hvilke ‘hvad nu hvis’-spørgsmål I gerne vil stille.”

Spisesalen fyldes med summen af samtaler. Som en sky af sommerfugle, der letter fra en blomstereng. Som en pinball-maskine fyldt med kugler, der danser rundt og får alle lamperne til at lyse op. Jeg står udenfor samtalerne og lader mig fylde af al den energi, samtalerne forløser. Den nærer mit mod.

Efter nogle minutter ringer jeg med klokken for at afbryde samtalerne. Det tager et stykke tid at få ørenlyd. Jeg spørger, om der er nogen, der vil dele deres “hvad nu hvis.” Folk kigger rundt, pludseligt blufærdige. Men det varer ikke længe, før de første rækker hånden op.

“Hvad nu hvis børn kunne stemme?”

“Hvad nu hvis der var borgerløn til alle?”

“Hvad nu hvis vi alle var veganere?”

“Hvad nu hvis vi forbød reklamer?”

“Hvad nu hvis alle spillede musik i stedet for at se fjernsyn?”

“Hvad nu hvis resten af uddannelsessystemet var ligesom at gå på højskole?”

“Hvad nu hvis resten af samfundet var ligesom at gå på højskole?”

Oktober 2021

Eleverne kigger forventningsfuldt på hinanden. Om lidt skal de stå på scenen som værter foran en fyldt sal og sætte gang i samtalerne ved bordene, præsentere oplægsholdere og styre debatten. De er fjederspændte. Lige på grænsen af, hvad de tør og hvad de føler, at de kan. Men vi har forberedt os grundigt. De har alle deres roller og deres drejebøger. De har taget ansvaret for alt, der skal ske denne

aften. Jeg er overrasket over, hvor rolig jeg er. Jeg er ikke i tvivl om, at de skal klare det. Og selv hvis de ikke gør, skal det nok gå. Højskolen er en god træningsbane. Det er et hjemmepublikum. Næsten alle skolens elever har prøvet at stå på den scene og dele noget af sig selv. De ved, at de bliver grebet, hvis det går galt.

Det er et nyt semester. Et nyt hold elever. En ny forstander. Et nyt fag. I maj 2021 får højskolen en ny forstander, Gert Møller Jensen, der går ind i arbejdet med en enorm iver og energi, opsat på at omorganisere og redefinere skolens fagudbud. Han tilbyder mig at definere mit helt eget medborgerskabsfag. Det giver mig muligheden for at træde ud af den rodede Grøn Guerilla-ramme og lave det fag, jeg egentlig har drømt om at lave. Et fag, der omsætter de legelystne og luftige "hvad nu hvis"-spørgsmål til konkret og jordnær handling. Hvor elevernes undren, nysgerrighed og fantasi bliver drivkraften, der kan give dem modet og redskaberne til at forandre verden, bare en lille smule.

Fra starten af vidste jeg, at jeg ikke ville få nogen elever til at vælge faget, hvis det hed noget med "medborgerskab". Jeg legede med tanken om at kalde det noget med aktivisme, men mine sidste Grønne Guerillaer skød den idé ned, da jeg prøvede den af på dem. "Det er ikke for alle. Det er kun nogle bestemte typer, der synes aktivisme er fedt," sagde de. "Der er mange, der melder fra, hvis det bliver for politisk." Jeg tænkte på mig selv, da jeg var 20 år. Jeg ville heller aldrig have valgt et fag, der hed noget med aktivisme.

I stedet har jeg kaldt faget "Fællesskaber". Det kan både forstås som flertal af fællesskab, men også som en person, der medvirker til at skabe noget fælles. Jeg har med vilje defineret formålet med faget meget bredt. Vi skal udforske og afprøve menneskehedens eneste superkraft: Vores evne til at samarbejde og organisere os. Vi skal ud af højskoleboblen og engagere os i lokalsamfundet. Vi skal øve os i at organisere alt fra demonstrationer, fællesspisninger og debatter til kreative politiske aktioner, politiske kampagner og mikrovirksomheder – i samarbejde med lokale borgere og fællesskaber. Og undervejs skal vi lære de grundlæggende redskaber, der er forudsætningen for alt organiseringsarbejde: Demokrati, kommunikation og pressekontakt, projektledelse, fundraising, mødeledelse, politisk tæft, magtanalyse, relationsopbygning, forhandling og meget, meget mere.

Faget er et valgfag, som alle elever kan vælge, så det er ikke længere kun for de få, der allerede er optaget af klima- og biodiversitetsskrisen. Eleverne kan ligeså vel komme fra Kunst-linjen, Skrivelinjen, Musik-linjen eller Naturlivlinjen. Det giver en meget større diversitet, for eleverne kan have meget forskellige forudsætninger. Nogle har erfaring fra ungdomspartier, andre har berørt det i deres arbejde og andre igen er nybegyndere, der slet ikke har prøvet at lave noget organiseringsarbejde før. Men eleverne vælger kun valgfagene i 6 ugers blokke, så det lægger meget større begrænsninger på min fleksibilitet som lærer og stiller tilsvarende større krav til min planlægning. Jeg skal kunne nå at give dem et fælles fundament, der kan gøre det muligt for dem at handle sammen på meget kort tid. Og samtidigt er der en mulighed for, at eleverne vælger at fortsætte på faget, så hver blok kan ikke bare gentage det samme forløb.

For at gøre det lettere for både mig og dem har jeg på forhånd defineret en ramme: Hver seks-ugers blok har til formål at organisere et "folkeråd", hvor højskolen inviterer lokalsamfundet ind til debat om et af FNs 17 verdensmål. Det er et gammel folkeoplysningsprojekt, som højskolen fik midler til før corona-nedlukningerne, og som nu er landet hos mig. Jeg bruger det som undskyldning for at give eleverne nogle klare rammer, de kan være kreative indenfor. Jeg har på forhånd valgt tre verdensmål for at vi kunne skrive noget i højskolens event-kalender allerede inden semesterstart: Livet på land, Anstændige jobs og Klima. Det fungerer som en slags forventningsafstemning for eleverne, så de ved, hvad de skal arbejde med inden de vælger faget.

Nu er vi nået til højdepunktet i anden blok: Folkeråd om arbejdsliv. Eleverne har brugt lang tid på at snakke om deres forhold til arbejde, hvad de undrer sig over i forhold til den måde, folk indretter deres arbejdsliv, og hvilket arbejdsliv de selv drømmer om. Helt i fagets ånd er de gennemgående undringsspørgsmål mere "hvordan" end "hvorfor": Hvordan forhindrer vi udbrændthed og stress? Hvordan kan man skabe sit eget arbejde – på et hårdt arbejdsmarked? Hvordan spiller arbejde sammen med familie, barsel og kønsroller? Hvordan kan man kombinere kunstnerisk praksis med det almindelige "konventionelle" arbejdsmarked? Hvordan kan man bryde ud eller arbejde sig ud af kapitalismen?

Jeg prøver at gøre planlægningen så virkelighedsnær som muligt ved at organisere hver anden undervisningsgang som et planlægningsmøde, hvor eleverne på skift tager rollerne som mødeleder og referent og forbereder dagsorden og to-do-lister. Det er op til dem at træffe alle beslutninger om arrangementet i fællesskab. Nogle gange er de virkelig ved at tale hinanden trøtte, men det er sjældent, at de har brug for, at jeg blander mig. I de øvrige undervisningsgange introducerer jeg dem for redskaber så som at skrive pressemeddelelser, 1-1-samtaler og eventplanlægning, så de er rustet til det, de skal i gang med.

Vi har også været på studietur til København, hvor vi har besøgt Frederik Sandby i Klimabevægelsens nye, flotte kontorer på Frederiksberg og snakket med ham om, hvordan det er at gå fra at være aktivist til pludselig at være ansat i den forening, man hidtil har været frivillig i. Vi har besøgt netværket FlexWerker, der arbejder for at organisere "prekariatet" – alle de løst ansatte og freelancere, der prøver at finde sig til rette på arbejdsmarkedet uden den sikkerhed, der ligger i et job med fast løn, pension og kantineordning. Vi har snakket med forkvinden for Dansk Artist Forbund, der er fagforening for optrædende kunstnere om usikre arbejdsvilkår, om hvordan man kan leve af sin kunst.

Undervejs har vi snakket om vores egne erfaringer med arbejde og med at tjene penge. Jeg har fortalt om mit eget ufornuftige arbejdsliv uden retning, karrierestige eller faste pensionsindbetalinger. Og jeg har udfordret dem og spurgt ind til de antagelser, der ligger bag deres spørgsmål og de blinde vinkler og perspektiver, som de måske ikke har taget højde for. Igennem hele dette forløb er eleverne nået frem til, at de især gerne vil sætte fokus på det gode arbejdsliv: En større og større del af den danske arbejdskraft bliver stressede og udbrændte. Skal vi gentænke den måde, vi arbejder på? Hvordan skaber vi balance i vores enkelte og samfundets arbejdsliv? Mellem tid og penge? Mellem lyst og pligt? Mellem vores egne behov og velfærdssamfundets grundlag? Hvis ikke vores arbejdsmarked og arbejdsliv skal se ud, som det gør i dag, hvordan så?

Disse spørgsmål rammer lige ned i det, som hver enkelt elev på skolen søger svar på. Det er det problem, som de på samme tid er flygtet fra og har opsøgt ved at tage på højskole. Som de skiftevis prøver at distrahere sig fra og slet ikke kan slippe. Som skiftevis fylder

dem med håbløs frustration og boblende mod: Deres drømme for fremtiden. For de liv, de hver især gerne vil leve. I hver elevs indre er der et hav af udtalte “hvad nu hvis”-spørgsmål, der skiftevis stormer i meterhøje bølger og falder til ro i blikstille forundring.

Efterhånden som eleverne er kommet længere ind i planlægningen bliver de mere og mere spændte på at sætte disse spørgsmål i spil overfor resten af skolens elever. De er blevet enige om, at de gerne vil invitere fire oplægsholdere, som kan komme med nogle andre perspektiver på arbejdslivet end dem, man almindeligvis bliver præsenteret for i uddannelsessystemet og i medierne: En open source programmør, der arbejder hjemmefra, og som har 10 meter fra sin seng til sit kontor, hvor han sidder foran computeren i op til 14 timer om dagen. En gymnasielærer, der har sagt sit job op og solgt sit hus i forstæderne for at købe en nedslidt gård og dyrke sine egne grøntsager. En ung, energisk fyr, hvis mål er at gå på pension, når han er 33. En kvinde, der freelancer og laver en podcast med historier om folk, der tager radikale livsvalg.

Fællesskaber-holdet har skruet og skruet på programmet for at få plads til alle fire oplæg samt små samtalsalon-agtige samtaler ved bordene indimellem. De har fordelt roller og aftalt, hvem der skal sige hvad. Og nu er det tid. Spisesalen er fyldt med en blanding af højskoleelever og nysgerrige lokale. Omkring 70 personer i alt. Fællesskaberne kigger forventningsfuldt på hinanden. De er klar.

Dana går på scenen som den første og byder velkommen. Hele det to en halv timer lange program forløber efter planen. I starten holder jeg mig tæt på, klar til at bakke op eller støtte op, hvis der er brug for det. Men efter den første halve time tillader jeg mig bare at være med. Deltage i samtalerne og flyde med i strømmen af tanker og overvejelser om, hvad det gode arbejdsliv er. Alle oplægsholderne er stolte over at være blevet inviteret og deler glade ud af deres erfaringer. Der er mange spørgsmål og megen undren undervejs. Jeg mærker en glød i alle de samtaler, jeg tager del i. Som om denne aften er der blevet givet fri til, at vi alle kan stille spørgsmål til vores arbejdsliv, fremfor bare at tage for givet, at vores drømme skal passe ned i en 37-timers kasse. Som om alle kan stille de “hvad nu hvis”-spørgsmål, der stormer i deres indre – uden frygt for at blive skudt til bunds.

Til sidst går jeg alligevel på scenen, men kun for at sørge for, at Fællesskaberne får den anerkendelse, de fortjener. De er knejsende, gnistrende stolte, da de kommer op og modtager deltagerens klapsalver. Det minder mig om, da jeg selv for første gang stod på scenen for at præsentere Borgerlyst. For at stille spørgsmål og sætte gang i samtaler, som jeg slet ikke vidste, hvordan folk ville tage imod. Og så mærke den genklang og velvillighed, som folk mødte mig med. Det mod, det gav mig. Og som jeg står der og klapper af mine elever kan jeg mærke en ny gnistrende stolthed over, at jeg har været med til at give dette videre. Jeg kan mærke, hvordan det jager vinterfrosten bort og blottes jorden for, at det samme mod på ny kan spire og skyde i mit indre. Jeg klapper så hårdt, at mine håndflader svier og summer. Jeg ved ikke, hvad jeg ellers skal gøre for at min taknemmelighed ikke bliver til tårer.

Da klapsalverne dør ud sætter Johann sig til klaveret. Ingen på holdet vidste det i forvejen, men han har i smug øvet sig på de tre fællessange, som holdet har planlagt til i aften. Vi slutter af med en af de korteste sange i højskolesangbogen, der blot består af nogle linjer fra Inger Christensens digtsamling "Det". Med så få ord siger det, hvad alle vores samtaler har kredset om hele aftenen:

*Et samfund kan være så stenet
at alt er en eneste blok
og indbyggermassen så benet
at livet er gået i chok.*

*Og hjertet er helt i skygge
og hjertet er næsten hørt op
til nogen begynder at bygge
en by, der er blød som en krop*

Der skete noget forunderligt det efterår. Ikke alene arrangerede Fællesskaberne nogle inspirerende og engagerende folkeråd og skabte rum til dybe og overraskende samtaler både blandt dem selv og blandt deltagerne. Undervejs blev der også vakt noget andet til live.

Et nærmest trodsigt, grådigt mod på handling. Med nybegyndernes skødesløst lette ånd af “selvfølgelig kan vi det.”

Jeg kan ikke tage æren for det. Det var ikke på grund af noget, jeg sagde eller gjorde. Jeg tror snarere, at det var selve dét at være på højskolen, der fik det til at ske. Som olieklude, der selvantænder, hvis de får nok ilt. Og inden du ved af det, rejser flammerne sig.

Det skete især, når jeg ikke var der. En dag, hvor jeg var hjemme med barn syg, havde holdet oprettet en underskriftsindsamling for at få oprenset Skarresø, som højskolens bygninger ligger lige ned til. Søen er hærget af giftige blåalgeopblomstringer fordi Jyderups boliger og industri i mange år ledte deres spildevand direkte ud i søen. Da jeg mødte eleverne igen dagen efter, havde underskriftsindsamlingen allerede fået opbakning fra over 100 Jyderup-borgere. Eleverne havde ikke ventet på min tilladelse eller opbakning. Hvorfor skulle de det?

Efter jeg til en morgensamling havde fortalt om Så Er Det Nu's kampagne op til klimavalget, satte en flok elever sig for både at arrangere en klimastrejke for de lokale skoleelever i Jyderup og en klimamarch i Holbæk inden kommunalvalget i november. Al arbejdet fandt sted om aftenerne – udenfor undervisningen. Og de gjorde det klart, at de nok skulle spørge om hjælp, hvis de havde brug for det. Men ellers havde det ikke noget med mig og min undervisning at gøre. Jeg kunne pænt bare møde op og støtte op om det gode initiativ.

Det fritsvævende, uforpligtende “hvad nu hvis” var blevet til et resolut, nærværende og direkte “Hvad nu?” Dér gik det op for mig, at mine elever – ligesom alle andre – ikke har brug for lærere. De har bare brug for at finde hinanden og opdage, at de kan handle sammen. Det bedste, jeg kan gøre, er at skabe rammerne for det.

Bannermaling – Nogle af mine elever på Grøn Guerilla-linjen på Jyderup Højskole maler bannere forud for Folkets Klimamarch d. 5. september 2020.

Klimastrejke – I efteråret 2021 afholdt mine højskoleelever klimastrejke i Jyderup. Det var bare det første af en række initiativer, de tog det efterår uden at spørge om lov. For hvorfor skulle de dog det?

Vindmølle – Jeg tog mine højskoleelever på tur til Samsø, hvor vi besøgte Søren Hermansen, der har arbejdet med lokal grøn omstilling i over 25 år. Her står vi inden i en af de vindmøller, der har gjort Samsø til det første lokalsamfund i verden, der er selvforsynende med grøn energi.

Fællesskab – Når højskolefællesskabet lykkes, er det en særlig lomme, der vækker en følelse af forbundethed og handlekraft, som forhåbentlig præger eleverne for livet. Her er det efterårsholdet 2020, der nyder solnedgangen over Skarresø på deres sidste aften på Jyderup Højskole.

MÆRK

Stop op. Det er tid til lige at sidde og fundere lidt. Tid til at stirre ud i luften og dagdrømme, som du gjorde det dengang, før du havde du havde en skærm ved hånden hele tiden. Sæt dig og kig ud af vinduet. Det er altid godt, hvis du sidder i toget, i bussen eller på passagersædet i en bil. Ellers kan du bare sidde og kigge på verden udenfor dit vindue. Se på fuglene. På skyerne. På træerne. På alt, hvad der bevæger sig udenfor. Lad deres bevægelser give dig ro. Lad deres ro være det lærred, du kan male dine dagdrømme på.

Sid der og lad dig flyde med i fem minutters tid og lad din krop og din hjerne falde til ro. Lad din krop finde ro i åndedrættets rytme. Ved at styre åndedrættet, styrer du din krop. Du fortæller din krop, at der er ro på.

Lyt til din krop: Hvad fortæller den dig?

FØL

Træk vejret igen og lyt til din krop. Hvilke stemninger og følelser sidder du tilbage med efter at have læst denne historie?

Prøv ikke at forklare eller rationalisere dine følelser. Se om du kan nøjes med at observere dem og anerkende, at der er en grund til, at de er der. Lav gerne et suk, hvis en følelse fylder lidt for meget.

Forestil dig, at du er i en situation, som minder om en af dem, du lige har læst om i historien. Det må gerne være noget, du selv har oplevet. Hvordan er det at være i den situation? Hvilke følelser vækker det? Hvordan reagerer kroppen?

TÆNK

Brug disse spørgsmål til at tænke videre over eller starte en samtale ud fra:

Hvor savner du håb?

Hvad giver dig håb?

Hvilke steder, fællesskaber eller mennesker giver dig en flig af den fremtid, du drømmer om at leve i?

Hvilke udfordringer arbejder du på i den fremtid, du drømmer om at leve i?

– Og hvilke ting tager du for givet?

FØLELSEN AF HÅB

Håb er et forfærdeligt slidt ord. Det er blevet en kliché, som vi læser uden rigtigt at mærke det. En tom selvfølgelighed: "Ja, ja. Håb." Det er så sjældent, at vi tør sætte ord på vores håb for fremtiden. Vi er blevet så vant til kun at stile efter at være mindre slemme, at vi slet ikke tør forestille os at være gode. Vi er bange for, hvad andre vil sige, hvis vi fortæller om det, vi virkelig drømmer om, og ikke bare det, som vi tror, vi kan få. Og derfor ender verdens problemer alt for let med at presse os længere og længere ned i fortvivlelsens dyb.

Måske er håb i virkeligheden slet ikke det rigtige ord til det, jeg prøver at beskrive. Det, jeg søger, er et ord for følelsen af, at ting kan være anderledes! Det er følelsen af fantasi, af nysgerrighed, af handlekraft. Det er følelsen af vilje, mod og ukuelighed. Det er følelsen af at gøre noget, fordi man simpelthen bare ikke kan lade være.

Håb giver ikke mening. Det er ikke rationelt. Hvorfor gør folk oprør i håbløse situationer? Hvorfor gjorde jøderne oprør i Warszawas ghetto under Anden Verdenskrig? Hvorfor gjorde de studerende oprør på Den Himmelske Freds Plads? Hvorfor gjorde de amerikanske slaver oprør igen og igen? Hvorfor gøre oprør, når overmagten er så stor og alt taler for et nederlag?

Den franske filosof Albert Camus siger, at oprør er en grundlæggende eksistentiel trang. Du gør oprør, fordi du er menneske. For at bevise at du eksisterer. Fordi det er en krænkelse mod din sjæl, hvis du lader være.

Hvor kommer denne følelse fra? Hvordan opstår den? Jeg tror ikke, at den kommer med ord. Man kan ikke tale sig til den. Man kan ikke tænke sig til den. Den kommer fra kroppen. Den kommer ikke, før man begynder. Den kommer, når man allerede er halvt igang, uden man selv helt er klar over det. Den åbenbarer sig først skridt for skridt, mens man går. Og den forudsætter, at man allerede er begyndt at gå. "Det er kun, når vi føler, at vi kan gøre noget selv, at vi kan håbe," skriver den amerikanske forfatter Rebecca Solnit. "Håb er ikke en lotto-kupon, som du kan sidde og føle dig heldig med i sofaen. Håb er en økse, som du kan bryde døre ned med. Håb kalder på handling."

Håb er handling. Handling er håb. Håbet kommer i handlingen. Det kan være sjovt og inspirerende at drømme sig ud i fremtiden og spørge "hvad nu hvis", men det kan alt for let bare blive en luftig stiløvelse, der ender i frustration og ærgrelse over, at det er så fjernt og uvirkeligt. Det er først, når vi bruger vores egen handlekraft, at vi for alvor får modet til at drømme.

"Det er én ting at gå og sige, at 'en anden verden er mulig.' Det er noget ganske andet at opleve det, hvor kortvarigt det end måtte være" skriver den amerikanske aktivist og antropolog David Graeber et sted. Første gang jeg oplevede dette var i Københavns Fødevarefællesskab. Sammen skabte vi en lille flig af den blomstrende, bæredygtige fremtid, som vi alle drømte om. At være dér sammen, at gøre det sammen, gav os den følelse: At hvis vi kunne gøre dette sammen, så kunne vi mere endnu. Så kunne alting være anderledes. Så er en anden verden mulig.

Det var den samme følelse, jeg ville give mine højskoleelever. Jeg ville prøve at give dem en forsmag på fremtiden. For når først du har fået den forsmag; når først du har mærket det og smagt det; været i rum med det og gjort det; set det lyse i andres øjne og ansigter; set dem se det samme i dig; så påvirker det de beslutninger og den måde, du handler på. For så er det som om din krop allerede ved, at det er muligt. Og for det meste er din krop klogere end dig. Når først kroppen handler, følger hovedet med.

Som altid starter det i det nære. I det små. På højskolen fandt mine elever sammen i et fællesskab, hvor de på egen krop mærkede, at ting kan være anderledes. At de kan handle og være anderledes, hvis de vil. At det aldrig er op til dem alene hver især. At håbet kun kommer, når man gør det sammen.

ERFARINGER FRA JYDERUP HØJSKOLE

1. Alle forandringer måles i forhold til hvad vi er vokset op med

Demokrati er langsomt. Det tager uundgåeligt længere tid, end man regner med, hvis alle skal have muligheden for at forholde sig til en given beslutning og indvende, diskutere, veje for og imod, komme med ændringsforslag, tage hensyn til særinteresser, indsamle input fra eksperter og så videre og så videre.

Da jeg arbejdede i Medborgerne mødte jeg en kommunalpolitiker, der fortalte, at da han først stillede op til Borgerrepræsentationen havde han gjort det til sin mærkesag at få lavet cykelsti på Nordre Frivhavsgade, hvor cyklisterne må køre nærmest helt ude på kørebanen på grund af de mange parkerede biler. Det havde taget ham ca. 10 år i kommunalpolitik at få samlet opbakning til at få forslaget gennemført. Og dertil kom yderligere et par år inden forvaltningen havde fået lavet de nødvendige planer og udbud, og inden entreprenørerne rent faktisk gik i gang med at anlægge cykelstierne. Han lod forstå, at det på ingen måde var ualmindeligt, og at vi nok skulle indstille os på samme langsomhed i forhold til at få gennemført vores mærkesager.

Denne langsomhed gør, at det til tider føles som om, der slet ikke sker noget. Som om selve demokratiets tempo favoriserer det bestående og det ubæredygtige og gør forandring umulig. Gør det umuligt at bremse klimakrisen, at stoppe tabet af biodiversitet, at mindske global ulighed. Det gør det let at miste modet.

I virkeligheden tror jeg, at det er fordi vi let kommer til at tænke og forstå demokrati i en for kort tidshorison. Store demokratiske forandringer finder sted over årtier. De finder sted så langsomt, at vi ikke rigtigt tænker over det, mens de sker. Det er først, når vi stopper op og ser tilbage, at det går op for os, hvor meget alting har forandret sig alligevel.

Da jeg var lille, købte min far sin første computer. Det var en stor, grim, beige kasse. Jeg skulle altid huske at aktivere screensaveren, når

jeg var færdig med at bruge den, for hvis man lod maskinen stå tændt og ubrugt hen i lidt for lang tid ad gangen, kunne skærbilledet brænde sig fast. Jeg kan huske den første gang vi gik på internettet. Modemets gurglen lød som noget fra en anden verden, og forstærkede følelsen af, at nu skete der noget helt nyt og særligt. Det tog 10 minutter at downloade et billede. Det var fantastisk og anti-klimatisk på samme tid. Det er både foruroligende og forunderligt at tænke på, at dette første møde med internettet fandt sted for kun 30 år siden. Nu tager jeg internettet så meget for givet, at jeg nærmest ikke kan forestille mig, hvordan verden nogensinde har fungeret uden.

Dette fænomen kaldes for Shifting Baseline Syndrome: Hver ny generation tager den verden, den vokser op i, for givet. Den får foræret den store lettelse, at den ikke skal forholde sig til alt, hvad der er gået forud. Ungdommens oplevelser bliver det udgangspunkt, som alle forandringer måles i forhold til. Alle under 50 år tager for givet, at der findes satellitter og rumfærger, ligesom alle under 30 år tager for givet, at der findes internet og mobiltelefoner. For de har aldrig oplevet en verden uden.

Men disse skiftende udgangspunkter betyder også, at hver ny generation glemmer en lang række ting. Og ofte er den ikke engang er klar over, at den mister dem. Det kan være forældede teknologier som skrivemaskiner eller telegrammer. Det kan være gamle talemåder og ord som døgenigt og dølgsmål. Når vi kigger tilbage, er det både foruroligende og forunderligt at tænke på, hvor meget verden forandrer sig i løbet af en generation. Men det gør mig meget fortrøstningsfuld. For denne indbyggede glemsel gør også, at hver ny generation modtager det fundament, som foregående generationer har opbygget, med friske øjne. Og det gør dem i stand til at udfordre det vante og arbejde for at rykke udgangspunktet, så deres børn ikke skal kæmpe med de samme udfordringer, som de selv voksede op med. For mine bedsteforældres generation var det krig og classeskel. For mine forældres generation var det konventioner og kønsroller. For min generation er det kulturmøder og klima.

Mine højskoleelever blev dybt nedslåede, da det gik op for dem, at den grønne bevægelse aldrig har formået mere end at forsinke og begrænse den fortsatte ødelæggelse af vores naturgrundlag. Men

måske skyldes dette også de skiftende udgangspunkter. For ofte er vi ikke engang er klar over, hvad vi har mistet. Som børn tager vi naturen og landskaberne omkring os for givet. Men efterhånden som vi bliver ældre, ser vi vandløb forurenes, skove hugget ned og dyrearter forsvinde. Men den næste generation vil vokse op og acceptere denne nedgraderede, udslidte version af naturen som deres normale.

De skiftende udgangspunkter gør også, at vi har en tendens til at overvurdere vores evne til at skabe forandring på kort sigt. Men tilsvarende undervurderer vi vores evne til at skabe forandring på længere sigt. Samfundsforandring tager tid. Det rykker sig i takt med skiftet i hver generations udgangspunkt. Deres normal. Rygning er et godt eksempel. Tidligere måtte man ryge hvor som helst og når som helst. Nu er rygeforbud ikke bare er velset, men tages nærmest allerede for givet. Det samme gælder retten til abort, homoseksuelles rettigheder og meget andet. Det, der engang var hvidglødende konflikter, er der nu bred enighed om.

I sine ungdomserindringer beskriver den danske digter Jeppe Aakjær nogle af de drabelige debatter og konflikter, der var på tværs af generationerne omkring det moderne gennembruds vilde nye oprør med gamle autoriteter, religion og traditioner. Som han tørt bemærker, så fortsatte disse konflikter “indtil modstanden langsomt døde ud med de forstokkede gamles hedenfart.” Til sidst var der simpelthen ikke nogen tilbage, der for alvor gik op i at forsvare de gamle dyder. Udgangspunktet havde rykket sig.

I sidste ende handler det om forandring. De fleste mennesker er trygge ved den normal, som de er vokset op med. Den kultur og de værdier, som de kender og har taget for givet. Og de kæmper mod den forandring, der truer dem, uanset hvor uundgåelig den end måtte være. Uanset om det handler om folk, der ikke gider at bruge digitale selvbetjeningsløsninger, landbruget, der ikke vil ændre sin klimaskadelige produktion, eller folk, der ikke vil acceptere, at Danmark er et blevet et multikulturelt samfund med flere religioner.

Den amerikanske borgerrettighedsforekæmper Martin Luther King sagde, at “det moralske univers’ bue er lang, men den bøjer i retning af retfærdighed” – men det sker ikke af sig selv. Det sker kun fordi, vi til stadighed strækker os for at bøje denne bue. Fordi

vi fortsætter med at kæmpe og arbejde for at få det til at ske. I hvert givent øjeblik er vi en del af en kamp for at forme det udgangspunkt, som den næste generation kommer til at tage afsæt fra.

Vi skal ikke gøre det i forventning om at opnå et bestemt resultat på den korte bane. Det er en sikker vej til skuffelse, mismod og kynisme. Vi skal gøre det for sin egen skyld. Fordi det er rette at gøre. Fordi vi ved, at med hver ny generation af borgere, der vokser op og genopdager demokratiet og gør det til deres eget, bliver udgangspunkterne ved med at rykke sig. For med denne viden kan vi kigge længere frem og pode fremtiden med forandringer, der først vil komme fuldt til udtryk for den næste generation. Det er som at plante et træ, hvis frugter det først er vores børn, der vil få glæde af.

2. Vi skal øve os i at længes

Den franske forfatter Antoine de Saint-Exupéry sagde engang, at hvis du vil bygge et skib, så skal du ikke begynde med at lægge planer og uddelegere opgaver. I stedet skal du vække folks længsel efter det store åbne hav. Tilsvarende kan vi ikke skabe en bæredygtig og retfærdig fremtid med planer, regler og forbud. For vi vil aldrig kunne true, skræmme eller overbevise os selv eller andre om nødvendigheden af at rette ind og stræbe efter noget, som vi ikke selv tror på.

Jeg tror, at en del af problemet er, at vi ikke kan forestille os, hvordan de fællesskaber og demokratiske institutioner vi har i dag, kan løse de problemer, vi står overfor. Vi har mistet de store samfundsfortællinger, der kan forklare verden og give os troen på, at i morgen bliver bedre end i dag. I gamle dage kunne partierne bare skrive deres ideologi på et postkort, og det ville som regel være nok, for vælgerne kendte allerede partiets historie, mærkesager og vision for fremtiden.

I dag mangler vi ikke kun ideologierne, men også — og måske især — visionerne. Vi savner nye fortællinger, om hvordan vores samfund skal blive bedre. Ikke bare noget kortsigtet mismask om at få budgettet til at stemme eller få flere i arbejde, eller flere under uddannelse. Men noget større. Fortællinger om, hvordan vores samfund skal blive bedre. Om hvor vi er på vej hen. Fortællinger med følelse og indlevelse, der viser sammenhængen mellem de små handlinger, som vores hverdage består af, og de overordnede, lange linjer, hvor samfundsforandringer

finder sted. Fortællinger, der rummer modet til at turde tegne et bedre og smukkere samfund, som vi sammen kan stræbe efter.

Når man taler om at skabe forandringer, så forlanger kritikere altid helt konkrete planer for, hvordan hele samfundet skal fungere. Men det handler ikke om at planlægge eller designe et nyt utopisk samfund. I første omgang handler det blot om at have modet til at spørge "hvad nu hvis". Til at give plads til det, som den schweiziske forfatter Robert Jungk har kaldt social fantasi: Evnen til ikke at tage den nuværende samfundsorden for bestandig og uforanderlig. Til at forestille sig, at den måde, vi som samfund og mennesker har indrettet os på, kan være anderledes.

Til tider kan det virke umuligt at forestille sig, at tingene virkelig kan være anderledes. Men som den amerikanske forfatter Ursula Leguin har bemærket, så var der også engang, hvor enevælden virkede uundgåelig: "Enhver menneskelig magt kan blive modsat og forandret af mennesker," sagde hun. "Og den modstand begynder ofte i kunsten."

Det var det jeg prøvede at få mine højskoleelever til: At øve sig i at længes, drømme og forestille sig, at ting kan være anderledes. Til at turde spørge "hvad nu hvis" og skabe billeder på deres indre lærred af den verden, som de ønsker at leve i. Til at forestille sig helt nye spillebaner, og tegne deres egne kridtstreger. Til at lege og udforske som et barn i skoven – fyldt med undren og fortryllelse.

Jeg øver mig også i at gøre det selv. Jeg forestiller mig fremtidens samfund som et kirsebærtræ. Træets rødder cirkulerer vand og næringsstoffer fra jorden og dets blade ånder og indfanger sollyset. Med disse råmaterialer sætter træet hvert år tusindvis af blomster og bær, der giver mad til bier, mennesker, fugle og andre dyr. Træet laver alt dette arbejde og giver alt dette fra sig blot for at en enkelt kirsebærsten kan falde til jorden, spire og vokse til et nyt træ. Og alligevel er der vel ingen, der vil kigge på et blomstrende kirsebærtræ og brokke sig over, at det er et spild af ressourcer at sætte så mange blomster, når nu det kunne nøjes med så meget mindre. Kirsebærtræets frugtbarhed giver en overflod af både næring, skønhed og glæde, uden på nogen måde at overforbruge de ressourcer, som det har til rådighed. Det blomstrer i bogstaveligste forstand.

Jeg drømmer om et samfund, der blomstrer som kirsebærtræet. Hvordan det skal blive til virkelighed ved jeg ikke. For sådanne visioner kommer aldrig med færdige planer eller instrukser. Det er blot et lys i horisonten, jeg kan pejle efter. Som den uruguayanske forfatter Eduardo Galeano skriver:

“Utopia er i horisonten. Jeg går to skridt tættere på, og den flytter sig to skridt længere væk. Jeg går yderligere ti skridt, og horisonten bevæger sig yderligere ti skridt væk. Uanset hvor meget jeg går, kan jeg aldrig nå det. Så hvad er pointen med en utopi? Bliv ved med at gå.”

3. Nybegyndere og ældre må lære af og med hinanden

Første gang jeg var på højskolelærerkonference var der en af oplægholderne, der lidt indforstået bemærkede, at vi jo ikke arbejdede på en kortsigtet politisk bane, men med “et 70-80-årigt dannelsesperspektiv.” Underforstået, at vores arbejde var give den livsoplysning og dannelse, som vores elever ville bære med sig gennem de 70-80 år, som fleste måske ville leve efter deres højskoleophold.

Jeg var ved at falde ned af stolen, da jeg hørte det. Ikke alene er det enormt selvhøjtideligt at forvente, at man kan have den form for indflydelse på folk, det er også en ret vild ansvarsfralæggelse. Man kan jo alligevel ikke rigtigt blive vurderet for sin indsats, når resultatet først foreligger om 70-80 år. Hvad med de presserende samfundsudfordringer, vi står overfor lige nu? Hvad nytter det, at folk stadig kan deres højskolesange om 50 år, hvis hele samfundet er kørt i grøften længe inden da?

Jeg blev højskolelærer, fordi jeg gerne ville give mine erfaringer videre. Fordi jeg føler, at jeg har lært noget vigtigt. Fordi jeg gerne vil hjælpe mine elever til at nå længere end mig, og ikke bare at begå de samme fejl, jeg har begået. Fordi jeg gerne vil række ud på tværs af generationerne og give den næste generation det bedst mulige udgangspunkt for at skabe forandring. Men hvordan gør man egentlig det?

Blandt mange af klodens oprindelige folk er der stærke traditioner for, at der er ældre, der vejleder og støtter de unge i deres søgen efter at finde deres plads i verden. Blandt inuitterne siger man, at det at

være en 'ældre' ikke er noget man udnævner sig selv til, men noget andre ser én som. Derfor følger de den udtalte leveregel, at man ikke skal give råd, med mindre man bliver spurgt. Det gør dem ikke noget, for i disse ofte små, tæt knyttede samfund ved de unge godt, at de ældre besidder hårdt oparbejdet viden og indsigt. De ved, at de har mulighed for at komme efter råd, når de har brug for det.

Sådan er det ikke i vores samfund. Jeg er vokset op uden støtte fra en ældre generation. Jeg har været forvirret og rodløs og forgæves ledt efter mentorer og forbilleder, jeg kunne lære af og søge råd hos. Jeg har skullet begå mine egne fejl, finde min egen vej og fordøje mine egne oplevelser. Den bedste støtte, jeg har kunnet finde, var i bøger og historier. "I vestlige samfund er vores forfædre bøger," som den amerikanske digter Gary Snyder siger det.

På de fleste arbejdspladser er der altid nogle gamle garvede, som man kan spørge til råds, hvis man er i tvivl. Men hvem skal man spørge i en social bevægelse, der nærmest per definition er drevet af nybegyndere, fordi de er de eneste, der har modet og drivkraften til at gøre det? Det var først flere år efter, at jeg selv var trådt ud af fødevarefællesskabet, at jeg fandt ud af, at vi slet ikke var så banebrydende, som vi selv havde troet. I 1970'erne havde der været en medlemsdrevet indkøbsforening ved navn KAMBA, hvor kollektiver over hele landet var gået sammen om fælles indkøb af bønner, linser og tofu og andre varer, man ikke kunne få i supermarkederne dengang. Modellen var mere eller mindre den samme som i fødevarefællesskaberne. Og mange af dem, der var allermest aktive i KAMBA i sin tid, var også gamle slumstormere, der stadig boede på Indre Nørrebro, og som gik forbi fødevarefællesskabet hver eneste dag. Men så vidt jeg ved, var der ingen af dem, der nogensinde stak hovedet ind og spurgte, om vi ville høre om deres erfaringer fra dengang.

Det kan sagtens være, at vi pænt ville have sagt nej tak, fordi vi lige havde lidt for travlt med at pakke grøntsager til at snakke med sådan nogle oldtimers. Men når jeg kigger tilbage på det nu, ville jeg nu alligevel ønske, at de var kommet ind og havde gået os lidt på klingen: "Det, som I er i gang med, er ikke en spurt, men et marathon-løb. Hvordan bruger I jeres kræfter bedst? Hvordan vil I organisere jer, så I har de penge og ressourcer, der kan give jer de arbejdsvilkår, der kan

gøre det muligt for jer at blive ved? Hvordan vil I sørge for at tage godt imod nye folk og oplære dem, så de kan tage over, når I en dag ikke har tiden eller kræfterne?”

Jeg begynder at forstå, hvorfor de gamle slumstormere aldrig kom ned i kælderen til os i fødevarefællesskabet. Som udgangspunkt er der ingen, der savner, at nogle gamle røvhuller, man ikke kender, kommer ned og uinviteret kloger sig på alt det, man burde gøre anderledes. Og måske er det netop det, der er problemet. Der var ældre, som kunne give os de råd og den støtte, vi manglede, men vi kendte dem ikke. Uden relationer er der ingen respekt. Og uden respekt er der ingen, der beder om råd.

At være højskolelærer skabte i det mindste en relation. Den skabte muligheden for respekt. Muligheden for, at jeg kunne give råd, hvis nogen spurgte. Og det gav mig en ramme, hvor jeg kunne hjælpe eleverne med at finde hinanden. Men behovet for ældre – for intergenerational læring – er meget, meget større end det, der kan finde sted på landets små højskoler. Mere end nogensinde har vi brug for, at nybegyndere og ældre lærer af og med hinanden.

Så lad mig udfordre de ældre: Hvordan er dine relationer til nybegynderne? Gør du noget for at fortjene deres respekt? Fortæller du om de fejl, som du har begået? Eller kun om de ting, der lykkedes? Hvad gør du for at hjælpe dem med at finde hinanden og finde modet til at gøre noget sammen?

Og lad mig udfordre nybegynderne: Hvordan er dine relationer til de ældre? Kender du deres historier? Ved du, at de også var nybegyndere engang? Ved du hvilke kampe, de har kæmpet, og hvad de har lært af dem? Hvad gør du for ikke at begå de samme fejl som dem? Tør du dele din tvivl, fejltrin og frustrationer med dem?

“Ældre er ikke ældre for det, de har gjort rigtigt,” forklarer den brasilianske forsker Vanessa Machado de Oliveira. “De er ældre for de ting, de har gjort forkert, og for deres evne til at hjælpe os med at lære af deres fejl, så vi kan begå andre fejl. Ikke de samme! De ældre skal kede os med historier om deres fejl, så vi ikke gentager dem.”

Hun understreger, at det ikke handler om at finde frem til en facitliste, for der er aldrig én simpel og klar konklusion, opskrift eller recept, man blindt kan følge. Det handler ikke om at læse en bog og

nå til én vedtagen sandhed, for læring finder altid sted i relationen. I bevægelsen. I legen. I sangen. I humoren. I poesien. I dansen. I kroppen. I skoven. I havet. I alt, hvad der omkring os. Det samme gælder demokratiet. Det er altid ufærdigt. Altid i proces. Altid ved at blive genfødt i mødet mellem generationerne.

AFSLUTNING: EN SURDEJ

September 1998

Jeg kan ikke huske præcist, hvornår jeg gav op. Men det må have været omkring min 18 års fødselsdag. Jeg var lige begyndt i 3.g på Randers Statsskole, og jeg var ved at være godt træt af regler, forventninger og pligter. Træt af ikke at kunne bestemme selv og træt af ikke at blive taget alvorligt. Træt af at føle mig forsmået. Men mest af alt var jeg træt af at føle mig udenfor. Jeg havde prøvet at engagere mig i elevrådet, i skolebladet, i Danske Gymnasieelevers Sammenslutning, i Rød Ungdom... uden at føle, at jeg gjorde en forskel. Uden at føle, at det gav mening. Uden at føle, at jeg rigtigt hørte til. Og efterhånden var jeg også begyndt at tænke, at det nok ikke kunne være anderledes.

Det var ikke en bevidst beslutning at give op. Sådan husker jeg det i hvert fald ikke. I stedet holdt jeg bare op med at tage det alvorligt. Så da jeg dette efterår besluttede mig for at stille op til skolebestyrelsen, var det ikke fordi jeg var opfyldt af demokratisk engagement, men snarere det modsatte. Jeg ville bare tage pis på det hele.

Min kampagne var lige dele Jacob Haugaard, Nihilistisk Folkeparti, Donald Trump og russisk troldefabrik. I første omgang stillede jeg slet ikke selv op, men skrev min ven Magnus op som kandidat bag hans ryg. Han greb som forventet udfordringen og på under fem minutter stiftede han "3.g'ernes Feudale Liste" og indsatte sig selv som formand, gruppeleder, bestyrelse, kasserer, spidskandidat og vigtigste programpunkt. Som modsvar annoncerede jeg så mit eget kandidatur på "3.g-chauvinistisk liste." Listens afsæt var, at eftersom 3.g'erne var de eneste, der var fyldt 18 og derfor havde stemmeret til de rigtige valg, så burde det samme gælde på skolen. Og at 3.g'erne derfor skulle have ret til at bestemme på vegne af skolens øvrige elever.

I en tid før sociale medier var valgkampens væsentligste debatfora skolens opslagstavler og den ugentlige morgensamling om onsdagen i 10-frikvarteret. Hver dag hang vi nye valgplakater op med nye og vil-

dere valgløfter: Magnus lovede gratis tape til alle elever med skolebøger fra før den franske revolution. Jeg lovede at få bygget en elevator på skolen (som selvfølgelig skulle være forbeholdt 3.g'erne). Magnus lovede at etablere en direkte togforbindelse fra skolen til byens cafégade. Jeg lovede at omdanne 1.g-kantinen til en curling-bane. Magnus gik efter rygerne med løfter om lempelser i skolens rygepolitik. Jeg prøvede at vinde skolens fodboldhold over på min side med løfter om bedre sportsfaciliteter. Til sidst gik Magnus over til deciderede trusler med sloganet "Jeg ved hvor du bor" (Jeg er glad for, at vi ikke havde adgang til sociale medier dengang, for så ville der ikke have været grænser for, hvilken slags fake news, vi ville have fyret af!)

Heldigvis var der også en tredje kandidat. En sød og fornuftig pige ved navn Kathrine, der reelt gerne ville ind og sidde i skolebestyrelsen. Hendes valgplakater var tilsvarende søde og fornuftige: Et smilende foto og hendes navn. Det stod i skærende kontrast til mine og Magnus' valgplakater, der mest mindede om forsider fra Ekstra Bladet med tårnhøje bogstaver, der skreg stadigt mere skingre budskaber ud.

En dag kom jeg i skole og fik at vide, at jeg lige havde misset valgkampens store klimaks: Alle de andre kandidater havde netop fremlagt deres programmer til morgensamling. Jeg havde sovet længe, fordi jeg ikke havde undervisning i første blok om onsdagen, og jeg havde glemt alt om morgensamling. Valget blev derefter. Kathrine vandt en jordskredssejr. Magnus fik suppleant-posten og jeg fik så få stemmer, at jeg tror, at jeg kunne sætte navn på dem alle.

Ærgrelsen og lettelsen kæmpede om pladsen i mit indre – både over at have glemt det, men lige så meget over, at jeg overhovedet havde stillet op. Det havde slet ikke været så sjovt, som jeg havde troet. I mit forsøg på at tage pis på demokratiet havde jeg mest af alt endt med at tage pis på mig selv. Et kraftesløst slag i luften, der kun bekræftede følelsen af, at der ikke var brug for mig.

Min vej til demokrati

Det er mindet om den følelse, der har fået mig til at skrive denne bog. Jeg har skrevet den for at fortælle det, som jeg ville ønske, at nogen havde fortalt mig, da jeg var 18. Jeg har skrevet den for at forhindre, at andre skal føle som jeg gjorde dengang. For at vise, at det er muligt

at gøre en forskel. At det er muligt at skabe forandring i samfundet. For det har jeg oplevet på min egen krop.

Demokratiske borgere er både resultatet af og forudsætningen for et demokrati. Derfor er den bedste måde at vurdere et demokratis levedygtighed, styrke og ærlighed at undersøge, hvordan det behandler dets nybegyndere. Hvordan det skaber rammerne for, at de kan lære demokrati og lære at engagere sig i samfundets fælles liv.

Hvordan lærer man demokrati? Min erfaring er, at man lærer det mere med kroppen, end med hovedet. Derfor startede jeg denne bog med at spørge, hvordan vores kropslige oplevelser med demokrati former vores oplevelse af hvilke politiske og demokratiske muligheder, vi har.

Jeg har søgt svaret på dette spørgsmål ved at fortælle seks historier om seks forskellige fællesskaber. Om seks forskellige følelser af demokrati. Den russiske forfatter Anton Tjekhov har sagt, at en god historie ikke har til formål at løse et problem, men at formulere det bedst muligt. På samme måde er mit mål med at fortælle disse historier og beskrive disse følelser ikke at "løse" problemerne med demokrati, men at præsentere dem bedst muligt. For jeg tror ikke, at disse problemer kan løses. Der er ikke én enkelt, rigtig måde at være, lære eller handle demokratisk på. Demokrati er mangesidigt, for det afspejler altid de mennesker, der udlever det.

Det er ligesom det svært oversættelige kinesiske begreb Tao. Tao oversættes ofte som "vejen" og betegner den evige kraft, der løber gennem alt i universet. Det, der får træerne til at strække sig mod solen, vandet til at rinde, alting til at finde sin form. Lidt ligesom Kraften i Star Wars. Men det er ikke bare det. "Den Tao, der kan fortælles, er ikke den evige Tao," lyder den første linje af "Tao Te Ching" – en hel bog, der netop har til formål at prøve at beskrive og fortælle om Tao. Men taoisme er ikke bare en samling idéer, der kan kommunikeres med ord. Det er en kropsliggjort være- og handlemåde. En sti, man kan følge. En dyd, man kan søge at udleve. Det kan kun læres og forstås med kroppen. Gennem levet erfaring. Der er få principper at følge, men udtrykkene og variationerne er uendelige.

Efter at have skrevet en hel bog om demokrati har jeg det på samme måde. Jeg har forsøgt at sætte ord på noget, der undviger ord. Noget, der kun kan leve i kroppen. I bevægelsen. I samværet. I handlingen.

Det demokrati, der kan fortælles, er ikke det evige demokrati. Det er en vittighed. En ansvarsfraskrivelse. En måde at sige, at sandheden er et andet sted. Ikke i bogen. Ikke i ordene. I stedet har jeg blot prøvet at fortælle om mine oplevelser med at føle, mærke og udleve demokrati. Om seks følelser, jeg har mødt og mærket på min egen krop:

Berettiget – følelsen af at kunne tale – og blive lyttet til.

Samhørig – følelsen af ikke at behøve at tale. At det ikke er så vigtigt, hvad jeg siger, fordi jeg har tillid til fællesskabet.

Tilfreds – følelsen af tillid til det system, man medvirker til. At føle sig hørt og anerkendt for sine bidrag.

Stolt – følelsen af at tage ansvaret for sit eget liv og for de fællesskaber, man er del af.

Magtfuld – følelsen af være med til at rykke noget stort. At forandring er mulig.

Håbefuld – følelsen af, at ting kan være anderledes. At vi kan gøre samfundet anderledes, hvis vi vil det sammen.

Disse oplevelser har dog aldrig været enkle. De har altid været tve-tydige og dobbeltsidige. Lette og positive, svære og smertefulde. Derfor er det mere rigtigt at beskrive disse seks følelser som modsætningspar. Som Yin og Yang – taoismens mest kendte symbol: Mørk og lys, side om side. Selv i det mørkeste mørke er der et glimt af lys. Selv i det lyseste lyse er der altid en skygge af mørke. Berettigelse forfalder let til forelskelse i sin egen stemme. Samhørighed ender let med at undgå svære beslutninger af hensyn til den gode stemning. Tilfredshed kan let lukke ørerne for et uenigt eller besværligt mindretal. Stolthed kan let blive selvoptaget vittighed. Magt kan let blive sin egen begrundelse. Håb kan let blive reduceret til luftige drømme og tomme handlinger.

Derfor handler hver af disse historier grundlæggende om det samme: Om hvordan mine forventninger er blevet brudt. Hvordan jeg lidt efter lidt er blevet bevidst om – overrasket over – alle de rutiner, der har været indgraveret i mit væsen, og hvordan de har styret mig.

Og mest af alt: At disse brud og skift ikke er kommet i kraft af en særlig heltedmodig erkendelse eller kraftanstrengelse, jeg har gjort

mig. Tværtimod er de kommet, når jeg har givet mig hen til et fællesskab. Når jeg har sluppet lidt af kontrollen og ladet mig rive med. Jeg har ikke brudt med mine forventninger. Jeg er blevet brudt op. Det er fællesskaberne, der har gjort det. Jeg har først kunnet bryde mine egne mønstre, når de er blevet brudt for mig. Jeg har først turdet tro på min egen betydning og handlekraft, når jeg har kunnet mærke, at andre har troet på den. Når jeg ikke længere har følt mig alene. Når jeg har følt mig som en del af noget større.

Et demokrati med noget på spil

Det danske demokrati blev ikke skabt fra den ene dag til den anden. Det er blevet udviklet, næret, misvedligeholdet og genopdaget over de sidste 150 år. I de første mange år kunne du risikere at få tæsk eller ligefrem blive slået ihjel, hvis du tog ansvar og stillede dig op og kæmpede for det, du troede på. Hvad enten det var at starte en fagforening, kræve stemmeret eller ligestilling. Demokrati var et voldsomt nybrud fra det traditionsbundne og autoritære samfund, som Danmark var før. Det var en vild idé, man skulle være villig til at kæmpe og bløde for. Og det var hele tiden tindrede tydeligt, hvad der var på spil og hvad det krævede at vinde. Og det gjorde også følelsen af at kunne bestemme selv dét mere berusende.

I dag er demokrati ikke længere en ny og vild idé. Det er nu blevet det gamle, velslidte, bestående system, som vi ikke rigtigt tænker så meget over. De demokratiske rettigheder, der engang var målet for en modig og fremsynet kamp, er det nu meget let for os at tage for givet. Det er som vand for fisk. Langt de fleste danskere føler sig trygge i velfærds-samfundets varme omfavelse af rettigheder og muligheder. Vi går ud fra, at vi bliver grebet, når vi falder. Demokrati er blevet en grød af drift og vedligehold. Af små uoverensstemmelser og fordelingsproblemer. Det er svært at forestille sig, at det kunne være anderledes. Det føles som om, at der er meget mindre på spil. Og derfor føles det ikke længere berusende at bestemme selv. Måske fordi de færreste af os tænker, at der en dag kan opstå situationer, hvor vi kan have brug for at kæmpe og bruge vores stemmer. Hvor hvad vi vælger at gøre, betyder noget for vores liv, vores hverdag og de fællesskaber, vi er en del af. Tværtimod ender det let med, at vi mister troen på, at hvad vi siger og gør rent faktisk betyder noget. Og dermed kan vi let føle os endnu mere alene.

I dag er vi rigtigt gode til at være empatiske. Når en kollega går ned med stress, eller et familiemedlem bliver ramt af en depression, er vi gode til at føle med dem og støtte dem i en svær tid. Men dermed bekræfter vi dem også i, at det indirekte er deres ansvar og deres egen skyld. De står stadig alene, til trods for vores medfølelse.

Empati er ikke nok. Det er ikke nok, hvis vi kun forholder os til hinanden som individer. For så har vi aldrig noget på spil sammen. Så sidder vi på hver vores ø og kigger over vandet til hinanden, uden at se det rev, der forbinder os alle under bølgerne. Vi ser ikke, at årsagerne til stressen og depressionen ikke sidder inden i os hver især, men i de rammer, vi alle deler. Vi undlader at forholde os til de underliggende strukturer, som er årsag til vores individuelle kriser, fordi det vil kræve, at vi også selv skal sætte noget på spil, hvis vi skal prøve at ændre dem. Og det virker svært, uoverkommeligt, grænseoverskridende, farligt. Det gør os mindre, end vi er. Til tilskuere fremfor deltagere.

Men forudsætningen for et demokrati er, at vi tør strække os. At vi tør række ud og forpligte os på hinanden. At vi tør være forbundne, solidariske. Hov, solidaritet – hvad er det? For mange er det et ord, der lyder af gammel, støvet 70'er-venstrefløj. Men det betyder bare 'bevidsthed om fælles mål og interesser'. At vi forstår, at vores individuelle egen-interesser overlapper på længere sigt. At vi aldrig er alene. At min glæde er forbundet med din. At den krise, der rammer dig i dag, kan ramme mig i morgen. At vi må stå sammen for at løse den bagvedliggende årsag til disse kriser. Som den sydafrikanske præst Desmond Tutu er blevet citeret for at sige: "Vi kan ikke længere stille os tilfredse med at redde folk op af flodens strøm. Vi bliver nødt til at gå op langs floden og forhindre, at folk falder i."

I vores stadigt mere individualiserede og selvoptimerende samfund bliver der ofte snakket om, hvordan vi skal presse os selv for at kunne yde mere. At vi skal skubbe os selv helt til kanten af vores ydeevne for at vokse og lære og blive den idealforestilling om os selv, som vi helst skal gå og drømme om. Som om det altid er vores eget ansvar. Som om det altid er op til os selv. Men min oplevelse er det stik modsatte: Det handler ikke om at presse eller skubbe, men om at blive trukket. At blive trukket ind i, trukket frem af, blive løftet op af et fællesskab. Af et fælles mål. Et fælles ønske. En fælles følelse.

Demokrati er en levende organisme

Lad mig fortælle dig lidt om surdej. I dag er vi rigtigt gode til at være empatiske. Når en kollega går ned med stress, eller et familiemedlem bliver ramt af en depression, er vi gode til at føle med dem og støtte dem i en svær tid. Men dermed bekræfter vi dem også i, at det indirekte er deres ansvar og deres egen skyld. De står stadig alene, til trods for vores medfølelse. Efter en tid vil naturligt forekommende vilde mælkesyrebakterier begynde at fortære melets sukkerstoffer. I deres fordøjelsesproces afgiver de CO₂, der får dejen til at hæve og blive fyldt med luftbobler.

I modsætning til en almindelig pakke fabriksproduceret gær, der består af fuldstændigt identitistiske gærceller, som giver et ensartet og hurtigt resultat hver gang, er en surdej meget mere uforudsigelig og langsom. For det er en levende kultur, der består af mange forskellige bakterier, der har fundet sig til rette i en indbyrdes balance i samspil med omgivelserne. En surdej skal fodres og holdes ved lige. De første gange, jeg bagte surdejsbrød, gik det helt galt. Mit brød klaskede helt sammen i ovnen som en våd kokage, og smagen var sur som gammel kommunekaffe. Jeg havde simpelthen ikke behandlet min surdej ordentligt. Det handler ikke engang om at se en video på Youtube og gøre som de gør, for hver surdej er forskellig og reagerer forskelligt alt efter temperatur, meltype og så videre. Det tog mig en del forsøg at finde ud af, hvordan jeg kunne få lige præcis min surdej til at fungere.

Jeg fodrer min surdej med mel og vand i god tid, inden jeg skal bage med den og stiller den et varmt sted, hvor gæringsprocessen har de bedst mulige vilkår – allerhelst omkring 25 grader. I løbet af få timer hæver surdejen op, bliver fyldt med luftbobler. Det er tegn på, at gærkulturen har spist det meste af melets sukker og nu er aktiv og klar til mere mad. Nu kan jeg tage en klat og blande i min bolledej. Hvis jeg er i tvivl, putter jeg en skefuld surdej i en skål vand. Hvis dejklatten flyder, er den klar. Så vil gærkulturen hurtigt smitte og sprede sig til al den dej, jeg blander, og få den til at hæve op. Hvis jeg venter for længe, falder surdejen sammen igen, fordi den løber tør for næringsstoffer. Og så begynder gærbakterierne at dø ud. Jo længere tid den står, jo mere sur, slap og slasket bliver den.

Til tider kan det nærmest føles som magi. Der er noget i glasset, der får dejen til at hæve, men du kan ikke se det. I gamle dage, før

man kendte til gærkulturer og bakterier, så troede man faktisk, at det var magi. At der var en ånd, der besjælede dejen og fik den til at hæve. Dengang bryggede man også øl med vilde gærkulturer. Bryggerne lod øllet stå i en stor gryde i en særlig hytte og fremsagde bønner over det. Når det begyndte at boble, vidste de, at ånden var gået i bryggen.

Men at lave den form for vildgæring er ikke altid lige til. Nogle gange gik en ond ånd i bryggen og smagen blev dårlig, og man måtte smide det hele ud. I 1400-tallet fandt nogle bryggermunke ud af, at hvis de brugte den samme træske til at røre i deres afkølede bryg, så fik de den samme gode ånd i øllet hver gang. Vikingerne gjorde det samme med egestave udskåret med runer. Det skyldtes, at gærkulturerne kunne leve i træet, så selvom skeen blev tørret, kunne gærkulturen ligge i dvale indtil den næste brygning. Det blev begyndelsen på genkendelige ølmærker, fordi man kunne opdyrke og bruge den samme gærkultur til at lave den samme slags øl igen og igen.

På samme måde kan en surdej også overleve og blive overleveret over generationer. Man siger, at i gamle dage var der gårde, der var berømte for deres surdej. Hvor husmødre over generationer havde opdyrket og plejet en surdej, hvor balancen mellem de aktive mikroorganismer gav et bedre, mere smagfuldt, mere luftigt brød end andres. Sådant en surdej fik sit eget liv. For hver gang folk smagte det brød, den gav, ville de have mere. Surdejen blev værdsat og eftertragtet. Efterspurgt og delt. Og den spredte sig fra glas til glas, fra hånd til hånd, fra hjem til hjem og fra brød til brød.

Jeg fik på et tidspunkt en klat surdej med hjem fra fødevarefællesskabet. Jeg fik den af en italiener, der fortalte, at surdejen havde været i hans familie i mindst 5 generationer. Den var et levende klenodie. En levn fra en svunden tid. En mindelse om den omsorg og vedholdenhed, vores forfædre stadig giver os. Jeg ville ønske, at jeg kunne sige, at jeg har passet og plejet den surdej, og det er den selvsamme, som jeg stadig bager med i dag. Men jeg havde aldrig haft en surdej før, og jeg var slet ikke inde i vanen med at fodre og bage med den. Efter en måneds tid glemte jeg det lille glas med dej bagerst i køleskabet, indtil den blev helt skorpet og tør. Jeg smed den ud, men jeg har siden fået at vide, at selv meget gamle og misvedligeholdte surdeje kan bringes til live igen. Med omhyggelig pleje og fodring kan den gen-

finde sit gamle, stærke, luftige selv. Det er den modstandsdygtighed og livsvilje, der skal til for at overleve i generationer.

Demokrati er en levende organisme. En surdej. Hvis man ikke bruger den, falder den sammen og forsures i mistro og håbløshed. Men hvis man holder den ved lige, hvis man bruger den, så er surdejen meget mere end sine enkelte dele. Den spreder sig og løfter sig og skaber luft og mod og håb. Det vækker en følelse af samhørighed og fællesskab, der både giver troen på, at vi kan sammen og modet på at gøre endnu mere. Den er som begejstring. Den er først hel, når den bliver delt. Den smitter. Den er gæret som en surdej. Den omformer og forplanter sig – organisk og ligeværdigt. Den spreder sig og mangledobler sig selv. Den besjæler det, som den kommer i berøring med, med en ånd, der får det til at hæve sig op med en kraft, der virker umulig og magisk. En ånd med kraften til at fortsætte smittekæden – på tværs af generationer. Dette er følelsen af demokrati.

Demokrati er svært

Da jeg først fik idéen til denne bog var min arbejdstitel “Demokrati er svært.” For jo mere jeg beskæftigede mig med demokrati, jo mere slog det mig, hvor svær og skrøbelig enhver demokratisk beslutningsproces egentlig er. Især hvis man gerne vil sørge for, at processen er så transparent, åben og inddragende som muligt, så alle, der har tid, lyst og interesse for det, har de bedst mulige forudsætninger for at deltage. Min tanke var at skrive en bog, der var en slags ærlig forventningsafstemning, så demokratiske nybegyndere kunne få klar besked om alt det, som man ville ønske, man vidste på forhånd, inden man engagerede sig.

Men efterhånden gik det op for mig, at det ikke er en særlig god reklame for demokrati at fokusere på, hvor svært det er. I dag føles demokrati mest af alt som en vane. Som sådan vi plejer at gøre, fordi “demokrati er den værste styreform bortset fra alle andre” som Winston Churchill engang muntert bemærkede. Men jeg er bange for, at det ikke i sig selv er grund nok til at holde fast i det.

For selvom demokrati er svært – og til tider også fuld af konflikt og ubehag – så tror jeg, at der en anden og vigtigere grund til, at vi holder fast i det: Fordi det føles som om, det er besværet værd. Selv når det

er svært, hårdt, og slidsomt, så er der indimellem øjeblikke, der fylder os op med mod og kraft. Øjeblikke, der gør, at det er det hele værd. Jeg tror, at det er følelsen i disse øjeblikke, der gør, at vi holder fast.

“Aktionen ligger i reaktionen,” sagde den gamle community-organiser Saul Alinsky. Med det mente han, at du altid skal tage udgangspunkt i den reaktion, du prøver at vække. Så i stedet for kun at fokusere på det svære, valgte jeg at fokusere på denne følelse. Hvad skal der til for at vække den? På samme måde må vi overveje, hvordan vi kan skabe rammerne, der gør det muligt at vække de positive følelser, som demokratiet rummer.

Hvordan lærer man demokrati? Hvordan lærer man solidaritet? Det kommer ikke af sig selv. Man skal smittes. Mine forældre smittede mig fra en tidlig alder. Jeg så på, hvad de gjorde. Ikke hvad de sagde, at de gjorde. Men hvad de rent faktisk gjorde. Jeg så de fællesskaber, de engagerede sig i. De sager, de kæmpede for. Deres engagement blev mit udgangspunkt. Min forventning om, hvordan man gør. Men da det blev tid til, at jeg selv skulle engagere mig og træde ind i et fællesskab, var der ikke nogen fællesskaber, der greb mig og trak mig ind. I stedet skubbede de mig ud. Det satte sig i mig. En følelse af ikke at passe ind. Af ikke at have en plads.

Demokrati kommer af fællesskab. Gennem fælles handling. Det skal mærkes og føles. Når vi sammen oplever, hvordan vi er gensidigt afhængige. At vi kun har hinanden. At vi kan løfte hinanden. Det er ikke individuel følelse, som vi kan gå og putte med og nyde for os selv. Den opstår kun i fællesskab. Når mennesker er i rum sammen, indånder den samme luft og lever i hinandens ansigtsudtryk. Når vi er tilstede med hele vores kroppe – uden skærme, uden filtre. Det er kun, hvis vi kan mærke det sammen, at vi vil holde fast i det. For i sidste ende handler det om at være til stede sammen som hele mennesker på en måde, der bygger os op i stedet for at bryde os ned.

Livets spiral

I marts 2022 er jeg på orlov fra Jyderup Højskole for at skrive denne bog. Jeg har besluttet mig at prøve at omsætte mine erfaringer til noget, der kan komme flere end mine små hold af højskoleelever til gode.

Ud af det blå får jeg et opkald fra min kollega Nanna, der fortæller,

at forstanderen lige har bedt eleverne om at lade være med at indbetale næste rate af deres højskoleophold. Alt tyder på, at skolen må lukke, og forstanderen vil undgå, at eleverne mister flere penge end højst nødvendigt. Han har også bedt alle elever om at pakke deres tasker og forlade skolen senest to dage senere.

Da alle eleverne har forladt skolen, samles alle vi ansatte til et møde i spisesalen, der nu virker mørk og kold. En advokat informerer med nøgtern kølighed om, at skolen er lukket og bliver begæret konkurs. Vi har alle hele tiden vidst, at økonomien var dårlig. Siden skolens opstart i 2010 har Jyderup Højskole opbygget en stor gæld, men bestyrelse og forstander har altid været optimistiske og sagt, at det ville løse sig. Og derfor har de valgt ikke at erklære krise eller bede om hjælp offentligt. Men nu er det endegyldigt for sent. Gælden har vokset sig så stor, at banken har smækket kassen i. Og fra den ene dag til den anden er Jyderup Højskole ikke mere. Det føles uvirkeligt. Som om det her slet ikke burde ske. Som om nogen har lavet en fejl i et excel-ark et sted, som bliver opdaget lige om lidt.

Vi sidder i vemodig stilhed og kigger på hinanden rundt om bordet. Hvert semester har vi taget afsked med endnu et hold elever, der tog videre ud i verden. Nu er det lige pludselig os, der skal sige farvel.

Jeg er ikke klar. Jeg følte endelig, at jeg havde fundet mig til rette efter at have været del af så mange forskellige fællesskaber. Jeg troede, at jeg endelig havde styr på fremtiden. At jeg skulle være højskolelærer de næste mange år af mit liv, mens vores børn er små. Det ville have været et perfekt sted at slutte denne bog. Fuld af næring skulle jeg vende tilbage til min trygge og meningsfulde højskolelærer-tilværelse. Og nu er jeg i stedet blevet slået tilbage til start. Hvad nu?

En klog ven sagde engang til mig, at livet er som en spiral. Vi gennemgår de samme ting igen og igen, men anderledes for hver gang. Fordi vi rykker os. Med nye livsomstændigheder. Nye erfaringer. Nye relationer. Nye muligheder. Som en surdej, der hæver sig og falder sammen. Igen og igen. Sådan har det været med hvert af de fællesskaber, jeg har været en del af. De har løftet sig, og de har løftet mig. Og hver gang har de fyldt mig med bobler af mod, jeg slet ikke troede, at jeg var stor nok til at rumme. Et mod, der med uimodståelig kraft har ledt mig til at give mere, end jeg troede jeg havde at give. Og til at smitte

andre, så de kan lære de samme følelser og det samme mod at kende.

Men til tider løber surdejen tør for næring og synker udmattet sammen i et iltløst hul. Ramt af skuffelser, kriser og nederlag. Nogle selvforskyldt. Andre ikke. For nogle gange er følelsen af demokrati også følelsen af idealer, man ikke kan leve op til. Men denne gang er jeg fuld af fortrøstning. Jeg har efterhånden lært, at det blot er en del af spiralen. Jeg ved, at det er følelserne, der nærer, fodrer og vækker surdejen – igen og igen. Og de følelser lever i fællesskabet. Som den chilenske digter Pablo Neruda så smukt skriver: “Vores oprindelige ledestjerner er kamp og håb. Men der findes ingen enlig kamp, der findes intet enligt håb.”

Jeg ved, at jeg ikke er alene. Jeg har mødt så mange gode og modige mennesker på min vej. Jeg ved, at jeg kan finde en vej, hvis jeg kan finde folk som dem. Det kræver blot, at jeg lader mig smitte igen.

En ny drøm

Måske det vigtigste jeg har lært, er, at man skal gøre det let for andre at finde én. Forandring sker i fællesskab, så det første skridt er altid at finde de andre. Og den letteste måde at gøre det på er at stå frem med det, du gerne vil forandre og dermed gøre det let for andre at finde dig.

Jeg drømmer om at skabe en ny slags skole, der giver alle borgere i Danmark mulighed for at præge og passe på den verden, de lever i. Denne skole er ikke et sted eller en bygning, men en kultur. Som en surdej. Et hjemligt og hjertevarmt rum, båret af en måde at være sammen på, som man har lyst til at være i og være en del af. En trykramme, der minder os om, at vi ikke er ofre. At vi ikke er i stykker, og ikke har brug for at blive repareret. Hvor vi hverken skal reddes eller redde andre. For der findes ingen overmenneskelige ildsjæle, der er gjort af et særligt helte-stof. Der findes bare helt almindelige mennesker, der får ting til at ske. Vi kan først være frie, når vi indser, at vi er vores egne ledere. Og at vi i fællesskab kan finde veje til frigørelse, som ingen af os kan finde alene.

Jeg drømmer om en skole, der tager udgangspunkt i følelsen af demokrati. Hvor demokrati ikke læres gennem bøger, video eller foredrag, men ved at gøre det: Vi kan kun lære fællesskab gennem

fælles handling. Vi kan kun lære, at det nytter, hvis vi ser, at det nytter. Vi kan kun lære solidaritet ved at være solidariske. Vi kan kun lære demokrati ved at handle demokratisk. Vi kan kun lære ansvar ved at tage ansvar. Vi kan kun lære af vores fejl ved at begå fejl. Vi kan kun lære ved at give demokratiet krop. Ved at have tillid til folk og tro på deres evne til at tænke selv. Ved at give folk erfaringer med at træffe demokratiske beslutninger, der påvirker deres liv og deres fællesskaber. Ved at give folk oplevelsen af, at hvad de gør, betyder noget.

Jeg drømmer om en skole, hvor hele skolen er en træningsbane og et læringsfællesskab, hvor alle – både elever og undervisere, nybegyndere og erfarne – øver sig sammen. Hvor vi mødes ansigt til ansigt og sætter os selv og vores værdier på spil. Hvor vi lader verden være kompleks, rodet og konfliktfyldt. Hvor vi knytter bånd mellem os selv, fællesskaberne og jorden under vores fødder. Hvor vi skaber plads til at gnistre, drømme og handle sammen. For det er først når vi føler, at alt er muligt, at vi kan lære at stole på vores handlekraft og skabe den verden, vi drømmer om.

Det er denne ånd, jeg drømmer om, at folk tager med sig. For denne skole findes ingen steder og alle steder. Vi skaber den sammen, hvor end vi er. Det er en stemning, der kan smitte andre og leve videre i mellemrummene og sprækkerne i og mellem de gamle organisationer og fællesskaber, og blødgøre dem, så noget nyt og bedre kan fødes.

Hvad nu?

Og hvad med dig? Hvad gør du nu? Det er ikke nok at læse denne bog, for den er kun et afsæt. En hjælp, en trøst eller bare en adspredelse, der kan sætte dine egne oplevelser og overvejelser i forhold til demokrati i perspektiv. Uanset hvad, så stopper det ikke her. Demokrati er en kropslig praksis. En deltagersport. Du kan ikke lære det ved at læse en bog. Du kan kun lære det ved at gøre det og mærke det på din egen krop. Det er ligesom at lære at cykle eller at svømme. Det er først, når du selv tager del, at du begynder at lære.

Og på samme måde glemmer du det ikke igen, når du først har lært det. Det lagrer sig i din krop. At deltage demokratisk betyder ikke, at du skal kaste alt til side og lade dig opluge af politik. Langt de fleste, der er politisk interesserede bruger alligevel det meste af

deres tid på at sidde bagkloge på tribunerne og betragte, kommentere og kritisere. Mere tilskuere end deltagere. I stedet handler det om at have redskaberne, færdighederne og følelserne til at kunne deltage, når der er brug for det. I din egen nære hverdag, i de fællesskaber, du er en del af, og i det fjerne, større samfundsperspektiv.

Som den amerikanske præsident Theodore Roosevelt bemærkede, så handler demokrati om dem, der rent faktisk tør træde ud i den demokratiske arena og sætte noget på spil. Dem, hvis "hvis ansigt er dækket af støv, sved og blod; som kæmper modigt; som fejler og kommer til kort igen og igen, for der er ingen indsats uden fejl og utilstrækkelighed..." Det kan godt være, at de fejler og taber kampen, men de stiller i det mindste op.

Hvis du vil stille op, så er surdejen en god læremester. En surdej har brug for næring, vand og varme for at hæve. Og så har den brug for at blive brugt. Den skal ikke bare stå i glasset og lumre. Den har brug for at opfylde sit formål. Den har brug for at blive taget ud, rørt sammen, æltet, vendt, formet og bagt.

Vores demokratiske surdej har brug for præcis det samme:

Næring starter med din krop. Lær at mærke hvad din krop fortæller dig. Brug øvelserne her i bogen. Stop op og træk vejret. Find en kropslig praksis, der passer til dig og din hverdag. Kroppen vil fortælle dig, hvilken næring du har brug for. Hvordan demokratiet føles for dig.

Vand er villigheden til at rykke sig. Uden vand kan surdejen ikke hæve og strække sig. Vandet løsner og smører og giver plads til at begå fejl og blive klogere. Det gør dig i stand til at fordøje og skifte perspektiv, og forhindrer, at du forstener i fastlåste mønstre og forestillinger. Det giver nybegynderens nysgerrighed, lethed og mod.

Varme kommer fra andre mennesker. Af at være en del af et fællesskab. Du er ikke alene. Find de andre, der føler for det samme som dig. Søg solidariteten – det, der berører jer alle. Eller gør dig synlig, så andre let kan finde dig. Del din begejstring. Husk, at lige så frustrerende, svære og langsommelige fællesskaber kan være, lige så magiske, berigende og spændende er de også. Det er op til jer, for I

skaber det sammen.

Brugen kommer i handlingen. Af at turde træde ind i arenaen sammen. Af at sætte et mål og arbejde for det. Af fælles handling. Af at lade sig rive med i en bevægelse, der er større end nogen af jer. Af at gribe magten og skabe forandring. Husk, at det ikke kun handler om at opnå et bestemt resultat, men om at gøre det, fordi det er det rette at gøre. Fordi vi med vores handlinger er med til at vise vejen for andre. Fordi handling smitter.

God fornøjelse.

INSPIRATIONSKILDER

Denne bog er inspireret af mange forskellige folks ord og handling. Vigtigst er de fællesskaber, som jeg har fortalt om på de foregående sider. Derudover er jeg taknemmelig for inspiration fra følgende:

Indledning

Hal Koch

Hans lille bog *Hvad er demokrati* har været et vigtigt pejlemærke for mig at forstå, hvad der har formet den surdejskultur, der er det danske demokrati.

Ove Korsgaard

Jeg har lært meget af Ove Korsgaard – især af hans bog *Solskin for det sorte muld*: om slægten og folket, der fortæller historien om det danske civilsamfunds udvikling i de sidste 150 år ved at sætte fokus på én enkelt familie, nemlig Korsgaards egen. Hans tilgang med at bruge sig selv som metode har været en stor inspiration for denne bogs opbygning.

DeltagerDanmark (Rune Baastrup og Bjørn Hansen)

Hele billedet med at se demokrati som en deltagersport har jeg fået fra DeltagerDanmark, der først startede som en debatbog, og siden blev til et konsulenthus, startet af Rune Baastrup og Bjørn Hansen. Jeg har lært enormt meget af dem begge.

Mellemspil om krop

Petra Sofie Kempf

At udforske demokrati og krop har virkelig ført mig på udebane. Men heldigvis er det Petra Sofie Kempfs hjemmebane. Ikke alene har hun givet mig masser af stof til eftertanke i hendes podcast *Med kroppen som øre*, hun har også givet mig tålmodig sparring og udfordret mig på, hvordan jeg bedst kan skabe rum til kroppen i en bog.

Generative Somatics

Generative Somatics er et amerikansk netværk af kropsterapeuter, der ikke stiller sig tilfredse med at bruge deres færdigheder til at understøtte folks selvudvikling. De arbejder med at bruge kropsbevidsthed til at bearbejde demokratiske traumer og understøtte politisk forandring i bevægelser som Black Lives Matter. Hele denne bog er i høj grad inspireret af deres arbejde.

Lisa Feldman Barrett

Feldman Barretts bog *How Emotions are Made* har givet mig et begrebsapparat til at sætte ord på, hvordan følelser, krop og hjerne spiller sammen. Hendes tilgang giver så god mening, når man først sætter sig ned og giver sig tid til at sætte sig ind i det.

Demokrati Fitness

Jeg har længe bevæget mig i de samme cirkler som Zakia Elvang, Trine Demant og Kathrine Krone, der har udviklet Demokrati Fitness. Men det var først da jeg interviewede dem til denne bog, at jeg fandt ud af, hvor meget vi trækker på et fælles tankegods. De har formået at skabe en skarp og let-tilgængelig måde at give demokratisk handling noget mere krop.

Vanessa Machado De Oliveira

En anden vigtig inspiration til opbygningen af bogen, og brugen af kropsovelser og refleksionsspørgsmål er Vanessa Machado De Oliveiras svære, men enormt givende bog *Hospicing Modernity*. Den udfordrer en lang række af de antagelser, som vores moderne samfund er bygget på, og skaber et tankerum, der giver plads til al tvivlen og nuancerne.

Kapitel 1: Berettiget

Theodore Zeldin

En af inspirationskilderne til samtalsalonerne var den engelske professor Theodore Zeldin, hvis bøger *Conversation: How Talk Can Change Our Lives* og *An Intimate History of Humanity* gjorde et stort indtryk på mig. Her udfolder han en hel filosofi for værdien og nød-

vendigheden af gode, dybe og meningsfulde samtaler. Kort fortalt: Alle mennesker er interessante samtalepartnere, hvis man ved, hvad man skal spørge om.

Fernando Savater

Savaters lille bog *Den politiske brødrister* gjorde et stort indtryk på mig, da jeg læste den som 20-årig. Det er en introduktion til politik, som han har skrevet til sin søn for at synliggøre de indbyggede spændinger og modsætninger, som demokrati rummer. Ikke specielt praktisk, men god at tænke med.

Donella Meadows

Donella Meadows er en af mine store helte. Ikke alene var hun medforfatter på Grænser for vækst-rapporten, der startede den offentlige samtale om vækst og bæredygtighed i starten af 1970'erne. Hun var også været drivkraft i udviklingen af systemisk tænkning som felt. Hendes lille bog *Systems Thinking: A Primer* er en god og meget tankevækkende indføring i hele denne måde at tænke på.

Kapitel 2: Samhørig

David Graeber

Ligesom jeg, var David Graeber antropolog og aktivist. Og han formåede at kombinere de to roller på en lang række overraskende og inspirerende måder og udfordret de vante forestillinger om, hvordan og hvorfor vores samfund er indrettet. Men i denne sammenhæng er det nok vigtigst at fremhæve hans insisteren på, at demokrati, politik og politisk handling kan være nydelsesfuldt.

Peter Gelderloos

Da vi besluttede at afprøve konsensus-demokrati i fødevarerfællesskabet, havde jeg stor glæde af Peter Gelderloos' lille håndbog *Consensus: A Handbook*, der meget konkret og direkte anvendeligt beskriver, hvordan man kan arbejde med konsensus. Der er sket meget på dette felt indenfor de sidste år, hvor tilgange som sociokrati er blevet meget mere udbredte. Men Gelderloos' bog er i hvert fald en god begynderbog.

Kapitel 3: Tilfreds

Mads Ananda Lodahl

Det er så let at glemme, at andre mennesker har andre udgangspunkter og livsvilkår end én selv. Og derfor er det så godt at læse Mads Ananda Lodahls tekster på Almindelig.com. Her udfolder han spørgsmål om identitet, køn, mangfoldighed og magt – og alle de svære følelser, som disse emner kan vække for mange forskellige mennesker.

Kapitel 4: Stolt

Saul Alinsky

Alinsky opfandt den form for community organising, som vi prøvede at videreføre i Medborgerne. Og han beskrev sine erfaringer i et par bøger, der i dag virker temmeligt forældede. Men hans tanker om politiske aktioner og taktik i bogen *Rules for Radicals* er stadig lige så friske og vedkommende i dag, som da han først skrev dem i 1971.

Matthew Bolton

Neil Jameson har aldrig skrevet en bog med sine erfaringer, men det har Matthew Bolton, der er hans lærling og efterfølger som leder af Citizens UK. Bolton's bog hedder *How to Resist*, og er en lettilgængelig introduktion til Citizens UK's tilgang til community organising. Og betydeligt mindre dogmatisk end Jameson var det.

Kapitel 5: Magtfuld

Beautiful Trouble

Når man som nybegynder træder ind i en social bevægelse, har man ingen anelse om alle de kampe og erfaringer, der er gået forud. "*Beautiful Trouble*" er et smukt opslagsværk, der giver en rundtur i alt, hvad der er gået forud i de 50 års sociale bevægelser og forskellige former for kreative, aktivistiske udtryk.

Greta Thunberg

Hvis du savner at få styr på de grundlæggende fakta omkring klimakrisen, og hvad der skal til at for at bremse den, så er Greta Thun-

bergs “*Klimabogen*” et virkelig godt bud. Thunberg har inviteret over 50 forskere fra hele verden til at bidrage med deres viden i korte, præcise kapitler, lige til at pluklæse.

Kapitel 6: Håbeful

Myles Horton

Den største inspirationskilde til denne bog er slet ikke citeret her en eneste gang. Myles Horton var grundlæggeren af Highlander Folk School, en slags folkehøjskole i Sydstaterne i USA, der havde stor betydning for udviklingen af både den amerikanske fagbevægelse og borgerrettighedsbevægelse. Horton insisterede på alle menneskers evne til at træffe deres egne beslutninger. Og hans ånd og surdej har spredt sig gennem hele verden og i denne bog. Jeg kan varmt anbefale at læse hans erindringer i bogen *The Long Haul*.

Rob Hopkins

Klimakrisen er udtryk for en kæmpe mangel på fantasi. Det er et af Rob Hopkins’ argumenter i hans bog *From What Is To What If*, der udforsker fantasiens og visionens rolle i at løse de kriser, vi står midt i. For hvordan kan vi løse disse kriser, hvis vi ikke kan forestille os, at det kan blive bedre? Hopkins’ budskab er, at der især er kraft i de tre små ord “hvad nu hvis”...

Ursula Le Guin

Kunsten er fantasiens sidste bastion. Sindets sidste vildnis. Og dette sted gjorde Ursula Le Guin til sit hjem gennem over 50 års forfatter-skab. Hvis jeg kun må fremhæve en bog, så skal det være hendes *The Dispossessed*, der mere end nogen anden giver et billede af en troværdig utopi. For den er netop ikke perfekt.

REFERENCER

Indledning

Hal Koch: Hvad er demokrati (Gyldendal, 1945)

Max Weber: Politics As a Vocation (citeret i dansk oversættelse i Sigge Winther: Entreprenørstaten (Gads forlag 2021)

Ny forskning: Lisa Feldman Barrett: How Emotions are Made: The Secret Life of the Brain (Houghton Mifflin Harcourt, 2017)

Jerome Bruner: Two Modes of Thought, (i Actual Minds, Possible Worlds (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1986))

Mellemspil om krop

Petra Sofie Kempf: Med kroppen som øre (Coreenergy.dk, 2023)

Web: <https://coreenergy.dk/podcast-med-kroppen-som-oere/>

Ruth Ozeki: Ezra Klein Interviews Ruth Ozeki (New York Times, 25. januar 2022)

Web: <https://www.nytimes.com/2022/01/25/podcasts/transcript-ezra-klein-interviews-ruth-ozeki.html>

Demokrati Fitness: Se <https://demokratifitness.dk>

Kapitel 1: Berettiget

De to bøger om Borgerlyst og Samtalesaloner

Andreas Lloyd & Nadja Pass: Borgerlyst: En projektbiografi (Borgerlyst, 2018)
Andreas Lloyd & Nadja Pass: Samtalesaloner – små skub, der får folk til at falde i snak (Borgerlyst, 2016)

Raymond Panikkar: Christophany: The Fullness of Man (Orbis Books, 2004)

Thomas Hylland Eriksen: For meget, for hurtigt og alt for længe (Dagbladet Information, 28. september 2013)

H.L. Mencken: The Divine Afflatus i Prejudices: Second Series (1920)

Systemisk tænkning: Se bl.a. Donella Meadows Thinking in Systems — A Primer (Chelsea Green Publishing, 2008)

Wicked problems' Horst W. J. Rittel og Melvin M. Webber: Dilemmas in a General Theory of Planning (Policy Sciences, Vol. 4, No. 2 (Jun., 1973), pp. 155-169)

Alan Watts: The Wisdom of Insecurity (Vintage, 1951)

Zach Wiener: Mount Stupid (Saturday Morning Breakfast Cereal, 28. december 2011)

Web: <https://www.smbc-comics.com/?id=2475>

John Scalzi: Straight White Male: The Lowest Difficulty Setting There Is (Scalzi.com, 15. maj, 2012)

Web: <https://whatever.scalzi.com/2012/05/15/straight-white-male-the-lowest-difficulty-setting-there-is/>

Fernando Savater: Den politiske brødrister (Forum, 1997)

Kapitel 2: Samhørig

David Graeber: The possibility of political pleasure (TedX Whitechapel, 2013)

Web: https://www.youtube.com/watch?v=5eR_95sIEFw

Albert O. Hirschman: Exit, Voice, and Loyalty (Harvard University Press, 1972)

Jo Freeman: The Tyranny of Structurelessness (Berkeley Journal of Sociology, Vol. 17, 1972-73, pp. 151-165)

Web: <https://www.jofreeman.com/joreen/tyranny.htm>

Peter Drucker: Okay, muligvis er det ikke Drucker, der først sagde det, men det er ham, som de fleste refererer til.

Web: <https://quoteinvestigator.com/2017/05/23/culture-eats/>

Ib Ravn: Fem danske mødedogmer (Jyllands-Posten, 30. september 2011)

Kapitel 3: Tilfreds

Ella Baker: Citeret i Charles Payne: I Got the Light of Freedom: The Organizing Tradition and the Mississippi Freedom Struggle (University of California Press, 1995)

Viggo Kampmann: Citeret i Karen Syberg: Regeret bliver der alligevel i Information, 17. januar 2004.

Berit Ås: Referet i Mads Ananda Lodahl: Herskertechnikker og teori om magt
Web: <http://www.almindelig.com/magt/>

Stéphane Hessel: Gør oprør! (Gyldendal, 2017)

Kapitel 4: Stolt

Saul Alinsky: Playboy Interview (Playboy Magazine, marts 1972)

Ed Catmull: Creativity Inc. (Random House, 2014)

Andrew Stanton: Citeret i Ed Catmull: Creativity Inc. (Random House, 2014)

Kapitel 5: Magtfuld

Joseph Overton & Joseph Lehman: Begrebet er aldrig formelt beskrevet i en artikel, men er blevet brugt og udviklet hos tænketanken Mackinac Center.

Web: <https://www.mackinac.org>

George Lakey: Refereret i bogen Beautiful Trouble (OR Books, 2012)

Alan Moore: Citeret i The Mindscape of Alan Moore (Shadowsnake Films, 2003)

Ella Baker: Jeg har hørt Ella Baker blive citeret for dette mange gange i aktivist-kredse, men har ikke kunnet finde citatets oprindelse.

Frederick Douglass: Frederick Douglass: West India Emancipation – tale holdt i Canandaigua, New York, d. 3. august 1857.

Kapitel 6: Håbefuldt

en 12-årig pige: Severn Suzuki: Tale til FN-konference om bæredygtig udvikling i Rio De Janeiro 1992

Web: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/severnsuzukiuneearthsummit.htm>

Bill McKibben: Winning Slowly Is the Same as Losing (Rolling Stone Magazine, 1. december 2017)

Aldo Leopold: Sand County Almanac (Oxford University Press, 1949)

Donella Meadows: Envisioning a Sustainable World (præsentation ved Third Biennial Meeting of the International Society for Ecological Economics, 1994)

en lille video: Joe.co.uk: British people guess how much US healthcare costs

Web: <https://www.facebook.com/www.JOE.co.uk/videos/british-people-guess-how-much-us-healthcare-costs/2566303173439548/>

Albert Camus: Oprøreren (Gyldendal, 1951)

David Graeber: The new anarchists (New Left Review, no. 13, januar 2002)

Shifting Baseline Syndrome: Dayton, Tegner, Edwards & Riser: Sliding Baselines, Ghosts, and Reduced Expectations in Kelp Forest Communities (Ecological Applications, 8(2), 1998, pp. 309-322)

Jeppe Aakjær: Fra min bitte-tid – Drengear og knøsekår – Livserindringer af Jeppe Aakjær – Bind 1 (Forlaget Jenle, 2010, s. 210) (stor tak til Trine Krebs for dette citat)

Martin Luther King: Where Do We Go From Here (tale til Southern Christian Leadership Conference, 16. august 16 1967)

Antoine de Saint-Exupery: Citadellet (Jespersen & Pio, org. version 1948)

Robert Jungk: Håndbog i fremtidsværksteder (Politisk revy, 1984)

Ursula Le Guin: Takketales for The National Book Foundation Medal for Distinguished Contribution to American Letters, 19. november 2014

Web: <https://www.ursulaklequin.com/nbf-medal>

Eduardo Galeano: Window on Utopia (i Walking Words (W.W. Norton, 1995)

Gary Snyder: Practice of the Wild (Counterpoint, 2010)

Vanessa Machado de Oliveira: Hospicing Modernity (North Atlantic Books, 2021)

Afslutning

Anton Tjekhov: Citeret i The Marginalian: How (Not) to Be a Writer: Chekhov on the Task of Art

web:<https://www.themarginalian.org/2021/08/31/chekhov-art-problems-questions/>

Tao Te Ching: Lao Tse: Tao Te Ching: Visdommens bog (SphinX forlag, 1997)

Desmond Tutu: Faktisk kan jeg ikke finde bevis for, at Tutu rent faktisk har sagt det. Men det er blevet tillagt ham så mange gange, at det næsten lige så godt kunne være sandt...

Winston Churchill: Tale i det britiske underhus, 11. november 1947.

Saul Alinsky: Rules for radicals (Vintage 1971)

Pablo Neruda: Takketale for Nobel-prisen i litteratur, 1971

Theodore Roosevelt: Citizenship In A Republic (tale holdt ved Sorbonne Universitetet i Paris, 23. april 1910)

TAK TIL ...

Mine forældre – for at pøde mig med den demokratiske surdej, jeg siden har søgt at udleve og give videre.

Hele min øvrige familie, venner, medrejsende og andre idealistiske iværksættere for inspiration og tålmodig opbakning. Især tak til Jacob Rask, Rane Baadsgaard Lange, Stephan C. Krabsen, Nanna Brendholdt Thomsen, Karen Siercke, Karen Lumholt og Nilas Bay Foged – for mange inspirerende samtaler om demokrati, mælkesyrebakteriekulturer og forandringskraft gennem årene.

Alle de gode folk, jeg har mødt på min vej igennem de seks fællesskaber, som bogen beskriver. Der er alt for mange til at jeg kan nævne jer alle. Men især vil jeg sige tak til:

Nadja Pass for at invitere mig i kernen af Borgerlyst og skabe vores egen lille træningsbane.

Nikolaj Bøcher for at invitere mig ind i fødevarefællesskabet og give plads til, at jeg kunne være med til at forme det.

Neil Jameson for at udfordre mig til at føre community organising til Danmark. Og Ruth Gøjsen og Michael Wulff for at tage imod min invitation, blive mine medkumpaner i Medborgerne og lede foreningen i medgang og modgang.

Majken Bilslev, Jens Friis Lund, Frederik Sandby, Sju Thorup, Rune Baastrup, Liv Detlif, Bjarke Dahl Mogensen og Pil Christensen for at tage initiativet og invitere mig med ind i den klimabevægelse, som vi sammen var med til at skabe.

Poul Henrik Jensen, Nanna Brendholdt Thomsen, Aske Jokil, Henrik Sundh, Billie Maya Johansen, Harald Voetmann, Anders Schreiner og Anna Roemer for at invitere mig ind og byde mig velkommen på Jyderup Højskole og give mig muligheden for at omsætte mine erfaringer til undervisning. Og tak til alle mine elever, der med deres nysgerrighed, engagement og overbærenhed har inspireret denne bog.

Tak til træerne, bakkerne, rødhalsene og pindsvinene for at give mig ro og omsorg, når verden har bevæget sig hurtigere, end jeg kunne følge med.

Og mest af alt: Tak til Sofie, Folke og Elva for at være min lille ø af hjemlig helle og kærlighed.

I forbindelse med bogen, vil jeg gerne sige særligt tak til:

Gert Møller Jensen, der gav mig mulighed for at holde orlov fra Jyderup Højskole for at skrive bogen.

Sara Simonsen og Ubberup Højskole, der generøst overtog projektet og projektmidlerne, efter Jyderup Højskoles konkurs.

Karen Siercke – for at tro på bogen og hjælpe mig med at finde dens form og udtryk igennem hele processen.

Alle mine læsere undervejs: Birgitte Prytz Clausen, Sofie Marie Billækop, Jette Julie Rosendal, Jens Friis Lund, Nadja Pass og Petra Sofie Kempf, der alle har bidraget med rettelser og forslag, der har gjort bogen bedre. Alle de tilbageværende fejl er mit ansvar alene.

Birgitte Prytz Clausen, som med vanlig ildhu og moderlig omsorg rekrutterede over 20 støtter til vores crowdfunding-kampagne og sørgede for, at vi kom sikkert i mål i tide.

Alle, der støttede crowdfunding-kampagnen

Agnete Neidel, Anna Møller, Anne Prytz Henriksen, Anne Mette Garbo Sieber, Annegrethe Jørgensen, Annemette Als, Ariel Storm Lokzinsky, Bettina Lauritzen, Birgitte Andersen, Birgitte Prytz Clausen, Brian Frandsen, Camilla Englyst, Carsten Theede, Charlotte Meinhardt Wejdling, Dan Boding Jensen, Daniel Panduro (støtte #1!), Dorte Mondrup, Dorte Brahms, Elizabeth Williams Oerberg, Else Andersen, Esben Wilstrup, Gitte Jakobsen, Hanna Lundblad, Hanne Thorstensen, Hans Henriksen, Heidi Bjerg Gregersen, Helle Boje, Inge Wittrup, Casper Iversen, Jacob Rask, Jens Friis Lund, Jens Kaaber Pors, Johan Bylling Lang, Johanna Lundell, Jonas Dreves Glass, Kathrine Krone, Kia Ditlevsen, Kirsten Syden-dal, Knud Billekop, Kolja Dahlin, Kristian Bruun, Kristian Rasmus-sen, Kristoffer Melson, Lars Stig Nielsen, Lene Volden, Lisa Stolt Rasmussen, Lise Holm-Rasmussen, Lise Smørum, Liv Bjerg, Louise Pind, Mads Ejsing, Mads Høgstedt Danquah, Maja Holmegaard, Majken Eg Bilslev-Jensen, Johan og Malene Hove-Skovsgaard, Margrethe Austen Stenby, Marie Blond, Mathias Granum, Mathilde

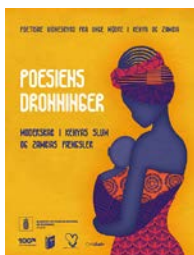
de Kruiff, Maya Bjerrum, Merete Prytz Clausen, Merete Jakobsen, Mette Hansen, Mette Juul Clausen, Mette Madvig, Michael Wulff, Mikael Hallstrøm Eriksen, Mogens Jensen, Morten Friis, Nana Folke, Nanna Høyrup, Nilas Bay-Foged, Olfert Kristensen, Ove Lund, Paul Natorp, Per Henriksen, Per Vad, Pernille Jespersen, Peter Mogensen, Pia Beltoft, Poul Carlsbæk, Ragnhild Kjær, Rasmus Steenberger, Rene Lloyd, Stefan Gaarsmand Jacobsen, Sara Lisberg Larsen, Sidsel Lykke af Rosenborg, Sidsel Faurholt, Simon Langkjær, Simon Ørbæk, Susanne Bjørn, Tobias Brasch, Tommy Krabbe, Tore Vind Jensen, Tove Michaelsen, Trine Demant, Troels Sejerholt, Tyge Mortensen, Ulla Nørager og Vibeke Hansen.

FLERE UDGIVELSER TIL DIN ORDSKÆLVSAMLING

JEG DRIKKER BLÆKKET - 2022

Jeg drikker blækket er den første antologi med Nordens Allerbedste Pensumløse Poesi – en årlig antologi med årets bedste digte udvalgt af unge poesi-entusiaster på tværs af Norden.

POESIENS DRONNINGER – MODERSKAB I NAIROBIS SLUM OG ZAMBIAS FÆNGSLER - 2022

I decided to name him Prince / To make those who treated him like a nobody / Understand how much of a prince / He really is'. Sådan skrev Vivian Nyaboke, der er en af de unge mødre, som skriver poesi med babyer på armen og dybe dyk ind i deres personlige erfaringer.

DA DØDEN BLEV AFLYST – 40 ÅR MED AIDS: PERSONLIGE FORTÆLLINGER - 2021

En antologi med beretninger om at få hiv, overleve hiv og leve med hiv. Bogen er skrevet og fortalt af dem, der selv har hiv. Den er skabt på initiativ af AIDS-Fondet som markering af 40 år med aids.

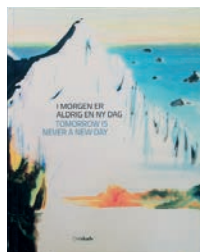
LUK OP FOR ET LUKKET LAND - 2020

Da Danmark lukkede ned åbnede Ordsælvsamlingen et fortællerum. 77 mennesker samledes på tværs af geografi, alder og etnicitet for at skildre deres liv og karantænetanker under lockdown. Bogen blev den første i en international bogserie.

Ordskaelv er et prisvindende nonprofitforlag, der arbejder for at skabe stærke skrivere, empatiske læsere og kreative tænkere. Læs mere på www.ordskaelv.org

I MORGEN ER ALDRIG EN NY DAG - 2016

Unge fra hele Norden fører os ind i deres liv, hvor de alle har oplevet fattigdom som et grundvilkår i deres opvækst. Det er afsættet for denne bogs rigdom af personlige fortællinger. Sprog: Flere sprog/engelsk.

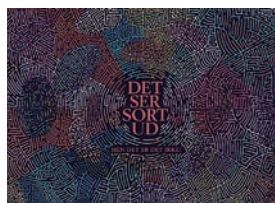
DRØMME FOR DANMARK - 2016

Hvad vil det sige at være dansk? Er der noget, der hedder trofobi? I bogen mødes unge forfattere på tværs af forskelligheder for at tage deres egne skridt mod et nuanceret Danmark.

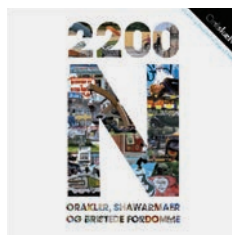
DET SER SORT UD – MEN DET ER DET IKKE! - 2012

Med mod og ærlighed fortæller unge, der har mistet en mor eller far, deres personlige historier om døden. Bogen er illustreret af kunstnere som Bjørn Nørgaard, HuskMitNavn og Michael Kvium.

2200 N – ORAKLER, SHAWARMAER OG BRISTEDE FORDOMME - 2010

Hvordan er det at opleve bandekrigen på nært hold, og hvorfor kan indvandrepiger ikke køre på knallert? Med humor, alvor og indsigt giver unge fra Københavns Nørrebro dig svarene. Bogen vandt Børne-hjælpsdagens Lillebror Pris.

Find flere af Ordskaelvs udgivelser på www.ordskaelv.org

FØLELSEN AF DEMOKRATI – Seks forsøg på at gøre en forskel

© Andreas Lloyd

Dette værk er udgivet under en Creative Commons Kreditering-Ikke-Kommerciel-Ingen-afledninger-licens. Det betyder:

Navngivelse. Du må kopiere, distribuere, vise og anvende dette værk, men du skal kreditere værket som angivet i licensen.

Ikke-Kommerciel. Du må ikke anvende værket til kommercielle formål – som angivet i licensen. Ikke-kommerciel betyder brug, der ikke primært har til formål at tjene penge eller sikre kommerciel fordel på anden vis.

Ingen afledte værker. Det er ikke tilladt at remixe eller lave afledte værker af dette værk.

Se hele licensen på <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Sat med Garamond.

Trykt af Toptryk, Danmark.

ISBN 978-87-94399-01-2

1. udgave, 1. oplag.

Se den seneste version af bogen på www.andreaslloyd.dk/demokrati

Denne bog er udgivet med generøs støtte fra FFDs Folkeoplysningspulje, Sportsgoodsfonden og 101 privatpersoner, der har støttet bogens crowdfunding-kampagne. Se navne i takkelisten bagerst i bogen.

Ordskaelv

Ordskaelv er et prisvindende nonprofitforlag, der arbejder for at skabe stærke skrivere, empatiske læsere og kreative tænkere.

Mie Frey Damgaard, opsætning, layout og cover.

Karen Siercke, redaktør.

www.ordskaelv.org

